

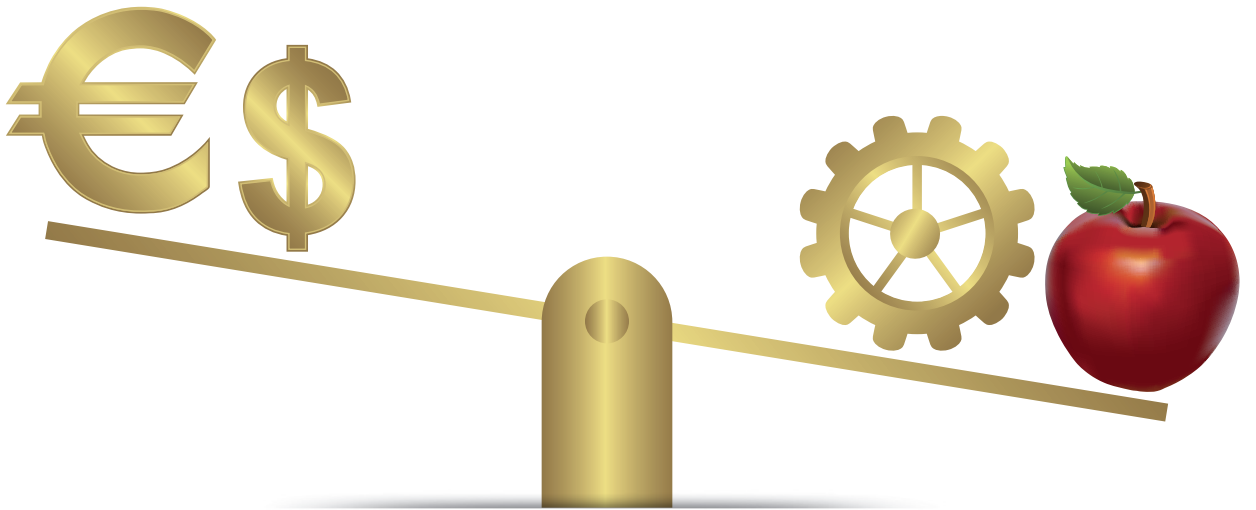
Araştırma Raporları

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

CARİ AÇIĞA

KARŞI

KOBİ'LER VE TARIM

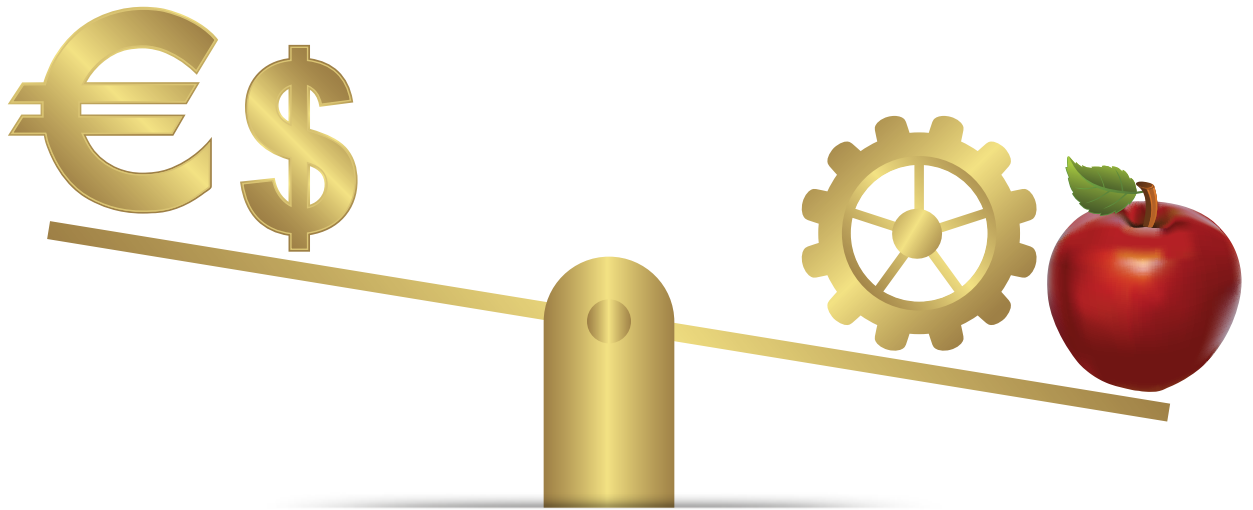
2014 TÜRKİYE
EKONOMİSİ RAPORU

CARÎ AÇIĞA

KARŞI

KOBİ'LER VE TARIM

2014 TÜRKİYE
EKONOMİSİ RAPORU

YILDIZLAR
HOLDİNG®

YILDIZ ENTEGRE A.Ş.

İSTANBUL GÜBRE SANAYİİ A.Ş.

YILDIZ ENTEGRE USA, INC

YILDIZLAR
DENİZ İŞLETMECİLİĞİ A.Ş.

YILDIZ
DEMİR ÇELİK

MASSTAŞ

www.yildiz.com

Sevgi dolu kahvaltılar...

hakmar

Alışveriş Merkezleri

' K a l i t e B i r H a k t ı r '

tatbak
"Fabrika Satış Mağazası"

hakmar
TOPTAN FİYATINA
PERAKENDE SATIŞ

UNKAR
"Aradığınız Lezzet"

halis
kuruyemiş

Sivas Güllük
"Nis Güllük Çekirgesi"

akmeltem
ZUCCACIYE & TEKSTİL

haktat
"DOĞANIN EN SAĞ ARMAGANI"

yumtat
"YUMUŞAK TAT"

Rençber
Bakliyat

hak-et
"Bakliyatınızın Kalitesi"

kıdemli
kuruyemiş

hakmartarım

boztat
GIDA LTD. ŞTİ

hakmar
fresh

GAMMA-PAK
STERİLİZASYON SAN. ve TİC. A.Ş.

TÜMOSAN

MOTOR ve TRAKTÖR

WORLD IS CHANGEABLE

İŞLER DEĞİŞECEK DÜNYA DEĞİŞECEK

26-30 Kasım 2014
İstanbul CNR Expo Center

XV

MÜSİAD Uluslararası Fuarı
18. IBF Kongresi
High Tech Port by MÜSİAD

www.worldischangeable.com

ORGANİZATÖRLER

DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ) İZNİ İLE DÜZENLENMEKTEDİR

CARÎ AÇIĞA KARŞI KOBİ'LER VE TARIM

2014 TÜRKİYE EKONOMİSİ RAPORU

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No: 28 34445 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: +90 212 395 00 00 Faks: +90 212 395 00 01
www.musiad.org.tr / musiad@musiad.org.tr

MÜSİAD Araştırma Raporları: 92

CARÎ AÇIĞA KARŞI KOBİ'LER VE TARIM

2014 TÜRKİYE EKONOMİSİ RAPORU

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Burak Arzova

Prof. Dr. Murat Yülek

Prof. Dr. Mustafa Çelen

Prof. Dr. Kerem Alkin

Dr. Cemil Ertem

Hikmet Baydar

Dr. Özer Balkız

Ahmet Akif Demirbaş

Baskı ve Cilt

Mavi Ofset

www.maviofset.com

Yayına Hazırlayan

Adem Dönmez

Grafik Tasarım

Serdar Canlı

Basım Yeri ve Tarihi

İstanbul, Temmuz 2014

ISBN 978-605-4383-39-9

©2014 Her türlü yayın hakkı MÜSİAD'a aittir. MÜSİAD'dan izin almak veya MÜSİAD kaynak gösterilmek suretiyle telif mevzuatı çerçevesinde alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

BAŞKANDAN.....	13
----------------	----

YÖNETİCİÖZETİ.....	17
--------------------	----

Birinci Bölüm

MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM	33
---------------------------------------	----

1.1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME	33
----------------------------------	----

1.2. TÜRK EKONOMİ YÖNETİMİNİN 2014-2016 HEDEFLERİ VE 2014 YILI ÖNGÖRÜLERİ	39
--	----

1.3. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM	42
---------------------------------	----

İkinci Bölüm

KAMU MALİYESİ	45
---------------------	----

2.1. GENEL DEĞERLENDİRME	45
--------------------------------	----

2.2. KAMU KESİMİNİN UNSURLARI	47
-------------------------------------	----

2.3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİNDEKİ GELİŞMELER	50
--	----

2.3.1. Merkezi Yönetim Harcamaları	52
--	----

2.3.2. Merkezi Yönetim Gelirleri	55
--	----

2.4. KAMU BORÇ YÜKÜNÜN GELİŞİMİ	59
---------------------------------------	----

Üçüncü Bölüm

ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI	63
------------------------------------	----

3.1. ENFLASYON	63
----------------------	----

3.2. PARA POLİTİKASI	70
----------------------------	----

3.2.1. Para Politikası	70
------------------------------	----

3.2.2. Kur Politikası	72
-----------------------------	----

Dördüncü Bölüm

ÖDEMELER DENGESİ	75
4.1. ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER	75
4.2. DIŞ TİCARET DENGESİ	76
4.3. HİZMET VE GELİR DENGESİ	79
4.4. FİNANS HESABI VE REZERV HAREKETLERİ	81
4.4.1. Cari Açığın Finansmanında Yabancı Sermaye Girişleri	82

Beşinci Bölüm

CARİ AÇIĞA KARŞI KOBİ'ler ve TARIM	85
5.1. CARİ AÇIK ÇIKMAZI	85
5.1.1. Türkiye'nin Cari Açıkla İmtihanı	85
5.1.2. Finanse Edilemezse Cari Açık Verilemez	86
5.1.3. Cari Açık: Toplam Tasarruf Açığı	87
5.1.4. Fatura Neden Enerjiye Kesiliyor?	88
5.1.5. Rekabet Gücümüz Zayıflıyor mu?	89
5.1.6. İthal İkameci Dönemden Yüksek Ara Malı İthaline	91
5.1.7. Cari Açık Sarmalından Çıkış	91
5.2. DÜNYADA KOBİ'LER	93
5.2.1. Küçük (Hala) Güzel ve Etkindir	93
5.2.2. Her Ülkenin KOBİ'si Kendine	93
5.2.3. Küçülmeden Büyünür Mü?	96
5.2.4. KOBİ'lerin Derdi Ne?	97
5.2.5. Küçükler Büyük İşler Çıkartıyor	99
5.3. CARİ AÇIK SARMALINDAN ÇIKIŞ: TÜRKİYE'DE KOBİ'LER	100
5.3.1. KOBİ'leri Nasıl Tanımlıyoruz?	100
5.3.2. KOBİ'lerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri	101
5.3.3. KOBİ'ler Ülkemiz İhracatını Sırtlıyor	102
5.3.4. Cari Açık Sarmalından ve Orta Gelir Tuzağından Çıkışta KOBİ'ler	105
5.4. TARIMIN KOBİLEŞMESİ	106
5.4.1. Türkiye Tarım Ülkesi Mi?	106
5.4.2. Tarım Ekonomisine Genel Bakış	107
5.4.3. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri	108

5.4.4. Tarımın İhracattaki Payı	110
5.4.5. Tarımın İthalattaki Payı	111
5.4.6. Cari Açıkta Tarım	112
5.4.7. Tarıma Yönelik Destek ve Teşvikler	114
5.4.7.1. Tarımsal ürün arzında düşük esneklik	114
5.4.7.2. Sınırlı sermaye-yoğun teknoloji	114
5.4.7.3. Taban Fiyat uygulaması	115
5.4.8. Tarıma Yönelik Finansman	115
5.4.9. Kırsal Nüfus ve Kentli Nüfus Ayrımı	116
5.4.10. Tarımın İstihdamdaki Payı	117
5.5. AİLE TARIMI VE TARIMIN KOBİLEŞMESİ	117
5.5.1. Aile Tarımının Özellikleri	118
5.5.2. Aile Tarımının Ekonomiye Katkısı	118
5.5.3. Tarımın Kobileşmesi	119
5.6. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	120
5.6.1. Finansmana Ulaşım	120
5.6.2. Vergilendirme	121
5.6.3. Teknoloji Kullanımı	122
5.6.4. Projelendirme Desteği	123
5.6.5. Cari Açığın Düşürülmesinde Katma	
Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi	123
5.6.5.1. Organik ve Doğal Ürün Üretimine Teşviki	123
5.6.5.2. Dünya Emtia Borsalarında Kabul Görmüş Ürünlerin Üretilmesi ve	
Yabancı Ülkelerde Toprak Satın Alma ve/veya Kiralama	124
5.6.6. Toprak Analiz Haritasının Oluşturulması	125
5.6.7. Gerileyen Ürün Analizi	125
5.6.8. Büyük Bölgesel Tarım ve	
Gıda Fuarlarının Düzenlenmesi	125
5.6.9. Üniversitelerde Tarım Ve Hayvancılık	
Programlarının Çeşitlendirilmesi	126
5.6.10. İstihdam	126
5.6.11. Oluşturulmuş Tarım Havzalarına İşlerlik Kazandırılması	126
5.6.12. İsrafin Önlenmesi ve Verimliliğin Arttırılması	126
5.6.13. Tarım ve Gıda Lobisi	126
5.6.14. Toprak ve Su Kullanımında Reformist	
Çalışmaların Arttırılması	127

Özel Dosya

BÜYÜK DÖNÜŞÜM: KÜRESEL EKONOMİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ VE TÜRKİYE	129
1. Giriş	129
2. Sistemin Devinimi ve Ekonomik Çevrimler	130
3. Dünya ve Türkiye için 2008 Krizinin Ayrım Noktaları	132
4. Küresel Ekonomi ve Yeni Büyüme Modeli Tartışması	146

Altıncı Bölüm

SEKTÖR ÖNERİLERİ	153
6.1. BASIM YAYIN VE MEDYA SEKTÖRÜ	153
6.2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ SEKTÖRÜ	155
6.3. TURİZM VE OTELCİLİK ALT SEKTÖRÜ	158
6.4. MÜCEVHER VE KUYUMCULUK ALT SEKTÖRÜ	160
6.5. İNŞAAT VE ÇEVRE SEKTÖRÜ	164
6.6. LOJİSTİK SEKTÖRÜ	168
6.7. DAYANIKLI TÜKETİM, MOBİLYA VE ORMAN ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	172
6.8. OTOMOTİV SEKTÖRÜ	175
6.9. TEKSTİL VE DERİ SEKTÖRÜ	176

BAŞKANDAN

MÜSİAD Türkiye Ekonomisi Raporu, her yıl geleneksel olarak farklı bir temayla yayınlanmaktadır. Küresel ve ulusal ekonomideki gelişmeleri kapsamlı bir şekilde değerlendirerek hazırladığımız ekonomi raporları, sadece ekonominin mevcut göstergelerini analiz etmekle kalmıyor. Bununla beraber, ekonomi raporlarımızda işlediğimiz konular, ülkemiz için ileriye dönük vizyon çizme özelliği de taşıyor. Dolayısıyla, Ekonomi Raporlarımız, Türkiye ekonomisi için, sadece konjonktürel değil, aynı zamanda vizyoner bir tablo da çizmektedir. Raporlarımız, bu konudaki başarısını, öne çıkardığı kritik temalarla, yıllar boyunca ispatlamıştır.

MÜSİAD 2014 Türkiye Ekonomisi Raporu'nda, yine ülkemiz için çok büyük önem arz eden bir konuyu, cari açık sorununu, KOBİ'ler ve Tarımın Kobileşmesi özelinde ele aldık. Ülkemizin içinde bulunduğu cari açık sarmalından çıkış stratejesine yönelik değerlendirmelerimizi bulabileceğiniz tema bölümünde, KOBİ'lerin kalkınma stratejimizin önemli oyuncularını olduğunu vurguladık. İlaveten, minimum ithal girdiye ihtiyaç duyulmasına rağmen Gıda, Tarım ve Hayvancılık sektöründe genel olarak dış ticaret açığı verdiğimizden hareketle, bu sektördeki kobileşmenin önemine değindik.

MÜSİAD 2014 Türkiye Ekonomisi Raporu'nda, önceki yıllarda olduğu gibi, konvansiyonel olarak ele alınan ilk bölümler ise, geçmiş yıla dair verilerin detaylı bir değerlendirmesini içermektedir. Bu kapsamda, 1. Bölümde, "Büyüme, Milli Gelir ve İstihdam"; 2. Bölümde "Kamu Maliyesi"; 3. Bölümde "Enflasyon ve Para Politikası"; 4. Bölümde "Ödemeler Dengesi" analizlerini detaylı şekilde bulabileceksiniz.

MÜSİAD 2014 Türkiye Ekonomisi Raporu’nda, önceki yıllardan farklı olarak, “Büyük Dönüşüm: Küresel Ekonominin Temel Dinamikleri ve Türkiye” başlığıyla özel bir konuyu da işledik. 2008-2009 yıllarında başlayan ve bir gelişmiş ülkeler krizi olarak gündeme gelen süreç, bugünlerde gelişmekte olan ülkeleri de saran büyük bir dönüşüm halini almış vaziyettedir. O halde, içinde bulunduğumuz süreci yalnızca küresel ekonomik kriz olarak mı tanımlamalıyız, bu süreçte Türkiye’yi hangi ayırım noktaları bekliyor? Özel dosya bölümümüz, işte bu sorulara cevap aramaktadır. Her yıl olduğu gibi bu yıl da raporumuz, ekonominin nabzını tutan işadamlarının sektörler bazında önerileri ile son bulmaktadır.

Konusunun uzmanı Akademisyenler, Danışma Kurulumuz ve Yetkililerimizce büyük bir titizlikle hazırlanan analizler, değerlendirme ve önerilerimizin, kanun yapıcılara ve ekonominin diğer aktörlerine gelecek için yol göstermede faydalı olması ümidindeyiz. Hedeflerimize ulaşmakta ortak bir akıl oluşturmak için düzenli olarak yayımlanan bu raporun hazırlanmasında emeği geçen editörlerimize, MÜSİAD Ekonomi Danışma Kurulu Üyelerine ve bütün çalışanlarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Nail Olpak

Genel Başkan

MÜSİAD

TÜRKİYE'DE BAŞLICA MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER (2014)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME								
GSYH (Cari Fiyat, Milyar TL)	758	843	951	953	1.099	1.298	1.417	1.562
GSYH (Cari Fiyat, Milyar \$)	526	649	742	617	732	774	786	822
Kişi Başı Millî Gelir (\$)	7.766	9.422	10.484	8.711	10.079	10.444	10.397	10.782
Büyüme Oranı (1998 bazlı, %)	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,2	4,0
İşsizlik Oranı (%)	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8	9,2	9,7
2. MALİ GÖSTERGELER								
Faiz Dışı Fazla/GSYH (%)	5,4	4,2	3,5	0,0	0,7	1,9	1,3	2,0
Bütçe Dengesi / GSYH (%)	-0,6	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2,1	-1,2
AB Tanımlı Borç Stoku/GSYH (%)	46,5	39,9	40,0	46,1	42,3	39,1	36,2	36,3
Yurtiçi Borçlanmanın Ortalama Vadesi (ay)	28,0	34,0	32,0	35,0	44,0	45,0	61,0	74,3
3. FAİZ GÖSTERGELERİ								
Gösterge Faiz Oranı (Nominal,%)	17,7	18,0	19,0	10,9	8,4	11,1	6,2	10,4
İç Borç Reel Faiz Oranı (%)	8,1	9,6	8,9	4,4	2,0	0,7	0,0	3,4
Faiz Harcamaları/Vergi Gelirleri (%)	33,4	31,9	30,1	30,9	23,0	16,6	17,4	15,3
Faiz Harcamaları/GSYH (%)	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3	3,4	3,2
4. ÖDEMELER DENGESİ								
Cari İşlemler Dengesi (Milyar \$)	-32	-38	-40	-12	-45	-75	-48	-65
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	-41	-47	-53	-25	-56	-89	-65	100
Cari Denge/GSYH (%)	-6	-6	-5	-2	-6	-10	-6	-8
5. ENFLASYON								
TÜFE Yıl Sonu (%)	9,7	8,4	10,1	6,5	6,4	10,5	6,2	7,0
ÜFE Yıl Sonu (%)	11,6	5,9	8,1	5,9	8,9	13,3	2,5	7,4

MÜSİAD 2014 YILI TAHMİNLERİ

GSYH Büyüme (%)	3,8-4,0
İşsizlik (%)	8,3-8,7
Bütçe Açığı/GSYH (%)	1,5-2,0
Cari Açık (Milyar \$)	47-50
Cari Açık/GSYH (%)	5,5-6,0
Enflasyon (%)	7,5-8,0

YÖNETİCİ ÖZETİ

EXECUTIVE SUMMARY

Milli Gelir, Büyüme ve İstihdam

2013 yılının tümü için %4 **GSYH reel büyümesi** yakalanmıştır. 2013 yılının ilk çeyreğinde %2,9 düzeyinde kalan reel GSYH büyümesi, 2.çeyrekte %4,5'i yakaladıktan sonra, 3. çeyrekte %4,3 ve yılın son çeyreğinde ise %4,4 olarak gerçekleşmiştir. Üretim yoluyla GSYH verileri, tarım sektörünün, 2012 yılında olduğu gibi, bir önceki yıla göre reel %3,1'lik katma değer artışı yakaladığını, imalat sanayinin ise %3,8 ile iki katı aşan bir büyüme performansı yakaladığını göstermektedir. Diğer yandan toptan ve perakende ticaretin ise 2012 yılında hiç büyüyememiş iken, 2013 yılında %4,9 büyümeyi başardığını göstermektedir.

2009, 2010 ve 2011 yıllarında, küresel ekonomik kriz nedeniyle Türk ekonomisinin büyümesine katkı sağlayamamış olan net ihracat, 2012 yılında Türk Ekonomi Yönetimi'nin 'yumuşak iniş' modeli sürecinde, kısmen iç talepteki daralmayı telafi ederek, 2012 yılının 2,2 düzeyindeki reel GSYH büyümesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, 2013 yılında reel GSYH büyümesi yine kamu ağırlıklı bir iç talep etkisiyle gerçekleşmiştir. Net ihracatın 2013

National Income, Growth and Employment

Turkish economy recorded real GDP growth of 4% in 2013. While GDP growth have remained at a level of 2.9% in the first quarter of the year, it is accelerated to 4.5% in the second quarter, proceeded with 4.3% in the third quarter and 4.4% in the last quarter. GDP data by production approach show that while agricultural sector has gained a 3.1% increase of value addition compared to the previous year, manufacturing industry grew more than double with 3.8%. Moreover, while wholesale and retail trade sector have not shown any growth in 2012, it expanded by 4.9% in 2013.

While unable to have contributed to the economic growth in 2009, 2010 and 2011 due to the global recession, net export actually contributed to the real GDP growth of 2.2% in 2012 in the 'soft landing' model process of the Turkish Economic Administration by partially compensating the shrinkage in the domestic demand. Furthermore, the real GDP growth in 2013 was, once again, actualized with the effect of a public oriented domestic demand. The

yılında büyümeye katkısı negatif olmuştur. Eğer, net ihracatın büyümeye %-2,31 negatif puan etkisi olmasa idi, 2013 yılı büyümesi %6 ve üzerinde dahi çıkabilirdi.

Buna karşılık, 22 Mayıs 2013'de FED Başkanı Bernanke ile başlayan dış ekonomik konjonktürdeki dalgalanma, bunun yanında yine Mayıs ayında Gezi Olayları ile başlayan ve 30 Mart 2014 tarihindeki yerel seçim sürecine kadar devam eden iç siyasi gerginlik sürecinde de gözlenen TL'deki değer kaybından destek alan ihracat hacminin, 2012 yılında olduğu gibi, yine 'net ihracat' kaleminden 2014 yılı büyümesine katkı sağlaması beklenmektedir.

2014 yılının ilk çeyrek GSYH reel büyümesi %4,3 açıklanınca, Türkiye'nin 2014 yılı büyümesi için hayli karamsar olan uluslararası ekonomi ve finans kurumlarının öngörülleri, bir hayli kötümser kalmıştır. Nisan ayı sanayi üretim verisindeki olumlu seyrin Mayıs ve Haziran sanayi üretim verileriyle desteklenmesi yılın 2. Çeyreği büyüme oranının da %4 civarı olabileceği yönündeki beklentileri kuvvetlendirecektir. Nitekim MÜSİAD tarafından hazırlanan ve öncü gösterge niteliğinde olan SAMEKS'in Mayıs ayı sonuçları, bu beklentiyi kuvvetlendirmektedir. Bu durumda, Türk ekonomisinin 2014 büyümesi için %1,5-3 arası tahminlerde bulunan tüm kuruluşlar, tahminlerini revize etmek zorunda kalacak gözükmektedirler.

Büyümenin temel belirleyicisi olarak kabul edilen **istihdam oranı** 2013 yılında tahminlerin üzerinde gerçekleşen büyüme verisinde de etkili olmuştur. Özellikle yılın ikinci yarısı itibarıyla hizmet sektöründe artan istihdam ihtiyacı, inşaat sektörünün

effect of net exports on growth in 2013 has been negative. The growth in 2013 could have reached or even exceeded 6%, if the effect of the net export had not been -2.31% negative points.

On the other hand, receiving support from the fluctuations in foreign economic conjuncture, starting with Bernanke, President of FED on May 22nd 2013, as well as from the devaluation of the TL currency, observed in the period that started with the Gezi Park movements in May and continued until the local elections on March 30th 2014, the export volume is expected to contribute to the growth in 2014 with the 'net export' components, as was the case in 2012.

Once the real GDP growth of the first quarter in 2014 was announced, the pessimistic predictions of international economy and finance institutions concerning Turkey's growth in 2014 looked far too pessimistic.

The positive course in the April data of industrial production, supported by the data of industrial production in May and June are going to solidify the expectations that in the second quarter of the year, the growth rate will be around 4%. Hence, the results for May from Purchasing Managers Index (PUMAX), which were prepared by MÜSİAD and serve as a leading indicator, supported this expectation. Under these circumstances, it seems that all the institutions predicting a 1.5-3% growth rate for Turkey in 2014, will have to revise their predictions.

Employment rate, regarded as the main determinant of growth, has also been influential on the growth data that was over the predictions in 2013. Having increased

de öncülüğünde yukarı yönlü bir eğilim izlemektedir. Bu kapsamda 2012 yılında %45,6 2013 yılında %45,9'luk istihdam oranı 2014 OVP tahminlerinde %46,5 olarak belirlenmiştir. 2014 Mart ayı istatistiklerine göre istihdam oranı şuanda %45,1 seviyesindedir.

Son dönemde işgücüne katılım, istihdam, işsizlik, kayıt dışı istihdam, işgücünün eğitim seviyesi ve verimliliği gibi göstergelerde olumlu gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte gerek bu alanlarda daha fazla ilerleme kaydedilmesi ihtiyacı gerekse işgücü piyasasındaki katılımlar, kıdem tazminatı ve alt işverenlik gibi yapısal sorunlar önemini hala korumaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme anlayışıyla istihdam imkânlarının geliştirildiği, işgücü piyasasının etkinleştirildiği ve nitelikli işgücünün artırıldığı daha rekabetçi bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır. İşgücü piyasasının talepleriyle uyumlu temel ve mesleki beceriler bireylere kazandırılarak, iş-aile yaşamı uyumlu hale getirilmeli ve aktif işgücü politikaları etki analizlerine dayalı olarak uygulanmalıdır.

Kamu Maliyesi

Ülkemizde **merkezi yönetim bütçe harcamaları**, 2013 yılında bir önceki yıla nazaran hem nominal hem de reel olarak artış göstermiştir. Toplam harcamalardaki artış oranı yüzde 12,7 iken, faiz dışı harcamalara bakıldığında yüzde 14,2'ye çıktığı görülmektedir. 2013 yılı enflasyonu göz önüne alındığında özellikle faiz dışı harcamalarda yaklaşık yüzde 6-7 düzeyinde reel bir artış ile karşılaşılmaktadır.

Ekonomik sınıflandırmaya göre bütçe gider kalemlerindeki gelişimi gözlediğimizde en

in the service sector by the second half of the year in particular, the need for employment follows an upward trend under the leadership of construction sector. Within this scope, the employment rate of 45.6% for 2012, and 45.9% for 2013 is estimated as 46.5% in the Medium Term Programme (MTP) predictions of 2014. Current employment rate is at a level of 45.1% according to the statistics of March 2014.

Even though positive developments in indicators such as; labor force participation, employment, unemployment, unregistered employment, education level and productivity of labor force have been recently observed, structural problems such as the need for further improvement in these fields, the rigidities in the labor market, severance payment and sub-constructor still maintain their importance. Within this framework, the main purpose would be to constitute a more competitive labor market, where the employment opportunities are improves, the labor market is activated and the qualified labor is enhanced through sustainable and inclusive growth manner. By earning individuals the basic and professional skills, in line with the demands of the labor market, their work-family lives should be harmonized and the active labor policies should applied in accordance with the impact analyses.

Public Finance

Centralized management budget expenses in our country have displayed both nominal and real increase in 2013, compared to the previous year. While the rate of increase in total expenditure is 12.7%, primary expenditures can be observed to have increased to 14.2%. Considering the inflation in 2013, a real increase at a level

yüksek payı cari transferlerin aldığı, bunu personel giderlerinin izlediği ifade edilebilir. Bu kalem, merkezi yönetim bütçe harcamalarının üçte birinden fazlasını (yüzde 36) oluşturmaktadır. Cari transferlerdeki artış yıllık yüzde 15'e yaklaşmaktadır. Cari harcamalar içerisindeki en dikkat çekici kalemler sağlık, emeklilik ve sosyal yardım amaçlı yapılan transferler, gelirden ayrılan paylar, tarımsal destekleme ödemeleri ve görev zararlarıdır. Özellikle sağlık, emeklilik ve sosyal yardım amaçlı transferler cari transferlerin neredeyse yarısını meydana getirmektedir. Hükümetin sağlık ve sosyal politika uygulamalarında cari transferler kritik rol oynamaktadır. Bu nedenle siyasi gelişmelere ve seçimlere duyarlı bir harcama kalemidir. 2013 yılında cari harcama kalemindeki artışta nispi olarak tarımsal destekleme ve gelirden ayrılan pay transferinin etkili olduğu söylenebilir.

2013 yılının **merkezi yönetim bütçe gelirleri** yönüyle başarılı bir dönem olduğu ifade edilebilir. Merkezi yönetim bütçe gelirleri bir önceki yıla nazaran yüzde 17'nin üzerinde bir artış göstermiştir. Genel yönetim bütçe gelirlerinin yaklaşık yüzde 85'i vergi gelirlerinden meydana gelmektedir. Vergi gelirlerindeki artış düzeyi merkezi yönetim bütçe gelirlerinin ana belirleyicisidir.

Türkiye, 2013 yılı sonu itibarıyla kamu borcu bakımından gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler arasında az borçlu ülkeler kategorisine dahil edilmektedir. AB Maastricht kriterleri açısından borç yükü üst sınırı GSYH'nın yüzde 60'ı olduğu düşünüldüğünde mevcut durum daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca 2013 sonu itibarıyla AB üyesi ülkelerin borç yükü GSYH oranlarının yüzde 90'ların üzerinde olduğu bilgisi

of 6-7% in especially the primary expenditures can be seen.

When we take a look at the developments in budget expenditure items according to the economic classification, it can be stated that the current transfers hold the highest shares, followed by staff expenses. This item, comprises more than one third (36%) of the centralized management budget expenses. The increase in current transfers has nearly reached an annual percentage of almost 15%. The most remarkable items within the current expenses are health, retirement and social welfare purposed transfers, shares allocated from income, agricultural support expenses and incumbency deficiencies. Particularly health, retirement and social welfare purposed transfers comprise almost half of current transfers. Current transfers play a crucial role in the government's practices concerning health and social policies; therefore, this is a rather sensitive expense item in terms of political developments and elections. It can be said that agricultural support and the transfer of shares, allocated from income were comparatively influential on the increase in expense item in 2013.

2013 can be defined as a successful period from the aspect of the centralized **management budget incomes**. Centralized management budget incomes have displayed an increase of over 17%, in comparison with the previous year. Moreover, tax incomes make up approximately 85% of the general management budget incomes. The increment level of the tax income is the core determinant of centralized management incomes.

As of late 2013, Turkey has been considered in the minor debtors category, both

ışığında ülkemizin mali kırılganlığı azaltmada ciddi mesafe aldığı görülmektedir.

Enflasyon ve Para Politikası

TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre **Tüketici fiyat endeksi**, 2012 yılında gösterdiği düşüş eğilimindeki performansını maalesef 2013 yılında gösterememiştir. 2012 yılında %10,61 seviyesinden %6,16 seviyesine düşen TÜFE 2013 yılına %7,31 oranıyla başlamış, yıl içerisinde %6,13 seviyesine kadar düşmeyi başarmış olsa da daha sonra yükselerek %9,7 seviyesini görmüştür.

Temmuz 2013 ayından sonra düşüş eğilimine geçen TÜFE oranının Aralık ayında bir önceki aya ve bir önceki yıl sonuna göre yükselerek %7,40 seviyesinde yılı kapaması 2014 yılının ilk ayları için sıkıntılı bir enflasyon verisiyle karşılaşacağımızın da ilk sinyali olmuştur. 2013 yılını %7,40 seviyesinde kapatan Tüketici fiyat endeksi 2014 Ocak ayından itibaren yükselişini devam ettirmiştir. Sırasıyla; Ocak ayında %7,75'e, Şubat ayında %7,89'a, Mart 2014 ayında %8,39'a ve elimizdeki son veri olan Nisan 2014 ayında da %9,38 seviyesine yükselmiştir. Geçen senenin aynı dönemine göre de çok da parlak olmayan bir grafik gözümüze çarpmaktadır.

Yurt içi üretici fiyat endeksinde (Yİ-ÜFE) ise, 2013 yılındaki tabloda daha olumsuz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki yılın aynı ayına göre Nisan 2014 ayında %12,98 oranında fiyat artışı yaşanması enflasyonda yükseliş eğiliminin hâlâ devam ettiğini göstermektedir.

Enflasyondaki bu bozulmanın altındaki en önemli etki kurlardaki oynaklıktır. Bu

among the developed and the developing countries in terms of public debt. Considering that the upper limit for debt burden of EU Maastricht criteria is 60% of the GDP, current conditions could be understood well. In addition to this, in light of the information that the debt burden rates of the EU member countries are over 90% as of the end of 2013, it can be seen that our country has made critical progress in decreasing the fiscal fragility.

Inflation and Monetary Policy

According to the data published by Turkish Statistical Office (TSI), **Consumer price index** was unfortunately not able to show the tendency to decline in 2013, as it did in 2012. Decreased to a level of 6.16% from 10.61% in 2012, Consumer Price Index (CPI) has commenced 2013 with a level of 7.31% and although it managed to decrease down to 6.13% within the year, it has later witnessed a level of 9.7%.

CPI rate, showing a tendency to decline after July 2013, but closing the year with an increment of 7.40% compared to the previous month as well as the end of the year, was the first signal of encountering a troublesome inflation data for the early 2014. Closing the year 2013 with a level of 7.40%, consumer price index has continued its increment as of January 2014. It has increased to the levels of respectively; 7.75% in January, 7.89% in February, 8.39% in March and 9.38% in April 2014 which is our most recent data. We are starting out at a bleak graphic, compared to the same period of the previous year.

We face an even more negative chart than of 2013's in the **domestic producer price index (Domestic PPI)**. The price esca-

oyunluk konusuna, değişik yabancı yatırım şirketlerinden yüksek kur beklentileri açıklamalarının gelmesi nedeniyle pek de iyimser bakamıyoruz. Ocak ayı içerisinde 2.3900 seviyelerini gören ve 2 gün içerisinde 2.1600 seviyelerine kadar düşen USD/TL paritesi önümüzdeki dönemde de bu tür dalgalanmalara maruz kaldığında aynı şekilde enflasyonist etkisini hissetmemiz mümkün olabilir.

Ocak ayındaki ara toplantısında **para politikasında** belirgin bir sıkılaşmaya giden TCMB, 22 Mayıs'ta gerçekleştirdiği toplantısında politika faizi olan 1 hafta vadeli repo faizi oranını 50 baz puanlık düşüşle %9,5 düzeyine çekerken, gecelik borçlanma ve borç verme faizinde değişikliğe gitmemiş ve sırasıyla %8 ve %12 seviyesinde bırakmıştır. Zorunlu karşılıklar ile rezerv opsiyon katsayılarında da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. TCMB toplantı sonrasında yayımladığı açıklamada, son dönemde azalan belirsizlikler ve risk primi göstergelerindeki iyileşme paralelinde piyasa faizlerinde düşüş gözlemlendiğini ve bu gelişmenin politika faizinde indirimle olanak sağladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, enflasyon beklentilerinin, fiyatlama davranışlarının ve enflasyonu etkileyen diğer unsurların yakından izleneceğini ve enflasyon görünümünde belirgin bir iyileşme sağlanana kadar para politikasındaki sıkı duruşun sürdürüleceğini vurgulamıştır.

TCMB'nin en önemli silahları olan döviz rezervleri, para arzı ve faizler önümüzdeki dönemde de önemini sürdürmeye devam edecektir. Para talebinin yatırım yerine döviz yukarı çekmeye yönelmesi faizlerin düşürülmesi yönündeki en önemli engeldir. Bu nedenle piyasada para talebinin ve

tion experienced in April 2014 at a level of 12.98%, compared to the same month of the previous year, shows that the tendency to increase still continues.

The most significant effect of the decay in inflation is the volatility in currencies. We cannot be very optimistic about this volatility due to the high currency expectations, announced by the various foreign investment companies. The USD/TL parity has increased up to the levels of 2.3900 in January and decreased to 2.1600 in merely two days. When this parity is exposed to such fluctuations in the upcoming period, it will be possible for us to feel its inflationary impact.

Having resorted to a distinct tightening in **monetary policy** at the meeting held in January, CBRT has shrunk the one-week repo interest rate - which is the policy interest - to 9.5% with a decrease of 50 basis points, while not changing the overnight and lending rate, letting them remain at respectively 8% and 12%, in the meeting held on May 22th. No changes have been made to the required reserves and reserve option ratio either. In the statement after the meeting, CBRT has claimed that a decline in market interests has been observed, parallel to the recently decreased uncertainties and the progress in risk premium indicators' and that this improvement raised the opportunity for a drop in policy interests. In addition, it has also been emphasized that the inflation expectations, pricing behaviors and other factors influencing inflation will be closely examined and tight monetary policy stance will be sustained until a clear progress in inflation is achieved.

Foreign currency reserves, money supply and interests, which are the most im-

talebin ne amaçla gerçekleştiğinin çok iyi takip edilmesi gerekmektedir. Batı'da birçok örneği olduğu gibi, kurda manipülatif hareketlerin çok detaylı incelenmesi ve caydırıcı yaptırımların konulması durumunda gerçekçi bir nedeni olmadan oluşan kur oynaklıklarının kısa vadede makro dengeleri zorlamasının önüne de geçilmiş olur.

24 Aralık 2013 tarihinden itibaren yılsonuna kadar günlük döviz satım ihale tutarını her gün için minimum 450 milyon ABD doları olarak belirleyen TCMB, TL'deki volatilitenin arttığı Aralık ayında toplam 4,7 milyar USD döviz satmıştır. Döviz satım ihaleleri düzenlemeye devam eden TCMB döviz satım miktarlarını 9 Mayıs gününden itibaren, ödemeler dengesindeki olumlu gelişmeleri de dikkate alarak 40 milyon USD'dan 20 Milyon USD'a düşürdüğünü açıklamıştır. Bu hareket kurlar üzerinde yukarı yönlü baskının azaldığı anlamına gelmektedir. Ancak faiz indirimi için satım ihalelerinin son bulması beklenmelidir.

Yurt dışı piyasalardaki gelişmeler, FED'in izleyeceği politikalar, Türkiye üzerinde etkili olduğundan TCMB, global koşullarda olumsuzluk olması durumunda likiditeyi daha fazla kısırarak ve karşılıkları tekrar düzenleyerek, kur oynaklıklarının daha yumuşak atlatılması yönünde ek tedbirler alabilir.

Ödemeler Dengesi

2013 yılında **cari açık** 72,7 milyar dolar ile 2012 yılına göre (65,1 milyar dolar) kötüleşmiştir. Finansman tarafında, toplamda 2012 yılına yakın bir sermaye akımı sağlanmış ve Türkiye'nin uluslararası rezervleri, 2013 yılında da 10,8 milyar dolar kaydetmiştir.

portant weapons of CBRT, will maintain their importance in the upcoming period as well. The biggest obstacle, hindering the decrease of interests is the tendency of the money demand, pushing up foreign currencies, instead of investments. Hence, the money demand and the purpose of this demand should be carefully monitored. As is the case with many Western examples, currency volatilities, occurring without a realistic reason, in the event of close examination of the manipulative changes in the currency and implementation of disincentive enforcements, can be prevented from forcing the macro balances in the short term.

Defining the amount for foreign currency sales tender as 450 million USD per day until the end of the year as of December 24th 2013, CBRT has sold a total of 4.7 billion USD in December, when the volatility in TL had increased. Continuing to regulate the foreign currency sales tenders, CBRT has announced that the sale amounts has decreased from 40 million USD to 20 million USD, considering the recovery in the balance of payments as of May 9th. This change stands for a decrease of the upward pressure on currencies. However, for interest cut, the termination of sale tenders should be waited to come to an end.

Since the improvements in the foreign markets and the policies that are to be implemented by FED are going to be influential on Turkey, additional precautions may be taken in order to evade the currency volatilities with a softer maneuver, by decreasing the liquidity and revising the reserves, in the event of any negativities in global conditions.

2012 yılında, cari açığın 50 milyar doların altına gerilemesi, ödemeler dengesi açısından bir ‘normalizasyon’ sürecini başlatmıştır. Ancak, 2013 yılında GSYH büyüme hızının yükselmesi, Türk Lirası’nın senenin ilk yarısında aşırı değerli kalması, altın ihracatının artması ve enerji ithalatının bir miktar azalsa da, yüksek seyretmeye devam etmesinin etkisiyle dış ticaret dengesi ve buna paralel olarak da cari denge kötüleşmiştir. 2013 yılının ikinci yarısından itibaren Türk Lirası’ndaki aşırı değerlenmenin bir miktar hafiflemesi ve Avrupa pazarındaki canlanmayla birlikte 2014 yılında cari dengenin düzelmeye yönünde hareket etmesi beklenmektedir.

TCMB tanımlı, bavul ticaretini de kapsayan **ihracat**, 2013 yılında, 2012 yılı ile hemen hemen aynı seviyede kalmıştır (163,4 milyar dolar). Aynı tanımlı **ithalat** ise, yaklaşık 15 milyar dolar artarak 243,3 milyar dolar seviyesine yükselmiştir (Tablo 2). İhracatın ithalatı karşılama oranı 2013 yılında, önceki yıla göre 4,2 puan azalarak yüzde 67,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. İhracatın GSYH’ye oranı ise 2012 yılında yüzde 19,3’den 2013 yılında yüzde 18,5 seviyesine düşmüştür. Uluslararası ticaretle bütünleşmenin göstergelerinden biri, dış ticaret hacminin GSYH’ye oranı 2013 yılında, 2012 ile hemen hemen aynı seviyede (yüzde 39,2) gerçekleşmiştir.

Son on yıllık dönemde yükseliş eğilimi gösteren **toplam hizmet dengesi**, 2013 yılında da bu eğilimini devam ettirmiştir. Net turizm gelirleri 2013 yılında 23 milyar doları aşmakla birlikte bu kalemin büyüme hızı önceki yıllara göre düşmüştür. Taşımacılık, inşaat ve sigorta net gelirlerindeki toplam bir milyar dolar civarındaki kötüleşme de göze çarpmaktadır.

Balance of Payments

The **current deficit** has deteriorated in 2013 with \$72.7 billion, compared to 2012 (\$65.1 billion). On the financing aspect, a capital flow was similar to 2012 in total and the international reserves of Turkey have recorded a \$10.8 billion in 2013.

The regression of the current deficit down to \$50 billion and below in 2012 has led to a ‘normalization’ period, in terms of balance of payment. However, in 2013, the balance of foreign trade and the current account balance in line has deteriorated due to acceleration in the GDP growth rate, remained appreciation of Turkish Lira for the first half of the year, increasing in the gold exports and the high running energy imports – although there was a minor decrease. With the remission of Turkish Lira’s overvaluation and the recovery in the European market as of the second half of 2013, an action of current account balance in the direction of recovery is expected for 2014.

Export, which is defined by the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), encompassing shuttle trade too, remained approximately at the same level in 2013 as 2012 (163.4 billion dollars). **Import**, which is defined by CBRT as well, on the other hand, reached the level of 243.3 billion dollars by increasing approximately 15 billion dollars (Table 2). In 2013, the export import coverage ratio was at a level of 67.2%, decreasing 4.2 points than the previous year. The export GDP coverage ratio, on the other hand, decreased to 18.5% in 2013 from 19.3% in 2012. One of the indicators of the integration in international trade, the ratio of foreign trade volume to the GDP was almost at the same level in 2012 as 2013 (39.2%).

2013 65,0 milyar dolarlık cari açığa karşılık 72,7 milyar dolarlık sermaye girişi kaydedilmiştir. Net hata ve noksan kalemi göz önüne alındığında, Türkiye'nin uluslararası rezervleri 2013 yılında 8,9 milyar dolar artış göstermiştir. Böylece, 2013 yılı sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin brüt uluslararası rezervleri 20,9 milyar doları altın olmak üzere 132,9 milyar dolara yükselmiştir.

Carî Açığa Karşı KOBİ'ler ve Tarım

Cari Açık Sarmalından Çıkış

Türkiye'nin farklı dönemlerde uyguladığı farklı kalkınma stratejilerinde, sürdürülebilir büyümesinin önünde cari açık sürekli olarak gözetilmesi gereken bir sorun olagelmıştır. Uyguladığı politikaya göre, iç/dış talep artışı, yüksek büyümeyi beraberinde getirmiş; yüksek büyüme ise cari açık riskini gündeme sokmuştur. Bu riski minimize etmek üzere, bu kez talep kısma yoluna giderek, büyümeyi yavaşlatmıştır. Böylelikle, cari açık riskini "sürdürülebilir" kılmaya çalışmıştır. İzlenen politikalara karşılık, ülkemiz cari açık sarmalından kurtulamamıştır. Bunda, daha önce değinildiği üzere, düşük tasarruflar, enerji bağımlılığı ve özellikle dış ticaretin yapısı büyük rol oynamıştır.

Cari açık sarmalı kırılmadıkça, ülkemizin sürdürülebilir ve yüksek büyüme oranını yakalaması mümkün olmayacaktır. Hali hazırda, Türkiye'nin hedeflerine ulaşması için trend büyüme eğrisinde pozitif eğimli kuvvetli kırılmalara ihtiyaç vardır. Bu sarmaldan çıkış stratejisinin ülkemiz gerçeklerine uygun bir zemin üzerinde şekillenmesi zaruridir. Zira ülkemiz ekonomisinin en önemli oyuncularını Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ)'dir. O sebeple,

Displaying an incremental trend in the last decade, the **aggregate services balance** continued this trend in 2013 as well. In addition to the fact that the net tourism incomes exceeded 23 billion USD in 2013, the growth rate of this component decreased, in comparison with the previous years. A relapse of approximately 1 billion USD also draws attention in the net incomes of transportation, construction and insurance sectors.

In 2013, a capital inflow of 72.7 billion USD was recorded against the current account deficit of approximately 65.0 billion USD. Considering the components of net errors and omissions, Turkey's international reserves showed an increment of 8.9 billion USD in 2013. Thus, the gross international reserves of the Republic of Turkey increased to 132.9 billion USD; 20.9 billion USD of which comprising of gold, in the year 2013.

SMEs and Agriculture Against Current Account Deficit

Escape from the Spiral of Current Account Deficit

In the different development strategies carried out in different periods in Turkey, the current account deficit has always been an obstacle for sustainable growth, which has to be looked for at all times. According to the policies implemented, the increase in domestic/foreign demands bring high levels of growth and high levels of growth, in turn; bring up the risk of current account deficit. Demands are reduced in order to minimize that risk, which, in turn, leads to slow growth. Thus, the risk of current account deficit is endeavored to be made "sustainable". Despite the policies that are

öncelikle KOBİ'lerin karşılaştığı dezavantajların ortadan kaldırılması ve *KOBİ'ler merkezli* bir politika uygulanması cari açık sarmalından çıkış için önem arz etmektedir.

İlaveten, enerji dışı dış ticaretin alt kırımları üzerinde KOBİ eşlemeli politikaların ağırlık kazanmasının yanında, özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık alanında KOBİLEŞME'nin sağlanması, ülkemizin cari açık sarmalını kırmasında çok önemli roller oynayacaktır.

Fakat, öncelikle, dünyada KOBİ sınıflamaları, KOBİ'lerin yapısı, sorunları ve ekonomiye katkılarını incelemek, ülkemiz özelinde arka plan oluşturmaları açısından yararlı olacaktır.

KOBİ'ler Ülkemiz İhracatını Sırtlıyor

KOBİ'lerin Türkiye'nin dış ticaretindeki yeri özellikle dikkat çekicidir. Hatırlanırsa, ABD'de KOBİ'ler ABD ihracatının 3'te 1'ini yaparken; Türkiye'de KOBİ'ler ihracatın yüzde 60'dan fazlasını gerçekleştiriyorlar. Grafik 5.8, son 2010-2012 dönemi için ihracat ve ithalat oranlarını işletme sınıflamasına göre ortaya koyuyor. Buna göre, 2010 yılına kıyasla KOBİ'ler Türkiye'nin ihracatındaki payını 2.5 puan artırarak yüzde 62.6'ya çıkarmışlardır. Buna karşılık, KOBİ'lerin ithalatındaki payı ise 2.4 puan gerileyerek yüzde 37.2'ye gerilemiş. Büyük işletmeler tarafından bakıldığında ise tam tersi bir resim ortaya çıkıyor: Büyük işletmelerin ihracatı KOBİ'lerin ihracatının ancak 5'te 3'ü kadarken; ithalatta KOBİ'lerin ithalatının bir buçuk katından daha fazla paya sahipler.

Tarımın Kobileşmesi

Büyük ölçekli endüstriyel tarım işletmelerinin ülkelerin tarım sektörünün gelişimine

adopted, our country could not find a way to escape from the current account deficit spiral. As previously mentioned, low levels of savings, energy dependence and especially the structure of foreign trade has played a major role in this process.

Unless a solution for the current account deficit is found, it will not be possible for our country to reach a sustainable and high level of growth. There is a need for upward sloped strong fractions in the trend growth curve, in order to pave the way for achieving our objectives in Turkey. It is mandatory to form the strategy to escape from this spiral, based on our country's truths. As a matter of fact, the most important players of our country's economy are Small and Medium Sized Enterprises (SME). For this reason, eliminating the disadvantages faced by the SMEs and implementing *SME-based* policies are important in providing a solution for the current account deficit spiral.

In addition, giving weight to the SME matched policies on the sub-fractions of foreign trade, apart from energy and particularly enabling SMEization in Food, Agriculture and Stock Breeding fields will play major roles in eliminating the current account deficit spiral in our country.

Yet, it will be instrumental to first examine the SME classifications across the world, SME structures, problems and their contributions to the economy, in terms of providing a background, specifically for our country.

SMEs Support Our Country's Exports

The SMEs' role in Turkey's foreign trade is particularly remarkable. If remembered, while SMEs constitute one third of the exports in the U.S.A; SMEs in Turkey

yaptığı katkı geçmişten bugüne incelenildiğinde özellikle kriz dönemlerinde esnek olmayan yapıları, tekelleşmeye müsait hareket edebilme özellikleri ve yüksek kar hedefleri nedeniyle çok tercih edilen bir model olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi ülkeler temel alındığında, üretim maliyetlerinin düşürülebilmesi için çiftçilerin girdi ve teknoloji bakımından desteklenmesi gereken; büyük ölçekli ve şirketlere dayalı tarım yerine sürdürülebilir küçük ve orta ölçekli; doğa, çiftçi ve tüketici dostu üretim yöntemlerini mümkün kılacak bir yapının oluşturulmasının gerekliliği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu noktada bizim önerimiz aile tarımının bir ileri modeli olan “*Tarımın Kobileşmesi*”dir.

Kobileşmiş tarımda finans kaynaklarına ulaşım imkânları kolaylaşabileceği gibi, özellikle kayıt-dışılık azalacak, istihdama yönelik olarak tarımın itici gücünden daha fazla yararlanma imkânına sahip olunacaktır.

Türkiye’nin toprak, iklim ve bitki zenginliği tarımsal üretim için önemli bir kaynaktır. Ancak geçmişte uygulanan neo-liberal tarım politikalarının çok başarılı sonuçlar ortaya çıkarmadığı önemli bir tespittir.

Yeni model ile hedeflenen, bir yandan küçük ve orta ölçekli üreticileri toprağından ve üretimden koparmamak ancak tekellerin tarıma ve gıdaya hâkim olmasının önüne de set çekmektir.

Türkiye’nin mevcut büyüme modelinde tüketim ve ihracat önemli bir yer tutmak-

constitute more than 60% of the exports. Graph 5.8 demonstrates the export and import rates for the last 2010-2012 period, according to the enterprise classification. According to this graph, SMEs increased Turkey’s export share by 2.5 points compared to 2010 and it reached 62.6%. The import rates of the SMEs, on the other hand, decreased by 2.4 points to 37.2%. As regards to the conglomerate corporations, a picture that is an exact opposite of this situation comes in sight: while the export share of conglomerate corporations constitutes three fifth of SMEs’ exports; they own more than one and a half times more of imports than the SMEs’ imports.

SMEzation of Agriculture

When the contribution of the large scale industrial agricultural enterprises to the development of the agricultural sectors of the countries are retrospectively examined, it is deduced that it is not a widely preferred model, due to its structure being not quite flexible, especially in times of crises, as well as its ability to move, which allows for monopolization and its high profit objectives.

Considering countries such as Turkey particularly, forming a certain structure becomes an inevitable fact. This structure should support the farmers in terms of technology and input to reduce production costs; pave the way for a more sustainable, small and medium scaled agriculture, instead of a large scaled and corporate based one and enable nature friendly, farmer friendly and consumer friendly production methods. At this point, our suggestion is to apply the “**SMEzation of Agriculture**”, which is an advanced model of family agriculture.

tadır. Tarım ise net ithalatçı olarak aslında Türkiye'nin büyümesine beklenen katkıyı yapamamaktadır. Tarımın Kobileşmesi ile büyümenin bacaklarından birisi olan ihracatın önü açılmaya çalışılmaktadır. Zira Kobilerin Türkiye'nin ihracatındaki rolü ve çabası tartışmasızdır. Yukarıda bahsedildiği gibi Tarımın Kobileşmesi özellikle işletmelerde defter ve belge kullanmak yoluyla kayıt-dışılığın azaltılması yönüyle de büyük önem taşımaktadır.

Finansmana ulaşım

Kobi büyüklüğünde tarımsal işletmelerin (Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler) en önemli sıkıntılarından birisi tıpkı farklı alanlarda faaliyet gösteren Kobiler gibi finansman kaynaklarına ulaşmakta yaşadıkları sorunlardır. Ancak Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler açısından belki de güncel en önemli sorun, bu işletmelerin tarımsal üretim faaliyeti içerisinde yer almalarına karşılık KOSGEB açısından KOBİ kavramının dışında sayılmalarıdır. *Görüşümüz tarımsal üretim gerçekleştiren KOBİ'lerin de KOSGEB desteklerinden yararlanan işletmeler kapsamına alınmasıdır.*

Kobiler açısından bakıldığında KOBİ'lerin ticari bankalardan temin ettikleri kredilere ödenen faiz oranları, holding işletmelerinin ya da büyük ölçekli firmaların ödedikleri faiz oranlarının %4-%5 puan üzerinde seyretmektedir. Bu hususun asgariye indirilmesi açısından *KOBİ Bankacılığının geliştirilmesi yönünde adımlar ivedilikle atılmalıdır.*

Finansmana ulaşım kaynaklarından en az maliyetli olanı öz kaynak yoluyla finansman olarak düşünülebilir. Belirli büyüklü-

In the SMEized agriculture, attaining the financial resources will be significantly easier; informalities will especially decrease and the opportunity will arise to benefit further from the driving force of the agriculture towards employment.

Turkey's agricultural, climatic and plant diversity is a vital resource for agricultural production. Yet, it is an important finding that the neo-liberal policies that were applied in the past did not produce rather successful results.

The objective of the new model is to not break the small and medium scaled producers off their agricultural production activities, but still prevent the monopolies from becoming dominant in agriculture and food sectors.

Consumption and export occupy a extensive place in the existing growth model of Turkey. Agriculture, on the other hand, does not make the expected contribution to Turkey's growth as a net importer. Via the SMEization of Agriculture, extensive efforts are put in order to pave the way for export, which is one of the pillars of growth. As a matter of fact, the role and efforts of the SMEs in Turkey's export are indisputable. As mentioned above, the SMEization of Agriculture is important in terms of decreasing the informalities by bookkeeping and documentation, especially in enterprises.

Access to the financing

One of the most important problems that SME-sized agricultural enterprises (Small and Medium Size Agricultural Enterprises) have is the trouble in accessing the financial resources, as other SMEs, practising in other sectors. Yet, probably the most important current problem of the Small and

ğe ulaşmış Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin halka arzına yönelik kolaylaştırma sağlanmalıdır. Bu hususta halen Borsa İstanbul altında Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP) mevcut olmasına karşılık, etkin çalışmadığı bir gerçektir. *Sadece aynı işi yapan firmaların yer alacağı bir endeks ile (örneğin BIST-Tarım gibi) başlangıç yapılabilir.*

Tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için *merkezi bir tarım borsasının ve alt ürünlerinin gelişmesi ve kullanılır olması kaçınılmazdır.*

Vergilendirme

Vergilendirmede alım ve satımda aynı KDV oranlarının uygulanması için uyumlaştırma çalışmaları yapılmalıdır. *Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerde istihdam edilen personele yönelik olarak SGK primleri diğer işletmelere uygulanan SGK prim oranlarından düşük tutulmalı, bu sayede kayıtlı istihdamın önü açılmalıdır.*

Teknoloji Kullanımı

Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin modern teknolojiden yararlanmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Özellikle Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler için finansal kiralama özendirilmelidir. Beklenen hurda teşviki, traktör satışlarının artışı sağlayacağı gibi, makine parkının yenilenmesine de imkân tanıyacaktır.

Cari Açığın Düşürülmesinde Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi

Organik ve doğal ürün üretimi teşvik edilmelidir. Türkiye'nin gerek toprak ve tohum zenginliği, gerek su kaynakları, gerekse iklimsel çeşitlilik nedeniyle doğal ürün üretimi temel alındığında ülkemiz çok daha büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye'de

Medium Size Agricultural Enterprises is the fact that they are not regarded to be included in the concept of SME in terms of KOSGEB (Small and Medium Enterprises Development Organization); although these enterprises do have a place in agricultural production. *Our position is based on the idea that the SMEs, which carry out agricultural production, should be included in the scope of the enterprises, benefiting from KOSGEB's supports.*

With respect to the SMEs, the interest rates paid by the SMEs for their loans acquired from the commercial banks are 4% - 5% above the interest rates paid by the conglomerates or large scale companies. *Steps to improve SME Banking should be taken immediately in order to minimize these rates.*

The lowest-cost financial access resource can be thought to be the finance via equity capital. Facilitation should be carried out in terms of the SMEized Agricultural Enterprises of a certain size upon their initial public offer. In this sense, although there is ECM (Emerging Companies Market) under the Istanbul Stock Exchange, it is a reality that it does not work actively. *A start can be made by an index, in which only the companies doing the same job will be included (for example, Istanbul Stock Exchange-Agriculture).*

The development and usage of a central agricultural stock market and sub-products is unavoidable in order to improve the agricultural activities.

Taxation

In taxation, a harmonization program should be carried out, in order to apply the same VAT rates in purchase and sales. *The Social Security Institution premiums of the staff, employed by the SME Agricultural Enter-*

organik tarımda öne çıkan bölge ise Doğu Anadolu Bölgesi'dir. Ardından Ege, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri geliyor. Mevcut bu potansiyel doğal ürün üretmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Türkiye, küresel anlamda bu hareketliliği kaçırmamak ve özellikle bizim coğrafyamızda üretilmeyen ve yüksek getiriye sahip ürünlerin üretimini teşvik etmelidir. Özellikle *biyoyakıt üretimi ve kakao gibi tarımsal üretimler, cari açığın kapatılmasına ilişkin önemli bir kazanç olacaktır.*

Toprak Analiz Haritasının Oluşturulması

Türkiye'nin tarımsal üretim planlaması acil olarak yapılmalı, bölgesel ekilmesi uygun görülen ürünler bu programa dahil edilmeli, sadece bu bölgede istenilen ürünün üretimini yapan tarımsal işletmeler destek kapsamından yararlanmalıdır.

Gerileyen Ürün Analizi

Ülkemizde toprak analiz haritası mevcut olmadığı ve yapılması gerektiği gibi, bölgesel anlamda *gerileyen ürün analizinin* yapılması gerekmektedir.

Büyük Bölgesel Tarım ve Gıda Fuarlarının Düzenlenmesi

Tarım ve Gıda Fuarları Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin ihracata yönelmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak *büyük uluslararası fuarların düzenlenmesi ve bu fuarlara katılımın teşvik edilmesi büyük önem arz etmektedir.*

prises should be kept lower than the SSI Premiums applied in other enterprises; this will pave the way for registered employment.

Using Technology

The impediments that keep the SMEized Agricultural Enterprises from benefiting from modern technology should be removed. The SMEized Agricultural Enterprises should be encouraged to especially use financial leasing. The expected car scrap incentive will increase the tractor sales and allow for the renewal of the equipment pool, as well.

Producing High Added Value Products in Reducing the Current Account Deficit

Organic and natural product production should be encouraged. Considering Turkey's diversity in agriculture and seeds, water resources and natural product production thanks to the climatic diversity, our country has a large potential. The leading region for organic agriculture is Eastern Anatolia Region in Turkey. Following that are the Aegean, Southeastern Anatolian, Central Anatolian, Black Sea, the Mediterranean and Marmara regions. This existing potential can be viewed as an opportunity to produce natural products.

Turkey should encourage the production of products which are not produced in our geography and have high earning levels, in order to not miss this global mobility. Especially, *agricultural productions such as those of biofuel and cacao will play a vital role in settling the current account deficit.*

Creating Agricultural Analysis Maps

Turkey's agricultural production planning should be carried out immediately, the regional products which are found conveni-

Üniversitelerde Tarım Ve Hayvancılık Programlarının Çeşitlendirilmesi

Tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve verimliliğin artırılması anlamında özellikle *Meslek Yüksek Okullarında tarım ve hayvancılığa yönelik alt programlar açılmalıdır.*

İstihdam

Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin ihtiyaç duydukları ancak iç piyasadan temin edemedikleri işgücünü (örneğin çoban vb.) yabancı ülkelerden temin edebilme ve yabancı işçiyi istihdam edebilmenin önü açılmalıdır.

İsrafin Önlenmesi ve Verimliliğin Arttırılması

Gıda, tarım ve hayvancılık alanlarının tamamında, üretimden ambalaja, lojistikten pazarlamaya her alanda teknolojik faaliyetler, bilişim faaliyetleri yoğun olarak teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Yine bu alanlarda nano teknoloji ve biyoteknoloji faaliyetlerine hız verilmelidir.

Tarım ve Gıda Lobisi

Jeopolitik konumumuz itibariyle birçok ülkeye ve yakın pazarlara gıda ve tarım ürünleri satabilme imkânlarımız mevcuttur. *Buna rağmen, etkin bir tarım ve gıda lobimizin olmayışı büyük eksikliktir.* Dünyada üretimde söz sahibi olunan ürünlerde (fındık, incir, kayısı, üzüm vb.) katma değeri yüksek ürünlerle pazar hâkimiyeti oluşturulmalıdır.

Toprak ve Su Kullanımında Reformist Çalışmaların Arttırılması

Bir taraftan tüm dünyada gıdaya olan talep hızla artarken bir taraftan da küresel

ent to inseminate, should be included in this program and the agricultural enterprises that produce the demanded product only in this region should benefit from the supports.

Regressing Product Analysis

As it is necessary to design agricultural analysis maps in our country, regional *regressive product analysis* should be carried out, as well.

Organizing Large Regional Agriculture and Food Exhibitions

Agriculture and Food Exhibitions are vital, in order to orient the SMEized Agricultural Enterprises towards export. To that end, it is quite important to organize *large international exhibitions and encourage participation to these exhibitions.*

Diversifying Agriculture and Stock Breeding Programs in Universities

In order to diversify the agricultural production and increase productivity, *sub-programs of agriculture and stock breeding in particular should be opened in Vocational Schools of Higher Education.*

Employment

The Agricultural SMEs should be facilitated to acquire the labor force they need, such as shepherds, etc.; yet they cannot find it in the domestic market. They should be able to do so from the foreign countries, in other words, the way to employ foreign laborers should be smoothened.

Preventing Wastefulness and Increasing Productivity

In all the field of agriculture and stock breeding; technological and informatics activities

anlamda önümüzdeki 10 yılda tarımsal üretimin yüzde 1,5 oranlarında gerileyeceği tahminleri yapılmaktadır. Bu nedenle, modern teknolojilere dayalı olarak; toprak ve su kullanımında yapılacak reformist çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Arazilerin parçalı ve işletmelerin küçük ölçekli oluşunun önüne geçilmelidir. *Arazi toplulaştırmalarına hız verilmeli, tarım arazilerinde sanayi ve iskâna yönelik yapılaşma önlenmelidir.*

should be encouraged and supported extensively in every field ranging from production, packaging, logistics to marketing. The nano technology and biotechnology activities should be accelerated in these fields, as well.

Agriculture and Food Lobby

We have the opportunity to sell agriculture and food products to the close markets and countries, thanks to our geopolitical position. *Despite this fact, it is an important deficiency that we do not have an active agriculture and food lobby.* A market domination with high value added products that have a say in all over the world (such as hazelnuts, figs, apricots and grapes) should be created.

Increasing the Numbers of Reformist Works in Agricultural and Water Usage

While the demand for food is increasing all over the world, it is also estimated that agricultural production will decrease at the rate of 1.5% in the following 10 years. For this reason, depending on the modern technologies, the reformist works in land and water usage should be intensified. The lands should be prevented from being fragmented and the enterprises should be restrained from being small scale. *Land consolidation should be accelerated and structuring, directed towards industry and housing should be prevented in agricultural lands.*

Birinci Bölüm

MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM

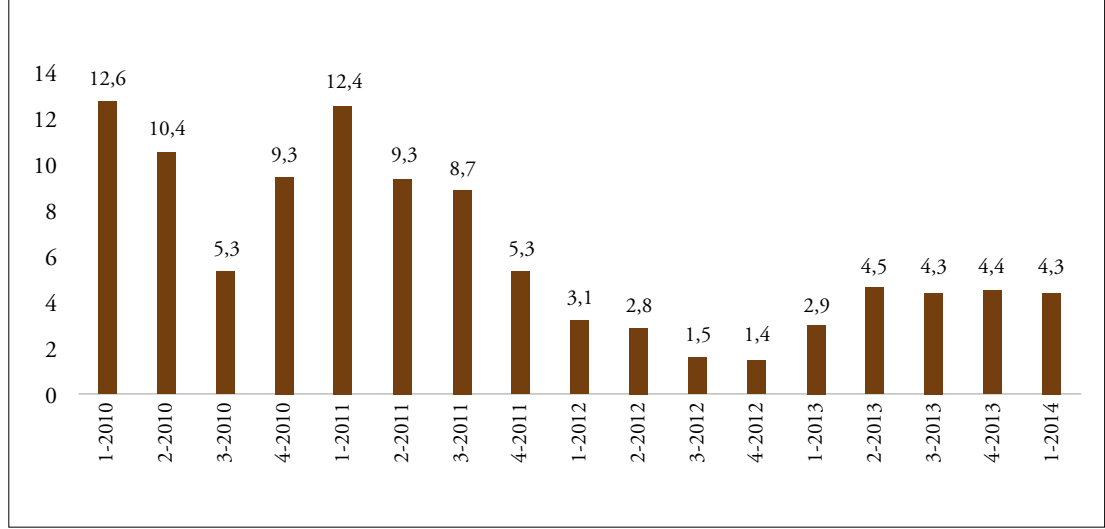
1.1. Milli Gelir ve Büyüme

Türkiye’de GSYH, üretim yoluyla ve harcamalar yöntemiyle hesap edilmektedir. Üretim yoluyla GSYH, tablo halinde, Türk ekonomisinde çeyrek dönemler halinde ve bir takvim yılı boyunca sektörler tarafından ne kadarlık bir katma değer üretildiğini, sektörlerin GSYH’ya katkısını göstermektedir. 17 sektör ve 2 ekonomik alanın ürettiği katma değer üzerinden hesap edilen üretim yoluyla GSYH değeri, 2014 yılı 1. Çeyrek GSYH verileri ile birlikte, artık 20 sektör ve 2 ekonomik alanın katma değer üretimi dikkate alınarak hesap edilmektedir. Verilerin giderek daha da detaylandırılması, Türkiye için daha sağlıklı makroekonomik ve sektörel analizlerin yapılmasına da ışık tutmaktadır.

2013 Büyüme Dinamiği

Nitekim 2013 yılının tümü için %4 GSYH reel büyümesi yakalanmıştır. 2013 yılının ilk çeyreğinde %2,9 düzeyinde kalan reel GSYH büyümesi, **2.çeyrekte** %4,5’i yakaladıktan sonra, 3. çeyrekte %4,3 ve yılın son çeyreğinde ise %4,4 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 1.1. GSYH Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)

Kaynak: TÜİK

Bu verilerin ışığında, imalat sanayi başta olmak üzere, madencilik ve taş ocakçılığı ile elektrik, gaz, su ve buhar üretimini kapsayan ana ‘sanayi’ sektörü, %30’ları geçen ağırlığı ile halen Türk ekonomisinde GSYH’nin üretilmesinde en önemli ağırlığı olan sektör konumundadır. Tarım ve alt sektörleri, perakende ve toptan ticaret, inşaat sektörleri ise ağırlıkları ile sanayi sektörünü takip etmektedir. Sanayi sektörünün ekonomideki bu önemli ağırlığı, Sanayi Üretim Endeksi, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı ve Reel Kesim Güven Endeksi ile İktisadi Yönelim Anketi sonuçlarını, ekonomik büyümeyi takip etmek açısından öne çıkarmakta ve önemli kılmaktadır.

Üretim yoluyla GSYH verileri, tarım sektörünün, 2012 yılında olduğu gibi, bir önceki yıla göre reel %3,1’lik katma değer artışı yakaladığını, imalat sanayinin ise %3,8 ile iki katı aşan bir büyüme performansı yakaladığını göstermektedir. Diğer yandan toptan ve perakende ticaretin ise 2012 yılında hiç büyüyememiş iken, 2013 yılında %4,9 büyümeyi başardığını göstermektedir.

2013 yılının sürpriz sektörü ise, konut endüstrisi ayağında pek iyi gitmediği telaffuz edilen inşaat sektörünün, özellikle kamu kaynaklı inşaat sektörü projeleri ve özel sektör bacağına ticari amaçlı (okul, hastane, alışveriş merkezi, plaza ve ofis, otel, santral, baraj gibi) inşaat projeleri sayesinde, 2012 yılında reel olarak sadece %0,6 büyüyebilmiş iken, 2013 yılında reel büyümesini %7,1’e yükseltmiş olmasıdır. Kamu inşaat yatırımları reel olarak 2012 yılında ancak %2,8 artabilmişken, 2013 yılında rekor bir artışla reel olarak %29,1’lik bir sıçrama yakalamıştır. Buna karşılık, konut projelerindeki sıkıntılar nedeniyle, özel sektör inşaat yatırımlarında 2012 yılında gözlenen %0,1’lik reel daralma, 2013 yılında %0,7’ye ulaşmıştır. Söz konusu verilere, 2012 yılında reel olarak %6,1 reel artış yakalayan kamu tüketim harcamalarının, 2013 yılında aynı oranı %5,9 düzeyinde, neredeyse 2012’ye yakın bir oranda tekrarlaması eklendiğinde, 2013 yılında kamu harcamalarının Türk ekonomisinin büyü-

mesine ciddi bir katkı sağladığını not almamız gerekmektedir. Bununla birlikte, kamu otoritesinin 2013 yılında iyi bir vergi ve vergi dışı normal gelir performansı göstermesi sayesinde, bütçe açığının da 2013 yılını, yılbaşındaki hedefin yarısı bir düzeyde kapattığı ve mali disiplin açısından Türk ekonomisinin iyi bir performans gösterdiği de unutulmamalıdır.

“Kırılgan” Ekonomiler

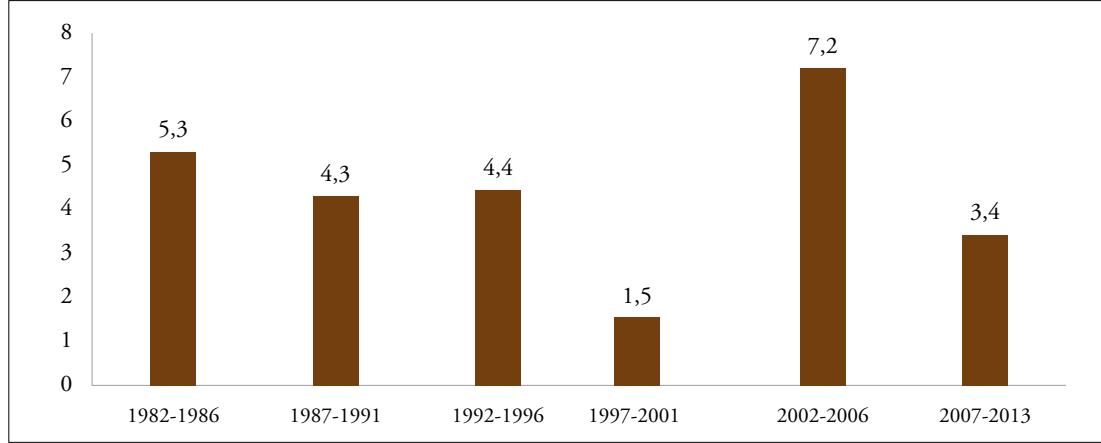
Türkiye, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Meksika, Güney Kore gibi ekonomiler GSYH büyüme performansları için, 1980’li yıllardan bu yana, kamu ve özel kesim kaynaklı iç talep ile ihracat odaklı dış talep arasında, GSYH büyümesine katkı açısından bir denge oluşturmaya çalışmaktadırlar. Esasen, tasarruf açığı olan, bu nedenle dış ticaret ve cari işlemler açığı sorunu olan Türkiye gibi önde gelen gelişmekte olan ekonomiler açısından, dış talep odaklı, yani net ihracatın GSYH büyümesine en önemli katkıyı sağladığı bir büyüme modelini oluşturmak hayati önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, Güney Kore ve Tayvan ayrı bir düzeyde olmak üzere, Çin, Endonezya, Malezya gibi ülkeler net ihracatın büyümeye olumlu katkısı ile dış ticaret ve cari işlemler fazlası veren ekonomilere dönüşmeyi başarmışlardır. Bu karşılık, Türkiye, Hindistan, Brezilya, Arjantin, Rusya ve Güney Afrika gibi ekonomiler dış talebin, bir başka deyişle net ihracatın, GSYH büyümesine katkısı anlamında sürdürülebilir bir performans yakalayamamışlardır. Bunun doğal sonucu olarak, tasarruf açığı da olan ekonomiler olmaları nedeniyle, Türkiye’nin de yer aldığı bu ülkeler, ‘kırılgan’ ekonomiler olarak sıklıkla anılmalarının yanı sıra, 1990’lı yıllardan bu yana, birden fazla kez yerel ekonomik kriz de geçirmişlerdir. Çünkü net ihracatın büyümeye katkısının negatif olduğu dönemlerde bu ülkeler GSYH büyümelerini iç taleple, yani özel kesim ve kamu kesimine tüketim ile yatırım harcaması yaptırarak gerçekleştirebilmişlerdir. Söz konusu harcamaların finansmanı için yurt dışından borçlanma ve yüksek miktarda kredi kullanımı ise, bir süre sonra bu ülkeler için bir finansal krize dönüşmüştür.

Türkiye için “Örtülü Yumuşak İniş” mi?

Türkiye, 2001 Krizi’nden gereken dersleri çıkararak, en kritik önemdeki hatanın kamu tasarruf açığı ve Hazine’nin bu tasarruf açığının finansmanı için aşırı bir tempoyla borçlanması olduğunu fark etmiştir. Bunu temel alarak, Mali Yönetim, Kamu Maliyesinin Yeniden Yapılanması reformları ile sıkı bir Mali Disiplin getirmeyi başarmış; Türk ekonomisinin bir kez daha 2001 Krizi’ne benzer bir kriz yaşaması riskinin önü alınmıştır. Türkiye, 2003-2012 döneminde gerçekleştirdiği ve sürdürdüğü ekonomik reformlarla, aynı zamanda uluslararası ekonomi çevrelerinde de büyük takdir görmüş ve en az üç uluslararası derecelendirme kuruluşu tarafından ‘yatırım yapılabilir ülke’ not düzeyine ulaşmıştır. Bununla birlikte, özellikle Türk Ekonomi Yönetimi, 2011 yılında enflasyon ve cari açığın riskli düzeylere yönelmesine bağlı olarak, 2012 yılında ‘yumuşak iniş’ planını devreye almış; böylece, 2010’da %9,2, 2011’de ise %8,8 büyüyen Türk ekonomisi, 2012’de %2,3 büyüebilmiştir. (Grafik 2.1)

Grafik 1.2. Türkiye GSYH Büyüme Oranı (Dönem Ortalaması, %)

Kaynak: TÜİK

Bankaların ekonomi aktörlerine kullandırdıkları kredi hacmindeki artış oranı ciddi oranda yavaşlatılarak, iç talebin ve özellikle hane halkı tüketim harcamalarının büyümeye bir katkıda bulunmaması sağlanmış; kamunun kısmen tüketim, daha çok yatırım harcamaları ve net ihracatın katkısı ile Türk ekonomisi % 2,5'in dahi altında büyümüştür. 2013 yılında, hane halkının nihai tüketim harcamaları üzerindeki baskı kalkınca, rekor düzeydeki kamu yatırım harcaması artışının da katkısı ile Türk ekonomisi 2013'de %4 büyümüştür. 2014 yılı için ise, yeniden yükselme trendine giren enflasyon ve cari açık için, bir kez daha, ama bu defa 'örtülü' olarak, 'yumuşak iniş' planı devrededir. BDDK ve TCMB'nin birlikte aldıkları tedbirler ile hem banka kredilerinin artış oranı yeniden yavaşlatılmış, hem tüketici kredilerinin maliyetlerini arttıracak tedbirler alınmış, hem de kredi kartı taksit sayısı dokuz adet ile sınırlandırılarak, hane halkının nihai tüketim harcamaları üzerinde yeniden baskı oluşturulmuştur.

Tablo 1.1. Harcamalar Yoluyla GSYH Verileri; Ekonomik Alanların Büyümeye Katkısı (%)

Büyüme Kalemleri	2013 Fiili Katkı Puan	2014 Q1 Fiili Katkı Puan
Büyüme	4,00	4,30
İhracat	+0,03	+2,92
İthalat	-2,34	-0,24
Net İhracat	-2,31	+2,68
Tüketim Özel Tüketim	+3,69	+2,90
	+3,01	-2,04
Yatırım Özel Yatırım	+1,05	-0,12
	+0,14	-0,28

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, 2009, 2010 ve 2011 yıllarında, küresel ekonomik kriz nedeniyle Türk ekonomisinin büyümesine katkı sağlayamamış olan net ihracat, 2012 yılında Türk Ekonomi Yönetimi'nin 'yumuşak iniş' modeli sürecinde, kısmen iç talepteki daralmayı telafi ederek, 2012 yılının 2,2 düzeyindeki reel GSYH büyümesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, 2013 yılında reel GSYH büyümesi yine kamu ağırlıklı bir iç talep etkisiyle gerçekleşmiştir. Net ihracatın 2013 yılında büyümeye katkısı negatif olmuştur. Eğer, net ihracatın büyümeye %-2,31 negatif puan etkisi olmasa idi, 2013 yılı büyümesi %6 ve üzerinde dahi çıkabilirdi.

2014 Büyüme Dinamiğine Bakış

Buna karşılık, 22 Mayıs 2013'de FED Başkanı Bernanke ile başlayan dış ekonomik konjonktürdeki dalgalanma, bunun yanında yine Mayıs ayında Gezi Olayları ile başlayan ve 30 Mart 2014 tarihindeki yerel seçim sürecine kadar devam eden iç siyasi gerginlik sürecinde de gözlenen TL'deki değer kaybından destek alan ihracat hacminin, 2012 yılında olduğu gibi, yine 'net ihracat' kaleminden 2014 yılı büyümesine katkı sağlaması beklenmektedir. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin rekorlara işaret eden verileri, en azından 2014 yılının ilk 6 ayında net ihracatın büyümeye önemli bir katkısı olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim 10 Haziran 2014 tarihinde açıklanan 2014 yılı 1. Çeyrek GSYH verileri, 2013 yılının aksine, yılın ilk çeyreğinde GSYH reel büyümesine net ihracatın 2,68% puan pozitif katkı yaptığını göstermektedir. Net ihracatın aynı düzeyde tüm 2014 yılı boyunca büyümeye katkı sağlaması, yılsonu için %4 olarak öngörülen büyüme hedefinin tutturulmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Bu noktada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan Nisan ayı sanayi üretim verileri, takvim etkisinden arındırılmış sanayi üretim artış oranının %4,6 olduğuna işaret etmiştir. Sanayinin alt kalemleri itibarıyla performanslara baktığımızda ise, 2014 yılı Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre madencilik ve taş ocaklığı sektörü endeksinin % 9,3, imalat sanayi sektörü endeksinin % 4,2 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksinin ise % 5,8 arttığı görülmüştür. 2014 yılı başından beri, yani ilk 4 aylık performansı, 2013 yılının ilk 4 ayı karşılaştırdığımızda ise, geçen yılın sürekli üzerinde giden bir performans söz konusudur. Bunda, iç piyasadaki kısmi canlılığının yanı sıra, Türk ihracatçısının kırıdığı hacim rekorlarının sanayi üretim verilerine yansıyan yönü de göz ardı edilmemelidir.

Özellikle makine ve ekipmanlarının kurulumu ve onarımı sektörünün böyle bir artış kaydetmiş olması umut vericidir. Çünkü Türk ekonomisinin çarkları döndükçe, tevsî yatırımları ve yeni fabrika kurulumları ile birlikte, Türk makine üreticilerine yeni siparişlerinin gelmesi, ekonominin aynı zamanda belirli bir canlılık ile çarklarını döndürmekte ve küresel ve yerel tüm siyasi ve ekonomik gelişmelere rağmen, işini yürütmekte kararlı olduğunu göstermektedir. Oysa neredeyse 2014 yılının ilk günlerinden itibaren, ekonomistler ve piyasa profesyonelleri arasında bu yılın büyüme performansına yönelik öngörüler, tahminler ciddi bir iddiaya dönüşmüş durumda idi.

2014 yılının ilk çeyrek GSYH reel büyümesi %4,3 açıklanınca, Türkiye'nin 2014 yılı büyümesi için hayli karamsar olan uluslararası ekonomi ve finans kurumlarının öngörülleri, bir hayli kötümser kalmıştır. Nisan ayı sanayi üretim verisindeki olumlu seyrin Mayıs ve Haziran sanayi üretim verileriyle desteklenmesi yılın 2. çeyreği büyüme oranının da %4 civarı olabileceği yönündeki beklentileri kuvvetlendirecektir. Nitekim MÜSİAD tarafından hazırlanan ve öncü gösterge niteliğinde olan SAMEKS'in Mayıs ayı sonuçları, bu beklentiyi kuvvetlendirmektedir. Bu durumda, Türk ekonomisinin 2014 büyümesi için %1,5-3 arası tahminlerde bulunan tüm kuruluşlar, tahminlerini revize etmek zorunda kalacak gözükmemektedirler.

Uluslararası finans kurumlarının pek çoğu, Türk ekonomisinin 2014 yılı büyüme performansı için % 1,5-3 arası tahminler açıklarken, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Türk ekonomisi için 2014 büyüme tahminini % 4'den % 3,6'ya çekmiştir. Bu durum, 2013 yılı Ekim ayında, Türk ekonomi yönetiminin %4 olan 2013 büyüme tahminini %3,6'ya çekmesine benzemektedir. Ardından, 2013 yılında, büyüme, Türk ekonomi yönetiminin tahminini de boşa çıkararak, ilk baştaki hedef olan %4 olarak açıklanmıştı. 11 Haziran 2014 çarşamba günü, yeni küresel ekonomi tahminlerini açıklayan Dünya Bankası ise, uluslararası finans kurumlarına paralel bir tutum göstermiş ve Türkiye için 2014 büyüme tahminini %3,5'den, 2,4'e çekmiştir. Yani, OECD'den de daha kötü bir tahminde bulunmuştur.

Dünya Bankası'nın analizine göre, Türkiye için büyüme görünümü, sıkılaştıran küresel finansal koşullar ve gelişmekte olan piyasalara azalan sermaye akışları ışığında kötüleşme riski taşımaktadır. Bununla birlikte, Dünya Bankası, son dönemde Türk ekonomisi için açıklanan ekonomik aktiviteye dair göstergelerin (kapasite kullanım oranı, sanayi üretimi gibi), güçlü ihracat performansının da etkisi ile birlikte, Türk ekonomisinde sürpriz bir esnekliğin, direncin oluştuğuna da işaret ettiğini vurgulamaktadır. Türkiye'de iç talebin, yüksek enflasyon ve TL'deki değer kaybı ile yavaşlamakta olduğuna dikkat çeken Dünya Bankası, Türkiye'nin sanayi üretiminin ilk çeyrekte güçlü dış talebin etkisi ile dirençli olmaya devam ettiğini ifade etse de, yine de Türk ekonomisi için ivmenin yavaşladığını ve yüksek enflasyon ve kurdaki devalüasyonun etkisi ile iç talebin gerilemekte olduğunu raporunda belirtmiştir.

Bununla birlikte, Türk ekonomisinin 2014 yılının ilk 6 ayını beklenenden iyi bir performansla geçirmesi, tüm bu kurumların Türkiye öngörülerini değiştirmelerine sebep de olacaktır. Açıklanan verilerin ışığında, 2012 yılından başlayarak ve 2013'de çok kuvvetli bir şekilde, kamu harcamalarının Türkiye'nin büyümesine önemli bir katkı sağlamayı sürdürdüğüne, uzunca bir süre sonra, özel sektör inşaat yatırımlarının tekrar büyümeye katkı sağladığına işaret etmektedir. İlk çeyrek büyüme verileri açıklandığında, en çarpıcı ve olumlu gelişme ise, net ihracatın büyümeye beklenenden yüksek orandaki katkısı olmuştur. Türk ekonomisinin çarkları dönmeye ve ihracat hacim rekorları kırmaya devam ederse, Türk ekonomisi için 2014 yılına dönük olumsuz senaryolar anlamını yitirmiş olacaktır.

1.2. Türk Ekonomi Yönetiminin 2014-2016 Hedefleri ve 2014 Yılı Öngörülleri

Türkiye'nin üç yıllık geleceğini şekillendirmek adına, Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda hazırlanan 2014 – 2016 Orta Vadeli Programı, Temmuz 2013'de açıklanmıştır. Dünya ekonomisindeki belirsizliklerin devam ettiği bir ortamda, bu etkileri minimum hasarla atlatmak ve öte yandan kalıcı büyümeyi temel almak adına hazırlanan söz konusu stratejik plan kapsamında 2014 – 2016 Orta Vadeli Program dört temel hedef üzerine inşa edilmiştir:

- (1) Cari açığı azaltmak
- (2) Enflasyonu düşürmek
- (3) Kamu maliyesinde güçlü duruşu sürdürmek
- (4) Büyüme ve istihdamı artırmak

Dünya Ekonomisinde gözlenen ve ABD ekonomisindeki krizden kaynaklanan süreç, 2013 yılının ortalarından itibaren toparlanma eğilimine girmiştir. Krizin çıktığı ülke konumunda olan ABD, aldığı para ve maliye politikası tedbirleri ile yine krizden ilk çıkan ülke olarak dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, ciddi mali konsolidasyon ihtiyacına yönelik tartışmalar, ABD'yi farklı ekonomi politikalarına yönlendirmektedir. Krizin etkilerinin derinleşmesini engelleyen, finansal piyasalarda dalgalanmayı azaltan ve ekonomik aktivitelerde canlanmayı sağlayan ABD Merkez Bankası'nın niceliksel gevşeme politikaları, dünya hasılasını %1'in üzerinde arttırarak keskin bir toparlanmaya neden olmuştur. Ancak mali konsolidasyon ihtiyacı ve paranın %80'inin ABD iç ekonomisi yerine gelişmekte olan ülkelere kayması sonucunda bu politikalardan çıkış gündeme gelmiş ve bu politika değişikliği başta Türkiye olmak üzere kırılgan beşli olarak tabir ettiğimiz ülkelerde özellikle kur tarafında sıkıntı yaratmıştır.

Türkiye'nin en büyük ticaret partneri konumunda bulunan AB ve Euro Bölgesi'ndeki zayıf ekonomik görünüm ise azalarak devam etmektedir. Özellikle, ECB'nin yeni teşvik paketi konusunda adım atabileceği haberleri piyasayı hareketlendirmektedir. Aksi durum, zaten sıkıntılı olan Euro Bölgesi'nde büyüme tahminlerinde aşağı yönlü revize edilme tehlikesini içermektedir. Avrupa'da yaşanan sıkıntılı sürece son dönemde Çin'den gelen soğuma haberleri de eşlik etmektedir. Çin ekonomisi büyümeye devam etmesine rağmen rakamlar artık 1999 yılının altında seyretmektedir. Küresel ekonomik aktivite ve Türkiye ekonomisi ABD ve Japonya eksenli nispeten olumlu haberlerle OVP planları çerçevesinden pozitif bir görüntünün yanında, Euro bölgesindeki zayıf aktivite ve Çin'deki soğuma tehditleri ile kendi büyümesi üzerinde negatif riskleri de fiyatlamaktadır.

Tüm bu gelişmelerin ışığında 2012 yılında yayınlanan orta vadeli planda 2013 yılı için beklenen %3,1'lik, 2013 yılında yayınlanan orta vadeli planda belirtilen %3,6'lık büyüme hedeflerinin ötesinde, Türkiye 2013 yılında %4'lük bir büyüme yakalamıştır. Son yayınlanan 2014 – 2016 OVP'ye göre daha önce %4,3 olarak hesaplanan büyüme rakamı ise

ABD Merkez Bankası politika değişikliği etkilerinin de hesaba katılmasıyla %4 seviyesine güncellenmiş bulunmaktadır. Tüm bu verilerin ışığında Türkiye 2014 yılının ilk çeyreğini %4,3'lük büyüme rakamı ile yılsonu hedefinin üzerinde tamamlamayı başarmıştır. Yine de Türkiye'de 2010 ve 2011 yıllarında kaydedilen yüksek büyüme hızları yerini, son 8 çeyrekte genel hedef olarak belirlenen %5'in dahi aşağısında bırakmıştır.

Tablo 1.2. 2014 – 2016 OVP Hedefleri

Gösterge	2012	2013	2014	2015	2016
Büyüme	2,2	3,6	4,0	5,0	5,0
GSYH (MilyarTL)	1.416	1.559	1.719	1.895	2.095
GSYH (Milyar USD)	786	823	867	928	996
Kişi Başı Gelir (USD)	10.497	10.818	11.277	11.927	12.670
Enflasyon	6,2	6,8	5,3	5,0	5,0
Bütçe Dengesi / GSYH	-2,1	-1,2	-1,9	-1,6	-1,1
Cari Denge /GSYH	-6,1	-7,1	-6,4	-5,9	-5,5
İşsizlik Oranı	9,2	9,5	9,4	9,2	8,9
Ortalama USD kuru	1,80	1,89	1,98	2,04	2,10
İstihdam Oranı	45,4	46,2	46,5	46,9	47,3

Kaynak: TÜİK

Türkiye son yayınlanan orta vadeli plan ışığında 2015 ve 2016 yıllarında üretim ve yatırım destekleri, tasarruf ve verimlilik artışı politikalarıyla GSYH'de %5'lik bir artış hedefi belirlenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için özellikle sanayi sektöründe üretimde verimliliği artırmaya yönelik politikalar yoluyla TFV'nin büyümeye katkısı artırılarak etkili bir üretim sisteminin önemi büyüktür. Türkiye ekonomisinin büyüme hedefleri ışığında iç ve dış rekabet gücünün de artırılarak, cari açık sorunu yaşanmadan büyümenin hızlandırılması sağlanması bu politikaların olmazsa olmazı olarak göze çarpmaktadır.

Büyümenin daha dengeli bir yapıya kavuşturulması için, istihdam ve özellikle verimliliğin büyümeye katkılarının artırılması önem arz etmektedir. Bu sayede, büyüme daha kapsayıcı ve istikrarlı hale gelirken, toplumun tüm kesimleri de büyümeden faydalanabilecektir. Bu kapsamda; ekonomik istikrarın güçlendirilerek korunması amacıyla para, finans ve maliye politikaları birlikte hareket etmek zorundadır.

Tasarruf ve Verimlilik Artışı Elzemdir

3,3 oranında artması öngörülmektedir. Son yıllarda önemli ölçüde düşen yurt içi tasarrufların dönem boyunca artarak program dönemi sonunda % 16'ya ulaşması beklenmektedir. Bu gelişmede özel kesim tasarruflarındaki artışın belirleyici olması muhtemeldir. Bu kapsamda özellikle hane halkı tasarruf bilincini artırmaya yönelik Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) büyük bir öneme sahiptir. Bu konuda giderek artan katılımcı sayısı yurt içi tasarrufları konusunda OVP planları çerçevesinde bir iyileşmenin yakalanabileceğini göstermektedir.

Süreç içinde yüksek büyüme ortamına geçişin sağlanmasında verimliliğin ve tasarrufların artırılması, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, iş gücü piyasasının etkinleştirilmesi ve özel yatırımların canlandırılması kritik önem taşımaktadır. Bununla birlikte, uzun vadede potansiyel büyümenin artırılması hedefi doğrultusunda kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi ve sanayileşme sürecinin güçlendirilmesi gerekliliği açıktır. Ancak bu sayede verimlilik artışları sağlanarak, rekabetçi üretim yapısına ulaşılabilir. Bu sayede cari açık da hızlı bir şekilde sürdürülebilir düzeylere gerileyecektir.

Hizmetler sektöründe katma değeri yüksek alanların payının ve ihracatının artırılması için bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması bizlere bu alanda büyük kazanımlar sağlayacaktır. Ülke ithalatı açısından büyük önem taşıyan enerji ithalatını ve ekonominin enerji bağımlılığını azaltmak üzere enerji verimliliği çalışmalarına devam edilmelidir. Araştırma-Geliştirme tabanlı, inovatif ve yüksek katma değer yaratan üretim desteklenmeli, elde edilecek çıktılarının ticarileştirme ve markalaşma süreçleri hızlandırılmalıdır.

Orta vadede ise sanayi sektöründe üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik tedbirler alınarak; yurt içinde üretilen özellikle ara malların, kalitesinin ve standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Yurt içinde üretilen malların tüketilmesi teşvik edilerek ithal bağımlılığı kısmi de olsa aşağıya çekilmelidir. İlave, coğrafi avantajlarımız, teknolojiyle sağlanan yöntemler ve hizmetler yardımıyla üretime ve rekabet avantajına dönüştürülmesine yönelik politikalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Yatırım Teşvikleri Etkinleştirilmeli

Kamu ve özel kesim yatırımları bir bütün içerisinde özellikle imalat sanayi başta olmak üzere yeni yatırımların gerçekleştirilmesi, ihracatın artırılması ve teknolojik gelişmeler için mevcut teşvik politikalarının etkinliği arttırılmalıdır. İş ve yatırım ortamının geliştirilmesi kapsamındaki çalışmalar sonucu yerli ve uluslararası doğrudan yatırımların artırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda piyasaların ve rekabet ortamının iyi işlemesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, iş ve yatırım ortamının cazip ve öngörülebilir hale gelmesi desteklenmelidir.

İş yapabilme kolaylığı ve güvenini arttırmak için yatırımcılara ve işletmelere yönelik bürokratik ve hukuki süreçler iyileştirilerek, uluslararası standartlar yakalanmalı, yatırımcı-

lara uygun nitelikte yatırım yeri ve/veya üretim yeri tahsis süreçleri etkinleştirilmelidir. İş ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yaklaşımların hem bölgesel hem de ulusal düzeyde etkili bir mekanizma ile denetlenmelidir. Fiziki kamu altyapı yatırımları özel kesimde üretim maliyetlerinin azaltılmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda yapılacak olan yeni yatırımlar üretimin rekabetçi gelişmesini destekleyici bir şekilde planlanarak yürütülmelidir.

KOBİ'lerin markalaşmaları, kurumsallaşmaları ve yenilikçi iş modelleri geliştirmeleri önemlidir. Bu kapsamda teknolojik gelişme ve yerli üretimin artırılmasında kamu alımları etkin bir araç olarak kullanılacaktır. KOBİ'lerin Ar-Ge, yenilik ve ihracat yapabilme kapasiteleri geliştirilerek küreselleşme düzeyleri artırılmalıdır. Bu çerçevede, OSB'ler, teknoloji geliştirme bölgeleri, küçük sanayi siteleri ve endüstri bölgeleri uygulamalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir. Diğer taraftan, kuluçka ve iş geliştirme merkezlerinin nicelik ve niteliklerinin artırılması etkin bir şekilde hizmet vermelerini sağlayacaktır.

Adil Dağılım ve Çevre Dostu Yaklaşım

Hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde iş gücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürülmelidir. Eğitimin nitelik ve niceliği giderek önem kazanmakta ve bu standartların uluslararası düzeye çekilmesi gerekmektedir. Büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik olarak izlenen politikalara devam edilmelidir. Bölgesel gelişme politikalarıyla bölgeler arası gelişmişlik farkları azaltılacak, tüm bölgelerin potansiyeli değerlendirilerek bölgesel rekabet güçleri artırılacaktır. Böylelikle her bölgenin büyümeye katkısı azami seviyeye çıkarılmalıdır.

Çevre dostu yaklaşımların barındırdığı yeni iş imkânları, gelir kaynakları, ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine yönelik fırsatlar değerlendirilerek yeşil büyüme desteklenmelidir. Ayrıca, kentsel dönüşümde katma değer yaratan sektörlerin, yaratıcı endüstrilerin, yüksek teknoloji, çevreye duyarlı yenilikçi üretimin ve enerji verimliliğinin desteklenmesine önem verilmelidir.

1.3 İşsizlik ve İstihdam

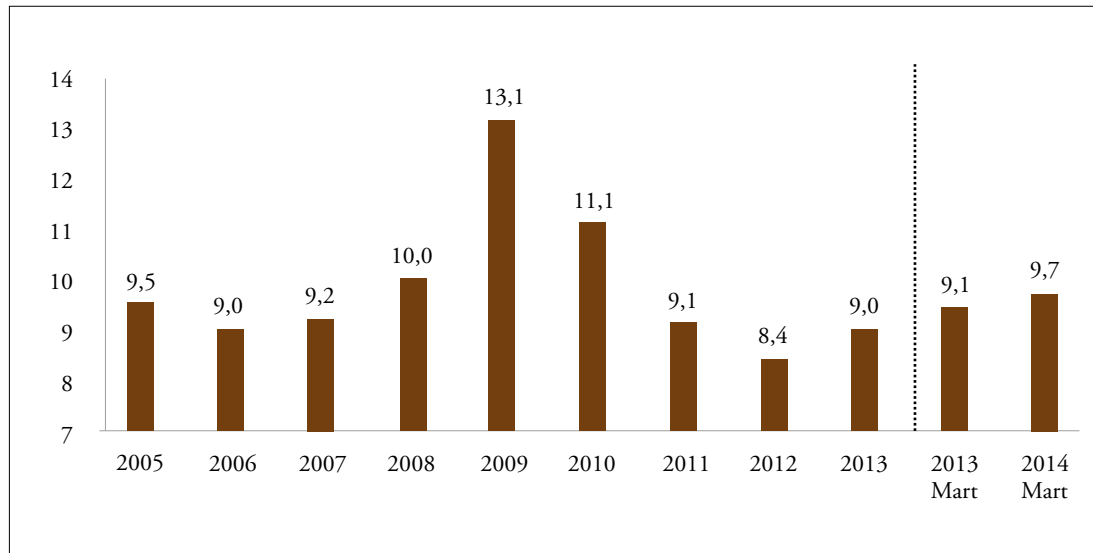
Dünya ekonomisinde gözlenen ABD kaynaklı krizin hiç şüphesiz istihdam üzerindeki etkisi de ülkeleri farklı düzeylerde fakat önemli derecede etkilemiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yüksek işsizlik – düşük istihdam verileri göze çarpmaktadır. Özellikle Euro Bölgesinde zayıf ekonomi politikalarının getirdiği güvensizlik ortamıyla birlikte, işsizlik oranı Mayıs 2014'te 2011 yılı %10,7 ve 2012 yılı %11,4 öngörülerinin ötesinde, Euro Bölgesi genelinde %11,8 seviyelerine yükselmiştir. Euro bölgesinde 2013 yılında %12'lerin üzerine çıkan işsizlik düzeyi bir miktar toparlansa da bu oran halen İspanya – Yunanistan gibi ülkelerde %25'lerin dahi üzerine çıkmış durumdadır.

İşsizlik oranları ABD’de ise Avrupa’ya ters bir şekilde iyileşme göstermektedir. Ekonomik aktivitelerde yaşanan iyileşmenin etkisiyle ABD ekonomisinde 2011 yılındaki %8,9’luk işsizlik oranı, 2012 yılında %8,1’e, 2013 yılında %7,4’e, 2014 yılı Mayıs ayında ise %6,3’e gerilemiştir. İşsizlik ve istihdam tarafına bakıldığında işler çok istenildiği gibi gitmemektedir. İşsizlik oranları halen 2001 krizinin altındaki seviyelere indirilememiş durumdadır. 2008 krizinin en etkili olduğu 2010 yılında tavan yapan işsizlik oranları ve düşük istihdam verileri son 3 yılda toparlansa da düşük büyüme beklentileri ile yeniden yukarı yönlü harekete geçmiş durumdadır.

Türkiye’de İşsizlik

Türkiye’de ise işsizlik oranları halen 2008 krizinin altındaki seviyelere düşürülemediği. 2008 krizinin etkisinin en çok hissedildiği 2010 yılında tavan yapan işsizlik oranları son 3 yılda toparlansa da, düşük büyüme beklentileri ile yeniden yukarı yönlü harekete geçmektedir. 2012 yılında %9,2; 2013 yılında ise %9,7 seviyesine yükselen işsizlik oranı, Şubat 2014’de %10,3 seviyesine çıkarak yeniden çift hanelere yükselmiştir. Bununla birlikte, Mayıs ayı verisine göre %9,7 seviyesine gerilemiştir (Grafik 2.3). 2014 yılı için öngörülen OVP tahminlerinde işsizlik %9,4 seviyelerinde belirlenmiştir.

Grafik 1.3. İşsizlik Oranı (%)

Kaynak: TÜİK

İstihdam

Büyümenin temel belirleyicisi olarak kabul edilen istihdam oranı 2013 yılında tahminlerin üzerinde gerçekleşen büyüme verisinde de etkili olmuştur. Özellikle yılın ikinci yarısı itibarıyla hizmet sektöründe artan istihdam ihtiyacı, inşaat sektörünün de öncülüğünde yukarı yönlü bir eğilim izlemektedir. Bu kapsamda 2012 yılında %45,6 2013 yılında

%45,9'luk istihdam oranı 2014 OVP tahminlerinde %46,5 olarak belirlenmiştir. 2014 Mart ayı istatistiklerine göre istihdam oranı şu anda %45,1 seviyesindedir.

Son dönemde iş gücüne katılım, istihdam, işsizlik, kayıt dışı istihdam, iş gücünün eğitim seviyesi ve verimliliği gibi göstergelerde olumlu gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte gerek bu alanlarda daha fazla ilerleme kaydedilmesi ihtiyacı gerekse iş gücü piyasasındaki katılımlar, kıdem tazminatı ve alt işverenlik gibi yapısal sorunlar önemini hala korumaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme anlayışıyla istihdam imkânlarının geliştirildiği, iş gücü piyasasının etkinleştirildiği ve nitelikli iş gücünün artırıldığı daha rekabetçi bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır. İş gücü piyasasının talepleriyle uyumlu temel ve mesleki beceriler bireylere kazandırılarak, iş-aile yaşamı uyumlu hale getirilmeli ve aktif iş gücü politikaları etki analizlerine dayalı olarak uygulanmalıdır.

Etkin ve bütüncül bir istihdam politikası izlenerek; kadın, genç ve engelliler başta olmak üzere, işgücüne katılım ve istihdam oranları artırılmaya devam edilmelidir. Özel istihdam büroları yaygınlaştırılmalı ve faaliyet alanları geçici iş ilişkisini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Alt işverenlik uygulaması işçi haklarını ve ekonominin rekabet gücünü dikkate alacak şekilde gözden geçirilmelidir. Sosyal taraflarla diyalog içerisinde tüm işçilerin faydalanacağı ve bireysel hesaba dayanan bir kıdem tazminatı sistemi geliştirilmelidir.

Bölgesel düzeyde farklı dinamiklere tâbi olan işsizlik sorununun çözümüne yönelik olarak iş gücü piyasası ayrıntılı analiz edilerek bölgeye özgü stratejiler geliştirilmelidir. Yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve üretken duruma geçirilmesine yönelik olarak sosyal yardım-istihdam bağlantısı güçlendirilmelidir. Kayıt dışılıkla mücadeleye devam edilmeli, kayıtlı çalışan sayısı artırılarak prim tabanı genişletilmelidir. Ayrıca kayıtlı istihdam sahiplerine bu konuda özendirici teşviklerin verilmesi de değerlendirilmelidir.

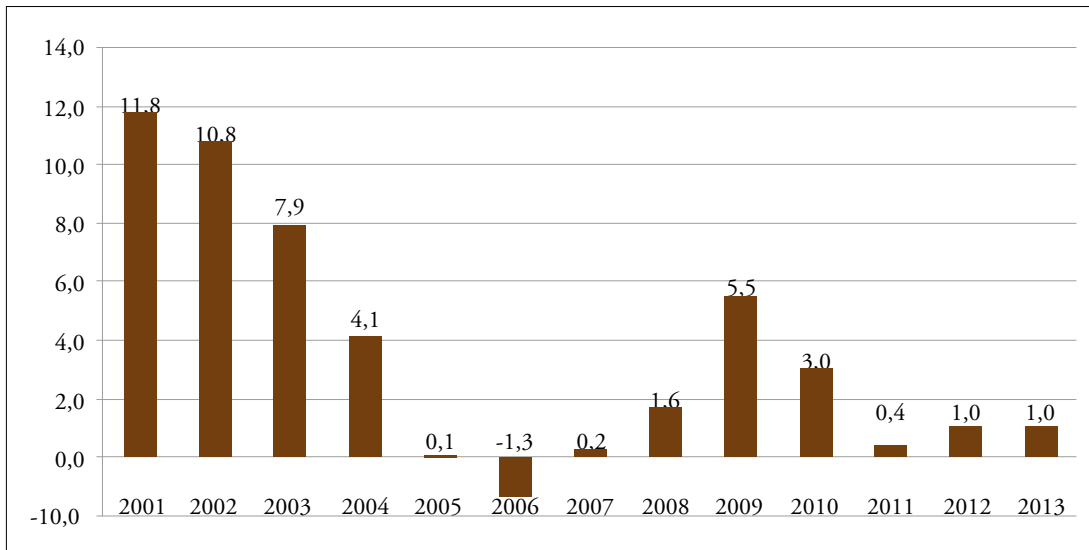
İkinci Bölüm

KAMU MALİYESİ

2.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Kamu mali dengesi, gelişmekte olan ülkeler için en kritik makroekonomik göstergelerden birini oluşturmaktadır. Bu dengenin sağlıklı ve sürdürülebilir olması, ekonomik istikrarın sağlanmasında hükümetlerin elini güçlendirmektedir. Aynı zamanda özel sektörün ve finansal kesimin mali baskı ile karşı karşıya kalmasını önlemektedir. Çünkü kamu kesimi finansman açıklarının büyümesi ve bunların kapatılmasında borçlanmaya ağırlık verilmesi, özel kesimin kullanabileceği finansman imkânlarını azaltarak ve faiz oranlarını/maliyetini arttırarak finansal piyasalardan dışlanmasına yol açabilmektedir. Eğer kamu kesimi açıkları para basma ile karşılanırsa, bu sefer de süregelen ve yüksek oranlı bir enflasyon ile karşı karşıya kalınarak, ekonomideki nispi fiyat dengeleri bozulmaktadır.

Grafik 2.1. Kamu Kesimi Finansman Dengesinin GSYH'ya Oranının Gelişimi (2001-2013)

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası yaşadığı krizlerin temel nedeninin özelde konsolide bütçe, genelde ise kamu kesimi finansman açıkları olduğu görülmektedir. Kamu finansman açıklarının meydana gelmesindeki en önemli etken ise, siyasi ve sosyal istikrarsızlıklardır. 1990 sonrasında 2002 yılına kadarki dönemde ülkemiz iki bazen de üç partili koalisyon hükümetleri ile yönetilmiş ve ortalama hükümet ömrü ise, bir buçuk seneyi aşamamıştır. Uzun dönemli sorumluluk taşımayan bakış açısına sahip miyop politikalar uygulanmıştır. Böyle olunca iktidara gelen partiler seçmen desteklerini arttırabilmek ve bir sonraki seçimde iktidarda kalabilmek için ölçüsüzce kamu harcamalarını yükseltip, popülist politikalara yönelmişlerdir. Buna karşılık başta vergi gelirleri olmak üzere kamu gelirleri yine seçmen tepkisine muhatap olmamak için yeterince arttırılamamış ve GSYH'nın yüzde 10'unu aşan kamu kesimi finansman açıkları ile karşı karşıya kalınmıştır. Ayrıca 28 Şubat benzeri askeri müdahaleler, güneydoğu bölgesinde yaşanan sosyal huzursuzluklar, kamu kaynaklarının mafyavari yöntemler ile talan edilmesi ve yolsuzluklar nedeniyle devlet bütçesinin iki yakasının bir araya getirilememesi sorunu kronik bir hâl almıştır.

Tablo 2.1. Kamu Kesimi Dengesine Dahil Bazı Büyüklerin GSYH'ya Oranla Gelişimi (1999-2013)

Yıllar	1999	2001	2003	2005	2010	2011	2012	2013
Vergiler	16,11	19,05	18,66	18,64	19,67	20,05	20,18	21,40
-Vasıtasız	7,19	7,75	6,05	5,59	5,58	5,86	6,06	5,93
-Vasıtalı	8,65	11,04	11,92	12,48	13,42	13,49	13,43	14,77
-Servet	0,27	0,25	0,69	0,57	0,67	0,70	0,69	0,70
Vergi Dışı Normal Gelirler	1,94	1,83	2,45	2,53	1,77	1,84	2,13	1,90
Faktör Gelirleri	3,55	4,66	5,09	5,98	5,53	5,04	5,71	5,74
Sosyal Fonlar	3,96	4,73	5,25	5,18	8,15	9,16	9,36	10,07
TOPLAM	25,56	30,26	31,46	32,32	35,11	36,08	37,39	39,11
Özelleştirme Gelirleri	0,06	0,67	0,09	0,61	0,36	0,32	0,46	0,62
TOPLAM GELİR	25,62	30,94	31,55	32,93	35,47	36,40	37,84	39,73
Cari Harcamalar	12,99	13,05	13,84	13,39	17,10	16,64	17,50	18,20
Yatırım Harcamaları	3,31	3,54	2,88	2,89	3,42	3,34	3,52	3,97
Transfer Harcamaları	19,16	26,13	22,74	16,72	17,96	16,78	17,86	18,58
TOPLAM HARCAMA	35,46	42,72	39,45	33,00	38,47	36,75	38,88	40,75

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr)

Kamu kesimi açıklarının Merkez Bankası kanalıyla para basılarak ve borçlanma ile finanse edilmesi, yıllık enflasyonun yüzde 100'lere yaklaşması (hatta bazı yıllar yüzde 150'leri aşması) sonucunu doğurmuştur. Bu enflasyonist ortamda kamu borçlanması nedeniyle bütçedeki faiz harcamaları ve faiz oranları artmıştır. Hazine, nominal olarak yüzde 100'leri aşan, reel olarak ise yüzde 20-30'larda faiz oranıyla borçlanmak zorunda kalmıştır. Sonuç

olarak bütçedeki faiz harcamaları ancak toplam vergi gelirleri ile karşılanabilir duruma gelmiştir. Böyle olunca topluma yönelik kamu hizmetlerini finanse edecek kaynak bulunamamış, devlet mali olarak çökme noktasına yaklaşmıştır.

2001 krizi sonrasında uygulanmaya başlanan ekonomik reformlar ile kamu kesimi finansman dengesizliğine dayalı istikrarsızlıklar aşılmaya çalışılmış, ama siyasi irade eksikliği nedeniyle istenilen başarıya ulaşılamamıştır. 2002 yılının sonuna doğru yapılan erken genel seçimle on yıldır süren siyasi istikrarsızlık sona ermiş, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) güçlü bir meclis çoğunluğu ile iktidara gelmiştir.

Ülkenin güçlü bir tek parti hükümeti ile yönetilmeye başlanması siyasi, sosyal ve ekonomik güven ortamının inşa edilmesi, daha önce uygulanmaya başlanan istikrar programı gereklerinin titizlikle yerine getirilmesi hızlı bir toparlanma sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu süreci grafik 2.1'den gözlemek mümkündür. 2001 yılında GSYH'nın yüzde 12'sine yaklaşan kamu kesimi finansman açıkları AK Parti hükümetinin uyguladığı ekonomik politikaların sonucu olarak 2006 yılında yüzde 1'leri aşan bir düzeyde fazla vermiştir. 2008 yılındaki uluslararası finansal kriz ve dünya ekonomisinde yaşanan durgunluğun etkilerini bertaraf edebilmek için, talep yönlü genişletici politikaların uygulanması sonucunda kamu kesimi finansman açıkları 2009-2010 yıllarında geçici olarak yükselmiştir. 2011 yılından itibaren, uluslararası finansal krizin ülkemize olumsuz yansımaları önlendikten sonra kamu kesimi finansman açıklarının tekrar azaldığı gözlemlenmektedir. Türkiye'de son üç yıllık dönemde kamu kesimi finansman açıklarının GSYH'ya oranı yüzde 1'in altında (binde 8) gerçekleşmiştir.

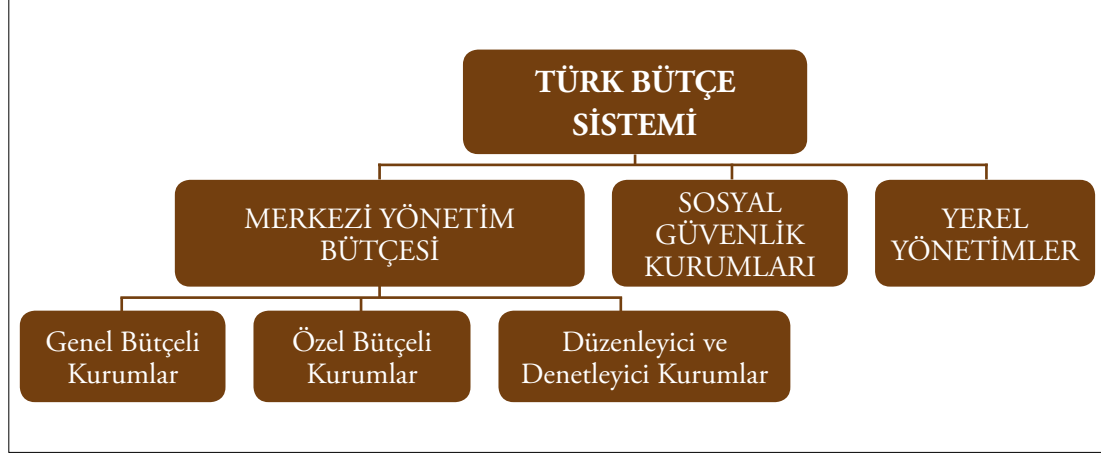
2002 yılı sonrasında kamu kesimi dengesinde görülen bu düzelmenin en önemli sonucu, kamu borç yükünün azalması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kamu kesimi dengesinin sağlanması ve Merkez Bankası bağımsızlığına yönelik politikalar, hızla enflasyonun kontrol altına alınması ve gerek nominal gerekse reel faizlerin düşmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

2.2. KAMU KESİMİNİN UNSURLARI

2006 yılı bütçesi ile birlikte Türk mali sisteminde önemli reformlar yapılmıştır. Bunların başında bütçe yapısının merkezileştirilmesi gelmektedir. 5018 sayılı Kanun¹ ile yeni yapı hukuki olarak şekillendirilmiştir. Türk bütçe sistemi; merkezi yönetim, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idareler olmak üzere üç ana yapıya ayrılmıştır. Bunlar içerisinde kapsam ve büyüklük olarak en önemlisi, merkezi yönetim bütçesidir. 5018 sayılı kanun ile yapılan düzenlemeler sonucunda Türk Mali Sistemi Uluslararası Para Fonunun Devlet Mali İstatistikleri (GFS) standartlarına uygun çağdaş bir yapıya kavuşmuştur.

1 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 10.12.2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 24.12.2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Şekil 2.1. Türkiye'deki Bütçe Yapısı

Üç temel bütçe yapısına; fonlar, işsizlik sigortası, genel sağlık sigortası ve döner sermayeli kuruluşların eklenmesi ile kamu kesimi dengesine ulaşmak mümkün olmaktadır. Türkiye’de genel devlet büyüklüğünü bu denge göstermektedir. Tablo 2.2 ve 2.3’de 2013 yılı itibarıyla genel devlet toplam gelir harcama ve açıkları sunulmaktadır.

Tablo 2.2. 2013 Yılı Kamu Kesimi Finansman Dengesi (Bin TL)

	Merkezi Yönetim	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Gen. Sağ. Sigortası	Döner Sermaye	Toplam
Vergiler	286.819.086	41.120.676	5.799.924	0	0	0	-56.212	333.683.473
-Vasıtasız	76.593.329	10.132.262	5.805.238	0	0	0	-56.212	92.474.617
-Vasıtalı	203.159.738	27.097.966	-5.315	0	0	0	0	230.252.390
-Servet	7.066.018	3.890.448	0	0	0	0	0	10.956.467
Vergi Dışı Gelirler	23.393.722	4.884.677	1.324.660	0	0	0	0	29.603.059
Faktör Gelirleri	27.589.733	12.143.815	100.000	4.922.054	5.511.436	0	39.293.285	89.560.324
Sosyal Fonlar	0	0	0	7.399.331	93.473.011	56.139.811	0	157.012.153
Özelleştirme Gelirleri	0	1.964.700	7.700.000	0	0	0	0	9.664.700
TOPLAM GELİR	337.802.541	60.113.868	14.924.584	12.321.386	98.984.446	56.139.811	39.237.073	619.523.709
Cari Harcama-	150.564.574	38.602.326	2.244.500	2.410.000	4.431.932	50.140.247	35.451.282	283.844.859
malar								
Yatırım Harca-	39.311.456	21.331.839	0	0	76.000	0	1.202.263	61.921.559
maları								
Sabit Sermaye	39.311.456	21.328.622	0	0	76.000	0	1.415.068	62.131.146
Stok Değişmesi	0	3.218	0	0	0	0	-212.805	-209.588
Transfer Harca-	152.724.494	5.388.232	9.817.788	1.299.057	120.744.742	0	-358.399	289.615.912
maları								
Cari Transferler	141.071.447	5.542.803	4.431.582	1.299.057	120.744.742	0	475.687	273.565.317

Sermaye Trans-ferleri	11.653.047	-154.571	5.386.206	0	0	0	-834.086	16.050.596
TOPLAM HARCAMA	342.600.524	65.322.397	12.062.288	3.709.057	125.252.673	50.140.247	36.295.145	635.382.330
BORÇLAN. GEREĞİ	4.797.983	5.208.529	-2.862.296	-8.612.329	26.268.227	-5.999.565	-2.941.928	15.858.621
Faiz Dışı Harcama	292.100.524	63.556.630	12.055.288	3.709.057	125.252.673	50.140.247	36.295.145	583.109.563
Faiz Ödemeleri	50.500.000	1.765.767	7.000	0	0	0	0	52.272.767

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda merkezi yönetim, mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumu bütçelerinin açık verdiği buna karşılık fonlar, genel sağlık sigortası, işsizlik sigortası ve döner sermayeli kuruluşların gelirlerinin giderlerinden fazla olduğu, diğer bir ifade ile bütçe fazlası verdiği ifade edilebilir. En büyük açık veren kamu kesimi birimini GSYH'nın yüzde 1,6'sı ile sosyal güvenlik kurumları oluşturmakta, bunu binde 3 ile mahalli idareler ve merkezi yönetim birimleri takip etmektedir. Buradan şu sonuca varılabilir. Ülkemizde sosyal güvenlik kurumu açıkları kamu kesiminin kara deliği niteliğindedir. Mevcut durumda sosyal güvenlik kurum açıkları kontrol altına alınarak yüzde 60 oranında azaltılabilirse, kamu kesimi finansman açıklarının sıfırlanması söz konusu olabilecektir.

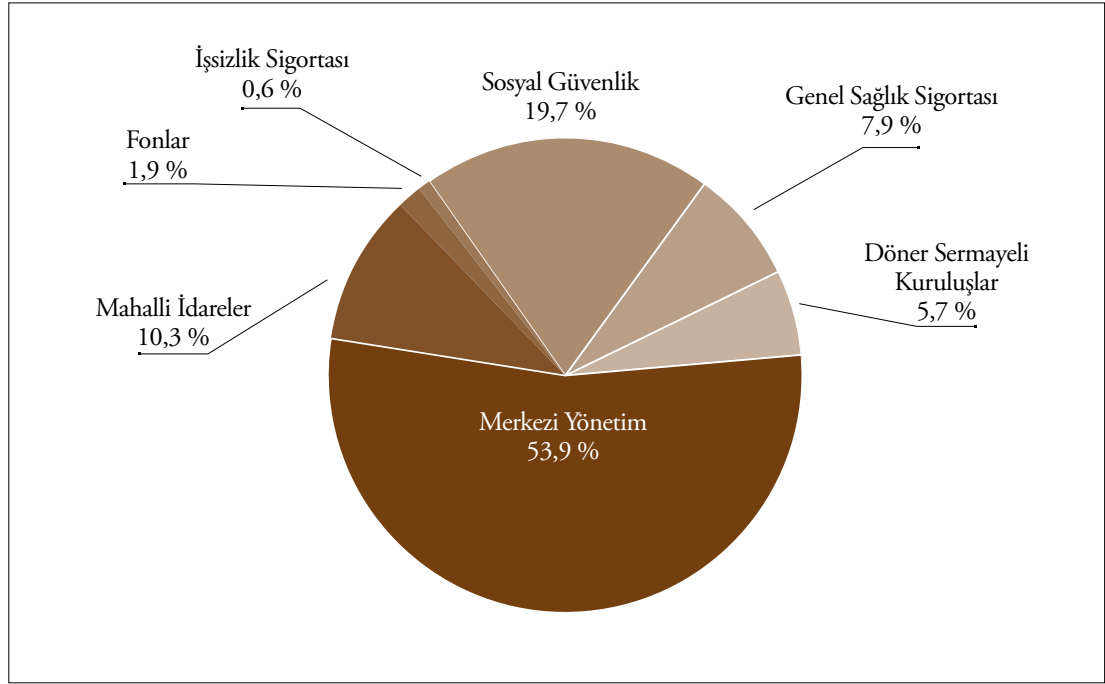
Tablo 2.3. 2013 Yılı Kamu Kesimi Finansman Dengesi (GSYH'nın Oranı)

	Merke-zi Yöne-tim	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güven-lik	Gen. Sağ. Sigor-tası	Döner Serma-ye	Toplam
Vergiler	18,40	2,64	0,37	0,00	0,00	0,00	0,00	21,40
Faktör Gelirleri	1,77	0,78	0,01	0,32	0,35	0,00	2,52	5,74
Sosyal Fonlar	0,00	0,00	0,00	0,47	6,00	3,60	0,00	10,07
TOPLAM GELİR	21,67	3,86	0,96	0,79	6,35	3,60	2,52	39,73
Cari Harcamalar	9,66	2,48	0,14	0,15	0,28	3,22	2,27	18,20
Yatırım Harcamaları	2,52	1,37	0,00	0,00	0,00	0,00	0,08	3,97
Transfer Harcamaları	9,80	0,35	0,63	0,08	7,74	0,00	-0,02	18,58
TOPLAM HARCAMA	21,97	4,19	0,77	0,24	8,03	3,22	2,33	40,75
BORÇLANMA GEREĞİ	0,31	0,33	-0,18	-0,55	1,68	-0,38	-0,19	1,02
Faiz Dışı Harcama	18,73	4,08	0,77	0,24	8,03	3,22	2,33	37,40
Faiz Ödemeleri	3,24	0,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,35

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr)

En büyük bütçe fazlası veren kamu kesimi birimi ise, GSYH'nın yaklaşık yüzde yarımı ile işsizlik sigortasıdır. Bunu yaklaşık binde 4 ile genel sağlık sigortası, binde 2 ile döner sermayeli kuruluşlar ve fonlar izlemektedir. Bütçe fazlası veren kurumların kamu kesimi dengesine katkısı GSYH'nın yüzde 1,3'ü düzeyindedir.

Grafik 2.2. 2013 Yılında Kamu Kesimi Birimlerinin Harcama Yönüyle Büyüklükleri (Yüzde)

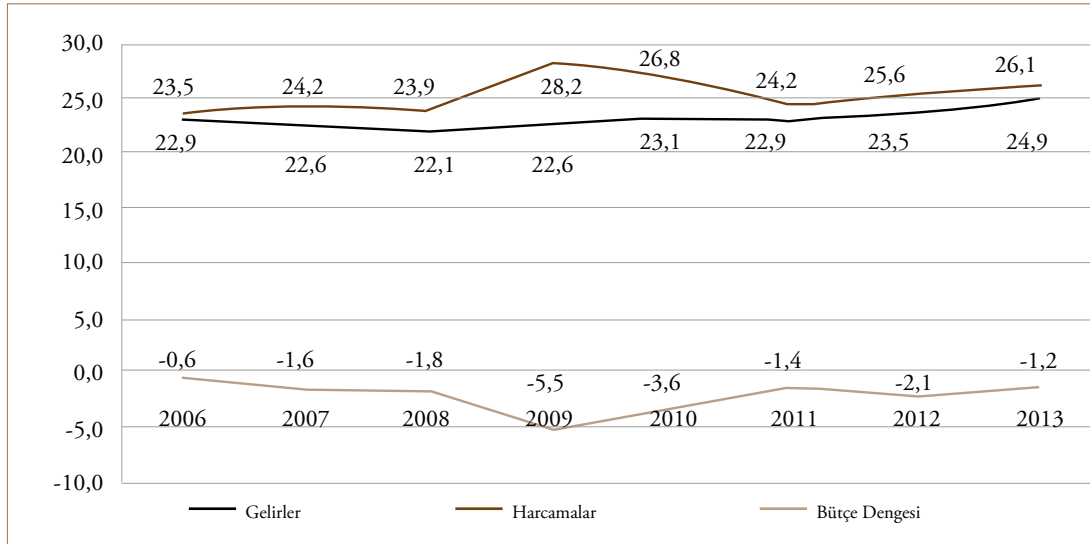

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr)

Kamu kesimini meydana getiren birimler içerisinde en büyük unsur merkezi yönetim bütçesidir. 2013 yılında harcama yönüyle kamu kesiminin yaklaşık yüzde 54'ünü merkezi yönetim birimleri meydana getirmektedir. Bunu yaklaşık yüzde 20 ile sosyal güvenlik ve yüzde 10 ile mahalli idareler takip etmektedir.

2.3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİNDEKİ GELİŞMELER

Merkezi yönetim bütçesi savunma, adalet, kamu düzeni, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi temel kamu hizmetlerinin üretildiği devletin ana bütçesidir. Yeni bütçe sınıflandırmasının yapıldığı 2006 yılından günümüze merkezi yönetim bütçe büyüklüklerinin GSYH'ye oranla gelişimi aşağıdaki grafik 2.3'de ve tablo 2.4'de gösterilmiştir.

Grafik 2.3. Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklüklerinin GSYH'ya Oranla Gelişimi (2006-2013)**Kaynak:** Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

2013 yılında merkezi yönetim toplam kamu harcamaları 407.889 milyon TL, toplam kamu gelirleri 389.440 milyon TL, bütçe açığı ise 17.207 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı GSYH'nın yüzde 1,2'si ile son yılların en düşük düzeyine karşılık gelmektedir. Önceki yıllara nazaran, adı geçen yıldaki merkezi yönetim performansındaki iyileşme ve olumlu seyir dikkat çekmektedir.

Tablo 2.4. Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklüklerinin GSYH'ya Oranla Gelişimi (2006-2013)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gelirler	22,9	22,6	22,1	22,6	23,1	22,9	23,5	24,9
Genel Bütçe Gelirleri	22,2	21,9	21,4	21,9	22,4	22,1	22,6	24,1
Vergi Gelirleri	18,1	18,1	17,7	18,1	19,2	19,6	19,7	20,9
Vergi Dışı Gelirler	3,6	2,8	2,6	3,5	2,8	2,2	2,6	2,4
Özel Bütçeli İd. Öz Gelirleri	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7
Düzen. Denet. Kurum Gelir	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Harcamalar	23,5	24,2	23,9	28,2	26,8	24,2	25,6	26,1
Faiz Hariç Harcama	17,4	18,4	18,6	22,6	22,4	21,0	22,1	22,9
Personel Giderleri	5,0	5,2	5,1	5,9	5,7	5,6	6,1	6,2
Mal ve Hizmet Alımları	2,5	2,6	2,6	3,1	2,7	2,5	2,3	2,3
Faiz Harcamaları	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3	3,4	3,2
Cari Transferler	6,6	7,5	7,4	9,7	9,3	8,5	9,1	9,5
Sermaye Giderleri	1,6	1,5	1,9	2,1	2,4	2,4	2,4	2,8
Bütçe Dengesi	-0,6	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2,1	-1,2
Faiz Dışı Denge	5,4	4,2	3,5	0,0	0,7	1,9	1,3	2,0

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

2013 yılında bütçe hedefleri ile gerçekleşme rakamlarını karşılaştırdığımızda da başarılı sonuçlar görülebilmektedir. Bu yıl bütçe gider hedeflerinin sadece yüzde 1 ötesinde bir gerçekleşme görülürken, faiz harcamaları hedefin yaklaşık yüzde 6 altında kalmıştır. Bütçe gelirlerine baktığımızda ise, hedef/gerçekleşme oranlarının daha da iyileştiği görülmektedir. Yıl sonunda toplam merkezi yönetim gelirleri, hedefin yüzde 5, vergi gelirleri yüzde 3, vergi dışı gelirler ise yüzde 16 üzerinde kapanmıştır. Bunun bütçe dengesine yansımaları ise, hedeflenen bütçe açığının yarıya yakın (yüzde 45,7) altında kalınması şeklindedir.

2.3.1. Merkezi Yönetim Harcamaları

Ülkemizde merkezi yönetim bütçe harcamaları, 2013 yılında bir önceki yıla nazaran hem nominal hem de reel olarak artış göstermiştir. Toplam harcamalardaki artış oranı yüzde 12,7 iken, faiz dışı harcamalara bakıldığında yüzde 14,2'ye çıktığı görülmektedir. 2013 yılı enflasyonu göz önüne alındığında özellikle faiz dışı harcamalarda yaklaşık yüzde 6-7 düzeyinde reel bir artış ile karşılaşılmaktadır. Tablo 2.4'de merkezi yönetim harcamalarının 2008'den 2013'e gelişimi ve son iki yıldaki yüzde değişimi gösterilmektedir.

Tablo 2.5. Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının Gelişimi (Bin TL)

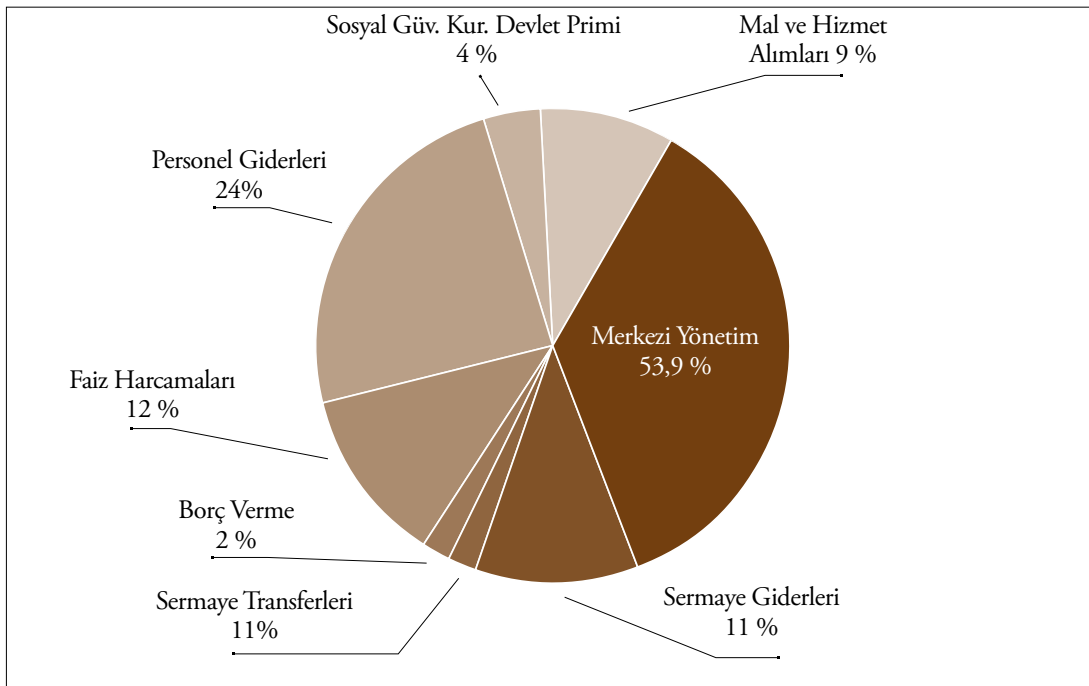
(Bin TL)	2008	2010	2011	2012	2013	Yüzde Artış
Harcamalar	227.030.562	294.358.724	314.606.792	361.886.686	407.889.625	12,7
1-Faiz Hariç Harcama	176.369.257	246.059.962	272.375.234	313.470.639	357.903.575	14,2
Personel Giderleri	48.856.322	62.315.338	72.914.142	86.462.710	96.237.028	11,3
Sosyal Güv. Kur. Primi	6.407.540	11.062.515	12.849.764	14.728.208	16.304.698	10,7
Mal ve Hizmet Alımları	24.411.518	29.184.905	32.797.259	32.893.602	36.268.447	10,3
Cari Transferler	70.360.437	101.857.081	110.498.851	129.477.019	148.735.201	14,9
Sermaye Giderleri	18.515.893	26.010.306	30.905.295	34.365.315	43.608.533	26,9
Sermaye Transferleri	3.173.794	6.772.643	6.738.618	6.006.362	7.655.419	27,5
Borç Verme	4.643.753	8.857.174	5.671.305	9.537.423	9.094.249	-4,6
2-Faiz Harcamaları	50.661.305	48.298.762	42.231.558	48.416.047	49.986.050	12,7

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

Ekonomik sınıflandırmaya göre bütçe gider kalemlerindeki gelişimi gözlediğimizde en yüksek payı cari transferlerin aldığı, bunu personel giderlerinin izlediği ifade edilebilir. Bu kalem, merkezi yönetim bütçe harcamalarının üçte birinden fazlasını (yüzde 36) oluşturmaktadır. Cari transferlerdeki artış yıllık yüzde 15'e yaklaşmaktadır. Cari harcamalar

içerisindeki en dikkat çekici kalemler sağlık, emeklilik ve sosyal yardım amaçlı yapılan transferler, gelirden ayrılan paylar, tarımsal destekleme ödemeleri ve görev zararlarıdır. Özellikle sağlık, emeklilik ve sosyal yardım amaçlı transferler cari transferlerin neredeyse yarısını meydana getirmektedir. Hükümetin sağlık ve sosyal politika uygulamalarında cari transferler kritik rol oynamaktadır. Bu nedenle siyasi gelişmelere ve seçimlere duyarlı bir harcama kalemidir. 2013 yılında cari harcama kalemindeki artışta nispi olarak tarımsal destekleme ve gelirden ayrılan pay transferinin etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 2.4. 2013 Yılında Merkezi Yönetim Harcamalarının Ana Kalemler İtibarıyla Yüzde Dağılımı

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

Merkezi yönetim harcamalarının yaklaşık dörtte birini personel harcamalarının oluşturduğu ifade edilebilir. 2013 yılında bir önceki yıla nazaran artış oranı yüzde 11,3 düzeyindedir. Personel harcamalarındaki bütçe hedefi ile gerçekleşmeye bakıldığında iyi bir bütçe tahmini ve uygulaması yapıldığı ve hedeften sapılmadığı görülmektedir. Burada hükümetin kamu personel politikası açısından temkinli bir duruş sergilediği söylenebilir.

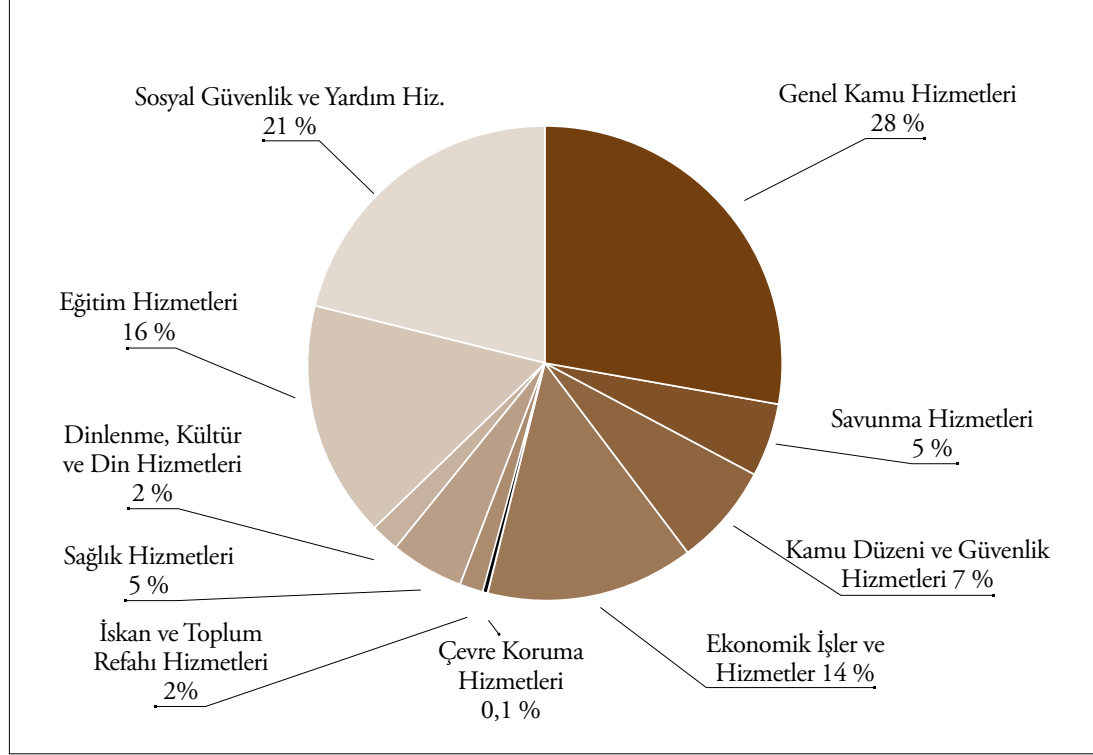
2013 yılında merkezi yönetim harcama kalemleri içerisinde en yüksek artışlar yüzde 27,5 ve yüzde 26,9 ile sermaye transferleri ve sermaye giderlerinde gözlenmektedir. Toplam harcamalar içerisinde sermaye transferlerinin payı yüzde 2 ile ihmal edilecek düzeydedir. Buna karşılık sermaye giderleri/yatırımlar kalemi yüzde 11 ile faiz hariç üçüncü büyük harcama kalemini oluşturmaktadır. Buradaki büyük artışta (siyasi ifade ile) duble yol giderlerindeki yükselişin belirleyici olduğu söylenebilir. 2013 yılında kamu yatırım harcamaları, faiz dışı harcamalar içerisinde en dikkat çeken ve artış gösteren kalem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2.6. 2013 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının Ekonomik ve Fonksiyonel Dağılımı (Milyon TL)

	Personel Giderleri	Sosyal Güvenlik Kur. Ödeme	Mal ve Hizmet Alımları	Faiz Harcamaları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Borç Verme	Toplam
Genel Kamu Hizmetleri	10.087	1.536	4.292	49.986	42.762	2.202	1.913	1.493	114.270
Savunma Hizmetleri	9.255	1.677	8.437		203	180	4	0	19.756
Kamu Düzeni Güvenlik Hiz.	18.317	2.984	6.433		17	1.938	19	0	29.707
Ekonomik İşler ve Hizmetler	6.487	1.154	3.283		14.401	24.896	2.476	5.068	57.765
Çevre Koruma Hizmetleri	57	9	26		32	172	150	0	446
İskan ve Toplum Refahı Hiz.	61	9	466		2.866	958	2.724	23	7.107
Sağlık Hizmetleri	8.629	1.995	4.804		38	4.092	2	0	19.560
Dinlenme, Kültür ve Din Hiz.	4.748	789	643		1.359	1.022	228	84	8.873
Eğitim Hizmetleri	38.182	6.084	7.095		3.244	7.893	74	2.255	64.827
Sosyal Güvenlik Yardım Hiz.	414	69	790		83.813	255	66	171	85.578
TOPLAM	96.237	16.305	36.268	49.986	148.735	43.609	7.655	9.094	407.890

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

2013 yılı merkezi yönetim bütçe harcamalarının üretilen kamu hizmetler bazında dağılımı tablo 2.6 ve grafik 2.5’de gösterilmiştir. Buna göre en büyük kamu hizmeti kalemini yüzde 28 ile genel kamu hizmetleri meydana getirmektedir. Genel kamu hizmetleri içerisinde en büyük kalem ise borç yönetim maliyetleri, diğer bir ifade ile faiz harcamaları oluşturmaktadır. İkinci büyük kamu hizmeti ise, sosyal güvenlik ve yardımları ihtiva etmektedir. Bu kalemin neredeyse yüzde 90’ını sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler meydana getirmektedir. Üçüncü büyük kamu hizmet kalemi yüzde 16 ile eğitim hizmetlerini içermektedir. Eğitim harcamaları son yıllarda özellikle faiz ödemelerindeki azalmayı ikame edici bir hâl almıştır.

Grafik 2.5. 2013 Yılında Merkezi Yönetim Harcamalarının Fonksiyonel Ayrıma Göre Yüzde Dağılımı

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

2013 yılındaki fonksiyonel kamu harcaması ayırımında dördüncü büyük hizmet kalemini yüzde 14 ile ekonomik işler ve hizmetler meydana getirmektedir. Bu harcamaların yarısından fazlası ulaştırma hizmetleri için kullanıldığı gözlenmektedir. Beşinci büyük kamu harcama kalemi yüzde 7 ile kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinden oluşmaktadır. Bu harcama kaleminin yaklaşık dörtte üçü asayiş harcamaları (polis, jandarma) için kullanılmakta, geri kalan bölüm içerisinde ise, adalet hizmetleri baskın yer tutmaktadır. Kamu düzeni ve güvenliği hizmetlerinden sonra diğer büyük hizmet kalemlerinin yaklaşık yüzde 5 ile savunma ve sağlık harcamaları olduğu gözlenmektedir.

2.3.2. Merkezi Yönetim Gelirleri

2013 yılının merkezi yönetim bütçe gelirleri yönüyle başarılı bir dönem olduğu ifade edilebilir. Merkezi yönetim bütçe gelirleri bir önceki yıla nazaran yüzde 17'nin üzerinde bir artış göstermiştir. Genel yönetim bütçe gelirlerinin yaklaşık yüzde 85'i vergi gelirlerinden meydana gelmektedir. Vergi gelirlerindeki artış düzeyi merkezi yönetim bütçe gelirlerinin ana belirleyicisidir. Aşağıdaki tablo 2.6'de merkezi yönetim gelirlerinin 2008'den 2013'e gelişimi ve son iki yıldaki yüzde değişimi gösterilmektedir.

Tablo 2.7. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Gelişimi (Bin TL)

	2008	2010	2011	2012	2013	Yüzde Artış
Gelirler	209.598.472	254.277.435	296.823.602	332.474.895	389.440.772	17,1
1-Genel Bütçe Gelirleri	203.026.914	246.051.496	286.554.013	320.535.674	376.105.352	17,3
Vergi Gelirleri	168.108.960	210.560.388	253.809.179	278.780.848	326.125.253	17,0
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelir.	7.422.167	9.804.032	9.063.090	13.986.088	14.301.029	2,3
Alınan Bağış ve Yardım	849.596	965.516	1.068.362	1.651.698	1.855.906	12,4
Faizler, Paylar ve Cezalar	17.125.849	21.114.218	19.739.446	22.707.958	23.494.189	3,5
Sermaye Gelirleri	9.113.751	3.375.554	2.529.671	2.053.986	10.105.285	392,0
Alacaklardan Tahsilat	406.591	231.788	344.265	1.355.096	223.690	-83,5
2-Özel Bütçe. Gelirleri	4.824.938	6.333.187	8.174.114	9.621.690	1.737.254	10,8
3-Düzen. Den. Kur. Gelir.	1.746.620	1.892.752	2.095.475	2.317.531	204.943	15,3
Bütçe Dengesi	-17.432.090	-40.081.289	-17.783.190	-29.411.791	-17.207.547	-37,3
Faiz Dışı Denge	33.229.215	8.217.473	24.448.368	19.004.256	-15.226.072	65,9

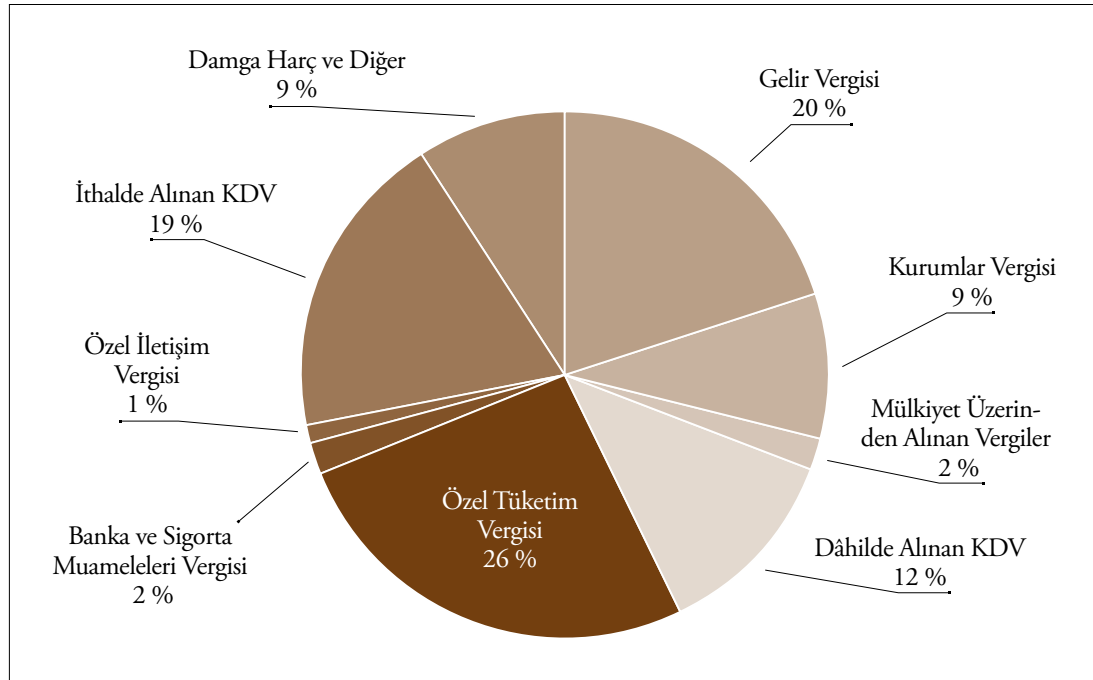
Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

Merkezi yönetim genel bütçe gelirlerindeki artışta vergi gelirlerindeki artışın yanında özelleştirme ve taşınmaz mal satışı gelirleri gibi vergi dışı gelirlerin de (sermaye geliri kalemi altında) belirleyici olduğu gözlenmektedir. Bir önceki yıla nazaran vergi gelirlerindeki artış yüzde 17 gibi yüksek bir düzeyde seyrederken, sermaye gelirlerindeki artış yüzde 392’i bulmuştur. Burada teşebbüs gelirlerindeki yüzde 2,3’lük artış dikkat çekmektedir. Diğer gelir kalemlerine nazaran böyle bir sınırlı artışın görülme nedeni ise, Merkez Bankası kârından bütçeye aktarılan tutarın azalmasıdır. Ayrıca vergi barışı olarak bilinen 6111 sayılı Kanun kapsamında tahsil edilen genel bütçe vergi gelirleri, teşebbüs mülkiyet gelirleri ile faiz, pay ve ceza gelirleri toplamı 2013 yıl sonu itibarıyla 24,9 milyar TL’ye erişmiştir. Bunun 4 milyar TL’si ise 2013 yılında tahsil edilmiştir.

2013 yılında genel bütçe vergi gelirlerinin kendi içerisinde dağılımına baktığımızda dolaylı vergilere dayalı bir yapı ile karşılaşılmaktadır. Bu yapı ülkemizdeki vergi sisteminin çarpıklığından kaynaklanmaktadır. Ülkemizde dolaylı vergi gelirleri toplam vergi gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini oluştururken, dolaysız vergilerin payı ise üçte bir düzeyinde kalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise dolaysız vergilerin payı dolaylı vergilerin iki katına yaklaşmaktadır. Türkiye’deki mevcut durumun oluşmasında kayıt dışılık ve denetim eksikliği nedeniyle beyana dayalı dolaysız vergilerin toplanmasındaki sorunlar rol oynamaktadır. Böyle olunca gerekli vergi gelirleri dolaylı vergiler ile ikame edilmek yoluna gidilmektedir.

Aşağıdaki grafik 2.6'a baktığımızda 2013 yılında ülkemizdeki merkezi yönetim gelirleri içerisindeki en büyük vergi payının Katma Değer Vergisi'nden (KDV) kaynaklandığı görülmektedir. KDV gelirleri toplam vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 31'ini meydana getirmektedir. Bu gelirlerin büyük bir kısmı ithal edilen mallar üzerinden tahsil edilen KDV gelirlerinden oluşmaktadır. Toplam vergi gelirleri içerisinde ithalden alınan KDV payı yüzde 19, dâhilden alınan KDV'nin payı ise yüzde 12 düzeyindedir. Toplam vergi gelirleri içerisinde pay olarak KDV'yi Özel Tüketim Vergisi'nin (ÖTV) izlediği görülmektedir. ÖTV'nin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yüzde 26'lar düzeyindedir. ÖTV gelirlerinin yarıdan fazlası petrol ve doğal gaz ürünlerinden sağlanırken, bunu dörtte birlik pay ile tütün ürünleri gelirleri takip etmektedir. Diğer ön plana çıkan ÖTV unsurları, sırasıyla motorlu araçlar ve alkollü içeceklerdir. Son olarak dolaylı vergi olarak nitelendirebileceğimiz Damga Vergisi, harçlar ve diğer vergiler kategorisinden bahsedilebilir. Bu kategorinin vergi gelirleri içerisindeki payı yüzde 9 düzeyindedir. Diğer bir ifade ile bu vergilerden Kurumlar Vergisi'ne yaklaşık bir gelir elde edilmektedir.

Grafik 2.6. 2013 Yılında Merkezi Yönetim Vergi Gelirlerinin Yüzde Dağılımı

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

Dolaysız vergiler arasında en büyük bütçe payı Gelir Vergisi'ne aittir. Bütçe vergi tahsilatlarının yaklaşık beşte biri Gelir Vergisi'nden gelmektedir. Gelir Vergisi payı gelişmiş ülkelere nazaran oldukça düşük düzeydedir. Bu vergilerin çoğu da (yaklaşık yüzde 92'si) stopaj usulüyle kaynağından kesilmektedir. Beyanname verip vergi ödeyen mükelleflerden elde edilen gelirler çok kısıtlıdır. İkinci en büyük dolaysız vergi kaynağını yaklaşık yüzde 9 ile Kurumlar Vergisi meydana getirmektedir. Ülkemizdeki Kurumlar Vergisi payı gelişmiş ülkeler ile benzerlik gösterebilmektedir.

2013 yılında Türkiye’de toplanan merkezi yönetim vergileri bir önceki yıl ile karşılaştırılabilir olarak aşağıdaki tablo 2.8’de sunulmuştur. Ayrıca vergilerin esneklikleri, GSYH içerisindeki payları ve toplam merkezi yönetim bütçesi içerisinde payları gösterilmiştir.

Tablo 2.8. 2012-2013 Yıllarında Merkezi Yönetim Vergi Gelirlerinin Ayrıntılı Gelişimi (Bin TL, GSYH Payı)

	2012	2013	Esneklik	Artış Oranı	GSYH Payı	Toplam Gelir Payı
Merkezi Yönetim Gelirleri	371.900.092	431.751.850	16,1	1,58	27,65	100,00
Genel Bütçe Toplamı	359.960.871	418.416.430	16,2	1,59	26,80	96,91
Vergi Gelirleri	317.218.619	367.473.551	15,8	1,55	23,53	85,11
Gelir ve Kazanç Alınan V.	101.783.465	110.160.240	8,2	0,81	7,05	25,51
- Gelir Vergisi	69.671.645	78.725.694	13,0	1,27	5,04	18,23
- Kurumlar Vergisi	32.111.820	31.434.546	(2,1)	(0,21)	2,01	7,28
Mülkiyet Üzerinden Alınan V.	7.081.812	7.754.883	9,5	0,93	0,50	1,80
Veraset ve İntikal Vergisi	307.985	357.037	15,9	1,56	0,02	0,08
Motorlu Taşıtlar Vergisi	6.773.827	7.397.846	9,2	0,90	0,47	1,71
Dâhilde Alınan Mal ve Hizmet V.	135.528.923	158.342.383	16,8	1,65	10,14	36,67
Dâhilde Alınan KDV	53.150.720	61.144.743	15,0	1,47	3,92	14,16
Özel Tüketim Vergisi	71.793.179	85.770.155	19,5	1,91	5,49	19,87
Banka ve Sigorta Muameleleri V.	5.491.675	6.167.842	12,3	1,21	0,39	1,43
Şans Oyunları Vergisi	615.512	692.354	12,5	1,22	0,04	0,16
Özel İletişim Vergisi	4.477.310	4.567.282	2,0	0,20	0,29	1,06
Uluslararası Tic. Ve Muam. Al. V.	55.360.957	68.333.315	23,4	2,29	4,38	15,83
Gümrük Vergileri	5.238.101	5.466.751	4,4	0,43	0,35	1,27
İthalde Alınan KDV	50.005.155	62.731.761	25,5	2,49	4,02	14,53
Diğer Dış Ticaret Gelirleri	117.701	134.803	14,5	1,42	0,01	0,03
Damga Vergisi	7.446.694	9.525.357	27,9	2,73	0,61	2,21
Harçlar	9.936.112	13.116.187	32,0	3,13	0,84	3,04
Diğer Sınıflandırılmayan Vergiler	80.656	241.186	199,0	19,49	0,02	0,06

Kaynak: Maliye Bakanlığı (www.maliye.gov.tr)

2013 yılında vergi gelirlerindeki beklentilerin ötesinde gerçekleşen artışı analiz ettiğimizde karşımıza birkaç sebep çıkmaktadır. Bunlar aşağıda başlıklar hâlinde sunulmuştur;

- İç talep artışına bağlı olarak özellikle gelir esnekliği yüksek dolaylı vergilerde görülen artış,
- 2012 yılının Eylül ve 2013 Ocak aylarında gerçekleştirilen vergi düzenlemeleri çerçevesinde bazı vergi oranlarının (ÖTV gibi) artırılması ve yarattığı baz yılı etkisi,

- Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ) ve Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi'nden (BOTAŞ) geçmiş yıllar vergi borçlarına mahsuben bazı tahsilatların yapılmış olması.

Özellikle BOTAŞ'ın doğal gaz ithalatından alınması gereken KDV'nin tahsil edilmesi 2013 yılı ithalden alınan KDV gelirlerinde ciddi etki meydana getirmiştir. 2014 yılında bu arızı gelirlerin sınırlanması ve baz yılı etkisinin ortadan kalkması nedeniyle vergi gelirlerindeki artışın düşük düzeyde kalabileceği tahmin edilmektedir.

Genel bütçe gelirlerinin 2013 yılı itibarıyla tahsil tahakkuk oranları bir önceki yıla nazaran binde 4'lük bir iyileşme ile yüzde 86,8 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranın daha da iyileştirilmesi gerekmektedir.

2.4. KAMU BORÇ YÜKÜNÜN GELİŞİMİ

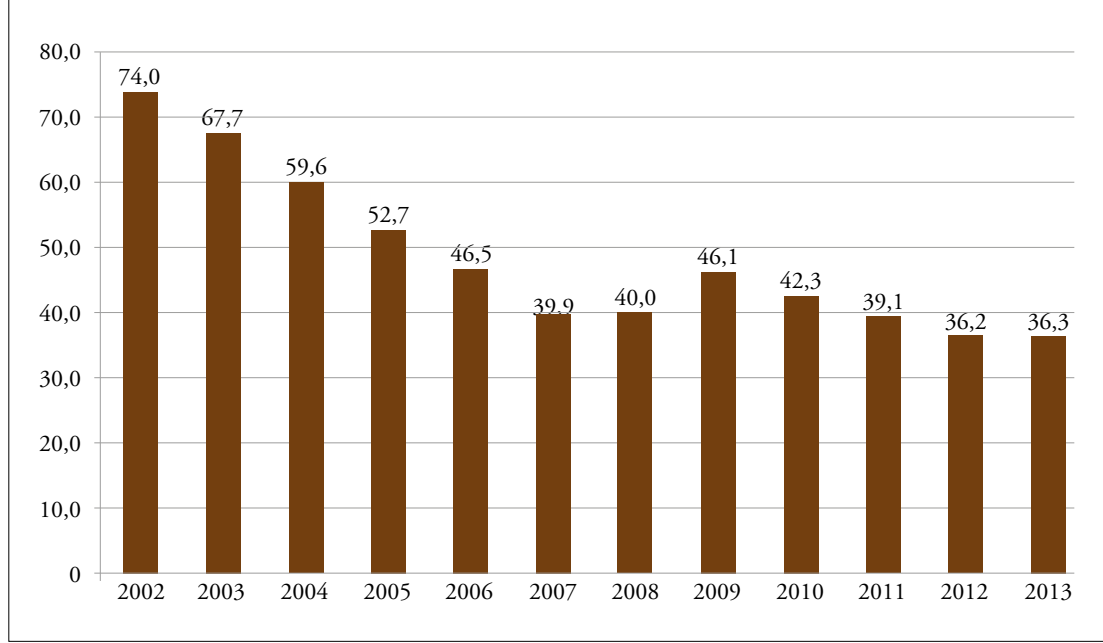
2000 yılından günümüze yıl sonu itibarıyla Türkiye'nin iç ve dış kamu borç stokunun brüt ve net gelişimi aşağıdaki tablo 2.9.'de gösterilmiştir. Ülkemizde brüt kamu borç stoku nominal bazda artmış görünse bile, kamu varlıklarının düşülmesi ile oluşturulan net borç stokunun hem nominal hem de reel bazda azaldığı gözlenmektedir.

Tablo 2.9. Türkiye'de Kamu Borç Stokunun Gelişimi (2000 -2013, Milyar TL)

	Kamu Brüt İç Borç Stoku	Kamu Brüt Dış Borç Stoku	Kamu Brüt Toplam Borç Stoku (I)	TCMB Net Varlıkları (Iı)	Kamu Varlıkları (Iıı)	İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları (Iv)	Kamu Net Toplam Borç Stoku (I-Iı-Iıı-Iv)
2000	54,5	31,3	85,8	11,0	2,7	0,4	71,8
2001	125,6	63,9	189,6	22,9	5,1	2,2	159,4
2002	155,2	102,0	257,2	25,4	11,3	5,0	215,6
2003	202,1	95,6	297,7	24,7	13,1	8,9	251,0
2004	235,1	97,9	333,0	27,9	17,2	13,3	274,6
2005	259,8	91,5	351,3	30,8	32,2	18,0	270,3
2006	268,3	97,6	365,9	45,7	38,3	23,7	258,2
2007	273,3	82,3	355,5	41,8	34,6	30,7	248,4
2008	295,8	112,4	408,2	60,4	41,5	38,4	268,0
2009	347,4	118,3	465,7	66,0	47,7	42,1	309,9
2010	368,9	128,2	497,1	86,2	47,2	45,9	317,8
2011	387,6	158,9	546,4	143,2	59,8	53,5	290,0
2012	408,4	154,5	562,8	189,5	71,6	61,2	240,6
2013	430,9	193,0	623,9	271,1	84,1	70,4	198,3

AB tanımlı borç stokunun GSYH'ya oranı aşağıdaki grafik 3.7'de gösterilmektedir. Buna göre 2013 yılında bu oran yüzde 40'ın altına gerilemiştir.

Grafik 2.7. AB Tanımlı Kamu Borç Stokunun GSYH'ya Oranla Gelişimi (2002-2013)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Türkiye, 2013 yılı sonu itibarıyla kamu borcu bakımından gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler arasında az borçlu ülkeler kategorisine dahil edilmektedir. AB Maastricht kriterleri açısından borç yükü üst sınırı GSYH'nın yüzde 60'ı olduğu düşünüldüğünde mevcut durum daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca 2013 sonu itibarıyla AB üyesi ülkelerin borç yükü GSYH oranlarının yüzde 90'ların üzerinde olduğu bilgisi ışığında ülkemizin mali kırılganlığı azaltmada ciddi mesafe aldığı görülmektedir.

Tablo 2.10. Merkezi Yönetim Kamu Borç Stokunun Vadeye Kalan Ortalama Süresi (Yıl)

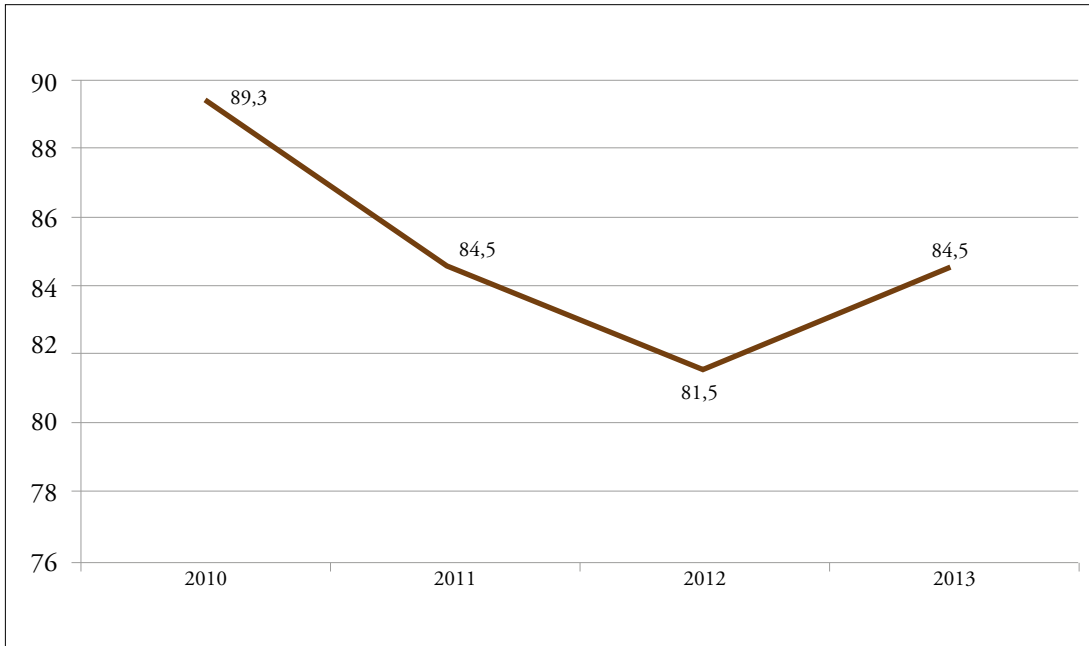
Yıllar	İç Borç Stoku	Dış Borç Stoku	Toplam Stok
2005	2,0	5,7	2,9
2006	2,0	7,0	3,4
2007	2,1	7,7	3,4
2008	2,0	7,9	3,6
2009	2,0	7,9	3,5
2010	2,6	8,8	4,1
2011	2,6	9,0	4,4
2012	2,8	9,4	4,6
2013	3,9	9,3	5,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Türkiye’de borç stoku göstergelerindeki iyileşme sadece miktar ve oran olarak karşımıza çıkmamaktadır. Aynı zamanda borçların vade yapısında gözle görülür iyileşmeler gözlenmektedir. 2013 yılı sonu itibarıyla toplam borç stokunun vadeye kalan ortalama süresi 5,6 yıla çıkmıştır. Benzer bir durum dış borç ve iç borç stoku için de geçerlidir. Dış borç stokunun ortalama vadesi 9 yılın üzerinde çıkmış, iç borç stokunda ise neredeyse dört yıla uzamıştır.

Ülkemizdeki kamu borç stokunun faiz oranına ve kura duyarlılığı konusunda 2013 yılı itibarıyla bir miktar kötüleşme söz konusu olmuştur. Faiz duyarlılığı, kamu borcunun sabit veya değişken faizli olmasına göre belirlenmektedir. Mayıs ayından sonraki FED kararı ve toplumsal hareketler nedeniyle faiz oranında görülen oynaklık Hazine’yi değişken faizli borçlanmaya yöneltmiş, bu da borç stokunun faiz duyarlılığını bir miktar artırmıştır.

Grafik 2.8. Toplam İç Borç Çevirme Oranı ya da Oranın Gelişimi (Yüzde)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Son yıllarda uygulanan mali disiplinden ödün verilmemesi ve reel borçlanma faizlerindeki azalış iç borç çevirme oranlarını da olumlu etkilemiştir. Özellikle son 2 yılda reel borçlanma faizlerinin sıfıra yaklaştığı Mayıs ayından itibaren ise ihtiyatlı para politikası önlemleri nedeniyle bir miktar arttığı gözlenmektedir. Hazinenin uzun yıllardan beri itfa ettiği iç borç tutarından daha az yeni borçlanmaya gitmekte olduğu ifade edilebilir. 2013 yılı itibarıyla toplam iç borç çevirme oranı yüzde 84,5 olarak gerçekleşmiştir.

Üçüncü Bölüm

ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI

3.1. ENFLASYON

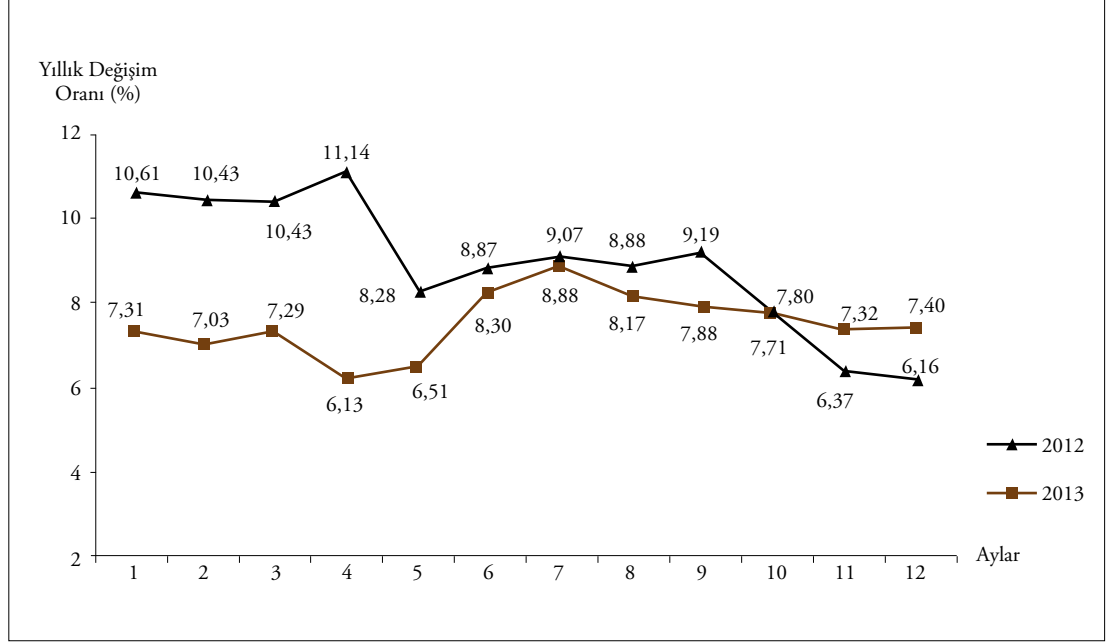
TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre Tüketici Fiyat Endeksi, 2012 yılında gösterdiği düşüş eğilimindeki performansını maalesef 2013 yılında gösterememiştir.

2012 yılında %10,61 seviyesinden %6,16 seviyesine düşen TÜFE 2013 yılına %7,31 oranıyla başlamış, yıl içerisinde %6,13 seviyesine kadar düşmeyi başarmış olsa da daha sonra yükselerek %9,7 seviyesini görmüştür.

Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere Nisan 2013 ayında dip seviyeleri gören TÜFE değeri 3 ay gibi kısa bir süre içerisinde yılın en yüksek değerine kolayca ulaşabilmektedir. Bu gelişme, enflasyonun ne kadar oynak olabileceğini açıkça göstermektedir. Böyle bir grafik, istikrar ve sağlıklı bir büyüme için tehdit oluşturmaktadır.

Temmuz 2013 ayından sonra düşüş eğilimine geçen TÜFE oranının Aralık ayında bir önceki aya ve bir önceki yıl sonuna göre yükselerek %7,40 seviyesinde yılı kapaması 2014 yılının ilk ayları için sıkıntılı bir enflasyon verisiyle karşılaşacağımızın da ilk sinyali olmuştur.

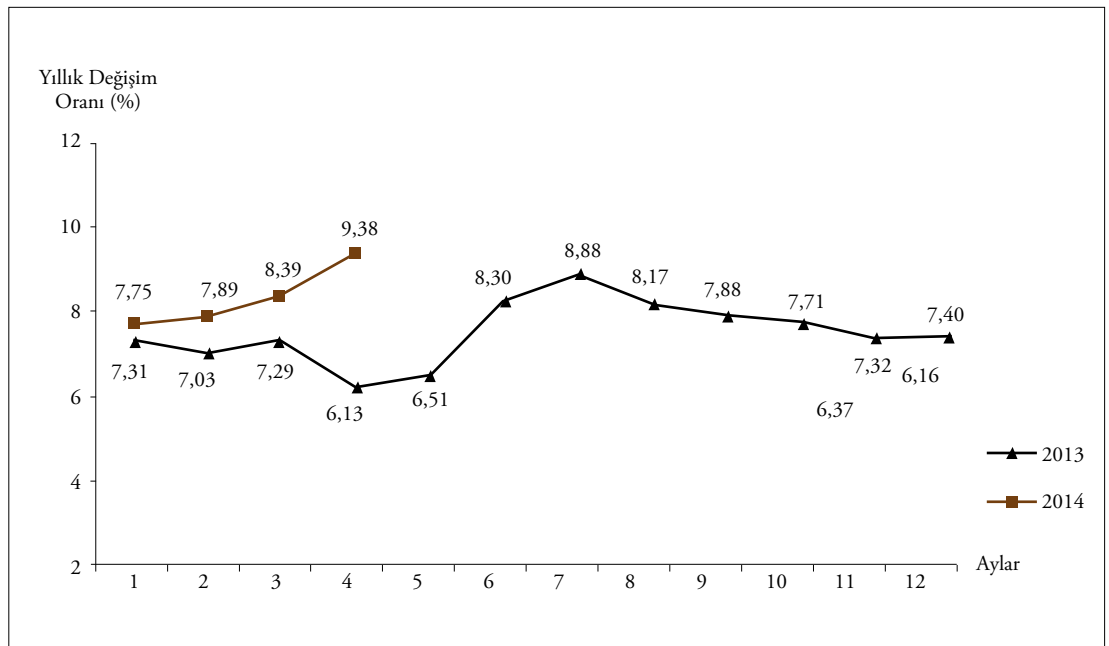
Grafik 3.1. Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100), Aralık 2013 (Yıllık Değişim Oranı)

Kaynak: TÜİK

TÜİK tarafından yayınlanan aşağıdaki tabloya bakıldığında 2014 yılının ilk 4 ayında TÜFE oranındaki gelişimi çok net görebiliyoruz.

Grafik 3.2. Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100), Nisan 2014

Kaynak: TÜİK

2013 yılını %7,40 seviyesinde kapatan Tüketici Fiyat Endeksi 2014 Ocak ayından itibaren yükselişini devam ettirmiştir.

Sırasıyla; Ocak ayında %7,75'e, Şubat ayında %7,89'a, Mart 2014 ayında %8,39'a ve elimizdeki son veri olan Nisan 2014 ayında da %9,38 seviyesine yükselmiştir. Geçen senenin aynı dönemine göre de çok da parlak olmayan bir grafik gözümüze çarpmaktadır.

2013 yılının aynı döneminde TÜFE %7,31 seviyesinden %6,13 oranına düşerken, 2014 yılının Ocak-Nisan dönemine %7,75 oranıyla başladıktan sonra %9,38 oranına yükselmiştir.

Tablo 3.1. Tüketici fiyat endeksi değişim oranları (9), (2003=100)

	Nisan 2014	Nisan 2013
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	1,34	0,42
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	4,96	3,06
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	9,38	6,13
On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	7,97	7,66

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere TÜFE performansı Nisan 2014 ayında, 2013 yılı Nisan ayına göre olumlu görünmemektedir.

Aşağıdaki tabloya baktığımızda; Ana harcama gruplarına göre 2013 yılında enflasyonun daha çok hangi kalemlerde gerçekleştiğini daha detaylı görmekteyiz.

2012 yılı Aralık ayına göre 2013 yılı Aralık ayında en yüksek artış alkollü içecekler ve tütün grubunda %10,52 oranı ile gerçekleşmiştir. Daha sonra %10,05 artışla eğitim harcaması grubu ikinciliği almıştır. Bu oranların arkasından %10 seviyesinin hemen altında oranlarla, otel, lokanta, ulaşım, gıda ve alkolsüz içecekler grubu dikkati çekmektedir.

Giyim, ayakkabı, sağlık, konut ve haberleşme gibi gruplarda oranın düşük kalması dikkat çekicidir.

Tablo 3.2. Ana Harcama Gruplarına göre Tüketici Fiyatları Endeksi ve Değişim Oranları (2003=100), Aralık 2013

Ana Harcama Grupları	Harcama Grubu Ağırlıkları	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	Endeks
TÜRKİYE	100,00	0,46	7,40	7,40	7,49	229,01
Gıda ve alkolsüz içecekler	24,09	1,46	9,67	9,67	9,10	241,85
Alkollü içecekler ve tütün	5,07	-2,66	10,52	10,52	15,20	383,94
Giyim ve ayakkabı	6,83	-2,58	4,87	4,87	6,39	161,41
Konut	16,68	0,89	4,84	4,84	7,17	269,55
Ev eşyası	7,28	0,19	5,95	5,95	4,88	180,13
Sağlık	2,22	0,78	4,85	4,85	2,67	136,75
Ulaştırma	17,99	1,10	9,77	9,77	6,83	226,39
Haberleşme	4,64	-0,13	1,20	1,20	5,12	122,41
Eğlence ve kültür	2,95	0,19	5,18	5,18	2,54	164,85
Eğitim	1,91	0,01	10,05	10,05	7,12	232,76
Lokanta ve oteller	6,18	0,81	9,86	9,86	9,26	308,77
Çeşitli mal ve hizmetler	4,16	-0,01	2,24	2,24	4,93	258,16

Kaynak: TÜİK

Nisan 2014 ayı itibariyle gelişmelere baktığımızda;

Geçen seneki eğilimin genel olarak aynen devam ettiğini görmekteyiz. En fazla TÜFE oranı artışları gıda, alkolsüz içecekler, ulaştırma, eğitim, lokanta ve oteller gibi harcama gruplarında gerçekleşmiştir.

Tablo 3.3. Ana harcama gruplarına göre Tüketici Fiyat Endeksi ve değişim oranları, (2003=100)

Ana Harcama Grupları	Harcama Grubu Ağırlıkları	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	Endeks
TÜRKİYE	100,00	1,34	4,96	9,38	7,97	240,37
Gıda ve alkolsüz içecekler	24,45	1,42	9,02	13,15	10,54	263,67
Alkollü içecekler ve tütün	5,29	0,02	7,48	3,13	10,58	412,67
Giyim ve ayakkabı	7,17	13,10	1,69	7,63	6,12	164,14
Konut	16,41	0,24	1,42	4,92	5,68	273,39
Ev eşyası	7,52	1,57	5,46	8,84	5,77	189,96
Sağlık	2,44	0,93	4,48	7,66	4,33	142,87
Ulaştırma	15,54	-0,54	5,20	13,84	9,85	238,17
Haberleşme	4,70	0,13	-0,01	0,86	3,22	122,40
Eğlence ve kültür	3,36	0,09	2,68	7,31	4,55	169,26
Eğitim	2,26	0,97	1,43	10,37	8,74	236,10
Lokanta ve oteller	6,58	0,76	5,33	12,48	10,12	325,23
Çeşitli mal ve hizmetler	4,28	-0,10	4,74	6,11	3,99	270,40

Kaynak: TÜİK

Tablo 3.4. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri, (2003=100)

Grup Kapsam	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	Endeks
A Mevsimlik ürünler hariç	0,37	4,62	9,66	7,97	246,35
B İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	1,28	3,93	8,62	7,36	233,60
C Enerji hariç	1,72	5,93	10,20	8,28	235,52
D (B) ve (C)	1,71	4,86	9,44	7,60	226,61
E (C) ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç	1,84	5,83	10,72	8,13	226,76
F (E) ve fiyatları yöneltilen/ yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç	1,94	5,64	10,58	8,22	235,92
G (F) ve (B)	1,93	4,46	9,98	4,76	225,60
H (D) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç	1,92	4,62	10,05	7,57	212,81
I (C) gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç	2,12	4,39	9,74	7,30	206,21

Kaynak: TÜİK

Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) endeksi gelişmelerine baktığımızda;

TÜİK tarafından yayınlanan aşağıdaki tabloda da açıkça görüleceği üzere üretici fiyatlarında da 2013 yılındaki tablodan daha olumsuz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki yılın aynı ayına göre Nisan 2014 ayında %12,98 oranında fiyat artışı yaşanması enflasyonda yükseliş eğiliminin hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Yİ-ÜFE fiyatlarındaki yükseliş gelecek dönemde de TÜFE'ye yükseliş yönünde etki yapacağından mevcut verilere göre kısa vadede enflasyon düşüşünün gerçekleşmeyeceğini beklemek pek de yanlış olmayacaktır.

Tablo 3.5. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (2003=100), 2006-2014

Yıllık değişim (Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim) (%)												
Yıl	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2006	5,11	5,26	4,21	4,96	7,66	12,52	14,34	12,32	11,19	10,94	11,67	11,58
2007	9,37	10,13	10,92	9,68	7,14	2,89	2,08	3,72	5,02	4,41	5,65	5,94
2008	6,44	8,15	10,50	14,56	16,53	17,03	18,41	14,67	12,49	13,29	12,25	8,11
2009	7,90	6,43	3,46	-0,35	-2,46	-1,86	-3,75	-1,04	0,47	0,19	1,51	5,93
2010	6,30	6,82	8,58	10,42	9,21	7,64	8,24	9,03	8,91	9,92	8,17	8,87
2011	10,80	10,87	10,08	8,21	9,63	10,19	10,34	11,00	12,15	12,58	13,67	13,33
2012	11,13	9,15	8,22	7,65	8,06	6,44	6,13	4,56	4,03	2,57	3,60	2,45
2013	1,88	1,84	2,30	1,70	2,17	5,23	6,61	6,38	6,23	6,77	5,67	6,97
2014	10,72	12,40	12,31	12,98								

Kaynak: TÜİK

Enflasyondaki bu bozulmanın altındaki en önemli etki kurlardaki oynaklıktır. Bu oynaklık konusuna, değişik yabancı yatırım şirketlerinden yüksek kur beklentileri açıklamalarının gelmesi nedeniyle pek de iyimser bakamıyoruz. Ocak ayı içerisinde 2.3900 seviyelerini gören ve 2 gün içerisinde 2.1600 seviyelerine kadar düşen USD/TL paritesi önümüzdeki dönemde de bu tür dalgalanmalara maruz kaldığında aynı şekilde enflasyonist etkisini hissetmemiz mümkün olabilir.

TCMB orta vade enflasyon beklentilerine baktığımızda; orta vadeli tahminler oluşturulurken, enflasyon görünümünde belirgin bir iyileşme sağlanana kadar para politikasındaki sıkı duruşun sürdürüleceği ve risk primi göstergelerinde gözlenen iyileşmenin devam edeceği varsayılmıştır. Bu çerçevede enflasyonun, yüzde 70 olasılıkla, 2014 yılı sonunda yüzde 6,4 ile yüzde 8,8 aralığında (orta noktası yüzde 7,6) gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Enflasyonun orta vadede yüzde 5 düzeyinde istikrar kazanacağı öngörülmektedir. Bu beklentiler gerçekleşene kadar da TCMB sıkı duruşunu sürdürecektir.

Nisan 2014 ayı itibarıyla 2014 yıl sonu enflasyon tahmini TCMB beklenti anketlerine göre %8,1 olmakla beraber, TCMB'nin beklediği oran % 7,6'dır. Bu verilere göre TCMB piyasaya göre daha iyimser durumdadır.

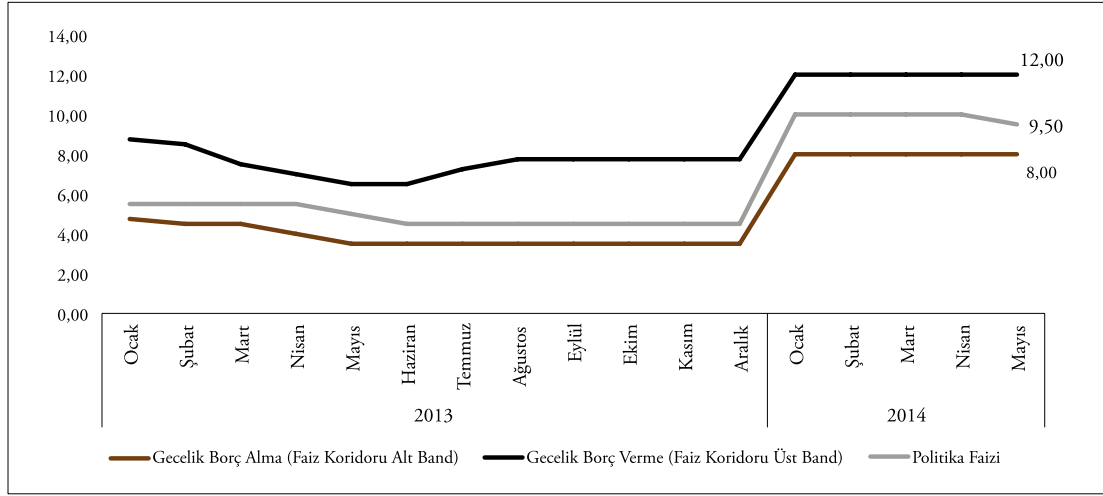
Mevcut enflasyonun yükseliş eğiliminde olması ve hedeflerin çok üzerinde olması TCMB'yi, piyasayı yüksek faiz seviyelerinde tutmaya zorlamaktadır.

3.2. PARA POLİTİKASI

3.2.1 Para Politikası

Ocak ayındaki ara toplantısında para politikasında belirgin bir sıkılaşmaya giden TCMB, 22 Mayıs'ta gerçekleştirdiği toplantısında politika faizi olan 1 hafta vadeli repo faizi oranını 50 baz puanlık düşüşle %9,5 düzeyine çekerken, gecelik borçlanma ve borç verme faizinde değişikliğe gitmemiş ve sırasıyla %8 ve %12 seviyesinde bırakmıştır. Zorunlu karşılıklar ile rezerv opsiyon katsayılarında da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. TCMB toplantı sonrasında yayımladığı açıklamada, son dönemde azalan belirsizlikler ve risk primi göstergelerindeki iyileşme paralelinde piyasa faizlerinde düşüş gözlemlendiğini ve bu gelişmenin politika faizinde indirimle olanak sağladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, enflasyon beklentilerinin, fiyatlama davranışlarının ve enflasyonu etkileyen diğer unsurların yakından izleneceğini ve enflasyon görünümünde belirgin bir iyileşme sağlanana kadar para politikasındaki sıkı duruşun sürdürüleceğini vurgulamıştır.

Grafik 3.3. TCMB Faiz Gelişmeleri, 2013-2014

Kaynak: TÜİK

TCMB, sıkı para politikası duruşunun ve alınan makro ihtiyati önlemlerin etkisiyle kredi büyüme hızlarının makul düzeylerde seyrettiğini belirtirken, yurt içi özel kesim nihai talebindeki ılımlı seyre dikkat çekmiştir. Bu çerçevede TCMB, talep bileşenlerinin mevcut görünümü altında 2014 yılında toplam talep koşullarının enflasyon baskılarını sınırlandıracağını ve cari işlemler açığında belirgin bir iyileşme gözleneceğini tahmin etmektedir.

2014 yılına ilişkin para ve kur politikasını açıklayan TCMB, son yıllarda olduğu gibi fiyat istikrarının yanı sıra makroekonomik riskleri de dikkate alarak finansal istikrarı da gözetmeye devam edeceğini belirtmiştir. Ayrıca, para politikası ve likidite yönetiminin etkinleştirilmesine yönelik uygulamaların sürdürüleceği bildirilmiştir. Bu çerçevede TCMB, 2014 yılında da likidite yönetimi, faiz koridoru ve zorunlu karşılık uygulaması gibi araç-

ları kullanmaya devam edecektir. TCMB, likidite politikası uygulamaları ile bankacılık sektörünün kredi büyümesinin tüketici kredilerinden ticari kredilere yönlendirilmesine katkı sağlayacağını da vurgulamıştır.

TCMB Beklenti anketlerinde yıl sonu enflasyon beklentilerinin Mayıs 2014 ayında bile %8.33 seviyesine yükselmesi, yükselen enflasyon beklentileri son bulmadan, TCMB'nin para politikasında gevşemeye gitmesini imkansız kılmaktadır. Enflasyon konusunda beklentiler olumluya dönmeden TCMB sıkı para politikasından vazgeçmeyebilir.

TCMB'nin en önemli silahları olan döviz rezervleri, para arzı ve faizler önümüzdeki dönemde de önemini sürdürmeye devam edecektir. Para talebinin yatırım yerine dövizü yukarı çekmeye yönelmesi faizlerin düşürülmesi yönündeki en önemli engeldir. Bu nedenle piyasada para talebinin ve talebin ne amaçla gerçekleştiğinin çok iyi takip edilmesi gerekmektedir. Batı'da birçok örneği olduğu gibi, kurda manüplatif hareketlerin çok detaylı incelenmesi ve caydırıcı yaptırımların konulması durumunda gerçekçi bir nedeni olmadan oluşan kur oynaklıklarının kısa vadede makro dengeleri zorlamasının önüne de geçilmiş olur.

TCMB tarafından hazırlanan Mayıs 2014 tarihli Finansal İstikrar Raporu'nda;

Önümüzdeki dönemde gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin gelişiminde, ağırlıklı olarak FED tarafından gerçekleştirilecek faiz artırımının zamanlaması ve hızının belirleyici olacağı, FED'in faiz artırımlarına ölçülü adımlarla ve büyük olasılıkla 2015 yılının ikinci yarısında başlayacağını tahmin edildiği, ayrıca, Euro Bölgesi'nde deflasyonist baskılar nedeniyle, ECB'nin parasal genişlemeye gideceği yönünde beklentilerin bulunduğu, küresel likiditeye ilişkin tüm bu olumlu beklentilere karşın, orta vadede gelişmekte olan ülkeler için dış finansman ihtiyaçlarını azaltmalarının faydalı olacağının değerlendirildiği belirtilmiştir.

Haziran 2014 ayı içerisinde toplanan ECB'nin faiz indirimine giderek parasal genişlemeye gideceğini açıklaması bu beklentilerin ne kadar gerçekçi olduğunu göstermiştir.

TCMB raporunda; Bu çerçevede ülkemiz finans ve finans dışı sektörlerinin kur, faiz ve finansman şoklarına dayanıklılığı finansal istikrar açısından önem kazandığını, orta ve uzun vadede iç ve dış piyasalardaki dalgalanmalara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığını artıracak en önemli unsurlardan birinin de çekirdek yükümlülüklerin toplam fonlar içerisindeki payının makul seviyelerde seyretmesinin olacağını, bu bağlamda kredi/mevduat rasyosundaki eğilimlerin TCMB tarafından yakından takip edildiğini, TCMB'nin gerekli gördüğü takdirde TL zorunlu karşılıklara ödenecek faizi bu rasyonun daha güvenli seviyelere çekilmesi için özendirici bir araç olarak ele alabileceğini ifade etmiştir.

Reel sektör yükümlülüklerinde Türk Lirası'ndaki değer kaybına bağlı artış yaşanmış olsa da, gerek TL gerekse YP firma kredilerinin yıllık artış oranları sürdürülebilirlik açısından makul düzeylere ulaşmıştır. Yurt dışı finansal yükümlülüklerin yurt içi yükümlülüklerle

kıyasla sınırlı miktarda olması, uzun vadeli yapısı ve olumlu dış borç yenileme oranı reel sektörün finansal görünümünü güçlendirmektedir.

3.2.2. Kur Politikası

24 Aralık 2013 tarihinden itibaren yıl sonuna kadar günlük döviz satım ihale tutarını her gün için minimum 450 milyon ABD doları olarak belirleyen TCMB, TL'deki volatilitenin arttığı Aralık ayında toplam 4,7 milyar USD döviz satmıştır. Döviz satım ihaleleri düzenlemeye devam eden TCMB döviz satım miktarlarını 9 Mayıs gününden itibaren, ödemeler dengesindeki olumlu gelişmeleri de dikkate alarak 40 milyon USD'dan 20 Milyon USD'a düşürdüğünü açıklamıştır. Bu hareket kurlar üzerinde yukarı yönlü baskının azaldığı anlamına gelmektedir. Ancak faiz indirimi için satım ihalelerinin son bulması beklenmelidir.

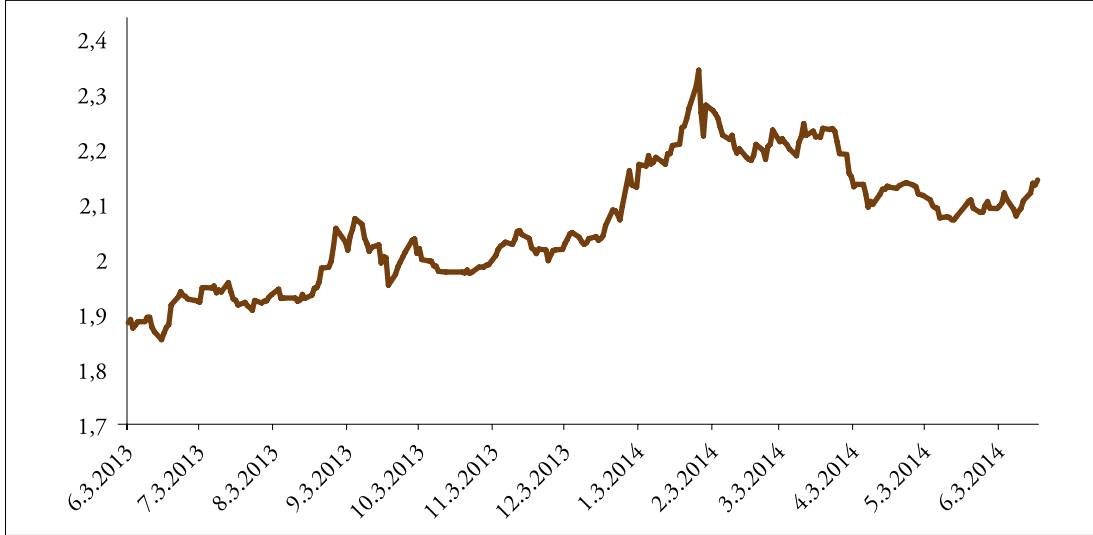
TCMB'nin faizleri aşağı çekebilmesi için döviz satım ihalelerinin sona ermesi ve kurlarda aşağı yönlü baskının oluşması durumunda döviz alım ihalelerine dönülmesi gerekmektedir. Döviz satan bir merkez bankasından faiz indirimi beklemek çok da gerçekçi olmamaktadır.

TCMB beklenti anketlerine göre yıl sonu USD/TL kur beklentileri her ankette daha da aşağılara inmektedir. Mart 2014 beklenti anketinde 2.2351 olarak açıklanan 2014 yılı USD/TL kur beklentisi Nisan 2014 ayında 2.2021, Mayıs 2014 ayında da 2.1724 seviyesine kadar gevşemiştir. Burada dikkatimizi çeken husus 12 ay sonrası için daha yüksek kur beklentilerinin açıklanmasıdır. Kısacası yıl sonundan sonra kurlarda tekrar yükseliş beklenmektedir. Bu beklenti de TCMB'nin daha temkinli durmasına yol açmaktadır.

Yurt dışı piyasalardaki gelişmeler, FED'in izleyeceği politikalar, Türkiye üzerinde de etkili olduğundan TCMB, global koşullarda olumsuzluk olması durumunda likiditeyi daha fazla kısırarak ve karşılıkları tekrar düzenleyerek, kur oynaklıklarının daha yumuşak atlatılması yönünde ek tedbirler alabilir.

TCMB kur oynaklıklarına karşı faiz ve karşılık oranları silahını aktif olarak kullanmaya devam edecek diye beklemekteyiz. Bunun yanında kurlarda hala tedirgin bir beklentinin olduğu da gözlerden kaçmamaktadır. Global oyuncuların yüklü rakamları kısa süre içerisinde hareket ettirebilmesi klasik yöntemlerin de yetersiz olmasına yol açtığından, yeri geldiğinde sıkı denetim ve yaptırım silahını da kullanmaktan kaçınmaması gerekmektedir.

Grafik 3.4. Son bir yıldaki USD-TL paritesi günlük değişimi

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki grafik USD/TL paritesinin 2013 yılından Haziran 2014 ayına kadar nasıl bir seyir içerisinde olduğunu göstermektedir. Son derece oynak bir seyir içerisinde olan ve uluslararası sermaye hareketlerinden çok fazla etkilenen TL, diğer paralar karşısında Türkiye'den kaynaklanmayan nedenlerle ciddi oynaklıklar gösterebilmektedir.

Uluslararası fonları yöneten büyük spekülörlerin yönettiği rakamların aşırı büyük olması gelişmekte olan ülkelerin makro dinamiklerini ciddi tehlike altına sokmaktadır.

Ocak 2014 ayında USD/TL paritesinin bir iki gün içerisinde 2.16-2.40 bandında hareket etmesi konunun önemini açıkça göstermektedir. Söz konusu günlerde Türkiye'den böyle bir döviz talebinin oluşmasına yol açacak herhangi bir olumsuz ekonomik gelişme olmamıştır.

Faizlerin düşük olması spekülörleri kur oynaklığından para kazanmaya ittiğinden, bu tür olaylara karşı ciddi kontrollü ve tedbirli olmayı elzem kılmaktadır. Son zamanlardaki enflasyon, sanayi üretimi gibi verilerin olumsuz gelişmesinin arkasındaki ana sebep kur oynaklığıdır.

Bu konuyla ilgili alınabilecek tedbirler arasında tıpkı bankacılık sektöründe olduğu gibi, döviz kredisi kullanımına riski sınırlayıcı tedbirlerin alınması, bilanço risklerin kur bazında kaldırılması gibi sınırlamalar getirmekte fayda bulunmaktadır.

Dördüncü Bölüm

ÖDEMELER DENGESİ

4.1. ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER

Bu bölümde, 2013 yılı ödemeler dengesi gelişmeleri incelenmektedir. 2013 yılında cari açık 72,7 milyar dolar ile 2012 yılına göre (65,1 milyar dolar) kötüleşmiştir. Finansman tarafında, toplamda 2012 yılına yakın bir sermaye akımı sağlanmış ve Türkiye'nin uluslararası rezervleri, 2013 yılında da 10,8 milyar dolar kaydetmiştir.

2012 yılında, cari açığın 50 milyar doların altına gerilemesi, ödemeler dengesi açısından bir 'normalizasyon' sürecini başlatmıştır. Ancak, 2013 yılında GSYH büyüme hızının yükselmesi, Türk Lirası'nın senenin ilk yarısında aşırı değerli kalması, altın ihracatının artması ve enerji ithalatının bir miktar azalsa da, yüksek seyretmeye devam etmesinin etkisiyle dış ticaret dengesi ve buna paralel olarak da cari denge kötüleşmiştir. 2013 yılının ikinci yarısından itibaren Türk Lirası'ndaki aşırı değerlenmenin bir miktar hafiflemesi ve Avrupa pazarındaki canlanmayla birlikte 2014 yılında cari dengenin düzelme yönünde hareket etmesi beklenmektedir.

2013 yılı ödemeler dengesinin; cari, sermaye ve finansal işlemler kalemlerinin ayrıntılı değerlendirmesi aşağıdaki bölümlerde yapılmaktadır.

Tablo 4.1. Ödemeler Dengesindeki Gelişmeler: 2008-2013

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
CARİ İŞLEMLER HESABI	-40,372	-12,124	-45,420	-75,082	-48,497	-65,025
Mal Dengesi	-53,021	-24,850	-56,413	-89,137	-65,331	-79,931
Hizmet Dengesi	18,884	18,625	16,684	20,152	22,562	23,055
Gelir Dengesi	-8,367	-8,308	-7,214	-7,855	-7,161	-9,349
Cari Transferler	2,132	2,409	1,523	1,758	1,433	1,200
SERMAYE HESABI	-61	-43	-51	-25	-52	-92
FİNANS HESABI	34,763	9,880	59,511	66,986	70,311	72,734
Doğrudan Yatırımlar	17,213	7,076	7,594	13,822	9,150	9,751
Portföy Dengesi	-5,014	227	16,073	21,986	40,789	23,709
Diğer Yatırımlar						
NET HATA VE NOKSAN	2,912	3,078	928	9,135	1,059	3,146
GENEL DENGİ	-2,758	791	14,968	1,014	22,821	10,763
REZERV VARLIKLAR	2,758	-791	-14,968	-1,014	-22,821	-10,763
Resmi Rezervler	1,057	-111	-12,809	1,813	-20,814	-9,911
IMF Kredileri	1,701	-680	-2,159	-2,827	-2,007	-852

Kaynak: TCMB

*Geçici rakamlar

4.2. DIŞ TİCARET DENGESİ

TCMB tanımlı, bavul ticaretini de kapsayan ihracat, 2013 yılında, 2012 yılı ile hemen hemen aynı seviyede kalmıştır (163,4 milyar dolar). Aynı tanımlı ithalat ise, yaklaşık 15 milyar dolar artarak 243,3 milyar dolar seviyesine yükselmiştir (Tablo 2). İhracatın ithalatı karşılama oranı 2013 yılında, önceki yıla göre 4,2 puan azalarak yüzde 67,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. İhracatın GSYH'ye oranı ise 2012 yılında yüzde 19,3'dan 2013 yılında yüzde 18,5 seviyesine düşmüştür. Uluslararası ticaretle bütünleşmenin göstergelerinden biri, dış ticaret hacminin GSYH'ye oranı 2013 yılında, 2012 ile hemen hemen aynı seviyede (yüzde 39,2) gerçekleşmiştir.

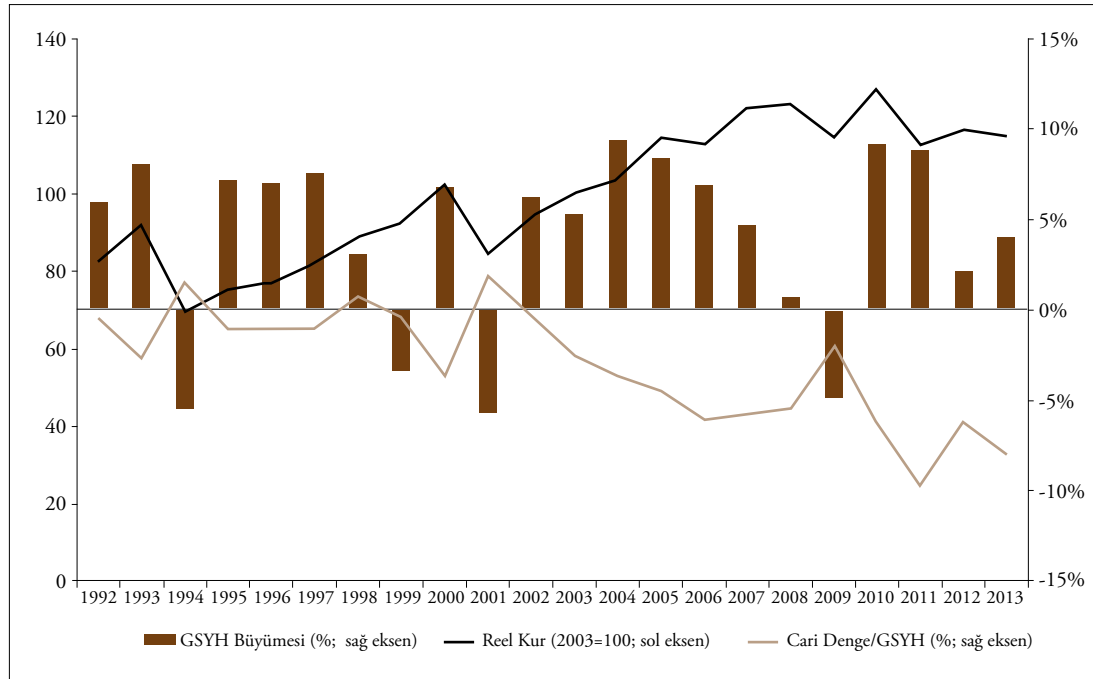
Bunlarla birlikte, altın ve enerji dışarıda bırakıldığı zaman, TÜİK tanımlı (gümrük noktalarından) 2013 yılında yapılan enerji ve altın dışı ihracat (Tablo 3) yüzde 7,8 oranında

yükselerek 141,8 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı tanımdaki ithalat ise yüzde 7,0 oranında artarak 180,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında petrol fiyatları 95-115 dolar bandında kalırken, enerji ithalatı 4,2 milyar dolar düşerek 55,9 milyar dolara inmiştir. Buna karşılık, altın ithalatı, 3,3 milyar dolarlık ihracata karşılık 15,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bunların sonucu olarak, enerji ve altın dışı dış ticaret dengesi 2013 yılında yüzde 4 civarındaki reel büyümeye rağmen sadece 1,6 milyar dolar kötüleşerek 38,9 milyar dolara genişlemiştir. Altın ve enerji hariç tutulduğunda, ihracatın ithalatı karşılama oranı 2012 yılında yüzde 77,8'den 2013 yılında yüzde 78,5 seviyesine yükselmiştir.

Altın ve enerji dışı ihracatta 2013 yılındaki büyümenin yüzde 7'ye ulaşmasında, Türk Lirası'ndaki aşırı değerlenmenin yılın ilk yarısının sonlarından itibaren bir miktar gevşemesinin etkili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, GSYH'nin yüzde 4 civarında büyümesi, ithalat talebini artırarak dış ticaret açığında daha büyük bir iyileşmenin görülmesini engellemiştir. Nitekim, aşağıda bahsedildiği gibi tüketim malları ithalatındaki artış bu savı güçlendirmektedir.

Grafik 4.1. Reel Kur, Cari Denge ve Büyüme

Kaynak: TCMB

Tablo 4.2. Dış Ticaret Eğilimleri 2008-2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İhracat (Milyon \$)	140,8	109,6	120,9	143,4	163,3	163,4
İthalat (Milyon \$)	-193,8	-134,5	-177,3	-232,5	-228,6	-243,3
Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)	334	243,1	299,4	375,7	389,1	406,7
Dış Ticaret Açığı (Milyon \$)	-53021	-24850	-56413	-89137	-65331	-79931
İhracat / İthalat (%)	72,6	81,5	68,2	61,7	71,4	67,2
İhracat / GYSH	18,0	16,6	15,6	17,4	19,3	18,5
İthalat / GYSH	27,5	22,9	25,4	31,1	30,0	30,7

Kaynak: TCMB

2013 yılında ithalat ve dış ticaret açığının ana sektörel belirleyicisi, ara malları olmaya devam etmiştir. Türkiye 2013 yılında ara mal ve yatırım mallarında net ithalatçı olmaya devam ederken, ihracatın yüzde 49'unu ve ithalatın ise yüzde 73' ünü ara malları oluşturmuştur (Tablo 4). Ara malı ithalatı 2013 yılında yaklaşık 9 milyar dolar artarken yatırım malı ithalatı 2,8, tüketim malı ithalatı ise 3,4 milyar dolar yükselmiştir. Yukarıda değinildiği gibi, enerji ithalatı 2012 yılında 60,1 milyar dolardan, 2013 yılında 55,9 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Buna karşılık altın ithalatının etkisiyle enerji dışı açığın 31,6 milyar dolardan 50,7 milyar dolara yükseldiği görülmektedir (Tablo 3). 2013 yılında tüketim mallarının ihracat ve ithalattaki oranları sırayla yüzde 40 ve yüzde 12,1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.3. Altın ve Enerji İthalatı / İhracatı

	Yıllık (Milyar Dolar)		
	2011	2012	2013
İhracat	134,9	152,5	151,8
Enerji İhracatı	6,5	7,7	6,7
Altın İhracatı	1,5	13,3	3,3
Enerji ve Altın Dışı İhracat	126,9	131,5	141,8
İthalat	240,8	236,5	251,7
Enerji İthalatı	54,1	60,1	55,9
Altın İthalatı	6,1	7,6	15,1
Enerji ve Altın Dışı İthalat	180,6	168,8	180,7
Dış Ticaret Hacmi	375,7	389	403,5
Dış Ticaret Dengesi	-105,9	-84,1	-99,8
Enerji Dışı Denge	-58,4	-31,7	-50,7
Enerji ve Altın Dışı Denge	-53,7	-37,3	-38,9
İhracat / İthalat (%)	56	64,5	60,3
Enerji ve Altın Dışı İhracat / İthalat (%)	70,3	77,9	78,5
Enerji ve Altın Dışı Denge/GSYH (%)	-7,0	-4,7	-4,7

Kaynak: TÜİK, Ekonomi Bakanlığı

2013 yılı ihracatına sektörler düzeyinde bakıldığında, ilk iki sıra 2012 yılına göre değişim göstermemiştir. 2013 yılında en çok ihracat yapılan sektör 17 milyar dolar ile motorlu kara taşıtları olurken ikinci sırayı ise 14,9 milyar dolar ile giyim eşyası ihracatı almıştır. Elektrikli ve elektriksiz makine ve kazanlar, demir-çelik ürünleri diğer önemli ihracat kalemleri arasındadır.

Tablo 4.4. Geniş Ekonomik Gruplara Göre Dış Ticaret 2009- 2013

	İhracat (Milyon Dolar)					İthalat (Milyon Dolar)				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
YATIRIM MALLARI	11,117	11,771	14,192	13,734	15,594	21,463	28,818	37,271	33,925	36,759
Yatırım (Sermaye) Malları	5,818	6,414	7,745	8,125	8,940	18,384	23,250	29,605	28,125	32,023
Sanayi taşımacılık araç ve gereçleri	5,299	5,357	6,447	5,608	6,654	3,078	5,569	7,665	5,800	4,737
ARA MALLARI	49,734	56,381	67,942	82,656	74,804	99,510	131,445	173,140	174,930	183,813
İşlem görmemiş ham maddeler	2,637	3,663	4,031	4,204	5,038	7,985	12,259	16,160	15,344	13,926
İşlem görmüş ham maddeler	35,164	38,416	45,718	59,141	49,778	43,492	58,733	75,482	73,612	85,897
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	102	107	132	237	252	17,773	1,176	1,304	1,162	923
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	2,923	3,447	4,432	4,508	5,029	8,292	9,064	10,861	10,949	12,412
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	4,951	6,336	7,988	8,164	9,010	7,841	10,581	12,334	11,129	11,890
Gıda işlenmemiş ham maddeler	255	447	209	289	352	2,074	2,794	4,379	3,703	3,414
Gıda işlenmiş ham maddeler	1,143	1,165	1,832	1,831	1,891	1,206	1,113	1,794	2,137	2,244
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	2,558	2,800	3,601	4,282	3,454	10,848	12,223	16,434	17,424	17,426
TÜKETİM MALLARI	40,733	45,321	52,219	55,556	60,738	19,290	24,735	29,692	26,699	30,416
Binck otomobilleri	6,086	6,210	6,485	6,069	6,856	4,265	6,820	8,475	7,248	9,127
Dayanıklı tüketim malları	7,857	8,916	10,465	12,460	13,320	2,619	3,499	4,337	4,353	4,962
Yarı dayanıklı tüketim malları	10,654	11,794	13,069	13,434	14,777	4,090	5,303	6,453	5,893	6,795
Dayanısız tüketim malları	6,356	7,155	7,878	8,406	9,345	4,949	5,531	5,895	5,177	5,392
Gıda işlenmemiş tüketim malları	4,389	4,971	5,512	5,390	5,785	596	676	814	809	845
Gıda işlenmiş tüketim malları	3,880	4,511	5,893	6,486	7,502	1,003	1,366	1,816	1,387	1,619
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1,234	1,513	2,616	3,026	2,837	1,191	1,343	1,662	1,675	1,415
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	276	252	301	284	317	577	197	240	157	261
DİĞERLERİ	559	411	555	516	661	666	546	739	990	663
TOPLAM	102,143	113,883	134,907	152,462	151,796	140,928	185,544	240,842	236,545	251,651

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

4.3. HİZMET VE GELİR DENGESİ

Son on yıllık dönemde yükseliş eğilimi gösteren toplam hizmet dengesi, 2013 yılında da bu eğilimini devam ettirmiştir. Net turizm gelirleri 2013 yılında 23 milyar doları aşmakla birlikte bu kalemin büyüme hızı önceki yıllara göre düşmüştür. Taşımacılık, inşaat ve sigorta net gelirlerindeki toplam bir milyar dolar civarındaki kötüleşme de göze çarpmaktadır.

Tablo 4.5. Fasillara Göre Dış Ticaret: 2010- 2013

İTHALAT (Milyon Dolar)		Ocak - Aralık			
NO	FASIL ADI	2010	2011	2012	2013
27	Mineral yakıt, yağ ve türevleri	38,497	54,118	60,117	55,917
39	Plastikler ve mamulleri	9,730	12,579	12,505	13,881
72	Demir ve çelik	16,121	20,424	19,642	18,691
84	Kazanlar ve makineler	21,267	27,111	26,316	30,155
85	Elektrikli makine ve cihazlar	14,642	16,835	16,280	17,759
87	Motorlu kara taşıtları	13,419	17,184	14,514	16,808
ARA TOPLAM		113,676	148,250	149,375	153,212
GENEL İTHALAT		185,544	240,842	236,545	251,651
İHRACAT (Milyon Dolar)		Ocak - Aralık			
NO	FASIL ADI	2010	2011	2012	2013
8	Meyve	3,491	3,909	3,806	3,969
27	Mineral yakıt, yağ ve türevleri	4,469	6,539	7,708	6,725
39	Plastikler ve mamulleri	3,717	4,580	5,013	5,609
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	7,731	8,386	8,419	9,247
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	4,636	5,124	5,431	5,715
71	Kıymetli madenler	3,747	3,739	16,325	6,978
72	Demir ve çelik	8,740	11,225	11,332	9,921
73	Demir veya çelikten eşya	4,850	5,748	6,093	6,149
84	Kazanlar ve makineler	9,413	11,561	11,999	12,992
85	Elektrikli makine ve cihazlar	7,530	8,874	9,373	9,545
87	Motorlu kara taşıtları	13,813	15,803	15,148	17,001
ARA TOPLAM		72,138	85,489	100,649	93,851
GENEL İHRACAT		113,883	134,907	152,462	151,796

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Gelir dengesi, 2013 yılında 2012 yılına göre 2,1 milyar dolarlık gerileme kaydederek 9,3 milyar dolar seviyesine gelmiştir. Bu gerilemede net yatırım gelirlerindeki düşüş önemli rol oynamıştır. Son yıllardaki yüksek sermaye girişleri, önümüzdeki yıllarda gelir dengesinin kötüleşmeye devam etmesine sebep olacaktır.

Tablo 4.6. Hizmetler Dengesindeki Gelişmeler: 2008-2013

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
HİZMETLER DENGESİ	18,884	18,625	16,684	20,152	22,562	23,055
Taşımacılık	177	1,815	1,308	2,276	3,611	3,244
Turizm	19,541	18,405	17,391	20,171	21,251	23,180
İnşaat Hizmetleri	974	1,090	859	838	1,029	671
Sigorta Hizmetleri	-703	-554	-541	-468	-425	-741
Finansal Hizmetler	-133	-355	-234	-690	-642	-555
Diğer Ticari Hizmetler	-1,040	-1,286	-1,340	-1,427	-1,618	-1,988
Resmi Hizmetler	-778	-846	-869	-1,059	-965	-888
Diğer Hizmetler	846	356	110	511	321	132

Kaynak: TCMB**Tablo 4.7.** Gelir Dengesindeki Gelişmeler: 2008-2013

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GELİR DENGESİ	-8,367	-8,308	-7,214	-7,855	-7,161	-9,349
Ücret Ödemeleri	-66	-105	-123	-163	-215	-288
Yatırım Geliri	-8,301	-8,203	-7,091	-7,692	-6,946	-9,061
Doğrudan Yatırımlar	-2,626	-2,747	-2,187	-2,708	-2,541	-3,736
Portföy Yatırımları	972	267	-491	-899	-628	-1,327
Diğer Yatırımlar	-6,647	-5,723	-4,413	-4,085	-3,777	-3,998
Faiz Geliri	2,022	1,685	1,094	1,207	2,054	1,778
Faiz Gideri	-8,669	-7,408	-5,507	-5,292	-5,831	-5,776

Kaynak: TCMB

4.4. FİNANS HESABI VE REZERV HAREKETLERİ

2013 65,0 milyar dolarlık cari açığa karşılık 72,7 milyar dolarlık sermaye girişi kaydedilmiştir. Net hata ve noksan kalemi göz önüne alındığında, Türkiye'nin uluslararası rezervleri 2013 yılında 8,9 milyar dolar artış göstermiştir. Böylece, 2013 yılı sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin brüt uluslararası rezervleri 20,9 milyar doları altın olmak üzere 132,9 milyar dolara yükselmiştir.

2013 yılında doğrudan sermaye girişleri 2012 yılına göre 600 milyon dolar artarak 9,751 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, rekor seviyede girişlerin görüldüğü 2007 ve 2008 yıllarına göre düşük olmakla birlikte 2011 yılındaki 13 milyar dolarlık seviyeden sonra son 5 yılın en yüksek girişlerine tekabül etmektedir. Bununla birlikte, cari açık finansmanının portföy ve borçlanma girişlerine göre daha kaliteli kalemi olan doğrudan sermaye girişlerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2013 yılında portföy yatırımları 2012 yılına göre önemli bir gerileme kaydetmiş, 40,8 milyar dolardan 23,7 milyar dolara gerilemiştir. Buna karşılık, doğrudan borçlanmalar 20,3 milyar dolardan 39,3 milyar dolara yükselmiştir. Bunda bankaların önemli payı olmuştur. Bankaların yurt dışı borçlanmalarının artmasıyla, bu kuruluşlar aracılığıyla oluşan döviz girdileri net olarak 17,2 milyar dolardan 30,9 milyar dolara yükselmiştir. Buna paralel olarak, reel sektör şirketlerinin yurt dışı borçlanmalarının artması, finans hesaplarına net olarak 11,2 milyar dolarlık katkı yapmıştır.

Tablo 4.8. Cari Açığın Finansmanı: 2008-2013

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
CARİ İŞLEMLER HESABI	-40372	-12124	-45420	-75082	-48497	-65025
FİNANS HESABI	34763	9880	59511	66986	70311	72734
Doğrudan Yatırımlar	17213	7076	7594	13822	9150	9751
Portföy Yatırımları	-5014	227	16073	21986	40789	23709
Diğer Yükümlülükler	22564	2577	35844	31178	20372	39274
Merkez Bankası	-1789	-827	-499	-1913	-2241	-1999
Genel Hükümet	1710	1571	3628	1768	-451	-775
Bankalar	-796	6907	40413	9779	17240	30887
Reel Sektör	23439	-5074	-7698	21544	5824	11161
NET HATA VE NOKSAN	2912	3078	928	9135	1059	3146
GENEL DENGE	-2758	791	14968	1014	22821	10763
REZERV VARLIKLAR	2758	-791	-14968	-1014	-22821	-10763

* Geçici

Kaynak: TCMB

4.4.1. Cari Açığın Finansmanında Yabancı Sermaye Girişleri

2013 yılında doğrudan yabancı sermaye girişlerinin kompozisyonunda 2012 yılına göre önemli bir değişiklik olmamıştır. Sanayi ve hizmet sektörleri, toplam sermaye girişlerinde yaklaşık olarak yüzde 50'şer paya sahip olmaya, tarım sektörüne yapılan doğrudan yatırım ise 100 milyon doların altında, çok düşük kalmaya devam etmiştir. Toplamda ve hizmet sektöründe en çok yatırım çeken sektör, 2013 yılında da finans ve sigorta sektörü

olmuştur. 2013 yılında, imalat sanayi, doğrudan yatırımların aktığı ikinci en büyük sektör olmuştur. 2012 yılında 1,4 milyar dolar yatırım çeken inşaat sektörü 2012 yılında tekrar önceki yıllardaki seviyeye gerilemiştir.

Tablo 4.9. Yabancı Sermaye Yatırımlarının (Gayrimenkul Hariç) Sektörel Dağılımı: 2008-2013

(Milyon Dolar)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TARIM SEKTÖRÜ	41	48	81	32	43	49
SANAYİ SEKTÖRLERİ	5,187	3,887	2,887	8,037	5,479	4,811
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	145	89	136	146	213	251
İmalat	3,972	1,640	924	3,596	4,342	2,008
Gıda, İçecek ve Tütün İmalatı	1,251	219	124	649	2,201	343
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	64	89	18	74	12	108
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	28	61	3	1,255	179	46
Kimyasal Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı	199	336	120	348	579	261
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	195	238	54	37	10	29
Ana Metal Sanayi ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	1,250	31	213	292	101	112
Makine ve Teçhizat İmalatı	226	220	64	76	32	5
Elektrikli ve Optik Donanım İmalatı	239	59	177	464	143	607
Ulaşım Araçları İmalatı	71	224	38	93	121	75
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	1,055	2,153	1,824	4,293	924	2,516
HİZMETLER SEKTÖRÜ	9,520	2,331	3,288	8,067	5,237	5,332
İnşaat	337	209	310	301	1,428	206
Toptan ve Perakende Ticaret	2,088	389	435	709	221	356
Ulaştırma ve Depolama	96	230	183	222	130	295
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	6,136	817	1,621	5,883	2,084	3,734
Gayrimenkul Faaliyetleri	453	210	241	300	173	130
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Faaliyetleri	147	105	112	232	546	105
TOPLAM	14,748	6,266	6,256	16,136	10,759	10,192

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Beşinci Bölüm

CARÎ AÇIĞA KARŞI KOBİ'LER VE TARIM

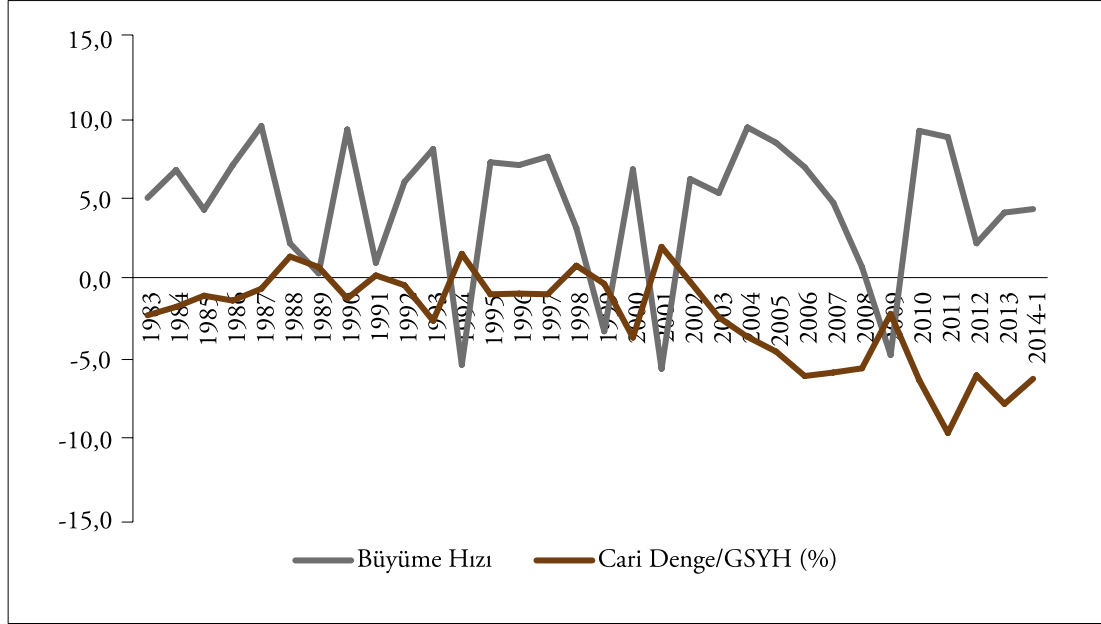
5.1 CARÎ AÇIK ÇIKMAZI

5.1.1 Türkiye'nin Carî Açıkla İmtihanı

Carî açık kavramı kendi başına ele alındığında, ödemeler dengesi hesabındaki mevcut döneme ait açığı ifade eden bir kavram. Bununla birlikte, Türkiye özelinde ele alındığında kronik açığa dönüşmüş durumda. Diğer bir deyişle, İngilizce karşılığı “*current account*” olan cari hesap kalemi, ironik biçimde Türkçe’ye “*carî açık*” şeklinde tercüme edilir hâle geldi. Bunu haklı çıkaracak elbette pek çok sebep var: düşük tasarruflar, enerji bağımlılığı ve bir dizi yapısal sorun örnekler arasında sayılabilir.

Türkiye’nin carî açık ile imtihanı yeni değil. Nitekim 1980 sonrası dönemde gerçekleşen büyüme hızı ile carî açığın Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)’ya oranı karşılaştırıldığında, ekonominin genişlediği dönemlerde carî açık riski belirdiği; ekonominin kriz yıllarında ise carî dengenin fazla verdiği açıkça görülmektedir (Grafik 1). 1994, 1998 ve 2001 kriz yılları sayılmazsa, carî açık tartışmaları güncelliğini her zaman korumuştur. Özellikle, büyüme hızının arttığı yıllarda dış ticaret dengesinin bozulmasının etkisiyle, bu tartışmalar ağırlığını artırmıştır. Bunun tipik ve güncel örneği, 2009 küresel krizinin ardından hızla toparlanan Türkiye ekonomisinin 2011 yılı sonrası ekonomi gündeminde yer almaktadır.

Grafik 5.1. Büyüme Hızı ve Cari Denge/GSYH (%)

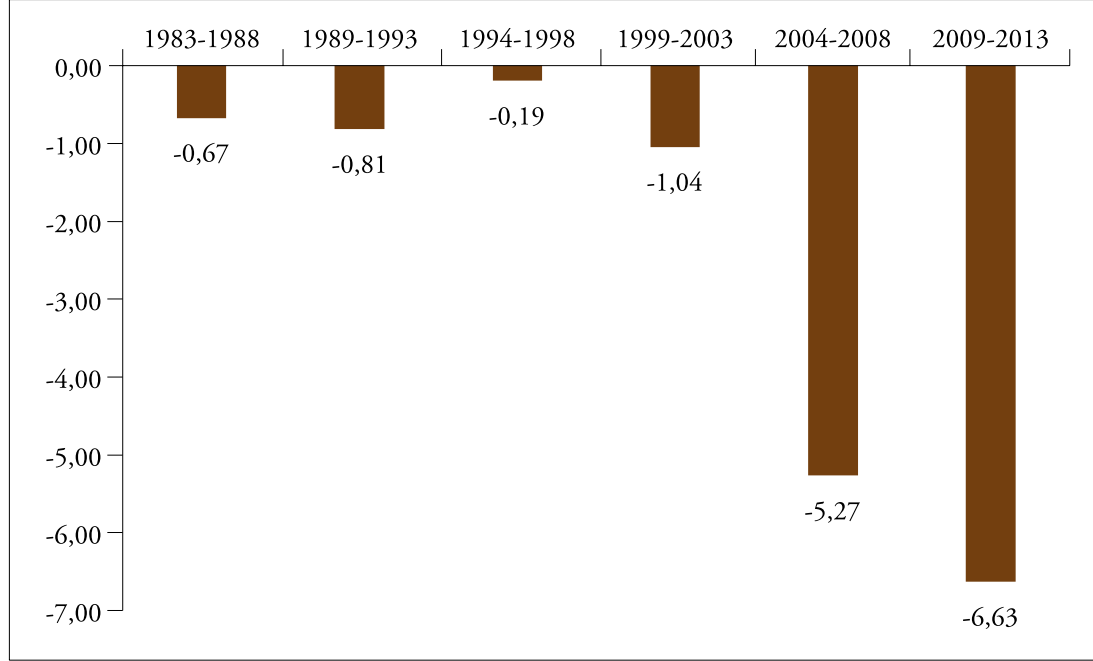
Kaynak: TÜİK, Merkez Bankası, Kalkınma Bakanlığı

Kriz sonrası dönemde rekor düzeyde büyüme performansı sergileyen ekonomimiz, 2011 yılında neredeyse yüzde 10'a varan carî açık riskiyle karşılaştı. Carî açık riskini kontrol altına almak üzere, 2011 yılı üçüncü çeyrek itibariyle uygulamaya geçilen politikalarla ekonominin ateşi alındı. Bunun bedeli ise 2012 yılında gerçekleşen yüzde 2,2'lik büyümeye razı gelmek oldu.

5.1.2. Finanse Edilemezse Carî Açık Verilemez

Carî açık tartışmalarında ilgiyi çoğunlukla carî açığın sürdürülebilirliği çekmiştir. Büyüme ve carî açık arasında nedensellik üzerine ampirik çalışmaların yoğunluğunun yanında, belirli eşik değeri aşan carî açık/GSYH oranı, ekonomi için kırmızı alarm olarak yorumlanır. Freund (2005)'e göre bu eşik yüzde 5'tir. Diğer taraftan, Mann (2002)'e göre cari açığın sürdürülebilirliği, hem yurt içi hem de yurt dışı finansman açısından ele alınması gereken bir meseledir. Zira teknik olarak finanse edilmedikçe, carî açık verilemez. Nitekim 2002 sonrası dönemde tesis edilen güven ve istikrar ortamıyla, finansmana erişim, ülkemiz için 1990'lı yıllarla kıyas edilemeyecek şekilde kolaylaşmış; finansman maliyetleri düşmüştür.

Finansmana erişimin kolaylaşması, uygulanan ekonomi programı ve istikrar ortamının etkisiyle, son on yıllık dönemde Türkiye ekonomisinde kayda değer büyüme gözlenmiştir. Daha önce değinildiği üzere, büyüme hızındaki artış da carî dengede dikkat çekici bozulmalara sebep olmuştur. Grafik 5.2'de ortaya konulduğu üzere, özellikle 2004 sonrası dönemde carî açık/GSYH oranı belirgin şekilde yükselmiştir. Öyle ki 2009-2013 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönemde cari açık/GSYH oranı, yıllık ortalamada yüzde 6,5'in üzerine çıkmıştır.

Grafik 5.2. Cari Denge / GSYH (yüzde)

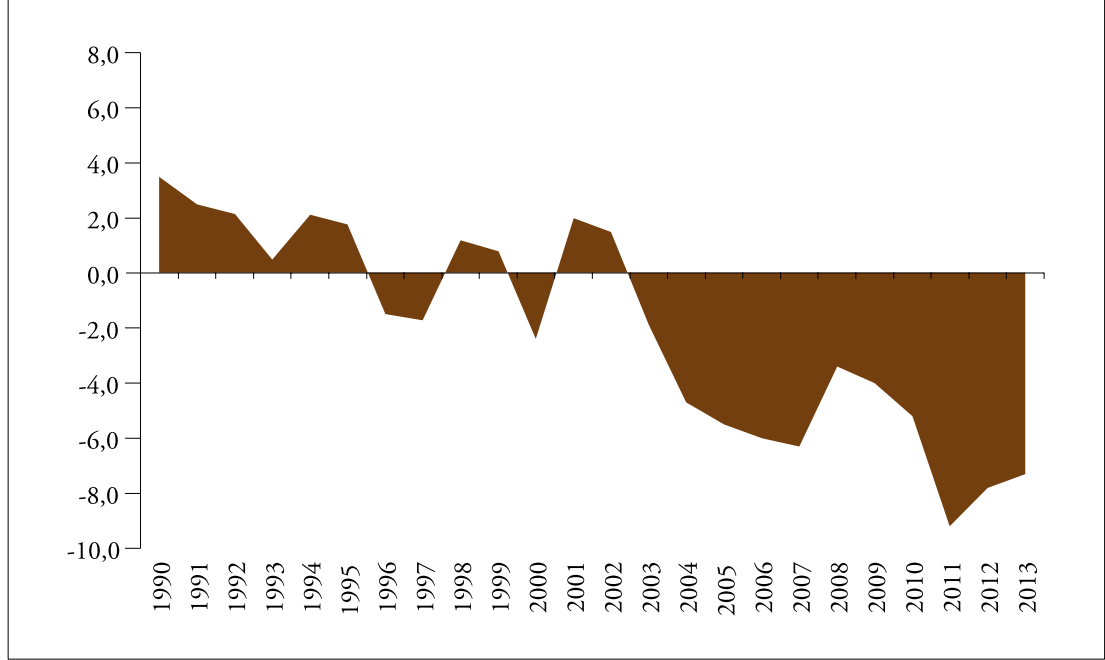
Kaynak: TÜİK, Merkez Bankası, Kalkınma Bakanlığı

5.1.3. Cari Açık: Toplam Tasarruf Açığı

Son on yıllık dönemde sağlanan güven ve istikrar ortamı ile faizler tek haneli rakamlara düştü. Düşen faiz oranları ve uluslararası şartların etkisiyle ülkemiz son yıllarda finansman noktasında önemli bir avantaj elde etti. Buna karşılık, faizlere bağlı olarak yatırım araçlarının getirisindeki düşüş, ülkemiz ekonomisine güvenin hızlandırdığı tüketim etkisiyle beraber, özel sektör tasarruflarının azalmasında da büyük rol oynadı. Grafik 5.3, 1990 sonrası dönem için tasarruf-yatırım açığını gösteriyor. Özel kesim yoğunluklu tasarruflardaki düşüş, buna karşılık aynı dönem için yatırımların GSYH'ye oranındaki yatay seyir, son yıllardaki cari dengenin yöneliminde büyük rol oynadı.

Yurt içi tasarruf oranlarının artırılması, yapılacak yatırımlarda ihtiyaç duyulacak sermaye birikimine katkı sağlayarak, sürdürülebilir büyüme için önemli bir ön şartı oluşturmaktadır. Hayata geçirilen Bireysel Emeklilik Sistemi, hane halkı tasarruf yüzdelerini artırmaya yönelik önemli bir adımdır. Şirketler yönüyle ise sağlıklı büyüme ve karlılık, tasarruflar üzerinde etkindir. Tasarruf eğilimini artırmaya yönelik öneriler MÜSİAD'ın önceki raporlarında sıralanmıştı (bkz: *Güven Ekonomisinde Büyümenin Finansmanı*, MÜSİAD *Türkiye Ekonomisi Raporu 2013*). İlaveten, tasarruf oranlarındaki artış, hiç şüphesiz, istihdam ve gelirin artmasıyla mümkün olacaktır. Bu kapsamda, Onuncu Kalkınma Planında, ülkemizin büyüme modelinde yurtiçi finansmana vurgu yapılmış olması önem arz etmektedir. Zira yurt dışı finansmana bağımlı olmak, ülke ekonomisinin kırılganlık riskini artırmaktadır.

Grafik 5.3. Tasarruf - Yatırım Açığı / GSYH (%)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Diğer taraftan, carî açık-büyüme ilişkisi dikkate alındığında, gelirin ve istihdamın artması, yani büyümenin hızlanması, carî dengeyi olumsuz etkiliyordu. Bunda ülkemizin enerji girdisinde dışarıya bağımlı olması ve ihracatında yüksek oranlı ithal ara ve sermaye malı kullanması etkili olmaktadır.

5.1.4. Fatura Neden Enerjiye Kesiliyor?

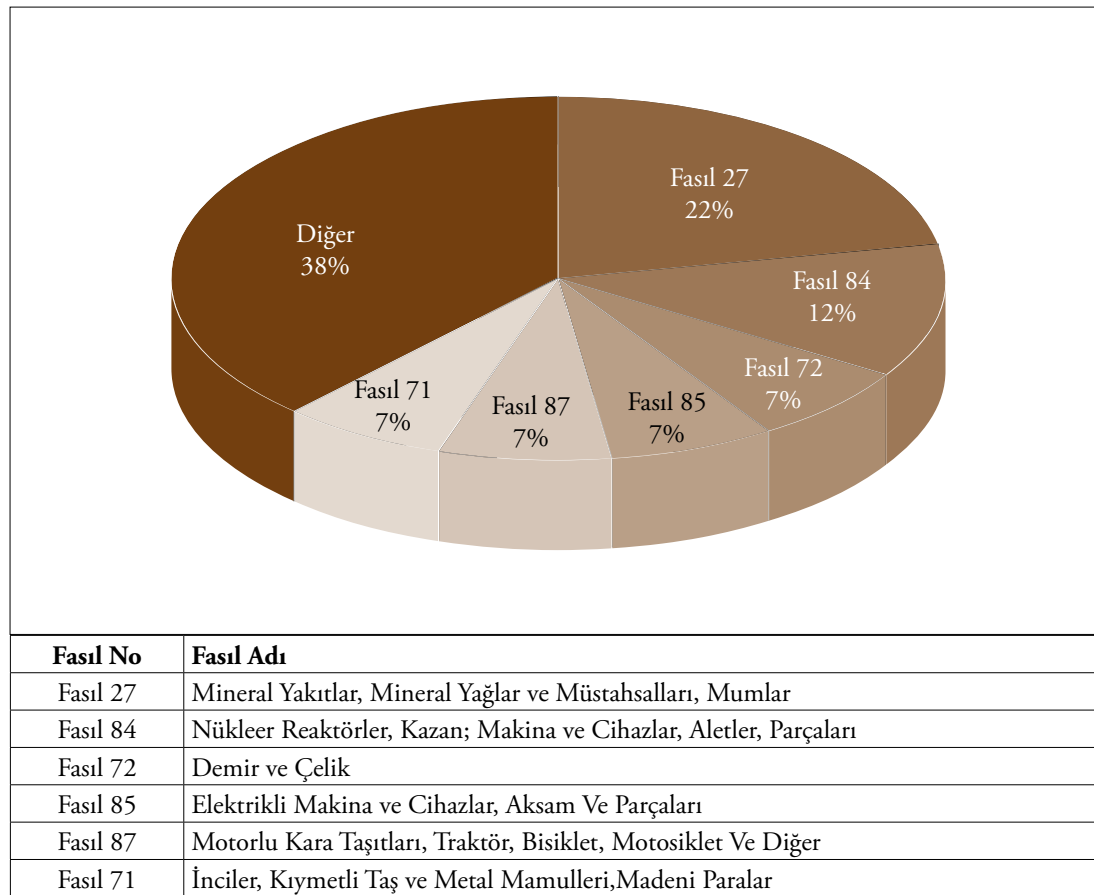
Enerji ithalatının (56 milyar \$-2013), carî açığın yüzde 85'inden fazla olması, carî dengeyin sağlanmasında vurgunun enerji bağımlılığı üzerinde yoğunlaşmasına sebep oluyor. Buna karşılık enerji bağımlılığı veri kabul edildiği taktirde, enerji tüketim sürecindeki problemlerin çözümü noktasında proaktif rol oynamak asıl önemi hak ediyor. Bu sorunların başında ise hiç şüphesiz enerji verimliliği/verimsizliği geliyor.

Diğer taraftan, faturanın çoğunlukla toplam ithalatın yüzde 22'sini oluşturan enerjiye kesilmesi, kalan yüzde 78'lik dilim üzerinde dikkatlerin toplanmasına da engel olmamalıdır. Üstelik enerji ihtiyacının önemli bir kısmının, ülkemizde yetersiz bulunan doğal kaynaklardan karşılanıyor olması, yani veri olması, politika üretiminde bizi edilgen kılmaktadır. Bu sebeple, enerji dışı dış ticaretimizin alt kırımları üzerinde yoğunlaşmak, sürdürülebilir ve yüksek büyümenin sağlanması için bir zaruret halini almaktadır.

Ayrıca ülkemiz ithalatına fasıllar düzeyinde ve değer olarak bakıldığında, enerjinin peşi sıra gelen fasıllardaki ithalatın toplam ithalatımıza oranı hiç de azımsanmayacak düzeydedir (Grafik 5.4). 2013 yılı verilerine göre, enerji dahil ilk 6 fasıldaki ithalat, toplam itha-

latin 5'te 3'ünü oluşturuyor. Enerji hariç tutulduğunda ise ilk 5 fasıldan yapılan ithalat, ülkemizin toplam ithalatının yaklaşık yüzde 40'ına eşit. İlave, ülkemiz ithalatının seyri son 10 yıllık çerçevede değerlendirildiğinde, ithalatın belli fasıllarda yoğunlaşmasının yanı sıra, ikinci önemli husus şudur: ülkemizin coğrafi özellikleri dikkate alındığında minimum ithal girdiye gereksinim duyulması gereken fasıllarda da ithalat, hem değer hem de oran olarak aynı süreçte artış göstermiştir. Bunların önde gelenleri, gıda, tarım, hayvancılık, tekstil gibi geleneksel olarak rekabet gücümüzün kuvvetli olduğu ve karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olduğu sektörlerdir.

Grafik 5.4. Fasıllar Düzeyinde İthalatın Dağılımı (% , 2013)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

5.1.5. Rekabet Gücümüz Zayıflıyor mu?

Tablo 1, 2003-2013 yıllarında dış ticarete konu 97 fasılda her bir fasıl için ihracatın ithalatı karşılama oranına göre bir karşılaştırma imkânı sağlıyor. Tabloya göre, son 10 yıllık süreçte, ihracatının ithalatından fazla olduğu fasıl sayısında pek bir değişiklik yaşanmamış. Bununla birlikte, ülkemiz 2003 yılında ihracatı ithalatından fazla olan 36 fasıldan toplam 22,5 milyar \$'lık bir döviz kazanımı elde etmiş ve aynı fasıllar için yaptığı ödeme ise 4,3 milyar \$ olmuş. Bu fasıllar için, 2013 yılında ise 74,6 milyar \$'lık döviz kazanımına karşı-

lık 35,1 milyar \$'lık döviz kaybı gerçekleşmiş. Yani son 10 yılda görece rekabetçi olduğumuz bu 36-37 fasıldaki ticaretimiz ile net döviz girdisi 18,2 milyar \$'dan 39,5 milyar \$'a yükselmiş. Asıl önemli nokta ise, bu fasılların ihracat ve ithalatının aynı süreçteki gelişme hızları: ihracat bu süreçte yıllık ortalamada yüzde 13 artış gösterirken; ithalat yüzde 23 artmış.

Tablo 5.1. Fasıllar Düzeyinde Dış Ticaret

	İhracat/İthalat	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
>1	Fasıl Sayısı	36	34	35	36	36	36	38	36	29	37	37
	Toplam İhracat (milyar \$)	22,5	27,0	31,6	45,2	56,2	64,3	57,5	61,1	45,5	83,0	74,6
	Toplam İthalat (milyar \$)	4,3	5,3	7,6	19,7	23,5	26,2	22,1	30,6	13,5	38,4	35,1
<1	Fasıl Sayısı	61	63	62	61	61	61	59	61	68	60	60
	Toplam İhracat (milyar \$)	24,8	36,1	41,9	40,4	51,0	67,7	44,7	52,7	89,4	69,5	77,2
	Toplam İthalat (milyar \$)	64,8	91,9	109,2	119,8	146,3	175,4	118,4	154,4	226,3	198,1	216,6

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Yine Tablo 5.1'de, ihracatının ithalatından az olduğu fasıl sayısında da son 10 yıllık süreçte bir değişiklik yok. Bununla birlikte, 2003 yılında söz konusu fasıllardaki ticaretten 24,8 milyar \$'lık bir döviz girdisi elde edilirken; 64,8 milyar \$'lık döviz ödemesi gerçekleşmiş. 2013 yılında ise, 77,2 milyar \$'lık döviz kazanımına karşılık 216,6 milyar \$'lık bir döviz kaybı gerçekleşmiş. Yani son 10 yılda görece daha az rekabetçi olduğumuz fasıllardaki ticaretimiz ile net döviz çıkışı 40 milyar \$'dan 139,4 milyar \$'a yükselmiş. İthalat ve ihracatın aynı dönem için gelişme hızları ise ortalamada, sırayla yüzde 13 ve yüzde 12 olarak nispeten yakın gerçekleşmiş.

Özetle ifade etmek gerekirse, ülkemize net döviz girdisi sağlayan fasıllarda ithalatın ihracattan kayda değer düzeyde daha hızlı artması (yüzde 23'e yüzde 13) önemli bir risk unsuru olarak not edilmelidir. Zira etkin politikalar ile gerekli önlemler alınmaz ve bu artışın aynı düzeyde devam edeceği varsayılırsa, ülkemize net döviz girdisi sağlayarak cari açığın finansmanına katkıda bulunan bu fasıllarda, ortalama bir hesaplama, 10 yıl sonra 40-42 milyar \$'lık bir açık oluşacaktır. Bu ise şu an cari açık tartışmalarında önemli yer işgal eden enerji bağımlılığı benzeri ikinci bir finansman yüküne katlanmayı gerektirecektir. Zira söz konusu 40-42 milyar \$, ülkemizin mevcut enerji ticaretinden kaynaklanan net döviz kaybına eşittir. O sebeple, enerji dışı dış ticaretin üzerinde kapsamlı ve stratejik politikaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bunu yaparken, ihracatta ithal ara ve sermaye malına dayalı zincirin kırılması ise listenin başında yer alıyor.

5.1.6. İthal İkameci Dönemden Yüksek Ara Malı İthaline

Ülkemizde son 50 yıllık süreçte farklı kalkınma stratejileri izlenmiştir. İthal ikameci dönemi, ihracata dayalı büyüme stratejisi ve ardından sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi takip etmiştir. Fakat tüm bu süreç içerisinde, dış ticaretin yapısı üzerinde kalıcı ve sürdürülebilir değişiklikler yaşanmamıştır. Bunun en önemli göstergesi ise, ülkemizin ihracatının ithalata dayalı bir yapıyı sürdürüyor olmasıdır.

Tablo 5.2, yıllar itibariyle ihracat ve ithalatın kompozisyonunu gösteriyor. Türkiye'nin ihracatı son yıllarda önemli derecede artış gösterdi. Bununla birlikte ihracatta gözlenen nicel artış, ihracatın niteliksel artışıyla yeteri derecede desteklenememiştir. Her ne kadar, 10 yıllık süreçte ara malı ihracatında azımsanmayacak 10 puanlık bir artış olsa da, nispeten düşük teknoloji kullanılan tüketim malları ihracatı, toplam ihracat içerisinde hala önemli bir yer işgal etmektedir. Ayrıca, niteliksel olarak ülkenin üretim düzeyi için bir gösterge olan yatırım malları ihracatının, son 10 yılda yalnızca bir puan artış göstermesi de ihracatın katma değeri açısından olumsuz bir tablo sergilemektedir.

Tablo 5.2. İhracat ve İthalatın Kompozisyonu (%)

İHRACAT	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Yatırım Malları	9.2	10.4	10.9	11.1	12.9	12.7	10.9	10.4	10.6	9.0	10.3
Ara Malları	39.4	41.2	41.4	44.5	46.2	51.5	49.0	49.7	50.6	54.4	49.5
Tüketim Malları	51.4	48.4	47.6	44.5	40.9	35.8	40.1	39.9	38.9	36.6	40.2
İthalat	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Yatırım Malları	16.4	17.9	17.5	16.8	16.0	13.9	15.3	15.6	15.5	14.4	14.6
Ara Malları	72.2	69.6	70.5	71.6	73.0	75.4	70.9	71.1	72.1	74.3	73.2
Tüketim Malları	11.3	12.5	12.0	11.6	11.0	10.7	13.8	13.4	12.4	11.3	12.1

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

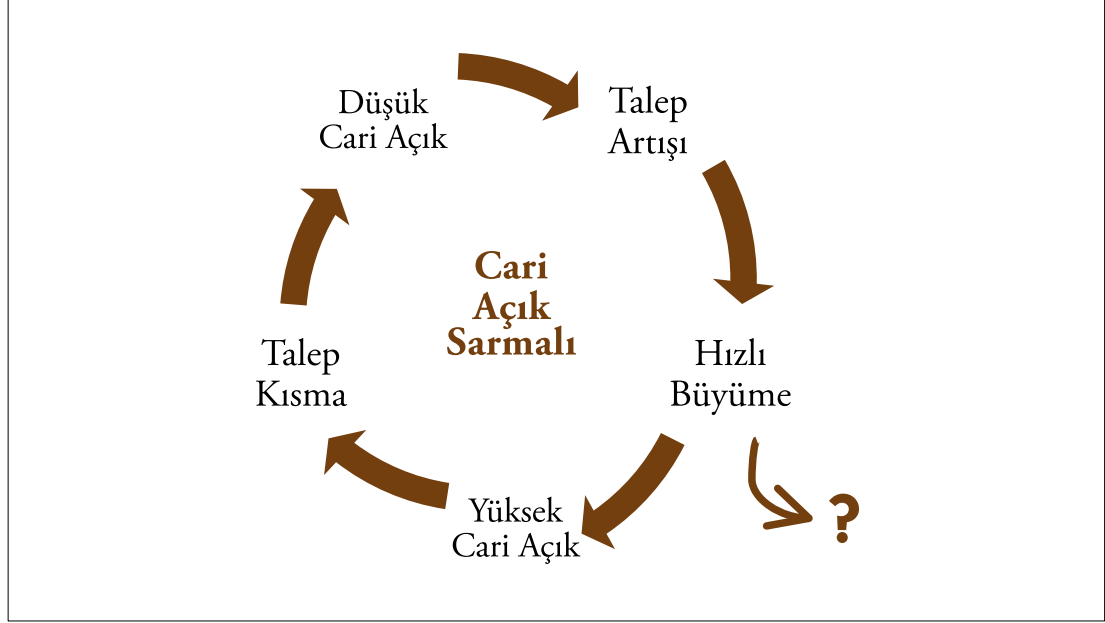
Diğer taraftan, ithalat kompozisyonunda yatırım ve tüketim mallarının kısmi olarak düşmesine karşılık, ara malı ithalatının sembolik de olsa artış göstermesi, ihracatımızın ithalat temelli olarak sürdüğünü açıkça bir kez daha ortaya koymaktadır.

5.1.7. Cari Açık Sarmalından Çıkış

Türkiye'nin farklı dönemlerde uyguladığı farklı kalkınma stratejilerinde, sürdürülebilir büyümesinin önünde cari açık sürekli olarak gözetilmesi gereken bir sorun olagelmıştır. Uyguladığı politikaya göre, iç/dış talep artışı, yüksek büyümeyi beraberinde getirmiş; yüksek büyüme ise cari açık riskini gündeme sokmuştur. Bu riski minimize etmek üzere, bu kez talep kısma yoluna giderek, büyümeyi yavaşlatmıştır. Böylelikle, cari açık riskini “sür-

dürülebilir” kılmaya çalışmıştır. İzlenen politikalara karşılık, ülkemiz cari açık sarmalından kurtulamamıştır. Bunda, daha önce değinildiği üzere, düşük tasarruflar, enerji bağımlılığı ve özellikle dış ticaretin yapısı büyük rol oynamıştır.

Şekil 5.1. Cari Açık Sarmalı

Cari açık sarmalı kırılmadıkça, ülkemizin sürdürülebilir ve yüksek büyüme oranını yakalaması mümkün olmayacaktır. Hali hazırda, Türkiye’nin hedeflerine ulaşması için trend büyüme eğrisinde pozitif eğimli kuvvetli kırılmalara ihtiyaç vardır. Bu sarmaldan çıkış stratejisinin ülkemiz gerçeklerine uygun bir zemin üzerinde şekillenmesi zaruridir. **Zira ülkemiz ekonomisinin en önemli oyuncularını Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ)’dir. O sebeple, öncelikle KOBİ’lerin karşılaştığı dezavantajların ortadan kaldırılması ve KOBİ’ler merkezli bir politika uygulanması cari açık sarmalından çıkış için önem arz etmektedir.**

İlaveten, enerji dışı dış ticaretin alt kırılımları üzerinde **KOBİ eşlemeli politikaların** ağırlık kazanmasının yanında, özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık alanında **KOBİLEŞME**’nin sağlanması, ülkemizin cari açık sarmalını kırmasında çok önemli roller oynayacaktır.

Fakat, öncelikle, dünyada KOBİ sınıflamaları, KOBİ’lerin yapısı, sorunları ve ekonomiye katkılarını incelemek, ülkemiz özelinde arkaplan oluşturması açısından yararlı olacaktır.

5.2. DÜNYADA KOBİ'LER

5.2.1 Küçük (Hâlâ) Güzel ve Etkindir

“Küçük güzeldir!” 70’li yıllarda hızlanan ikinci küreselleşme süreciyle, ilişkilerin karmaşıklaşması, bireyin doğaya ve kendisine yabancılaşma olgularına karşı bayraklaştırılan kallavi bir slogandı. Bu slogan, devrimsel yaklaşımlar, soyutlamalar, genellemeler içerisinde dikkati, mikro olan üzerine-insana toplamaya çağıran bir söz. Yine 1973 yılında yayınlanan, kapitalizm ve küreselleşmeye tavır alan, batılı anlamda ekonomi pratiğine ahlakı ve merhameti ilave etmeyi salık veren E. F. Schumacher’in aynı başlıklı kitabı “Küçük Güzeldir”.

Gerçekte, “Küçük güzeldir” ifadesi, insani bir varoluşsal kaygıyı içeriyor. Bununla birlikte, Dr. Kohr, belki bir parça özünden uzaklaştırılacak olsa da, bu ifadenin, ülkemiz için iktisadi varoluş kaygısını vurgulamak üzere ödünç alınmasına müsaade edecektir. Zira önceki bölümde son yarım asırda uygulanan farklı ekonomi politikalarına karşın dış ticaret kompozisyonumuzda kayda değer bir değişikliğin olmadığı, ilaveten tarım, gıda, hayvancılık, tekstil gibi geleneksel olarak avantajlı sektörlerde de rekabet gücümüzün zayıfladığına değinilmişti. Ayrıca, cari açık sarmalında kapalı kalmanın neticesi olarak, sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınmanın sağlanamadığı da vurgulanmıştı. Buna karşılık, son 10 yılda gözlenen istikrar ile büyüyen ekonomimiz, artan cari açığını güven ortamı sayesinde finanse etmekte zorlanmamıştı.

Bununla beraber, ülkemizin geldiği nokta itibariyle, 2000 yılından sonra uygulanan programın vadesinin dolduğu ve yeni bir kalkınma programına ihtiyacın olduğu noktasında tartışmalar ağırlığını artırmaktadır. İşte bu noktada, gerek dış ticarete ve üretimdeki payı, gerekse yüksek istihdamı, yenilikçi refleksleri ve değişen koşullara hızlı uyum sağlama gibi operasyonel özellikleri dikkate alındığında KOBİ’ler, bu sürecin baş aktörü olma potansiyeli taşımaktadır. Zira ülkemiz ekonomisinin en önemli oyuncularını Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)’dir. KOBİ’lerin reflekslerini artırıcı etkin politikaların uygulanması, ülkemizin bu önemli oyuncularının rekabet güçlerini artırarak, cari açık probleminin çözümünde büyük mesafeler kat edilmesine olanak verecektir. Zira küçük hâlâ güzel ve etkindir. Hiç değilse, bir çok ileri ekonomi için bu böyledir.

5.2.2. Her Ülkenin KOBİ’si Kendine

Gerçek şu ki, herkesi tatmin edebilecek bir KOBİ tanımı yapmak çok zor. Ülkenin gelişmişlik düzeyi, iktisadi ilişkileri, istihdam yapısı, sektörel kompozisyonu, hatta öyle ki nüfus farklılıkları dahi ülkelerin KOBİ tanımını farklılaştırabiliyor. Örneğin Çin, KOBİ sınıflamasını hem sektör hem istihdam matrisini kullanarak yaparken; İsrail sadece istihdamı sınıflamada kriter olarak kullanıyor. Kuveyt, işletmenin elindeki proje sermayesine göre bir sınıflamaya giderken; Hindistan yalnız sektörel yatırımları dikkate alıyor. Bununla birlikte sınıflamada genel yaklaşımı, işletmelerdeki istihdam sayısı belirliyor.

Gerçi, istihdama göre KOBİ sınıflamasında da üzerinde tam mutabakat sağlanan bir kriter yok. Burada da ülkeler kendi özel şartlarına göre istihdama ilave diğer kriterlerle sınıflamaya gidiyor. Çin, inşaat sektöründe 600'den az istihdamı olan işletmeleri Küçük İşletme olarak sınıflarken; Ermenistan yine inşaat sektörü için en fazla 25 kişilik istihdamı Küçük İşletme olarak kaydediyor. Diğer taraftan Amerika, sektör ayırımına gitmeden 10-99 arası istihdamı olan işletmeleri Küçük İşletme sayıyor (Tablo 5.3).

Bu sebeple, ülkeler, işletme tanımlamalarını kendi gerçeklerine uygun şekilde yapmalılar. Makro politikaları destekleyecek ve tamamlayacak şekilde, plan ve programlarının alanlarını küçültmeli; fakat yoğunluğunu artırmalıdır. Her hasta için aynı reçete yollu tedaviler, önümüzdeki yıllarda istikrarlı büyümeyi sağlamayacaktır. Bu sebeple, KOBİ'lerin maruz kaldıkları dezavantajların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.

Benzer şekilde, Türkiye'nin haklı ya da haksız olarak arasında sayıldığı Kırılgan Beşli (ya da sekizli) ekonomilerinin, genel olarak KOBİ sınıflamasını, sadece istihdamı gözeterek yapmadıkları özellikle not edilmelidir. Bu ülkelerden, Arjantin'in ana sektörleri, Hindistan'ın sektörel yatırım miktarlı matrise, Endonezya'nın şirketlerin işlem hacmi ve varlıklarına göre ve Güney Afrika'nın ise özellikle tarımı da dahil ettiği sektörel KOBİ sınıflamasına gitmesi dikkat çekicidir. Potansiyeli itibariyle geniş ve çeşitli ekonomik yapısı dikkate alındığında Türkiye'nin KOBİ sınıflamasını istihdama odaklı yapması, orta ve uzun vadede stratejik bir hataya sebep olabilecek derecede hassastır. Bu sebeple, ülkemizin bu perspektiften KOBİ değerlendirmesini, teşvik sitemini ve stratejisini yeniden gözden geçirmesi ciddi önemi haiz bir meseledir.

Tablo 5.3. Seçili Ülkelerde M-KOBİ Sınıflaması

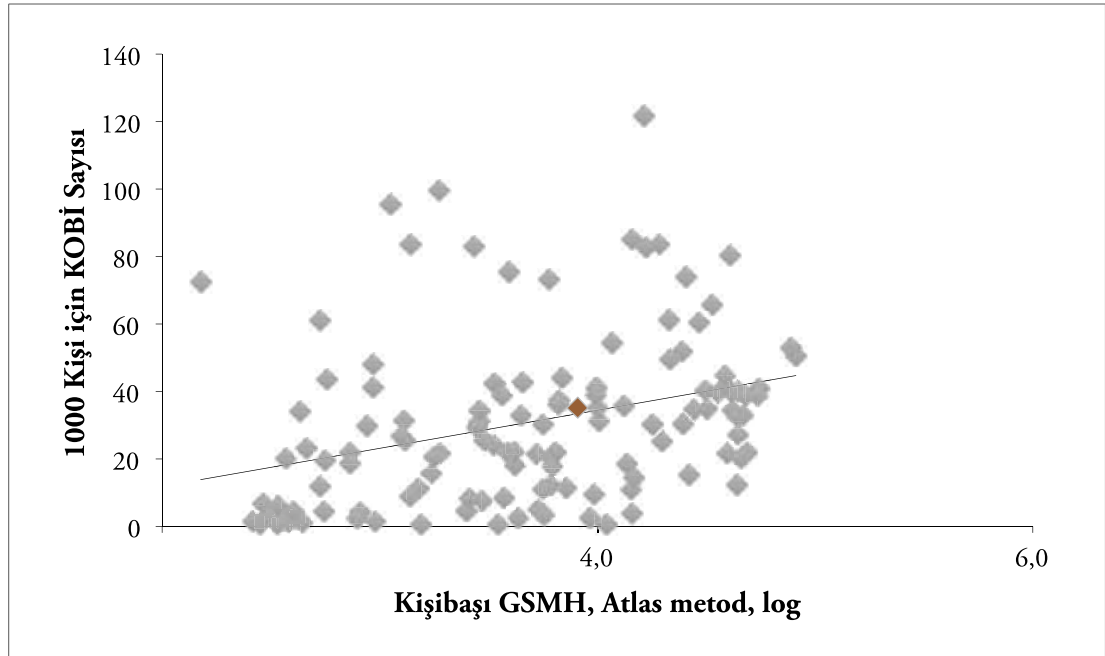
Ülke	Mikro	Küçük	Orta
Arjantin	<5 Sanayi & Ticaret, <4 Hizmet	<24 Sanayi, <23 Ticaret, <17 Hizmet	<96 Sanayi, <67 Ticaret, <66 Hizmet
Avustralya	1-4	5-19	20-199
Azerbaycan	Ortalama 2 girişimci	< 40 İnşaat & Sanayi < 15 in Agri < 10 in Wholesale < 5 in Other sectors	
Bangladeş	1-9	10-49	50-99
Brezilya	0-9	10-49	50-249
Kanada	1-9	10-99	100-499
İsviçre	1-9	10-49	50-99
Çin		<300 Sanayi <600 İnşaat <100 Toptan Tic. <100 Perakende <500 Ulaşım <400 Hotel & Restaurant	<2000 Sanayi <3000 İnşaat <200 Toptan Tic. <500 Perakende <3000 Ulaşım <800 Hotel & Restaurant
Kolombiya	1-10	11-50	51-200
Almanya	1-9	10-49	50-249
Mısır	1-5	6-10	11-100
İngiltere	1-9	10-49	50-249
Endonesya	varlık ≤ Rp. 50 mil; işlem hacmi ≤ Rp. 300 mil	Rp. 50 mil < varlık ≤ Rp. 500 mil; Rp. 300 mil < işlem hacmi ≤ Rp. 2,5 bil;	Rp. 500 mil < varlık ≤ Rp. 2,5 bil; Rp. 2,5 bil < işlem hacmi ≤ Rp. 50 bil;
Hindistan	İmalatta yatırım < US\$ 50,000, Hizmetlerde yatırım < US\$ 20,000	İmalatta yatırım < US\$ 1 mil, Hizmetlerde yatırım < US\$ 0.4 mil	İmalatta yatırım < US\$ 2 mil, Hizmetlerde yatırım < US\$ 1 mil
İran	0-9	10-49	50-99
İsrail	1-9	10-49	50-100
Japonya	1-4	5-19	20-299
Kore	< 10 İmalat, Maden, İnşaat, Ulaştırma ; < 5 diğerleri	< 50 İmalat, Maden, İnşaat, Ulaştırma; < 10 diğerleri	< 300 emp. depend. industry
Kuveyt		proje sermayesi <150,000 Kuveyt Dinarı	proje sermayesi <500,000 Kuveyt Dinarı
Lübnan	0-9	10-49	50-99
Lüksemburg	1-9	10-49	50-249
Malezya	<5	İmalat 5-50 Tarım ve Hizmetler 5-19	İmalat 51-150 Tarım ve Hizmetler, 20-50
Norveç	1-9	10-49	50-249
Yeni Zelanda	1-9	10-99	100-499
Pakistan	1-10	11-50	51-250
Rusya	1-15	16-100	101-250
Singapur	<200 İmalat dışı; <\$15 mil İmalatta net sabit varlık yatırımı.		
İsveç	1-9	10-49	50-249
Suudi Arabistan	0-9	10-59	60-199
Tayland		Üretim <50 Hizmet <50 Toptan Tic. <25 Perakende Tic. <15	≤51 Üretim <200 ≤51 Hizmet<200 ≤26 Toptan Tic.<50 ≤16 Perakende Tic. <30
Türkiye (2007)	1-19	20-49	50-249
ABD	1-9	10-99	100-499

Kaynak: IFC, Dünya Bankası

5.2.3. Küçülmeden Büyünür Mü?

Ülkelerin gelir gruplarına göre KOBİ yapıları karşılaştırıldığında, bu soruya bir ipucu elde etmek mümkün. Ama peşin söylemek gerekirse, küçüklerin dahil edilmediği bir oyunda başarıyı yakalamak güçleşiyor. Grafik 5.5'te, 109 ülke verisiyle kişi başı milli gelir ile KOBİ yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki ortaya konmuş. Hemen not edilmeli ki, bu ilişki bir nedensellik ilişkisini içermiyor. Fakat yüksek gelir grubu ülkelerde KOBİ yoğunluğunun yüksek olduğu, buna karşılık düşük kişi başı geliri olan ülkelerde KOBİ yoğunluğunun aynı şekilde düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Grafik 5.5. Kişi başı Milli Gelir ve KOBİ dağılımı (109 ülke)

Kaynak: IFC, Dünya Bankası

KOBİ'ler yeni iş alanlarının oluşturulması, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve dolayısıyla gelirin adil dağılmasında da etkindir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde, gelirin nispeten daha adil dağıldığı yüksek gelirli ülkelerde, KOBİ yoğunluğunun daha fazla olması; buna karşılık düşük gelir grubu ülkelerde KOBİ yoğunluğunun düşük olması şaşırtıcı değildir. KOBİ'lerin yeni iş alanları açmadaki aktif rolleri, ilave istihdam oluşturmaya da imkan sağlıyor. Dünya Bankasının KOBİ'ler üzerine yaptığı çalışmanın sonuçları bu bağlamda hatırlanmalıdır. Araştırmaya dahil yüksek gelir grubu ülkelerde KOBİ'ler, toplam işgücünün yüzde 45'ini istihdam ederken; bu oran gelir seviyesine göre azalarak, düşük gelir grubu ülkelerde yüzde 27'ye düşüyor (IFC/WB, 2010).

Ayrıca, KOBİ'ler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme ve kalkınma için önemli fırsatlar sunmaktadır. KOBİ'ler ekonominin iyi gittiği zamanlarda büyük işletmeler gibi canlılıktan olumlu etkilenmelerine rağmen, ekonomi kötü gittiği zamanlarda büyük işletmeler kadar ekonomik daralmadan etkilenmemektedirler. Aynı zamanda KOBİ'ler bü-

yük işletmelerin ölçek ekonomilerinden dolayı üretmekte isteksiz kaldığı yeni ürünleri, hizmetleri ve iş süreçlerini kolayca oluşturabilmektedir. Büyük işletmeler yaptıkları yatırımlar dolayısı ile ürün yaşam döngüsünü daha uzun tutma ve ölçek ekonomilerinden olabildiğince yararlanma taraftarıdır. KOBİ'ler ise bu durumun aksine, büyük ölçekli yatırımlara bağımlı olmadıkları ve ölçek ekonomilerinden çok avantajlı biçimde yararlanamadıkları için yeninin ve yeniliğin peşinde rahatça koşabilmektedirler. Azalan iletişim maliyetleri, bilgi iletişim teknolojisinin yaygınlaşması ve üretimde otomasyon gibi yeniliklerin öneminin ön plana çıkması, KOBİ'lerin yeni sanayi ve teknoloji geliştirmesinde oldukça büyük adımlar olmuştur. KOBİ'ler esnek yapıları sayesinde krizden daha az etkilenmeleri ve teknoloji geliştirmede daha hızlı ilerlemelerinden dolayı ülkemizde ve dünyada kalkınma yolunda umut ışığı olmaktadır. Daha önce değinildiği üzere, sosyal ve ekonomik açıdan KOBİ'lerin topluma iş alanı oluşturulması konusunda sağladığı yararlar da göz ardı edilemez. Kimi zaman birer mesleki okul gibi davranan KOBİ'ler, bulundukları yerlerde bölgesel gelişimin dinamosu görevini görmektedirler. İş yerinde gören ve öğrenen binlerce çalışan her yıl işinden ayrılmakta ve genellikle eski iş yerlerine yakın yerlerde kendi işlerini kurmaktadır. Bu şekilde sistem yeni iş olanakları ve istihdam ile kendi kendini beslemektedir. Aynı zamanda bu sistem gelir dağılımının bölgesel olarak da kısmen düzelmesine katkıda bulunmakta ve ülke içindeki iş gücü göçlerinin önüne bir nebze olsun geçmektedir.

Belki de KOBİ'lerin ülke gelişim ve kalkınmasına yaptıkları birçok somut etkinin ötesinde önemi olan; fakat pek de üzerinde durulmayan bir olgu da KOBİ'lerin girişimciliği teşvik etmeleridir. KOBİ'ler girişimciliğin ilk adımı sayılmaktadır ve başarılı KOBİ'lerin varlığı ve sayıca çokluğu yeni müteşebbislerin başarılı olma arzularını alevlendirmektedir. Böylece hem cesur adımlar atan müteşebbis sayısı gün geçtikçe artmakta, hem de potansiyel girişimciler yeni yatırımlar yaparak ekonomiye katılmaktadırlar. Bu durum, geleneksel toplumlarda yoğun olan fakat genellikle kıymetli maden veya döviz olarak yastık altında tutulup, atıl kalan ve ekonomiye dahil edilmeyen aile birikimlerinin ekonomiye katılmasını sağlayan önemli bir faktördür.

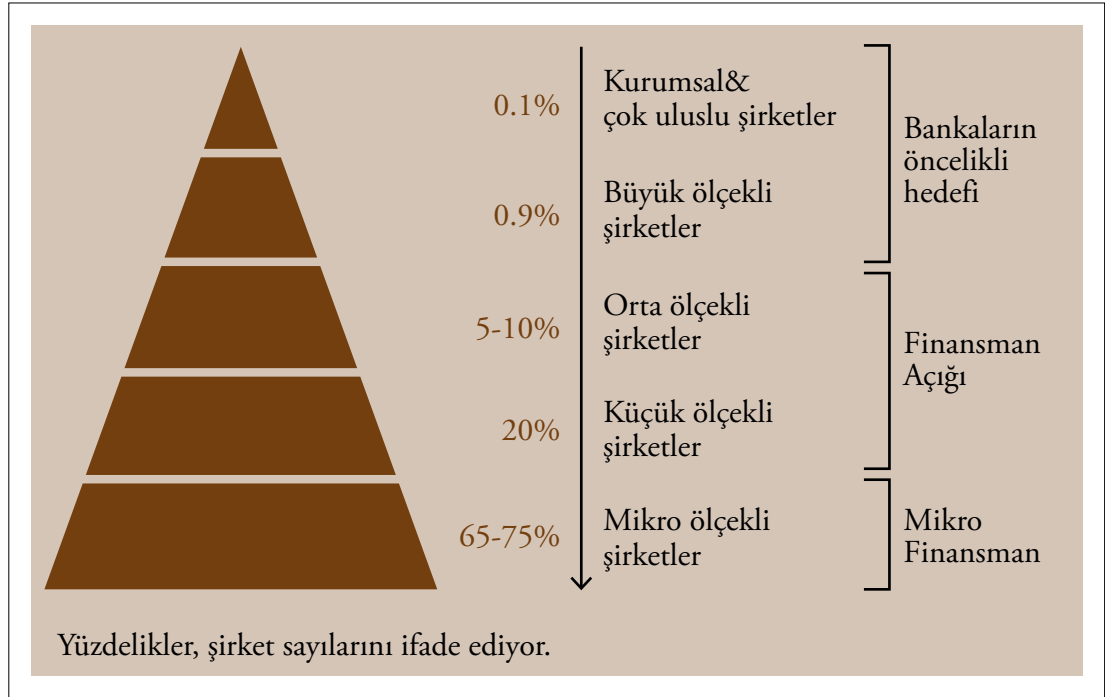
5.2.4. KOBİ'lerin Derdi Ne?

KOBİ'ler ülke ekonomilerinin bir bakıma asıl yükünü çekmesine ve işgücünün önemli bir kısmına istihdam sağlıyor olmalarına rağmen, büyük şirketler gibi gerekli lobi çalışmalarına hususi kaynak ve işgücü ayıramama gibi sebeplerle, hakim stratejilere müdahale edip şekillendirmede ikincil kalıyorlar. Bu sebeple, ülkelere ve bölgelere göre değişse de dünyada KOBİ'lerin karşılaştıkları sorunlar aşağı yukarı benzerlik arz ediyor. Tablo 4'te, Oxford Economics tarafından 21 ülke ve 2,100 işletme ile yapılan araştırmanın sonuçları, KOBİ'lerin gündemini işgal eden başlıca meseleleri özetliyor. Buna göre, Amerika'daki KOBİ'ler krizin beş yılı geride kalmış olmasına rağmen, daha çok ekonomik belirsizlikten endişe ederken, Latin Amerika ülkelerindeki KOBİ'ler değişen müşteri talep ve beklentilerini başlıca endişe kaynağı olarak görüyorlar. Asya'da ise artan işgücü maliyetleri birinci sırayı alıyor. Bununla birlikte, yine araştırmaya göre artan küresel rekabet dünyadaki her dört KOBİ'den biri tarafından endişeyle karşılanmıştır.

Tablo 5.4. Bölgelere Göre KOBİ'lerin Endişe Kaynakları (%)

	Kuzey Amerika	Avrupa, Afrika, Orta Doğu	Asya, Avustralya	Latin Amerika
Ekonomik Belirsizlik	39.5	30.3	35.0	32.0
Müşteri Taleb ve Beklenti Değişimi	32.0	30.6	28.5	38.0
Artan İşgücü Maliyetleri	28.0	26.1	34.0	24.8
Artan Küresel Rekabet	23.0	25.3	31.8	21.0

Kaynak: Oxford Economics, Nisan 2013.

Grafik 5.6. Finansman Açığı

Kaynak: OECD

Diğer taraftan Dünya Bankası (2010) tarafından yapılan bir araştırmada işletmelere karşılaştıkları engelleri belirtmeleri istenmiş. Bu araştırmada, finansmana erişim, araziye ulaşım, iş yapma izinleri, rüşvet/yolsuzluk, yargı, nitelsiz işgücü, gümrük ve ticaret düzenlemeleri, siyasi istikrarsızlık, vergilendirme ve kayıtdışı sektör engel olarak kaydedilmiş. Finansmana erişim, KOBİ'ler tarafından büyük işletmelere kıyasla karşılaştıkları engel olarak daha çok vurgulanmış. Kayıtdışı sektörün faaliyetlerinden yine KOBİ'ler büyük işletmelere göre daha fazla rahatsız. Siyasi istikrarsızlık ise en fazla büyük işletmeleri endişeye sevk ediyor. Yolsuzluk ise daha çok Orta Büyüklükteki işletmeler için engel olarak kaydedilmiş. Yine aynı araştırmanın sonucu, ülkelerdeki KOBİ yoğunluğu yeterli krediye ulaşım olmadığı taktirde düşüyor. Diğer taraftan KOBİ'lere kullandırılan kredilerin GSYH'ye oranının yüksek olduğu ülkelerde KOBİ yoğunluğunun daha fazla olduğu da bulgular arasında.

Ayrıca OECD (2006) tarafından yapılan araştırma da benzer sonuçları ortaya koyuyor. Dünya genelinde KOBİ'ler büyümelerinin önündeki en büyük engel olarak finansmana erişimi görüyorlar. OECD üye ülkelerinde işletmelerin yüzde 80'i ve OECD dışı ülkelerde ise işletmelerin yüzde 90'ı finansman açığının var olduğunu belirtmişler. Grafik 5.6, şirketlerin karşılaştıkları finansman açığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Grafığe göre, bankaların birincil hedef kitlesini toplam işletmelerin yüzde 1'ini oluşturan büyük ve ulusötesi şirketler oluşturuyor. Şirketlerin yüzde 65-70'ini oluşturan mikro şirketlerin finansman ihtiyaçları ise mikro finansman yoluyla karşılanıyor. Fakat KOBİ'ler ise ölçekleri sebebiyle, mikro finansın üstünde, bankaların hedef kitlesinin ölçeğinin altında kalıyorlar.

Dünya'da durum böyleyken, Türkiye'de de farklı değil. MÜSİAD'ın 2013 yılı Türkiye Ekonomisi Raporunda da geçtiği üzere, Türkiye'deki işletmeler, karşılaştıkları en önemli 10 kısıt içerisinde vergi oranlarını ve finansmana erişimi ilk sıralarda görüyorlar (*Güven Ekonomisinde Büyümenin Finansmanı, MÜSİAD Türkiye Ekonomisi Raporu, 2013*).

5.2.5. Küçükler Büyük İşler Çıkartıyor

Daha önce değinildiği üzere, KOBİ'ler diğer büyük işletmelerle karşılaştırıldığında:

- Daha esnek ve dinamik bir yapıya sahiptirler;
- Ekonomik krizlere daha dayanıklıdır;
- Yeni talep ve teknolojilere daha kolay uyum sağlarlar;
- Kısıtlı kaynaklarını daha verimli ve etkili kullanmaya meyillidirler;
- Hızlı kararlar alan daha rekabetçi yapıları vardır.

Bununla birlikte, özetle ifade etmek gerekirse, ülkelerin gelir seviyesine göre etkileri, yapıları ve yoğunlukları farklılık gösterse de KOBİ'lerin ülke ekonomileri için önemleri yadsınamaz. Tablo 5, KOBİ'lerin AB ekonomisindeki yerini özetliyor. Buna göre, AB-27'deki işletmelerin yüzde 99.8'si KOBİ sınıflaması içerisinde kaydedilmiş. Bu işletmeler, AB-27'nin toplam işgücünün yüzde 66.5'ine istihdam sağlıyor ve katma değerinin yüzde 57.6'sını üretiliyorlar.

Tablo 5.5. AB-27'de İşletmelerin İstihdam ve Katma Değere Göre Dağılımı

	Mikro	Küçük	Orta	KOBİ	Büyük	Toplam
İŞLETME						
Sayısı	18,783,480	1,349,730	222,628	20,355,839	43,454	20,399,291
Yüzdesi	92.1	6.6	1.1	99.8	0.2	100
İSTİHDAM						
Sayısı	37,494,458	26,704,352	22,615,906	86,814,717	43,787,013	130,601,730
Yüzdesi	28.7	20.5	17.3	66.5	33.5	100
FAKTÖR MALİYETİYLE KATMA DEĞER						
Mln Avro	1,242,724	1,076,388	1,076,270	3,395,383	2,495,926	5,891,309
Yüzdesi	21.1	18.3	18.3	57.6	42.4	100

Kaynak: A Recovery on the Horizon, 2012/2013.

Diğer taraftan, KOBİ'lerin ABD ekonomisinde de azımsanmayacak yeri var. ABD'deki işletmelerin yüzde 99.9'u KOBİ olarak sınıflanıyor. İstihdam sayısı 20'nin altında olan işletmeler ise toplam işletmelerin yüzde 98'ini oluşturuyor ve tüm bu işletmeler ABD'nin GSYH'sının yüzde 46'sını üretiyorlar. İşgücünün önemli bir kısmını istihdam etmenin yanında, 2009 krizinden 2013 yılına kadar oluşturulan yeni istihdam sayısının yüzde 60'ını KOBİ'ler gerçekleştirdi. Önemli diğer bir nokta ise, son dört yılda 15 ve üzeri patent sahibi olan şirketler içerisinde, kişi başı patent başvurusuna göre bir kıyaslamaya göre, KOBİ'lerin patent başvurusu büyük şirketlerin 16 katı kadar. Dış ticaret tarafında da benzer bir tablo var: 2011 yılında ABD'nin toplam ihracatının yüzde 33'ünü KOBİ'ler gerçekleştirmiş (US Census of Bureau, 2011).

Özetle, KOBİ'ler, ülke ekonomilerinin gelişmesi ve kalkınmasında gerek ekonomilerin genişlediği gerekse ekonomilerin darboğaza girdikleri dönemlerde hayati rol oynuyorlar. 2009 krizinden sonra hala toparlanma süreci tartışmalı giden AB'nin aynı raporda, "KOBİ'lerin gelişebilecekleri uygun şartların sağlanmasının, sürdürülebilir bir toparlanma süreci ve tüm AB vatandaşlarının refah artışını başarması için elzem olduğu" vurgusu gereksiz değildir. (A Recovery on the Horizon, 2012/2013). Tüm bu şartlar altında, Türkiye'nin cari açık gibi özel şartları dikkate alındığında, KOBİ'lerin önemi daha fazla önem arz ediyor. Zira Türkiye'de cari açığa çözüm KOBİ'lerde aranmalıdır.

5.3. CARİ AÇIK SARMALINDAN ÇIKIŞ: TÜRKİYE'DE KOBİ'LER

5.3.1. KOBİ'leri Nasıl Tanımlıyoruz?

Daha önce değinildiği üzere, KOBİ tanımı ülkeden ülkeye farklı boyutlarda ele alınmakta ve içinde bulunulan ülkenin şartlarına göre büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Gelişen ve gelişmekte olan ekonomilerde önemli rolü olan KOBİ'lerin ülkemizdeki tanımı 2012 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik* ile revize edilmiştir. Buna göre ülkemizdeki KOBİ sınıflaması Tablo 6'da özetlenmiştir. Dikkat edileceği üzere, KOBİ tanım matrisinde sektörel bir sınıflama yer almamaktadır.

Tablo 5.6. Türkiye'de KOBİ Çeşitleri ve Tanımları

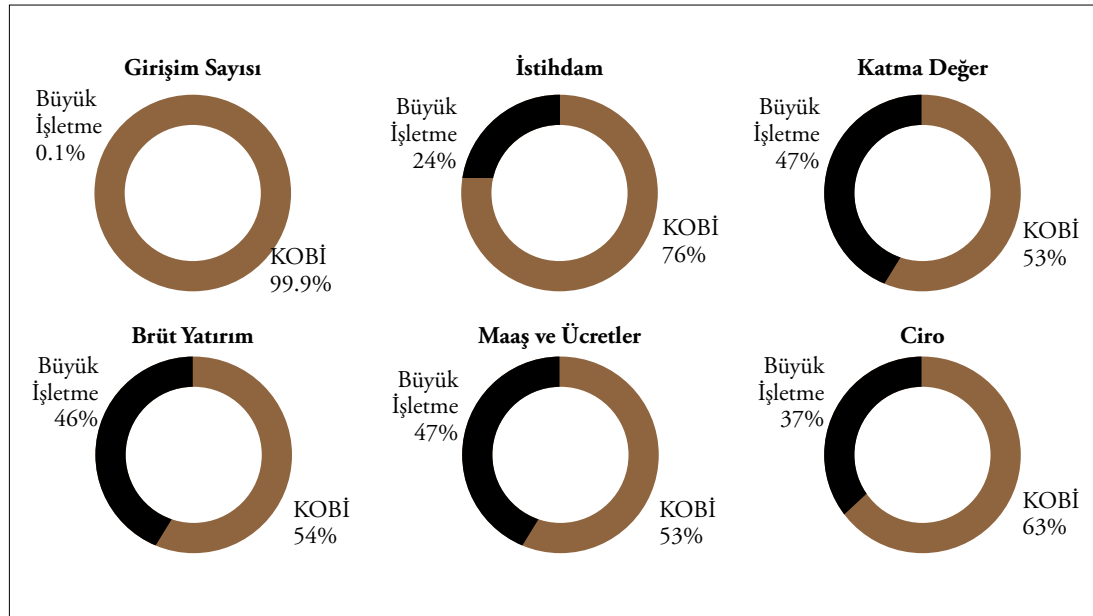
Kriterler	Mikro Ölçekli KOBİ	Küçük Ölçekli KOBİ	Orta Ölçekli KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hâsılatı	≤ 1 Milyon TL	≤ 8 Milyon TL	≤ 40 Milyon TL
Yıllık Mali Bilanço Toplamı	≤ 1 Milyon TL	≤ 8 Milyon TL	≤ 40 Milyon TL

5.3.2. KOBİ'lerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri

TÜİK 2011 verilerine göre, Türkiye'de 2,591,082 işletme bulunmaktadır ve KOBİ niteliğindeki (0-249 çalışanı olan işletme) işletmelerin sayısı ise 2.587.319'dur. Türkiye'de, KOBİ'ler toplam girişim sayısının %99,9'unu, istihdamın %76'sını, maaş ve ücretlerin %53'ünü, cironun %63'ünü, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) %53,3'ünü ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53,7'sini oluşturmaktadır (Grafik 7).

KOBİ'lerin faaliyette bulunduğu sektörlerle göre bir sınıflama, KOBİ'lerin daha çok Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründe (yüzde 40.8) faaliyette bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Ulaştırma ve Depolama (yüzde 16.4) ve İmalat Sanayi (yüzde 12.9) KOBİ'lerin yoğun olarak faaliyette bulunduğu diğer iki sektördür. Diğer taraftan, KOBİ'lerin en az rağbet ettiği sektör ise Elektrik, Gaz, Buhar Sektörüdür. Bununla birlikte, KOBİ'ler, ticaret, hizmet, imalat sanayi gibi hemen her alanda faaliyet gösteriyorlar. Sektör düzeyinde yapılan kıyaslamalarda dahi KOBİ'lerin sektörlerdeki ağırlıkları hissediliyor (Tablo 5.7).

Grafik 5.7. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Kaynak: TÜİK

Tablo 5.7'ye göre, girişim sayısında Türkiye genelinde olduğu gibi, sektörel düzeyde de işletmelerin büyük çoğunluğu KOBİ olarak sınıflandırılıyor. İstihdamda Türkiye'deki her 4 işgücünden 3'üne KOBİ'ler istihdam sağlıyor. Sektörel düzeyde ise Diğer Hizmet Faaliyetleri (yüzde 99), Gayrimenkul (yüzde 91.2), Mesleki-Bilimsel-Teknik (yüzde 89.5), Toptan ve Perakende Ticaret (yüzde 88.7) sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'ler, sektördeki toplam işgücünün büyük çoğunluğuna istihdam sağlıyor. Maaş ve Ücretler bazında sektörlerin çoğunda, maaş ve ücretlerin yarısından fazlası KOBİ'ler tarafından karşılanıyor. Sektörler, katma değer kırılımında incelendiğinde ise benzer şekilde, toplam katma değe-

rin yarısından fazlası KOBİ'ler tarafından üretiliyor. Dikkat çeken ayrıntı ise, finansmana erişimdeki daha önce değinilen kısıtlara rağmen, KOBİ'ler toplam brüt yatırımlarından azımsanmayacak pay alıyorlar.

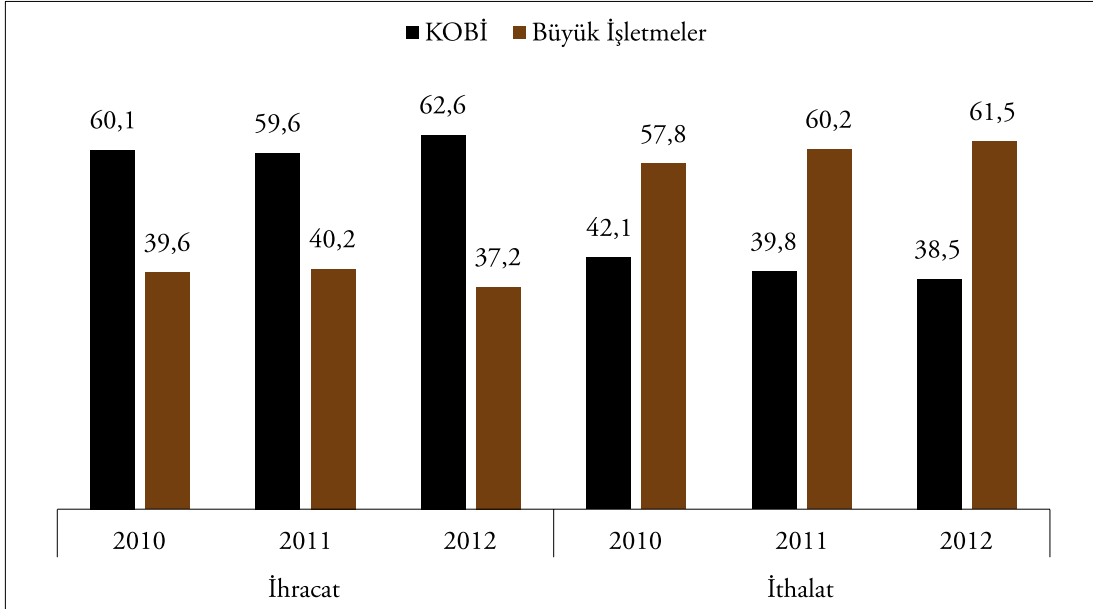
Tablo 5.7. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Sektörel Payları (%)

	Girişim Sayısı	İstihdam	Maaş& Ücret	Ciro	Katma Değer	Brüt Yatırım
Türkiye	99.9	76.0	53.0	63.0	53.3	53.7
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	97.8	46.1	25.8	37.5	20.7	34.9
İmalat	99.6	69.0	46.9	45.5	42.3	41.8
Elektrik, Gaz, Buhar	91.7	...	...	...	...	66.3
Su Temini, Kanalizasyon	97.6	30.7	...	...	...	...
İnşaat	99.8	86.7	77.3	80.1	75.0	81.2
Toptan ve Perakende Ticaret	99.96	88.7	70.2	78.0	76.3	75.7
Ulaştırma ve Depolama	99.96	77.0	35.1	48.3	48.4	42.2
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	99.9	81.6	...	...	...	55.3
Bilgi ve İletişim	99.8	60.5	...	...	...	...
Gayrimenkul	99.98	91.2	87.3	94.0	85.4	...
Mesleki, Bilimsel ve Teknik	99.9	89.5	81.3	90.9	90.4	90.5
İdari ve Destek Hizmet	97.3	38.4	35.4	60.6	41.2	84.8
Eğitim	98.9	71.9	49.9	53.8	49.4	50.0
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet	99.6	71.2	...	...	...	...
Kültür, Sanat, Eğlence	99.9	...	79.8	52.4	...	92.9
Diğer Hizmet Faaliyetleri	100.0	99.0	94.4	...	...	...

Kaynak: TÜİK

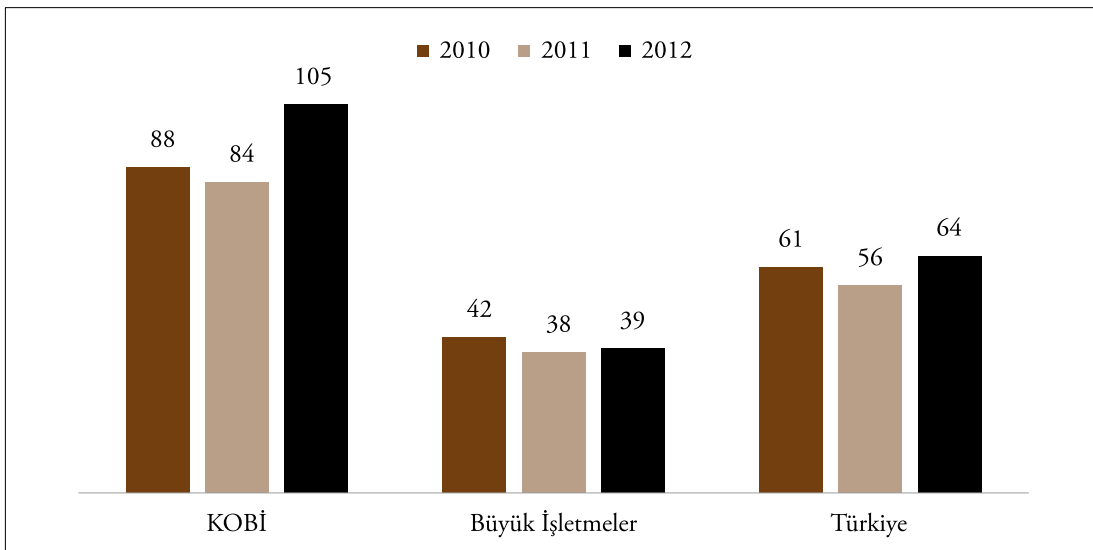
5.3.3. KOBİ'ler Ülkemiz İhracatını Sırtlıyor

KOBİ'lerin Türkiye'nin dış ticaretindeki yeri özellikle dikkat çekicidir. Hatırlanırsa, ABD'de KOBİ'ler ABD ihracatının 3'te 1'ini yaparken; Türkiye'de KOBİ'ler ihracatın yüzde 60'dan fazlasını gerçekleştiriyorlar. Grafik 5.8, son 2010-2012 dönemi için ihracat ve ithalat oranlarını işletme sınıflamasına göre ortaya koyuyor. Buna göre, 2010 yılına kıyasla KOBİ'ler Türkiye'nin ihracatındaki payını 2.5 puan artırarak yüzde 62.6'ya çıkarmışlardır. Buna karşılık, KOBİ'lerin ithalattaki payı ise 2.4 puan gerileyerek yüzde 37.2'ye gerilemiş. Büyük işletmeler tarafından bakıldığında ise tam tersi bir resim ortaya çıkıyor: Büyük işletmelerin ihracatı KOBİ'lerin ihracatının ancak 5'te 3'ü kadarken; ithalatta KOBİ'lerin ithalatının bir buçuk katından daha fazla paya sahipler (Grafik 8).

Grafik 5.8. Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dış Ticaretteki Payları (%)

Kaynak: TÜİK

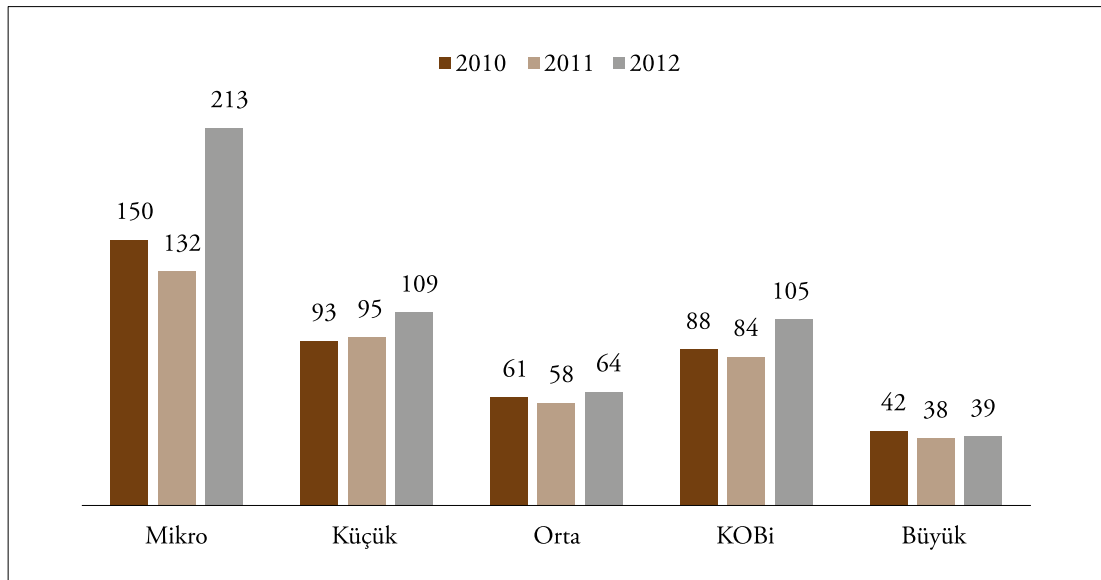
Benzer şekilde, dış ticarete ülkeye gelen dövizin harcanılan dövizle oranı denilebilecek ihracatın ithalatı karşılama oranı karşılaştırmasında da benzer bir tablo ortaya çıkıyor. Grafik 5.9'a göre, KOBİ'lerin ihracatının ithalatını karşılama oranı 2010-2012 dönemi için ortalama yüzde 92'nin üzerinde iken; büyük işletmelerin ihracatının ithalatını karşılama oranı yüzde 40'ın altında kalmış. Hatta 2012 yılı verisi dikkate alındığında, KOBİ'ler Türkiye'ye net döviz kazandırıcı pozisyondayken; büyük işletmeler net döviz kaybına sebep olur pozisyondaylar. Başka bir deyişle, KOBİ'ler Büyük işletmelerin cari açığını finanse ediyorlar.

Grafik 5.9. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, İşletmelerin Ölçeklerine göre (%)

Kaynak: TÜİK

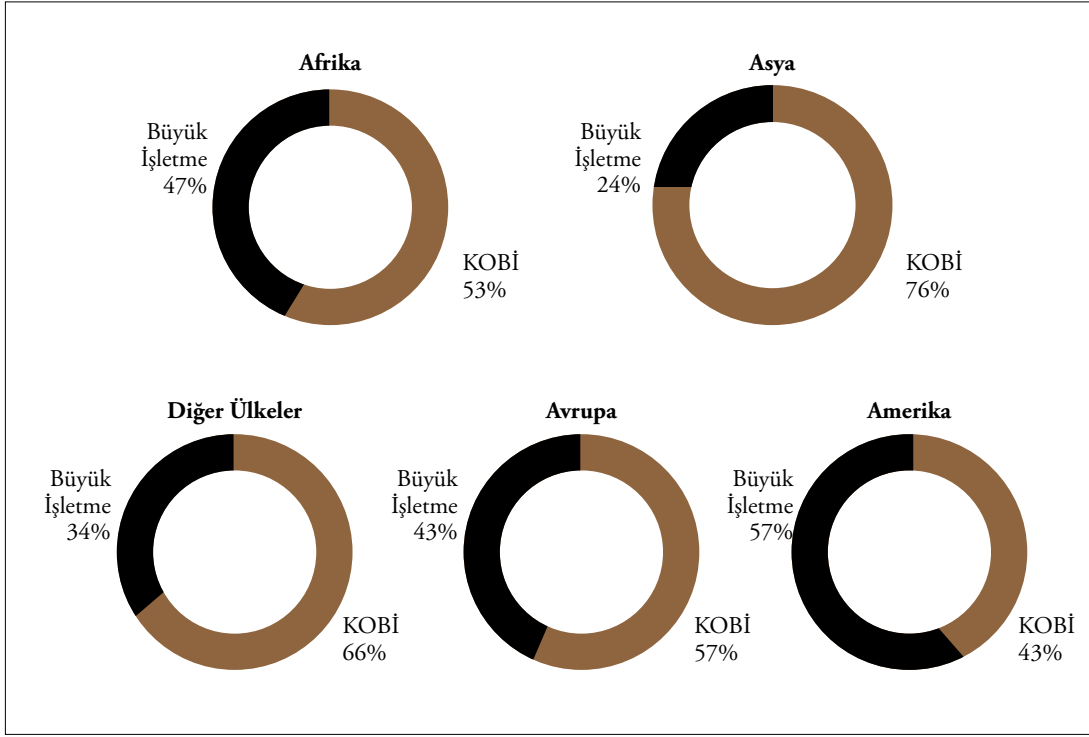
KOBİ'lerin alt bileşenlerinin dış ticaret yapılarına göz atıldığında, işletmelerin ölçekleri büyüdükçe ithalata daha bağımlı hale geldikleri görülüyor. Bu bulgu, ülkemizin ithalata bağımlı iktisadi yapısını da bir bakıma tekrar göstermiş oluyor. Mikro işletme olarak sınıflanan 1-9 istihdamı olan işletmeler, 2012 yılında kaybettikleri dövizin iki katından fazlasını ülkemize kazandırırken; Küçük işletmeler (10-49 istihdam) oranı düşse de kaybettiklerinden daha fazlasını kazandırmışlar. Mikro ve Küçük işletmelerin bu ticaret fazlası, Orta ölçekli şirketlerin açığını kapatarak, KOBİ'lerin toplamda dış ticaret fazlası vermesine olanak sağlamış. Fakat daha önce de değinildiği üzere, Büyük işletmeler ticaret yoluyla kaybettikleri dövizin yarısını dahi yerine koyamamışlar (Grafik 5.10).

Grafik 5.10. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, İşletmelerin Ölçeklerine göre (%)

Kaynak: TÜİK

Özetle yukarıdaki kısa analizlerden, KOBİ'lerin hizmet, ticaret ve imalat sektörlerinin hemen hemen tüm alanlarında faaliyet göstererek Türkiye ekonomisinin itici gücü olduğunu görüyoruz. Özellikle KOBİ'lerin ihracata yaptıkları olumlu katkı, sürdürülebilir ekonomik büyümede çok etkin bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, KOBİ'ler yeni pazarlar açma ve oluşturmada da öncü rollerini koruyorlar. Grafik 5.11, bölgelere göre ihracatımızı işletmeler düzeyinde gösteriyor. Geleneksel pazarımız olmayan Afrika ülkelerine yapılan ihracatın yarıdan fazlasının KOBİ'ler tarafından karşılanıyor olması önemlidir. Ayrıca, Asya ülkelerine yapılan ihracatın 4'te 3'ünü; Avrupa'ya yapılan ihracatın yine yarıdan fazlası ve diğer ülkelere yapılan ihracatın ise 3'te 2'si KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiş (Grafik 5.11).

Grafik 5.11. Bölgelere Göre İhracat (2012, %)**Kaynak:** TÜİK

5.3.4. Cari Açık Sarmalından ve Orta Gelir Tuzağından Çıkışta KOBİ'ler

Pazarların küreselleşmesi ve teknolojik gelişmeler, KOBİ'lerin çehresini değiştirmeye zorlayan önemli fırsatlar sunmaktadır. Küresel piyasalara erişimi kolaylaşan dünyadaki KOBİ'ler, bugün Asya'daki ihracatın yaklaşık üçte birinden fazlasını yapmakta, Kuzey Amerika ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin ihracatından ise yaklaşık %30-35 pay almaktadır. İtalya, Güney Kore ve Çin gibi ülkelerde ise KOBİ'lerin ihracata katkısı %50 civarındadır. KOBİ'lerin özellikle yüksek katma değerli üretime yönelik atılımları ve ihracat kapasitelerini bu denli artırmış olmaları, ülke ekonomilerini cari açık yönünden oldukça rahatlatmakta ve kişi başına düşen gelirin hızlı bir şekilde artmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca KOBİ'ler gelir dağılımının da homojenleşmesine büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

KOBİ'ler büyük işletmelere nazaran yeniliklere daha açıktır. Yeni düşünce ve teknolojilerin uygulanmasına ve adaptasyonuna KOBİ'lerin verdiği tepki süresi büyük işletmelerle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Aynı zamanda bilgi işlem ve iletişim teknolojilerinin kullanımına KOBİ'lerin daha yatkın olduğu gözlemlenmektedir. Bu faktörlerin tümü KOBİ'leri niş pazarlara yönlendirip katma değeri yüksek teknoloji ürünlerini üretmeye itmektedir. Aynı zamanda KOBİ'lerin bu tür ürünleri üretirken genel giderleri ve sabit yatırımları büyük işletmelere göre çok daha iyi kontrol altında tuttuğu bilinmektedir. Bu gibi nedenler tüm dünyadaki gelişmekte olan ekonomilerde orta gelir tuzağından çıkışta KOBİ'lerin birer umut ışığı olarak görülmesine neden olmaktadır. Yeterli ARGE desteği

verilen dinamik ve esnek bir yapıya sahip KOBİ'ler hem yurt içi gelirin arttırılmasında bir lokomotif görevi görecektir hem de gelirin birkaç sanayi grubunda toplanmasının önüne geçip sosyal refahı arttıracak şekilde dağılmasına olanak verecektir.

KOBİ'ler orta gelir tuzağından çıkışta önem arz eden stratejik elemanlardır. Fakat özellikle küçük işletmelerde ARGE çalışmalarının hemen hemen hiç yapılmadığı aşikârdır. ARGE çalışmalarının yapılmadığı işletmelerden yüksek katma değerli ürün üretiminin beklenmesi pek mantıklı olmayacaktır. Bu yüzden ARGE desteklerine KOBİ çerçevesinde daha çok yer verilmesi elzemdir. KOBİ'lerde yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesinin önüne geçen ikinci neden ise işletmelerin büyüme konusunda çekingen davranmasıdır. Ancak büyüyen KOBİ'ler ölçek ekonomilerinden yararlanmakta, standardize edilmiş ürünleri geniş pazarlara dağıtabilmekte ve tüketici tercihlerine göre ürünlerini hızlı bir şekilde dizayn edebilmektedir. ARGE ve işletmelerin büyütülmesinde yaşanan sıkıntılar orta gelir tuzağından çıkışta önemli rol oynaması beklenen KOBİ'lerin yüksek katma değerli üretimde etkilerinin ve etkinliklerinin azalmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki kısa analizlerden, KOBİ'lerin hizmet, ticaret ve imalat sektörlerinin hemen hemen tüm alanlarında faaliyet göstererek, Türkiye ekonomisinin itici gücü olduğunu görüyoruz. Özellikle KOBİ'lerin ihracata yaptıkları olumlu katkılar, sürdürülebilir ekonomik büyümede çok etkin bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de bugün geline nokta, KOBİ'ler ekonominin temel taşı oluşturmakla beraber, dış ticaret yönüyle ele alındığında, yaklaşık 2,6 milyon civarında KOBİ'den sadece %2'si, 56 bin işletme, ihracat yapma kapasitesine sahiptir. Bu sebeple, KOBİ'lerin kapasitelerini arttırmaya yönelik, finansman imkanlarından, nitelikli işgücü yetiştirmeye; kurumsal reflekslerini geliştirmeden yeni teşvik sistemini sadece il bazında değil KOBİ'leri sektörel düzlemde dahil eden yeni ve kapsamlı politikalara kadar bir dizi plan ve program acilen oluşturulmalıdır. Zira küçük, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de şuan olduğu gibi gelecekte de güzel ve etkin olacaktır.

Dolayısıyla, gerek sürdürülebilir ve istikrarlı büyümenin lokomotifi ve gerekse de kronik sorununuz olan cari açığa ihracat yönüyle yaptıkları olumlu katkılar nedeniyle KOBİ'lerin geliştirilmesi ve desteklenmelerine yönelik oluşturulacak ulusal stratejilere, diğer sektörlerle beraber gıda, tarım ve hayvancılık sektöründeki mikro işletmelerin de dahil edilerek tarım sektöründeki verimlik ve etkinliğin optimum düzeye çıkarılması hedeflenmelidir. Sonuç itibarıyla, hızla değişen dünya düzeni ve bilgi çağını yaşadığımız şu tarihi eşikte, Türkiye'nin kendi dinamiklerine uygun, tarım sektörünü içine alan, KOBİ öncelikli bir büyüme ve kalınma modelini vakit kaybetmeden uygulamaya koyması elzem hale gelmiştir.

5.4. TARIMIN KOBİLEŞMESİ

5.4.1. Türkiye Tarım Ülkesi Mi?

Bu soruya peşin bir cevap vermek mevcut durumda zor gözüküyor. Mikro işletmeler veya mikro ölçekli KOBİ'ler olarak değerlendirebileceğimiz, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı "Çiftçi Kayıt Sistemi" ne göre, Türkiye'de yaklaşık 2.3 milyon adet (2011 verileri) tarımsal

işletme mevcuttur. Fakat maalesef başta küçük ve parçalı işletmeler, yetersiz teknoloji, örgütlenme ve rekabet gibi yapısal sorunlar nedeniyle, çalışan nüfusumuzun yaklaşık %25'ini istihdam ettiğimiz tarım sektöründe ancak 60 milyar dolarlık üretim yapabiliyoruz. Bununla beraber, örneğin tarımsal nüfusu bizim 10'da 1'miz ve bize göre 4 misli daha az ekilebilir tarım arazisine sahip olan Hollanda gibi küçük bir ülkenin sadece ihracatının 60 milyar dolar olmasından hareketle, tarım sektörümüzde ciddi bir verimsizlik olduğunu vurgulamak gerek. Özetle ifade etmek gerekirse, Türkiye gerek tarımsal sulamada, işgücünde, ve tarımsal enerji üretiminde verimliliğini arttırdıkça, bir tarım ülkesi olmayı hak edecektir. Bu ise çok boyutlu bir yapısal dönüşümün planlanması gerekliliğini tekrar gösteriyor. Kısaca, Türkiye, coğrafi özellikleri, iklimi, endemik bitki ev sahipliği dikkate alındığında, evet, potansiyel olarak bir tarım ülkesidir. Bununla birlikte, önümüzde ulaşılması gereken hedefler vardır.

5.4.2. Tarım Ekonomisine Genel Bakış

Gelirlerin artması ve ticaretin de büyümesiyle birlikte kişi başına düşen tüketim miktarının arttığı dünyada, ivmesi değişiklik gösterse de, tarımın ve tarım ekonomisinin hacminin ve öneminin de buna bağlı olarak artması beklenmektedir. Dünya tarım pazarındaki büyümenin gelişmekte olan ülkelere doğru kaydığı araştırmalarda yer bulurken, bu ülkelerde hayata geçirilmeye çalışılan tarım politikasındaki reformlar, gelişmekte olan ülkelere dünya pazarında, düşük maliyet avantajlarını kullanarak verimliliği artırma ve buna bağlı olarak fark yaratma fırsatı sunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler sıralamasında üst sıralarda olan Türkiye'nin de söz konusu fırsatları, gerekli reformlar ve şartlar yerine getirildiğinde gene gelişmekte olan işgücü sayesinde değerlendirebilme potansiyeli son derece yüksektir.

Tarım sektörünün doğal koşullara bağlı olması, risk ve belirsizlik faktörlerini güçlendirir. Ayrıca, tarımın arz ve talep esnekliğinin katı olması ve üretim periyodunun diğer sektörlerle göre uzunluğu, tarımsal desteklemeleri ve tarıma dayalı sanayilere yönelişi gündeme getirmektedir. Tarım sektörünün özelliği gereği desteklemeye muhtaç olması gerçeği pek çok ülke tarafından kabul edilerek, çeşitli destekleme ve koruma tedbirleri uygulanmaktadır.

Dış ticarette mukayeseli üstünlük teoreminin geçerli olduğu dönemlerde tarım ürünü üreticisi ve ihracatçısı konumunda olan ekonomiler görece avantajlı olabilmektedir. Bu dönemde tarımsal ürünler ekonomiye yararlı ticari meta olarak görülebilir. Zira bu dönemlerde dış ticaret hadleri henüz tarım ürünleri aleyhine dönmemiştir. Oysa günümüzün sanayi destekli tarımsal üretim aşamasında artık mukayeseli üstünlük teoremi yerini mutlak üstünlük teoremine bırakmıştır. Mutlak üstünlük teoreminin geçerli olduğu durumlarda gelişmiş ekonomiler hem tarımsal alanda hem de sanayi alanında gelişmekte olan ekonomilere üstündür ve dış ticaret hadleri aşırı derecede tarımsal ürünler aleyhine dönmüştür.

FAO'nun yayınladığı "Food Outlook" raporunda 2013 yılında, buğday, pirinç, arpa, çavdar ve mısır gibi ürünlerden oluşan tahıl üretiminde 2012 yılına göre yaklaşık yüzde 8 oranında artış olduğu ve 2012 yılında bir önceki yıla göre azalan yılsonu stokunun 2013 yılında arttığı tahmin edilmektedir. 2011 yılı ve sonrasında tahıl üretimi ve stok miktarı son on yılın en yüksek düzeyine çıkmıştır. Ayrıca, dünya buğday üretim miktarı, Birleşik Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde yaşanmış olan kuraklığın etkilerinin 2013 yılında

ortadan kalkmasıyla yaklaşık yüzde 7 civarında bir artışla rekor kırmış, bu artışla birlikte uluslararası fiyatlarda düşüş yaşanmıştır. ABD'nin yüksek mısır üretimi nedeniyle dünya mısır stokları da artmış ve uluslararası fiyatlar düşüş göstermiştir.

Yüksek gıda fiyatları ile piyasalarda istikrarsızlığın en yoğun yaşandığı ve gıda krizi dönemi olarak bilinen 2007-2008 dönemi sonrasında düşüşe geçen fiyatlar, 2010 yılında yeniden yükselişe geçmiştir. 2011 yılında gıda krizi dönemindeki fiyatların üzerine çıkan tarım ve gıda ürünleri fiyatları arasında en dikkat çekici artışlar şeker piyasasında görülmüştür. 2011 yılı başından beri fiyatları yüksek seyreden ette, üretim, 2013 yılı sonu itibarıyla yaklaşık yüzde 1 artmıştır. Süt ürünleri üretimi birçok ülkede artmasına rağmen bazı ihracatçı ülkelerde süt ürünleri üretiminde azalma meydana geldiği izlenmiş, bu durum fiyatlara artış şeklinde yansımıştır. Son dönemde dünya fiyatlarında kayda değer artış gözlenen tek ürün grubu süt ürünleridir.

5.4.3. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Türkiye'nin tarihinde tarımın yeri hep önemli olmakla birlikte, İmparatorluk sonrası ve geçiş sürecinde, uzun savaş yıllarından ötürü nüfusun değişen demografik yapısı, tarım üretimini de etkilemiş ve tarım üretimi yarı yarıya azalmıştır. 1920'lerin başında buğday, un, şeker gibi temel tüketim mallarının büyük bölümünü ithal etmek zorunda olan Türkiye'de bu ithalat kalemleri toplam ithalatın $\frac{1}{4}$ 'ünü oluşturuyordu. Savaşlar sonrası, Anadolu'da erkek nüfusunun yeniden tarıma dönmesiyle, tarımdaki üretim yeniden canlanmaya başlıyor ve örneğin 1920'lerin başında 1 milyon tonun altında olan buğday üretimi, 1920'lerin sonlarına gelindiğinde 2 milyon ton civarına ulaşıyordu. 1929'da baş gösteren büyük buhran, kaçınılmaz olarak Türkiye ekonomisini ve tarım sektörünü de etkilemiş, ancak 1930'lu yılların sonlarına doğru tarım sektörü krizden kurtulabilmiştir.

Türkiye tarımında 1923'ten 1990'lara kadar olan süreçte farklı birikim modelleri uygulanmasına karşın, 1980'li yıllara kadar olan dönemde tarımsal politikalarda bir süreklilik görülmüştür. Tarım sorunlarının "modern teknoloji" ile aşılabileceği inancı hep güçlü olmuştur. 1950'li yıllarda traktörleşmenin, 1960'lı yıllarda ise yoğun tarım girdilerinin kullanılmasının, beklenen verim artışlarına ya da ihracat patlamasına yol açmamasının nedenlerinden biri kurumsal düzenlemelerin yapılmaması, bir diğer nedeni ise kullanılan yeni teknolojik girdilerin dışa bağımlılığının getirdiği sorunlar olmuştur. İthal girdilerinin sürekliliği ve Türkiye tarımsal koşullarına uygunluğu sağlanamamış, dolayısıyla pahalı ithal girdi sübvansiyonları, enflasyona yol açan faktörlerden biri durumuna gelmiştir.

Tarım, tarih boyunca ülkemizde başta sanayi olmak üzere, diğer sektörlerin de itici gücü olmuştur. Tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin, ihracatında da önemli gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın Türkiye ekonomisindeki önemi nisbi olarak azalmış olmakla birlikte, yurtiçi gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi temini, ihracat ve yarattığı istihdam olanakları açısından hâlâ büyük önem taşımaktadır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıl tarım sektörünün Gayri Safi Milli Hâsıla içindeki payı %42,8 iken, 1970'li yıllarda %36,0, 1980 yılında %25, 1990 yılında %16, 2000 yılında %13,5, 2003 yılında ise %12,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de tarım sektörünün Gayri Safi

Milli Hasıla'daki payının giderek azalması, sanayileşme ve hizmetler sektörlerinde gelişmeye daha çok önem verilmesinin bir sonucudur. Buna karşılık, dünyada ve ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren tarımda verimlilik tartışılmaya başlanmış ve nispi olarak GSMH içinde payı azalan tarımın nasıl etkin kılınacağı üzerinde çalışılmıştır.

75 milyon nüfusu, coğrafi olarak tarım için elverişli iklim kuşağında olması, yeterli doğal kaynaklara sahipliği Türkiye'yi tarım ekonomisi açısından avantajlı bir konumda tutmaktadır. Türkiye'de nüfusun 1/3'ü tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlamakta ve mevcut işgücünü oluşturan her 4 kişiden biri tarımda çalışmaktadır. Günümüzde Türkiye nüfusunun üçte birine yakın bir bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde, milli gelirden yeri ancak % 8 – 10 düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde bu durum çok farklıdır ve sadece nüfusun % 3 veya 5 düzeyindeki bölümü tarımda çalışmaktadır. Türkiye'de tarım sektöründe göze çarpan eğilimler, küçük meta üretiminin yaygın olması, toprak dağılımının çok parçalı olması ve verim düşüklüğüdür. Tarım kesiminde nüfus artış hızı ülke ortalamasının üstündedir, bu olgu miras yoluyla toprakların küçülmesine sebep olmakta ve kente olan göçü hızlandırmaktadır. Oysaki küçük parçalara bölünmüş yaygın toprak yapısı maliyetleri yükselterek tarım üretiminde verimsizliğe yol açmaktadır. Oysaki dünyada tarım ve hayvancılıkta da bir modernleşme ve dönüşüm söz konusudur. Tarım sektörü günümüzde artık yeni teknoloji ile ve çağdaş ekonomik normlarla geliştirilen bir sektördür. Bu nedenle tarım sektörünün hızlı dönüşümü için ülkemizde de toprak toplulaşması ve yeni teknoloji kullanımı kaçınılmazdır.

Tablo 5.8. Türkiye'de Tarım Alanları (Bin hektar)

Yıllar	Toplam tarım alanı	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Süs bitkileri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı	Çayır ve mera arazisi
		Ekilen alan	Nadas				
2001	40 967	18 087	4 914	799	-	2 550	14 617
2002	41 196	18 123	5 040	831	-	2 585	14 617
2003	40 645	17 563	4 991	818	-	2 656	14 617
2004	41 210	18 110	4 956	805	-	2 722	14 617
2005	41 223	18 148	4 876	806	-	2 776	14 617
2006	40 493	17 440	4 691	850	-	2 895	14 617
2007	39 505	16 945	4 219	815	-	2 909	14 617
2008	39 122	16 460	4 259	836	-	2 950	14 617
2009	38 911	16 217	4 323	811	-	2 943	14 617
2010	39 011	16 333	4 249	802	-	3 010	14 617
2011	38 231	15 692	4 017	810	4	3 091	14 617
2012	38 411	15 463	4 286	827	5	3 213	14 617

Türkiye'deki tarım alanlarına göz attığımızda, 2001-2012 döneminde toplam tarım alanlarının büyüklüğünde %6 civarında bir azalma gözlenmektedir. 2001 yılında 40.967.000 hektar toplam tarım alanı mevcutken bu rakam 2012 itibarıyla 38.411.000 hektar olarak hesaplanmıştır. Gene ekilen alanlarda da %14 civarında bir düşüş gözlenmiştir. Nadasa bı-

rakılan alanın oranında çok ciddi bir değişiklik gözlenmezken, sebze bahçeleri tarlalarında bir artış gerçekleşmiştir.

5.4.4. Tarımın İhracattaki Payı

Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına göre (ISIC, Rev.3) 2014 yılı ilk dört ayı verileri itibariyle, tarım ve hayvancılıkta ihracat rakamları 2 milyar doların biraz daha üzerinde gerçekleşmiştir. 2000 yılından 2013'a doğru, tarım ve hayvancılığın ihracattaki paylarına göz atıldığında, 2001 krizindeki kırılma haricinde sürekli artan bir ivme göze çarpmaktadır. 2000 yılında tarım ve hayvancılık ihracat rakamları 1,65 milyar dolar olarak gerçekleşirken, tarım ve hayvancılığın toplam ihracattaki payı da yaklaşık %6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.9. Tarım ve Hayvancılık İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı (ISIC Rev.3) (Bin Dolar)

Yıllar	Toplam Tarım ve Hayvancılık İhracatı	Toplam İhracat	Toplam İhracattaki Pay
2014 / ilk 4 ay	2.022.937	53.680.360	0,037
2013	5.626.811	151.786.976	0,037
2012	5.167.144	152.461.736	0,033
2011	5.148.006	134.906.868	0,038
2010	4.919.249	113.883.219	0,043
2009	4.336.780	102.142.612	0,042
2008	3.923.626	132.027.195	0,029
2007	3.709.447	107.271.749	0,034
2006	3.466.630	85.534.675	0,040
2005	3.314.030	73.476.408	0,045
2004	2.525.828	63.167.152	0,039
2003	2.104.662	47.252.836	0,044
2002	1.743.889	36.059.089	0,048
2001	1.967.606	31.334.216	0,062
2000	1.651.911,93	27.774.906	0,059

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de 2000 yılında 27,7 milyar dolar olarak gerçekleşen toplam ihracat rakamı yaklaşık 5,5 kat artışla 2013 yılı sonu itibariyle 151 milyar dolara ulaşmıştır. Bu süre içerisinde, tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payının nispi olarak azalması ve buna karşılık nicel olarak artması, 2000 yılından bu yana verimlilik ve etkinlik konusunda aşama kaydedildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan, 2000-2013 döneminde, toplam tarım ve hayvancılık ihracatı rakamları yaklaşık 3,5 kat artmıştır. Toplam ihracatın gerileme gösterdiği 2008 krizi sonrası dönemde, 2009 yılında toplam ihracat bir önceki döneme göre %15 azalma gösterirken, toplam tarım ihracatı bu azalmadan etkilanmemiş ve %9,5 oranında bir artış göstermiştir. Gene 2013 yılı itibariyle, bir önceki döneme göre tarım ürünlerinin ihracatında %8,8'lik bir artış sağlanmıştır.

Türkiye, bazı tarım ürünlerinde çok önemli bir sağlayıcıdır. Türkiye, dünya üretiminin yaklaşık % 70'ini karşıladığı fındık üretiminde dünya lideridir. İhracatın % 80-85'i AB üyesi ülkelere olmak üzere toplamda yüzden fazla ülkeye ihracat yapmaktadır. 2008 yılında Türkiye dünya fındık talebinin yaklaşık % 74'ünü karşılamıştır. Türkiye % 80'i AB üyesi ülkelere ihraç edilen kuru incirde de dünyanın en önde gelen ihracatçısı konumundadır. Türkiye'nin ihraç ettiği kuru kayısı miktarı dünya ihracatının yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır.

5.4.5. Tarımın İthalattaki Payı

Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına göre (ISIC, Rev.3), 2000 yılında toplam tarım ve hayvancılık ithalatı 2 milyar dolarlık bir değerle Türkiye'nin toplam ithalatının %3,6'sını oluştuyordu. 2013 yılında ise 7,6 milyar dolarlık tarım ve hayvancılık ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı %3,5 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2013 yılları arasında toplam ithalat rakamlarının 4,6 kat arttığı görülürken, tarım ve hayvancılık ithalatının ise aynı dönemde 3,8 kat arttığı görülmektedir.

Tablo 5.10. Tarım ve Hayvancılık İthalatının Toplam İthalat İçindeki Payı (ISIC Rev.3) (Bin Dolar)

Yıllar	Toplam Tarım ve Hayvancılık İthalatı	Toplam İthalat	Toplam İthalattaki Payı
2014 / ilk 4 ay	2.762.587	78.146.155	0,035
2013	7.557.377	251.649.892	0,030
2012	7.246.083	236.545.141	0,031
2011	8.669.250	240.841.676	0,036
2010	6.261.329	185.544.332	0,034
2009	4.448.084	140.928.421	0,032
2008	6.151.343	201.963.574	0,030
2007	4.352.787	170.062.715	0,026
2006	2.634.345	139.576.174	0,019
2005	2.541.823	116.774.151	0,022
2004	2.527.739	97.539.766	0,026
2003	2.383.736	69.339.692	0,034
2002	1.590.783	51.553.797	0,031
2001	1.321.289	41.399.083	0,032
2000	1.973.810	54.502.821	0,036

Kaynak: TÜİK

Türkiye, 1980'lere kadar hububat ürünlerinde net ihracatçı konumundaydı. Artan nüfusla birlikte talebin arzın üstüne çıkması 1980'lerden sonra hububat ithalatına başlanmasına sebep olmuştur. 2007 ve 2008 yıllarında görülen kuraklıkla birlikte hububat ithalatında ciddi bir artış olmuş ve 2007 yılında 973 milyon ABD doları, 2008 yılında ise 2,1 milyar ABD doları değerinde hububat ithal edilmiştir. 2009 yılında ithal edilen hububat miktarı 1,2 milyar ABD dolarına düşerek, toplam tarımsal ithalatın % 26'sını oluşturmuştur. İthal edilen başlıca hububat olan buğday 902 milyon ABD dolarıyla, 2009 yılında, toplam

hububat ithalatının % 75'ini oluşturmıştır. Türkiye, sebze ve meyveler açısından kendi kendine yetebilen bir ülkedir. Bazı ender meyveler (muz, ananas, hindistan cevizi, vs.) sınırlı yurt içi üretim sebebiyle ithal edilmektedir. Türkiye 2009 yılında % 70'i muz olmak üzere 121 milyon ABD doları değerinde meyve ithal etmiştir.

5.4.6. Cari Açıkta Tarım

Türkiye'de tarım ve hayvancılık sektöründe, çoğu yıl dış ticaret açığı yaşanmaktadır. Dış ticaret fazlasının gerçekleştiği yıllarda bile bu rakam düşük olmaktadır. Mukayeseli avantajına rağmen, sektörün istikrarlı olarak yüksek miktarda dış ticaret fazlası yaratan bir sektör olamamasının önemli nedenlerinden birinin de sektöre yeteri kadar yatırım yapılmaması olduğu üzerine tartışmalar devam etmektedir. Tarımın, toplam istihdamdaki payı %25 olduğu halde, bu sektörün GSYH'ye katkısı sadece %8 civarında gerçekleşmektedir.

Tablo 5.11. Cari Dengede Tarım (Isic Rev.3) (Bin Dolar)

	Toplam Tarım ve Hayvancılık İhracatı	Toplam Tarım ve Hayvancılık İthalatı	Cari Denge
2014 / ilk 4 ay	2.022.937	2.762.587	-739.650
2013	5.626.812	7.557.377	-1.930.565
2012	5.167.145	7.246.083	-2.078.938
2011	5.148.007	8.669.250	-3.521.244
2010	4.919.250	6.261.329	-1.342.079
2009	4.336.780	4.448.084	-111.304
2008	3.923.626	6.151.343	-2.227.716
2007	3.709.447	4.352.787	-643.340
2006	3.466.631	2.634.345	832.286
2005	3.314.031	2.541.823	772.207
2004	2.525.828	2.527.739	-1.911
2003	2.104.662	2.383.736	-279.074
2002	1.743.890	1.590.783	153.106
2001	1.967.606	1.321.289	646.317
2000	1.651.912	1.973.810	-321.898

Kaynak: TÜİK

2000-2013 dönemindeki tarımda ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında, cari işlemler dengesinde tarımın, ağırlıklı olarak cari işlemler açığına katkıda bulunduğunu görmekteyiz. 2001 yılında 646 milyon dolarla cari işlem fazlası veren tarımda, özellikle 2007-2008 yılları geçişinde ciddi bir açık gözlenmiştir. Bu dönemde tarımda dış ticaret dengesi 3,5 kat açık vermiştir. Sonraki yıl düşüşe geçen tarımda dış ticaret açığı, arkasından 2010 yılında tekrar yükselmiş ve 1,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarımda dış ticaret açığı, 2011 yılında 3,5 milyar dolar, 2012 yılında 2 milyar dolar ve 2013 yılında ise görece küçük bir düşüşle 1,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Neo-liberal politikaların uygulandığı 1980’li yılların başından beri Türkiye’nin tarımsal üretim yapısında ve dış ticaretinde büyük değişiklikler olmuştur. Tarımda büyük ölçüde kendine yetebilen bir ülke olan Türkiye, bu konumunu yitirerek, pek çok ürünü ithal etmek zorunda kalmıştır. Genel ihracat dengesi bakımından, tarımda net ihracatçı konumdan net ithalatçı konuma gelinmiştir.

Netice itibariyle, Türkiye gıda maddeleri dış ticaretinde net ihracatçı, tarımsal hammadde dış ticaretinde ise net ithalatçı konumdadır. Bu alandaki dış ticaret, özel sektör taleplerine göre şekillenmektedir. Gıda sektörü ithal ettiği hammaddeyi işleyerek yine yurtdışına satmaktadır (*Türkiye’de Çiftçilik ve Hayvancılık Değerlendirmesi için bakınız KUTU 1*).

KUTU 1: ÇİFTÇİLİK VE HAYVANCILIK

TÜİK verilerinde tarım üç alt başlık toplamında verilir: Tarım ve avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık. Yine TÜİK verilerine bakıldığında, 2001 yılında buğday ekilen alan 93.500.000 dönüm iken 2012 yılında 75.296.394 dönüme düşmüştür. Bu süreçte 2001 yılında 44.542.000 baş olan toplam hayvan varlığı 49.697.431 başa yükselmiş. 11 yılda toplam hayvan varlığındaki artış %11,6 olarak gerçekleşmiştir.

Üretilen buğdayın tamamı hayvan yemi olarak kullanılmıyor. Ekmek üretiminde de yoğun buğday kullanımı mevcuttur. Aynı durum hayvancılığın diğer temel iki girdisi olan arpa ve mısır için de söz konusudur. Bir an için üretilen tüm buğday, arpa ve mısırın hayvancılıkta kullanıldığı varsayılsa bile, 2001 yılında hayvan başına düşen buğday üretim miktarı 0,43 ton seviyesinden 2012 yılında 0,40 tona düşmüş. Hayvan sayısını artırırken yem üretiminde bu artışın gerisinde kalınmış. Hayvan başına arpa üretimi 2001 yılında 0,17 ton iken 2012 yılında 0,14 ton olarak gerçekleşmiş. Mısırın sadece büyükbaş hayvanların tükettiğini varsayılsa, 2001 yılında hayvan başına üretim 0,21 tondan 2012 yılında 0,33 tona yükselmiş. Çayı ve Mera arazisi ise 2001 yılında 14.617 bin hektarken; 2012 yılında da 14.617 bin hektar olarak kalmış. Yani bir hektarlık bir ilerleme dahi olmamış.

Ücretler tarafında ise, 2001 yılında sürekli tarım işçisinin ortalama ücreti 200,4 TL iken; 2012 yılında 1.090 TL’ye yükselmiş. Tarımdaki maliyetlere mazot ve gübre fiyatlarındaki artış da muhakkak dahil edilmeli. Gübre konusunda Türkiye’nin önemli açmazlarından birisi ana besin maddelerinin kıtlığı ile hammadde kaynaklarına sahip ülkelere olan bağımlılıktır. Çiftçilerin alım gücü de gübre kullanımını sınırlandıran bir diğer unsur. Mazot fiyatı ise şehirde otomobiller için kullanılan motorin fiyatına eşit. Çiftçilere verilen mazot teşviki ise ancak fiili kullanımdan çok sonra gerçekleştiği ve düşük oranlarda kaldığı için yetersizdir. O nedenle toprağı ekip hayvanlara yem üretmektense başkasının ürettiğini satın almak hemen hemen aynı maliyete geldiği için çoğu verimli toprak, ekim alanı olarak değerlendirilmek yerine bir diğer önemli ancak verimsiz hayvancılık girdisi olan ota bırakılmış durumdadır. Çiftçinin maliyetleri nedeniyle nitelikli yem maddelerinden kaçınması süte de düşen verime sebep olmaktadır. **Böylelikle, endüstriyel tarımla Avrupalı bir çiftçinin bir inekten elde ettiği sütü, bizim çiftçimiz 2 ya da 3 inekten elde eden durumdadır. Hal böyle olunca daha çok emekle daha az verim ortaya çıkıyor.**

Yem hammaddeleri bir yana, hıyar, karpuz, kavun ve kuru soğan üretiminde de düşüş var. Bu arada hiçbir emtia değeri olmayan domatestede 2001 yılında üretim 8.425.000 ton iken 2012 yılında 11.350.000 ton olmuş. 3 tarafı denizlerle çevrili ülkemizde 2001 yılında deniz ürünleri üretimi 484.410 tondan 2012 yılında 396.322 tona düşmüş. Tatlı su ürünleri üretimi 2001 yılında 43.323 tondan 2012 yılında 36.120 tona düşmüş. Ancak yetiştiricilik üretimi 2001 yılında 67.244 tondan 2012 yılında 212.410 tona yükselmiş. Özetle, denizlerde ve göllerde üretim düşmüş. **Neden deniz balığını krizdeki Yunanistan’dan daha pahalı yediğimizin cevabı da burada yatıyor.**

Oysa Tarım Sektörünün Türkiye’nin büyümesine katkı sağlayabileceği çok önemli aşamalar var. Sadece iç tüketim ve ihracata dayalı büyüme, bu unsurlardan birisi eksik olduğunda bir anda düşüşe geçebiliyor. Son 11 yılda gerektiği gibi yararlanamadığımız Tarım Sektörü ise ben buradayım diye haykırıyor.

5.4.7. Tarıma Yönelik Destek ve Teşvikler

Son yıllarda yoğunluğu giderek artan tartışmalarda tarım sektörüne yönelik destekleme politikalarının diğer sektörler aleyhine sonuçlar doğurduğu ve kaynak etkinliğini olumsuz etkilediği şeklinde yaygın bir tartışma başlamıştır. Tarım sektörünün neden desteklenmesi gerektiğine ilişkin olarak birçok neden sıralanabilir. Burada temel iki noktaya değinilebilir. Birincisi tarım ve sanayi sektöründeki fiyatlama davranışı farklılığından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Sanayi sektöründe fiyatlama davranışı değişken maliyetler üzerine konan bir “mark-up” oranı ile belirlenirken, tarım sektöründe “esnek fiyatlama” geçerlidir. Başka bir ifadeyle tarım sektöründe çok sayıda üretici söz konusudur ve bu üreticiler tek el gücünden yoksun olup, piyasadaki fiyatı etkileme gücünden yoksun bulunmaktadır.

Tarım sektörünün karşılaştığı fiyat şoklarını önlemenin bir yolu bu fiyatlara müdahale ederek tarımsal üretim koşullarının sürdürülmesini sağlamaktır. İkinci neden olarak da dünya piyasaları için üretim yapan milyonlarca satıcı (çiftçi) olmasına karşın, daha az alıcıyı (ağırlıklı olarak da çok uluslu şirketler) bir araya getiren tarımsal piyasalar kendi hallerine bırakılmaları durumunda rekabetçi piyasa koşullarında çalışma imkânı bulunmamaktadır. Bunun en temel kanıtlarından biri uzun dönemli eğilimler açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ürün ihracat fiyatlarının diğer fiyatlara göre düşmekte olduğu ve gelişmekte olan tarım üreticilerinin gelişmiş ülkelere kaynak transfer ettiklerinin görülmesidir. Taraflar arasında güç dengelerinin bu kadar eşitsiz olduğu piyasalarda zayıf olan tarafın korunması/ güçlendirilmesi ancak tarıma yönelik destekleme politikaları ile mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeyle dünya fiyatlarında tarım aleyhine uzun dönemde meydana gelen bozulmanın ve dalgalanmaların çiftçinin eline geçen fiyatlara olduğu gibi yansımalarının yarattığı olumsuzluklar, tarıma yönelik destekleme politikaları ile kısmen de olsa önlenebilmektedir.

5.4.7.1. Tarımsal ürün arzında düşük esneklik

Tarım kesiminde desteklemelerin gerekliliğini anlamak için öncelikle tarım kesiminin özelliklerinin ve diğer kesimlerden farklılıkların anlaşılması gerekmektedir. Tarım kesiminin en önemli özelliği tarımsal üretimin büyük ölçüde üreticinin kontrolü altında olmayan doğa koşullarının etkisi altında olmasıdır. Tarımsal üretimin gerçekleşmesi uzun bir zaman süreci gerektirdiği için, talep baskısına cevap vermek üzere tarımsal ürün arzı hemen artırılamamakta, dolayısıyla kısa dönemde tarımsal ürün arzı düşük bir esneklik göstermektedir. Tarım kesimi ikili bir yapı gösterir. Tarımsal ürünler, birisi pazar, diğeri de öz tüketim olmak üzere iki amaçla üretilmektedir. Tarımsal fiyat politikası açısından önemli olan kısım piyasa için yapılan üretimdir.

5.4.7.2. Sınırlı sermaye-yoğun teknoloji

Tarım kesiminde sanayi kesiminin aksine, azalan verim kanunu geçerli bulunmaktadır. Bu durum tarım kesiminde fazla sermaye kullanılmasını önlemekte, dolayısıyla sermaye-yoğun teknolojinin uygulanmasını sınırlı kılmaktadır. Çok sayıda ve dağınık olan tarımsal işletmeler ürettikleri ürünleri genellikle tam rekabete çok yakın piyasalarda sattıkları

halde, ihtiyaçları olan girdileri oligopolistik, hatta bazı hallerde monopsonistik piyasalardan sağlamaktadırlar. Devlet müdahalesi olmadığı takdirde, tarımsal üreticiler bu piyasa koşullarına göre, gerek girdi satın alırlarken, gerekse ürünlerini arz ederlerken iki yönlü sömürüye açık durumdadırlar.

Bütün bu nedenlerin etkisiyle tarımın ve tarım ürünleri fiyatlarının desteklenmesi gerekmektedir. Zira sanayi ve hizmet sektörleri gümrük politikaları, teşvik tedbirleri, vergi indeleri v.b. koruma araçları ile korunmaktadır. Tarım kesiminin ise kendine özgü nitelikleri nedeniyle daha özel koruma politikaları ile desteklenmesi gerekmektedir.

5.4.7.3. Taban Fiyat uygulaması

1930'lardan bu yana uygulanan taban fiyat politikası bu özel koruma politikalarından biridir. Taban fiyat kavramı, çiftçi gelirlerinin düzenlenmesini, kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak, tarımsal üretimi artırmak, şehirleşme politikasını yönlendirmek, tarım ve tarım dışı sektörler ilişkisini düzenlemek gibi amaçları tek veya birlikte içermekte ve ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, amaçlarına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Genel bir tanımlama ile taban fiyat çiftçiye ürettiği ürünü belirli bir asgari fiyatla, belirtilen aracı bir kuruluşa satma imkânı ve garantisi veren bir fiyat olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olarak belirsizliği, mevsimlik dalgalanmalar gösterişi, tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük oluşu, üreticilerin arz cephesinin oluşturmada etkili olmalarını kısıtlamaktadır. Fiyat mekanizmasında üreticiler aleyhine olan olumsuzlukları gidermek amacıyla devlet tarım ürünleri piyasasına taban fiyat politikası ile destekleyici olarak girmektedir.

Tarımsal destekleme çok çeşitli yollarla yapılabilmektedir. Bunların içerisinde; destekleme alımları, tohumsal girdilere yapılan fiyat destekleri, tarımsal yatırım teşvikleri, dış ticarete teşvik ve dış ticarete koruma, kredilerin daha düşük faizle sağlanması, süt teşvik primleri, doğal afet ödemeleri, ekim alanlarını sınırlama ve destekleme primleri, sulama yatırımları, toprak ıslah çalışmaları, mera ıslahı, arazi toplulaştırması gibi yatırımlar, hayvan ıslahı, bitki hastalık ve zararlılarına karşı erken uyarı sistemleri kurulması, toplu ilaçlamalar, araştırma ve yayın çalışmaları, kooperatif tarzı örgütlenmelerin desteklenmesi gibi etkinlikler yer almaktadır.

5.4.8. Tarıma Yönelik Finansman

Tarımın en büyük finansman yükünü çeken Ziraat Bankası yanında son dönemlerde başkaca finans kurumlarının da tarım sektörüne yöneldikleri dikkatlerden kaçmayacak bir değişimdir. Öyle ki, 2000 yılında tarıma sağlanan finansmanın neredeyse tümü kamu bankaları tarafından sağlanırken 2013 itibarıyla yerli özel bankaların tarım kredilerindeki payı % 22, yabancı özel bankaların payı ise % 14,3 olarak gerçekleşmiştir. Oysaki 2000 yılında özel bankaların payı sadece % 0,4 düzeyindeydi.

Tablo 5.12. Sahiplik Yapısına Göre Tarıma Sağlanan Finansman

Sahiplik Yapısı	2012		2013	
	Milyon TL	Pay %	Milyon TL	Pay %
Kamu	22.748	69,7	23.192	63,7
Yerli Özel	6.134	18,8	8.014	22,0
Yabancı Özel	3.761	11,5	5.195	14,3
Toplam	32.643	100,0	36.401	100,0

Kaynak: BDDK

5.4.9. Kırsal Nüfus ve Kentli Nüfus Ayrımı

2000 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %64,7, belde, köy ve kırsalda yaşayanların oranı %35,3 iken; 2013 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus %91,3'e yükselmiş ve kırsal nüfus oranı ise %8,7'ye düşmüştür. Kent nüfusundaki bu önemli artışta, 06.12.2012 Tarih ve 28489 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6360 Sayılı Kanun kapsamında 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının etkisi olmuştur.

Tablo 5.13. Türkiye'de Nüfusun Dağılımı

Yıl	Kentli Nüfus		Kırsal Nüfus	
	Bin kişi	%	Bin kişi	%
2000	41.601	64,7	22.658	35,3
2001	42.511	65,3	22.624	34,7
2002	43.428	65,8	22.581	34,2
2003	44.348	66,3	22.525	33,7
2004	45.274	66,8	22.460	33,2
2005	46.201	67,4	22.381	32,6
2006	47.129	67,9	22.292	32,1
2007	49.748	70,5	20.838	29,5
2008	53.612	75,0	17.905	25,0
2009	54.807	75,5	17.754	24,5
2010	56.222	76,3	17.501	23,7
2011	57.386	76,8	17.339	23,2
2012	58.448	77,3	17.179	22,7
2013	70.034	91,3	6.633	8,7

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 2008 yılında kentli nüfus oranının bir önceki yıla göre (2007) %70,5'den % 75'e yükseldiği, köy, belde ve kırsaldaki nüfusun oranının ise % 29,5'den % 25'e düştüğü görülmektedir. Son 14 yıllık dönemde kentli nüfus oranındaki en önemli artış 2008 yılına tekabül etmektedir.

5.4.10. Tarımın İstihdamdaki Payı

Kentli nüfustaki artış ister istemez istihdam konusunda da kendini göstermektedir. Buna göre toplam istihdam içinde tarımın payı 2000 yılında %36 iken, 2013 yılı itibariyle bu oran %23,6'a düşmüş durumdadır.

Tablo 5.13. Tarımsal İstihdam (bin kişi)

Yıl	Toplam İstihdam	Tarımda İstihdam	Tarım Payı %
2000	21.581	7.769	36,0
2001	21.524	8.089	37,6
2002	21.354	7.458	34,9
2003	21.147	7.165	33,9
2004	19.631	5.713	29,1
2005	20.067	5.154	25,7
2006	20.453	4.907	24,0
2007	20.739	4.867	23,5
2008	21.193	5.016	23,7
2009	21.277	5.240	24,6
2010	22.594	5.683	25,2
2011	24.110	6.143	25,5
2012	24.821	6.097	24,6
2013	25.524	6.015	23,6

Kaynak: TÜİK

Yukarıda daha önce belirtildiği üzere 2008 yılında kentli nüfusta ciddi bir oranda yükseliş, kırsal nüfusta ise ciddi bir oranda düşüş yaşanmışken, aynı çarpıcı değişim istihdam konusunda görülmemiştir. Öyle ki, 2008 yılında kırsal nüfusta azalış olmasına karşılık istihdam açısından bakıldığında 2008 yılında tarımın toplam istihdam içindeki payı bir önceki yıl olan 2007 yılına göre (23,5) %0,2 puan artarak % 23,7 olarak gerçekleşmiştir. Hala bile azalan nüfusa karşılık tarım Türkiye'nin istihdamına çok önemli bir katkı sağlamaktadır.

5.5. AİLE TARIMI VE TARIMIN KOBİLEŞMESİ

Birleşmiş Milletler tarafından 2014 yılı tüm dünyada "Aile Tarımı" yılı olarak ilan edilmiştir. Aile tarımı ya da aile çiftçiliği kavramı (family farming), evrensel bir tanıma henüz sahip olmamakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nde küçük ölçekli gelirleri olan çiftliklerden, multi-milyonluk girişimlere kadar olan geniş bir yelpazedeki çiftlikleri tanım-larken, örneğin Brezilya'da görece daha az varlıklı çiftliklere atıf yapar. 2014 yılı boyunca kutlanacak olan Uluslararası Aile Çiftçiliği yılı için Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nın yaptığı tanım şu şekildedir:

“Aile çiftçiliği, aile tarafından idare edilen ve uygulanan, hem erkek hem de kadınların dâhil olduğu ağırlıklı olarak aile emeğine dayalı (tüm aile tabanlı tarımsal aktiviteleri kapsayacak biçimde), tarım, ormancılık, balıkçılık, meracılık ve su ürünleri yetiştiriciliği gibi faaliyetlerin tertip edilmesini ifade eder. Aile ve çiftlik bir aradadır, birlikte gelişirler ve ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel fonksiyonları bir araya getirirler.”

5.5.1. Aile Tarımının Özellikleri

Aile çiftçiliği hem gelişen, hem de gelişmekte olan ülkelerde gıda üretimi sektöründe tarımın en etkin birimlerinden biridir. Ulusal düzeyde başarılı bir aile çiftçiliği; tarımsal ve ekolojik koşullar ve bölgesel özellikler, uygulanacak çevre politikaları, pazarlama olanakları, doğal kaynakların varlığı, teknoloji ve yayım hizmetlerine erişim, tarımsal finansman olanakları, demografik, ekonomik, sosyo-kültürel koşullara erişim gibi birçok faktöre bağlı bulunmaktadır. Bunun yanında, kaynak ve hammadde temini, nüfusun yaşlanması ve çocukların arazileri terk etmesi, eğitim ve finansman hizmetlerinin eksikliği ve erişim güçlükleri, fiyat oluşum süreçlerine çok sınırlı katılmaları ya da hiç katılamamaları gibi sorunları bulunmaktadır.

Endüstriyel tarımın, üretimi, işlemeyi ve nakliyyeyi de göz önüne aldığımızda, tüm gıda zincirinin bütün küresel sera gazı emisyonlarının yarısına yakınından sorumlu olabileceği ileri sürülmektedir. Gıda üretiminin yeniden yerelleşmesi, fosil yakıt tüketen şirket tarımı yerine görece çok daha çevre dostu aile çiftçiliğine ağırlık verilmesi, hem gelir dağılımı hem de küresel çevre hassasiyetleri açısından iklim krizinin çözümüne katkıda bulunarak, daha yaşanabilir bir dünyanın anahtarı olabilir. Ayrıca, aile çiftçiliği, özellikle de sosyal korumaya ve toplumların refahına yönelik politikalarla desteklendiğinde yerel ekonomilerin canlanması için de bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır.

5.5.2. Aile Tarımının Ekonomiye Katkısı

Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre, örgüte üye olan ülkeler arasında, dünya popülasyonunun %96'sını temsil eden 167 ülkede bulunan çiftliklerin sayısı 570 milyon civarındadır. Söz konusu bu sayı içinde ise, aile çiftliklerinin sayısı 500 milyon olarak tahmin edilmektedir. Aile çiftçiliğinin hedefleri arasında, sürdürülebilir aile çiftçiliğine olanak sağlayan politikaların geliştirilmesine destek sağlama, bilgi, iletişim ve kamu bilincini artırma, aile çiftçiliğinin ihtiyaçlarının, potansiyelinin ve sınırlarının daha iyi anlaşılmasını sağlama ve teknik destek ve sürdürülebilirlik için sinerji oluşturma gibi hedefler yer almaktadır. Tüm bu hedefler esasında, daha gelişmiş sosyo-ekonomik yaşam şartlarıyla birçok noktada kesişmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nda onaylanan 2014-2020 bütçesinde, tarımsal destekleme politikasında aile çiftçiliğinin öne çıkarılması, Avrupa Birliği'nin aile çiftçiliğine verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca, bu konuda özel destekler verileceği belirtilmiştir. Bunun yanında, Amerika Birleşik Devletleri'nde tarımda, özellikle hayvancılıkta büyük şirketlerin payı sadece yüzde 3-4 civarında iken, işletmelerin yüzde 96-97'sini aile işletmeleri oluşturmakta-

dır. Gene Avrupa Birliği'nde tarımsal üretim yapan 12 milyon tarım işletmesinde istihdam edilen işgücünün %84'ü aile fertlerinden oluşmaktadır ve tarım işletmelerinin %98'i aile işletmesidir.

Türkiye'de istihdamın yapısı incelendiğinde tarım sektörünün her zaman önemli olduğu görülmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemi 2014 verilerine göre Türkiye'de geçimini çiftçilikle kazanan yaklaşık 2,3 milyon çiftçi vardır. Türkiye'de kırsal nüfusun payı ve istihdamda tarım sektörünün payı zaman içerisinde azalmakla beraber önemini muhafaza etmektedir. 1990 yılında Türkiye'de istihdam edilenlerin %46'sı tarım sektöründe çalışırken, günümüzde yaklaşık %24'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. İstihdamda tarım sektörünün payı son 20 yılda yaklaşık %50 azalmasına rağmen, hala çalışan 4 kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Tablo 5.15. Tarımsal İstihdam (bin kişi)

	Toplam Hektar (Milyon)		Dünya'daki Toplam Tarım Alanları İçindeki Payı
	1961	2010	100%
Dünyadaki Tarım Alanları	4.460	4.889	100%
Çin	343	525	11%
Avustralya	462	456	9%
ABD	448	414	8%
Brezilya	151	261	5%
Rusya Federasyonu	-	217	4%
Türkiye	-	39	0,70%

Kaynak: FAO, 2014.

Dünya'daki tarım alanlarına göz atıldığında, en yüksek paylara sahip ülkelerin bile, ölçek ekonomisi tabanlı tarım politikaları yerine, aile işletmeleri ve aile çiftçiliğine verdikleri önem ve yeni politika oluşturma çabaları meselenin önemini bu açıdan da gözler önüne sermektedir. %8 ile dünyadaki tarım alanlarında dördüncü sırada bulunan Amerika Birleşik Devletleri, %5 ile beşinci sırada bulunan Brezilya gibi ülkeler, aile çiftçiliği konusunda adımlar atmaya başlamıştır. Dünya'daki tarım alanlarının %0,7'sine sahip olan Türkiye'de, Avrupa ya da diğer Batılı ülkelere nazaran daha genç işgücü ve avantajlı işçilik maliyetleriyle aile çiftçiliğinde kat edeceği mesafe önem arz etmektedir.

5.5.3. Tarımın Kobileşmesi

Kobilerin ekonomiye olan katkısı yukarıda incelenmişti. Bir diğer önemli husus ise Kobilerin Türkiye'nin ihracatında üstlendikleri roldür. Büyük ölçekli endüstriyel tarım işletmelerinin ülkelerin tarım sektörünün gelişimine yaptığı katkı geçmişten bugüne incelendiğinde özellikle kriz dönemlerinde esnek olmayan yapıları, tekelleşmeye müsait hareket edebilme özellikleri ve yüksek kar hedefleri nedeniyle çok tercih edilen bir model olmadığı sonucuna varılmaktadır. Özellikle Türkiye gibi ülkeler temel alındığında, üretim maliyet-

lerinin düşürülebilmesi için çiftçilerin girdi ve teknoloji bakımından desteklenmesi gereken; büyük ölçekli ve şirketlere dayalı tarım yerine sürdürülebilir küçük ve orta ölçekli; doğa, çiftçi ve tüketici dostu üretim yöntemlerini mümkün kılabilcek bir yapının oluşturulmasının gerekliliği kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu noktada bizim önerimiz aile tarımının bir ileri modeli olan “**Tarımın Kobileşmesi**”dir. Kobileşmiş tarımda finans kaynaklarına ulaşım imkânları kolaylaşabileceği gibi, özellikle kayıt-dışılık azalacak, istihdama yönelik olarak tarımın itici gücünden daha fazla yararlanma imkânına sahip olunacaktır.

Türkiye’nin toprak, iklim ve bitki zenginliği tarımsal üretim için önemli bir kaynaktır. Ancak geçmişte uygulanan neo-liberal tarım politikalarının çok başarılı sonuçlar ortaya çıkarmadığı önemli bir tespittir. Yeni model ile hedeflenen, bir yandan küçük ve orta ölçekli üreticileri toprağından ve üretimden koparmamak ancak tekellerin tarıma ve gıdaya hâkim olmasının önüne de set çekmektir.

Türkiye’nin mevcut büyüme modelinde tüketim ve ihracat önemli bir yer tutmaktadır. Tarım ise net ithalatçı olarak aslında Türkiye’nin büyümesine beklenen katkıyı yapamamaktadır. Tarımın Kobileşmesi ile büyümenin bacaklarından birisi olan ihracatın önü açılmaya çalışılmaktadır. Zira Kobilerin Türkiye’nin ihracatındaki rolü ve çabası tartışmasızdır. Yukarıda bahsedildiği gibi Tarımın Kobileşmesi özellikle işletmelerde defter ve belge kullanmak yoluyla kayıt-dışılığın azaltılması yönüyle de büyük önem taşımaktadır.

Tarımın Kobileşmesi ile Türkiye’de en büyük eksiklik olan “Merkezi Tarım Borsası”nın da alt yapısı sağlanabilir. Merkezi Tarım Borsası’nın tesis edilmesi, ihracatta büyük önem taşıyan “Sözleşmeli Tarım”ın Türkiye genelinde yerleşmesine imkân sağlar. Böylelikle tarımda verim ve kalite artışıyla birlikte gelir artışı da beraberinde gelecektir.

5.6. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

5.6.1. Finansmana Ulaşım

- i. Kobi büyüklüğünde tarımsal işletmelerin (Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler) en önemli sıkıntılarından birisi tıpkı farklı alanlarda faaliyet gösteren Kobiler gibi finansman kaynaklarına ulaşmakta yaşadıkları sorunlardır. Ancak Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler açısından belki de güncel en önemli sorun, bu işletmelerin tarımsal üretim faaliyeti içerisinde yer almalarına karşılık KOSGEB açısından KOBİ kavramının dışında sayılmalarıdır. 18.09.2009 Tarih ve 27353 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan 2009/15431 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nda; Tarım Faaliyetleri, KOSGEB tarafından destekleme kapsamında yer alan işletme ve faaliyetler dışında tutulmuştur. Bu husus özellikle üretim faaliyetinde yer alan Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler açısından haksız rekabet yaratmakta ve tarımsal alanda aile tarımından şirketleşmeye olan geçişi özendirmemektedir. **Görüşümüz tarımsal üretim gerçekleştiren KOBİ’lerin de KOSGEB desteklerinden yararlanan işletmeler kapsamına alınmasıdır.**

- ii. Türkiye’de rapor genelinde bahis konusu edildiği gibi özel bankacılık faaliyetlerinden tarımın aldığı pay artmaktadır. Ancak Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin halka arzına yönelik kolaylaştırma sağlanmalıdır. Bu hususta halen Borsa İstanbul altında GİB mevcut olmasına karşılık, etkin çalışmadığı bir gerçektir. Sadece aynı işi **yapan firmaların yer alacağı bir endeks ile (örneğin BIST-Tarım gibi) başlangıç yapılabilir.** Bu sayede Kobileşmiş Tarım İşletmelerinin rekabet edebilirliği ve kıyaslama imkânı da denetime tabi tutulmuş olacaktır. Bu işletmeler için belirli bir oranın üstünde halka açılmaya imkân tanınmaması ve SPK tarafından belirlenmiş bir yönetici-denetçinin bu firmalara atanması, kurumsallaşma anlamında da Kobileşmiş Tarımsal İşletmelere büyük destek sağlayacaktır.
- vi. Tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için **merkezi bir tarım borsasının ve alt ürünlerinin gelişmesi ve kullanılır olması kaçınılmazdır.** Dünya genelinde kabul görmüş temel emtialarda tarımsal ürünlerin olması şaşırtıcı değildir. Bu anlamda özellikle türev ürünlerin kullanılabilir hale gelmesi için **“Lisanslı Depoculuk” alanının uygulanabilir olması için bu alana ilişkin kolaylaştırıcı önlemler ile özendirici faaliyetlerin acilen hayat bulması gerekmektedir.** Dünya piyasalarında kabul gören emtia ürünlerinin (örneğin Amerikan tipi pamuk, mısır, şeker, kakao gibi) üretimi özellikle teşvik edilmelidir.
- vii. Akaryakıt fiyatları ülkemizde tarımın maliyetli olmasının en önemli nedenidir. Tarımda kullanılan motorinin şehirde otomobillerde kullanılan motorin fiyatı ile aynı olması tarımsal maliyetleri artırmaktadır. **Denizcilik ve Hava Taşıma faaliyetlerine tanınan ÖTV istisnasının mutlaka Kobileşmiş Tarımsal İşletmelere de tanınması gerekmektedir.** Bu konunun denetimi için Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin büyüklüklerine göre traktör sahibi olması (ya da biçerdöver – işletmenin faaliyet türüne göre) şartı ve bu **traktörlerde taşıt tanıma sistemin kullanılabilir olması şartıyla ÖTV istisnalı mazot alımı kolaylıkla sağlanabilir.** Traktör zorunluluğu tarımın makineleşmesi ve traktör satışlarının artışı gibi olumlu katkılar sağlayacaktır.

5.6.2. Vergilendirme

Vergilendirmede alım ve satımda aynı KDV oranlarının uygulanması için uyumlaştırma çalışmaları yapılmalıdır. **Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerde istihdam edilen personele yönelik olarak SGK primleri diğer işletmelere uygulanan SGK prim oranlarından düşük tutulmalı,** bu sayede kayıtlı istihdamın önü açılmalıdır.

5.6.3. Teknoloji Kullanımı

Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin modern teknolojiden yararlanmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Özellikle **Kobileşmiş Tarımsal İşletmeler için finansal kiralama özendirilmelidir**. Beklenen hurda teşviki, traktör satışlarının artışı sağlayacağı gibi, makine parkının yenilenmesine de imkân tanıyacaktır. Sanayi Bakanlığı'nca hazırlanan ve 2011-2014 yıllarını kapsayan Türkiye Makine Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda traktörde hurda teşviki konusu yer almasına karşılık geçen süre içerisinde bu konuda atılmış somut bir adım henüz mevcut değildir. Türkiye'de trafiğe kayıtlı 1 milyon 500 bini aşkın traktör vardır, ancak bunların yaklaşık 733 bini 25 yaş ve üzerindedir. Diğer bir ifadeyle bu traktörler ekonomik ömrünü tamamlamış durumdadır. Türk Tarım Alet ve Makinaları İmalatçıları Birliği (TARMAKBİR) tarafından yayınlanan raporda tarım sektörüne yönelik değerlendirmelerde bulunulurken bu konuya da dikkat çekilerek, ömrünü tamamlamış traktör kullanımının sadece bir yılda yol açtığı kayıpları şu şekilde sıralanmıştır:

- 700 Litre daha fazla yakıt ve yağ tüketimi (4,6 TL/Litre): 3,200 TL
- Daha fazla bakım ve onarım masrafı: 1.800 TL
- 100 Saat iş kaybı (65 TL/Saat): 6,500 TL
- 1.816 kg daha fazla Co2 Emisyonu ortaya çıkması (13,4 Euro/Karbon Ton. Bunun Karşılığı olarak yaklaşık 75 TL karbon sosyal maliyeti)
- Toksik Zararlar (80 kg NOx, 56 kg CO, 82 kg HC ve 27 kg Kurum)
- Ürün miktar ve kalite kayıpları
- Düşük kapasiteli traktör ve ekipman kullanılması ile birim üretim maliyetlerinin fazla olması
- Artan gürültü emisyonu nedeniyle bozulan insan sağlığı, azalan iş verimi
- Artan kaza riskine bağlı olarak oluşan can ve mal kayıpları

Türkiye'de 733,739 adet 25 yaş ve üzeri traktör var ve buradan yola çıkarak ürün kayıpları hariç toplam yıllık kayıp yaklaşık 8,5 Milyar TL olarak hesaplanmaktadır.

Bu konuyla ilgili diğer önemli bir husus ise; çok sayıda çiftçinin yeni üretim için gerekli finansı temin amacıyla borçlanma aracı olarak kullandığı eski traktörünü, değerinin bir kısmını yeni traktörün peşinatına saydırarak kalan kısmını da nakde çevirmek suretiyle yenilemesidir. Bu durum bir yandan çiftçiyi borç batağına sürüklerken, diğer yandan ikinci el traktör fiyatlarının gerçek değerlerinin çok üstüne çıkmasına yol açmaktadır. Böylece traktör yenileme sürecinin olağan dinamliğini yitirmesine ve yeni traktör talebinin baskılanmasına neden olmaktadır. Esasen çiftçi de ekonomik ömrünü tamamlamış traktörünün yarattığı mali kaybın farkında olmasına karşılık maddi yetersizlikler nedeniyle üretme eskisi ile devam etmek zorunda kalmaktadır .

Mevcut durumda ikinci el traktör fiyatları olması gerekenden çok yüksek seviyelerdedir. **Verilen teşvik maddi açıdan bu traktörleri hurdaya sayıp yenisini alacak biçimde önemli bir oranda olmalıdır.** Sektörde planlanan yıllık 10 bin traktörün yenilenmesi ve bunun her yıl devam etmesi yönündedir. **Mevcut verilerle hareket edilmesi durumunda**

en az 400-500 bin traktörün yenilenmesi şarttır. Biçerdöverde ise durum daha korkutucudur. Burada yıllık kayıp yaklaşık 1 milyar TL.

5.6.4. Projelendirme Desteği

Tarımsal Projelerde en önemli maliyet unsurlarından birisi şüphesiz projelendirme aşamasıdır. Özellikle yeni yatırıma girişecek girişimcilerin yatırım öncesi uygulamayı planladıkları kapasite büyüklüğüne uygun mimari projenin çizilmesi, bu mimari projeye uygun tesisat projesinin ve benzeri projelerin hazırlanması büyük zaman ve kaynak israfına neden olmaktadır. Oysa ülkemizde TOKİ gibi inşaat projelerinin çizilmesi ve uygulamasında uzman bir yapı mevcuttur. TOKİ bu süreçte aktif rol almalıdır. Çeşitli ölçek büyüklüklerinde alternatif birkaç proje üretilerek, yatırımcının (girişimcinin) kullanımına belirli bir ücret karşılığında sunulmalıdır. Bu sayede hem yatırımcı yüksek fiyatlarla proje çizen ya da çizdiğini iddia eden kişilerin elinden kurtarılmış olacak hem de zaman içerisinde tarımsal üretim işletmelerinde standartlaşma ve yapı kontrolünde kolaylıklar sağlanacaktır. Burada **TOKİ'den beklenen aktif olarak inşaat sürecine girmek değil ancak çağdaş standartlara uygun standartlaşmış ve izne hazır projelerin ücreti karşılığı isteyene sunulmasıdır.** Bu sayede kısıtlı kaynakların gereksiz sarfı da önlenmiş olacaktır.

5.6.5. Cari Açığın Düşürülmesinde Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi

Raporun bütününde tarımın net ithalatçı konumda olduğundan bahsetmiştik. Bu kez üretimde seçicilik ve özellikli ürünlerin desteklenmesi ile cari açığın kapatılmasında ya da en azından net ithalatçı konumdan net ihracatçı konuma geçebilmek mümkündür.

5.6.5.1. Organik ve Doğal Ürün Üretimine Teşvik

Dünyada yaklaşık 1,8 milyon üretici toplam 37,2 milyon hektar alanda organik tarımsal üretim gerçekleştirmektedir. Aralık için sertifikalandırılan alanlar ve doğadan toplama yapılan tarım dışı 32,5 milyon hektarlık organik alan da işin içine katıldığında, organik tarım alanlarının büyüklüğü toplam 70 milyon hektara ulaşmaktadır.

En büyük organik tarımsal üretim alanına sahip olan ülke ise 12 milyon hektar ile Avustralya'dır. Avustralya'nın sahip olduğu toplam tarımsal arazisinde organik tarımsal alanın payı ise yüzde 2,93. Ülkede organik tarımla uğraşan çiftçi/çiftlik sayısı 2 bin 129.

Organik tarımsal üretim arazisinde Avustralya'yı Arjantin, ABD ve Çin izliyor. Bloomberg ve Organik Tarım Hareketleri Uluslararası Federasyonu (IFOAM) tarafından 165 ülke arasında gerçekleştirilen organik tarım araştırmasına göre Türkiye, en fazla organik tarım arazisine sahip 14'üncü ülke konumunda. Türkiye'de organik tarımsal arazi yaklaşık 524 bin hektardır.

Türkiye'nin sahip olduğu toplam tarımsal arazide organik tarımsal alanın payı ise yüzde 2.16 civarındadır. Verilere göre Türkiye'de organik tarımla uğraşan çiftçi/çiftlik sayısı ise 57 bin 259 olarak hesaplanıyor. Bu haliyle Türkiye, organik tarımsal üretim alanında dünyada 14. sırada yer almaktadır. Organik ürün pazarında Türkiye'nin yaklaşık 350 milyon

dolarlık bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde, bu payı artırmak çok olasıdır.

Diğer taraftan aslında esas katma değer organik üründen ziyade **doğal ürünlerdedir. Türkiye'nin gerek toprak ve tohum zenginliği, gerek su kaynakları, gerekse iklimsel çeşitlilik nedeniyle doğal ürün üretimi temel alındığında ülkemiz çok daha büyük bir potansiyele sahiptir.** Türkiye'de organik tarımda öne çıkan bölge ise Doğu Anadolu Bölgesi'dir. Ardından Ege, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri geliyor. Mevcut bu potansiyel doğal ürün üretmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, öncelikle üretim sürecinin çok ciddi denetimlere ve ürün testleri ile tamamlanmış desteklere ihtiyacı vardır. Bu alanda verilecek destekler mutlaka ürünün toplanma aşamasında tarladan elde edilecek numunelere doğallık testi uygulandıktan sonra olmalıdır. Mevcut verilerle her ne kadar organik tarımsal alanların toplam tarımsal arazideki payı küçük gibi gözükse de bu trend hem dünyada hem de Türkiye özelinde her geçen gün artırmaktadır. Türkiye coğrafi yapısının tanıdığı imkân ile bu alanda dünyada söz sahibi olan birkaç ülkeden biri rahatlıkla olabilir.

5.6.5.2. Dünya Emtia Borsalarında Kabul Görmüş Ürünlerin Üretilmesi ve Yabancı Ülkelerde Toprak Satın alma ve /veya Kiralama

Kakao gibi bazı tarımsal ürünlerin coğrafi nedenlerle bizim topraklarımızda üretilmesi mümkün görülmemektedir. Ancak daha çok gelişmekte olan ekonomilerin başını çektiği birçok ülke, sınırlarını aşarak farklı ülkelere tarım arazileri kiralamakta ya da satın almaktadır. Bu şekilde 'gıda güvenliğini sağlamaya çalışan ülkeler tarım stratejilerini küresel bir boyuta da taşımaktadır. 2007-2008 yıllarında dünya çapında yaşanan gıda fiyatlarındaki yükseliş ile birlikte aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ekonomi, özellikle son 5 yılda farklı ülkelere tarım arazilerine yönelik stratejik işbirliği anlaşmalarına imza attı. Türkiye, Sudan ile imzaladığı 'Tarımsal İşbirliği Anlaşması' ile tarım arazisi kiralarak işletmek üzere adım attı. Kurulacak ortak bir şirketle, Sudan'da sulamanın yapılabildiği 780 bin hektar arazide üretilen endüstri ürünleri ihraç edilebilecek. Anlaşma kapsamında özel sektör de Sudan'da belirlenen tarım arazileri üzerine yatırım yapabilecek. Sudan'da bitkisel üretimin yanı sıra hayvancılık alanında da yatırımlar ve projeler gerçekleşecek. Böylece Türkiye ilk kez başka bir ülkede tarım yapacak. Tarım sektörüne yönelik uluslararası yatırımlarda öne çıkan ülkeler arasında Çin, Suudi Arabistan, Katar, İngiltere, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan, Kuveyt, Ürdün sayılabilir. Başta tahıl ürünleri ve hayvancılık olmak üzere gıda üretimine odaklanan ülkeler, enerji alanında da biyoyakıt üretimi için de toprak satın almakta ya da kiralamaktadır. Uluslararası alanda tarım arazileri ve hayvancılık projelerine son dönemde en fazla yatırım yapan ülkelere bir diğeri ise Suudi Arabistan'dır. Son yıllarda, Suudi Arabistan'ın kamu ve özel şirketleri kanalıyla tarım arazilerinin satın alınması ve kiralanmasına yönelik 11 milyar dolarlık yatırım yaptığı belirtiliyor. Tüm dünyada 206 milyon hektar arazi, üçüncü ülkeler tarafından ya satın alınmış ya da kiralanmış durumda. Ülkeler kadar küresel şirketler de tarım arazilerine yöne-

lik yatırımlara ilgi duymaktadır. Bunların başında ise ABD’li yatırım bankaları Goldman Sachs ve Morgan Stanley, İngiliz Landkom şirketi ile Japon Mitsui var. Son 5 yılda Goldman Sachs Çin’de hayvancılık alanında yatırım yaparken, Morgan Stanley Ukrayna’da 40 bin hektarlık arazi satın almış. İngiliz şirketi Landkom Ukrayna’da 100 bin hektar arazi üzerinde hem gıda hem de biyoyakıt için bitkisel üretim gerçekleştiriyor. Japon Mitsui ise Brezilya’da 100 bin hektar arazide soya fasulyesi üretmek üzere yatırım yapmış.

Türkiye, küresel anlamda bu hareketliliği kaçırmamak ve özellikle bizim coğrafyamızda üretilmeyen ve yüksek getiriye sahip ürünlerin üretimini teşvik etmelidir. Özellikle **biyoyakıt üretimi ve kakao gibi tarımsal üretimler, cari açığın kapatılmasına ilişkin önemli bir kazanç olacaktır.**

5.6.6. Toprak Analiz Haritasının Oluşturulması

Türkiye’de bireysel anlamda toprak analizine yönelik teşvikler verilmiş olsa da, hâlihazırda Türkiye’nin mevcut bir toprak analiz haritası yoktur. Hangi coğrafi alanda hangi üretimin verimli olabileceği, o alanda hangi ürünlerin üretiminin mümkün olduğu, hangi gübre çeşitlerinin kullanılabileceği gibi bir envanter mevcut değildir. Tarımsal üretim halen babadan, deden kalma bilgiler ile gerçekleştirilmektedir.

Diğer önemli bir husus, Türkiye’de tarımsal üretim planının olmamasıdır. Her isteyen istediği ya da karlı gördüğü ürünü istediği toprağa ekmektedir. Ürünler genel çerçevede desteklenmekte, ürünün ekildiği coğrafi bölgeye göre bir teşvik modeline gidilmemektedir. **Türkiye’nin tarımsal üretim planlaması acil olarak yapılmalı, bölgesel ekilmesi uygun görülen ürünler bu programa dahil edilmeli, sadece bu bölgede istenilen ürünün üretimini yapan tarımsal işletmeler destek kapsamından yararlanmalıdır.**

5.6.7. Gerileyen Ürün Analizi

Ülkemizde toprak analiz haritası mevcut olmadığı ve yapılması gerektiği gibi, **bölgesel anlamda gerileyen ürün analizinin de yapılması gerekmektedir.** Örneğin Bursa Bölgesinde kestane ve çilek gerileyen ürün analizi sonucunda keşfedilen ve yeniden ekimi sağlanan ürünlerdir.

5.6.8. Büyük Bölgesel Tarım ve Gıda Fuarlarının Düzenlenmesi

Dubai (Birleşik Arap Emirlikleri) tarımsal üretim faaliyeti olmamasına karşılık dünyanın en büyük tarım fuarlarından birisini düzenlemektedir. Tarımsal üretimde net ihracatçı olmanın yolu, üretim miktarının artmasıyla birlikte ihraç pazarlarına üretilen ürünün tedariğidir. Kobilere açısından ihracat müşterisi bulunması en zorlu konulardan birisidir. Tarım ve Gıda Fuarları Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin ihracata yönelmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak **büyük uluslararası fuarların düzenlenmesi ve bu fuarlara katılımın teşvik edilmesi büyük önem arz etmektedir.**

5.6.9. Üniversitelerde Tarım Ve Hayvancılık Programlarının Çeşitlendirilmesi

Ülkemizde özellikle yerli tohum ve yerli ırk hayvan üretiminde üniversitelerin bu alanlarla ilgilenen fakültelerine destekler verilmelidir. Tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve verimliliğin artırılması anlamında özellikle **Meslek Yüksek Okullarında tarım ve hayvancılığa yönelik alt programlar açılmalıdır.**

Ülkemizde eksikliği hissedilen en önemli meslek grubunu çobanlar oluşturmaktadır. Çobanların yetiştirilmesi için Meslek Yüksek Okullarına bağlı Sürü Yönetimi Programında okumak teşvik edilmelidir. Burada okumayı seçen öğrencilere öğrenim hayatları boyunca yüksek destekler verilmeli, iş garantili gelecek hazırlanmalıdır.

5.6.10. İstihdam

Kobileşmiş Tarımsal İşletmelerin ihtiyaç duydukları ancak iç piyasadan temin edemedikleri işgücünü (örneğin çoban vbg.) yabancı ülkelere temin edebilme ve yabancı işçiyi istihdam edebilmenin önü açılmalıdır.

5.6.11. Oluşturulmuş Tarım Havzalarına İşlerlik Kazandırılması

Türkiye’de mevcut olan mikro havzalarda tıbbi, lezzet, aromatik ve baharat değeri olan endemik bitkiler ekonomiye kazandırılmalıdır. Nitelikli bu endemik bitkiler için gıda alanında ‘Endemik Organik Ürünler’ adı altında özel bir sertifikalı ürün gamı oluşturularak katma değeri yüksek ihracat ürünleri geliştirilmelidir.

Bunun için Türkiye’nin sahip olduğu böylesi nitelikli mikro havzalar ve bu havzalardaki ürün envanteri çıkartılarak bu ürünler için özel sertifikalandırma yapılmalı, özel teşvik verilmeli ve ‘fonksiyonel gıdalar’ adı ile ayrı bir ürün konsepti oluşturulmalı, konvansiyonel pazar dışında özel bir pazar oluşturulmalıdır. KOBİ kapsamında verilebilecek bu teşvikler, biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlayacak, kırsal kalkınmayı sağlayacak, yeni ihracat kalemleri oluşturacak, istihdama katkı sağlayacak ve şehirlere hızlı göçü az da olsa engelleyebilecektir.

5.6.12. İsrafın Önlenmesi ve Verimliliğin Arttırılması

Ülke genelinde başlatılacak eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleriyle, israf ve verimsizliğin önüne geçilmelidir. Ürettiğimiz sebze ve meyvenin değişik şekillerde çöpe giden yüzde 25 oranındaki miktarın parasal değeri 20 milyar liradır. Bu rakama toprak, su, enerji, emek, ambalaj, lojistik maliyetlerini de eklediğinizde korkunç rakamlarla karşılaşılacaktır.

Kirlenmemiş su ve ekonomik olarak sulanabilir toprak varlığımızın kıymeti çok büyüktür. Bununla birlikte, su ve toprak kaynaklarımız her geçen gün zehirlenmektedir. Petrol türevi bir ürün olarak, milyonlarca dolarlık bir israfın yanında, su ve toprak kaynaklarımızı zehirleyen atık ambalaj (**naylon poşet**) kullanımı birçok ülkede olduğu gibi geri dönüşümlü ambalaja dönüştürülmeli, bez poşet kullanımına geçilmelidir.

Gıda güvenliğinin sağlanması, ekolojik dengenin korunması ve çevresel koşulların iyileştirilmesi ile verimlilik düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. **Gıda, tarım ve hayvancılık alanlarının tamamında, üretimden ambalaja, lojistikten pazarlamaya her alanda teknolojik faaliyetler, bilişim faaliyetleri yoğun olarak teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.** Yine bu alanlarda nano teknoloji ve biyoteknoloji faaliyetlerine hız verilmelidir.

5.6.13. Tarım ve Gıda Lobisi

Jeopolitik konumumuz itibarıyla birçok ülkeye ve yakın pazarlara gıda ve tarım ürünleri satabilme imkânlarımız mevcuttur. **Buna rağmen, etkin bir tarım ve gıda lobimizin olmayışı büyük eksikliktir.** Dünyada üretimde söz sahibi olunan ürünlerde (fındık, incir, kayısı, üzüm vb.) katma değeri yüksek ürünlerle pazar hâkimiyeti oluşturulmalıdır.

5.6.14. Toprak ve Su Kullanımında Reformist Çalışmaların Arttırılması

Önümüzdeki yıllarda gıda fiyatlarının dünya genelinde yüzde 10 ile yüzde 40 oranlarında artacağı göz önüne alındığında bunun yine küresel bağlamda sosyal, ekonomik ve siyasi yansımalarının olacağı kesindir. Bu nedenle gıda ve tarım konularında birtakım endişelerin olması da gayet normal olacaktır. Bir taraftan tüm dünyada gıdaya olan talep hızla artarken bir taraftan da küresel anlamda önümüzdeki 10 yılda tarımsal üretimin yüzde 1,5 oranlarında gerileyeceği tahminleri yapılmaktadır. Bu nedenle, modern teknolojilere dayalı olarak; toprak ve su kullanımında yapılacak reformist çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Arazilerin parçalı ve işletmelerin küçük ölçekli oluşunun önüne geçilmelidir. **Arazi toplulaştırmalarına hız verilmeli, tarım arazilerinde sanayi ve iskâna yönelik yapılaşma önlenmelidir.**

Özel Dosya

BÜYÜK DÖNÜŞÜM: KÜRESEL EKONOMİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ VE TÜRKİYE

1. Giriş

Dünya ekonomisi bir krizin mi yoksa büyük bir dönüşümün içinde mi? Bu soru tam da içinde bulunduğumuz bu günlerde küresel ekonomiyi anlatmak için seçeceğimiz bir başlangıç sorusu... Altı yıl önce başladığını kabul ettiğimiz ve bir gelişmiş ülkeler krizi olarak gündeme gelen süreç, bugünlerde gelişmekte olan ülkeleri de saran büyük bir dönüşüm halini almış vaziyette. O zaman, içinde bulunduğumuz süreci yalnızca bir küresel ekonomik kriz olarak tanımlayamayız.

İçinde bulunduğumuz süreç, gelişmiş ülkelerden başlayarak devam eden ekonomik ve siyasi bir dönüşüm. 1929 büyük krizi hızlı bir çöküş (crash) ve buna bağlı olarak, 2. Dünya Savaşı ile devam eden bir yeniden pazar paylaşımı süreci idi. Ancak bu sefer, dünyanın içinde bulunduğu süreç, hızlı bir çöküş ve bu çöküşün savaşıyla tamiri ve sistemin bu yolla yenilenmesi değil. Tam aksine küresel ekonomi adeta zamana yayarak, hızlı ve ani bir çöküşe (crash) fırsat vermeden eski olanı tasfiye ediyor ve tasfiye ettikçe de yeni olanları doğuruyor. Evet bir anlamda da içinde bulunduğumuz süreç, dünya ekonomisi hatta sistemi için bir ölüm ve yeniden doğum süreci. Burada “doğum ve ölüm” metaforunu kullandık çünkü bu süreci basit bir kabuk değiştirme ya da yenilenme olarak görmüyoruz.

Bu cümlelerden yola çıkmak üzere, içinde bulunduğumuz dönemi bir kriz ve çöküş dönemi olarak yorumlamıyoruz; tam aksine, küresel sistemin içinde bulunduğu dönem, Türkiye gibi ülkelerin hızla yukarı çıkacakları, fırsatları öne çıkartan yeni bir ‘dönüşüm’ ve ‘eşitlenme’ dönemidir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ülkeler, gelişmekte olan Asya’dan başlayarak teknoloji üretiminde ve buna bağlı küresel rekabette gelişmiş Batı’nın yanına tırmanmaktadırlar.

Aşağıdaki harita ünlü iktisat tarihçisi Angus Maddison'un verilerinden ve yorumlarından yola çıkılarak oluşturulmuştur ve 21. yüzyılın ilk çeyreği sonunda dünyanın ekonomik ağırlık merkezinin Amerika, Kuzey ve Orta Avrupa merkezinden hızla güneye, Asya'ya ineceğini bize göstermektedir ki, elimizdeki veriler bunu doğruluyor. Yalnız bu trend tam şimdilerde, yani 2014'ün sonundan itibaren Kafkasya, Türkiye ve Akdeniz tarafına da inmeye başladı.

Şekil 1. Dünyanın Ekonomik Ağırlık Merkezinin Tarihi Yolculuğu

Kaynak: Mc Kinsey, Veriler: Angus Maddison

Böyle olunca, Türkiye'nin içinde bulunduğu Doğu Avrupa ve Ön Asya coğrafyası, önümüzdeki on yıl içinde büyük ekonomik ve siyasi dönüşümlere sahne olacaktır. İşte biz bu çalışmada bu dönüşümlerin ipuçlarını vermeye çalıştık ve ülkemiz için önümüze gelen fırsatları sizin değerlendirmenize sunduk.

2. Sistemin Devinimi ve Ekonomik Çevrimler

Kapitalist ekonomilerde dönüştürücü ve büyük krizler, bir önceki sermaye birikimi ve buna bağlı büyüme çerçevesinin bittiği ve sürükleyici sektörlerin kâr oranlarının düştüğü zaman aralığına denk gelir. "Kapitalizm doğası gereği, ekonomik bir değişim metodu ya da tipidir. Durgun bir karakter göstermez. Zira kapitalizmin bu girişimci niteliği yalnızca, ekonomik hayatın daima değişen bir ekonomik ve sosyal ortam içinde akmasından ve ekonomik aksiyonun verilerinin de değişmesinden ileri gelmektedir."¹ Schumpeter'in bu satırları aslında onun kapitalizmin krizleri için tanımladığı o ünlü formülasyonunu anlatmaktadır: "Yaratıcı yıkım." Ama Schumpeter'in "yaratıcı yıkımı" klasik iktisatçıların ileri sürdüğü dinamiklerden oldukça farklıdır. "Klasik iktisatçılar, (Smith, Ricardo, Mill, Marx vb.) iktisadi büyüme analizlerinde sahnenin ortasına sermaye biriki-

1 Joseph A. Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, Alter yayıncılık, Ankara, 2009, s. 103.

mini yerleştirmişlerdir. İktisat tarihçileri ise, sermaye birikiminin önemini hiçbir zaman yadsımamakla birlikte, Sanayi Devrimi'nin başlangıç aşamaları için sermaye birikimi artış hızını biraz düşürmek eğiliminde görünmektedirler. Rostow (1960)² kalkış (take off) aşamasından “kendini besleyen büyüme” aşamasına geçmek için üretime dönük yatırımları (Net Milli Gelir) % 5'ten % 10'a çıkarmanın gerekli olduğunu ve İngiltere'nin bu koşulu ancak, 18. yüzyılın sonunda sağladığını ileri sürmüştür.”³ Freeman ve Soete, bu yaklaşımı, üretimin yeni sürükleyici alanlara açılması anlamında ele almışlardır. Freeman ve Soete'nin bu vurgusu çok önemlidir; çünkü buradaki GSYİH'da üretime dönük yatırımların payının artması aynı zamanda yeni kontrol sanayilerinin gelişmesi anlamına gelmektedir.⁴ Yeni kontrol sanayilerinin ortaya çıkması hiç şüphesiz yeni bir büyüme paradigmasıdır. Freeman ve Soete, Schumpeter'in “ardışık sanayi devrimleri” olarak adlandırdığı teknolojik değişim dalgalarını Rus iktisatçısı Nikolai Kondratieff'i takip ederek “teknolojik değişim dalgaları” olarak nitelemişlerdir.⁵ Aslında bu tanımlar bize klasik iktisadın ortaya koyduğu sermaye birikimi çevrimini vermektedir. Bu açıdan döngüsel hareket veya uzun dalgalar nitelemeleri, sonuçta, bize bir büyüme paradigmasını vermektedir. Aralarında Jevons, Pareto, ve Dupriez gibi iktisatçıların da bulunduğu pek çok iktisatçı ekonomideki bu uzun dönemli dalgalanmaları, fiyat eğilimleri, faiz oranları ya da ticaret akımlarının hızında değişimler gibi kavramlar çerçevesinde tartışmışlardır.⁶ Bu saptamadan hareketle her büyük sermaye birikim evresinin bir para ve maliye politikası bütünlüğü olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Örneğin; altın standardı, 1780'lerde başlayıp 1900'lerin ilk yarısına kadar süren Sanayi Devrimi paradigmasının para sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde kaydı para sistemi de Britanya'nın sömürgeci hegemonyasının bittiği ve ulus-devletlere dayanan sermaye birikimi sisteminin başladığı 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda ortaya çıkmıştır. Ancak tam burada şu vurguyu yapmamız gerekiyor: Britanya'nın merkantilizmi, yoğun iş sömürüsü ve sömürgecilikte devam eden ve kapitalizmin tekeli sermaye birikiminin ebesi olan süreç bütünüyle müthiş bir yağmadır. 1928 yılında Hindistan'da Gandhi şöyle yazıyordu: ‘ Hindistan'ı Batı tarzı bir sanayileşme yoluna girmekten Tanrı esirgesin. Tek bir küçük ada krallığının (Britanya) iktisadi emperyalizmi bugün dünyayı zincire vurmuş durumda. Eğer 300 milyonluk Hindistan benzer bir iktisadi sömürü yolu tutsa, dünyayı çekirge sürüsü gibi talan eder’ Evet, Gandhi çok haklıydı; sanayi devrimiyle başlayan ve sömürgecilikle devam eden dünya düzeni, dünyanın büyük bölümünü doğal kaynaklardan mahrum etmeye ve bu doğal kaynakları küçük bir azınlık için yağmalamaya dayanıyordu.

2 Walt W. Rostow, *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge University Press, Cambridge, 1960.

3 Chris Freeman ve Luc Soete, *The Economics of Industrial Innovation*, Thir Edition, The MIT Press, United Kingdom, 1997, s. 56.

4 Kontrol Sanayi kavramı için bkz. Nora Şeni, *Emperyalist Sistemde Kontrol Sanayi ve Ereğli-Demirçelik*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1978, s. 47. Burada Kontrol Sanayi kavramını, haldeki sermaye birikimini sisteminin belirleyici ve sürükleyici sektörleri olarak ele almaktadır. Bu anlamda demir-çelik sanayi 1930'lardan 1980'lere kadar devam eden dalganın kontrol sanayi olduğu gibi, 1890'larda başlayan üçüncü dalganın öncü sektörüdür. Bu noktada, ardışık uzun dalgalar ve Kondratieff dalgaları için bkz. Chris Freeman ve Luc Soete, a.g.e., s. 83.

5 Chris Freeman ve Luc Soete, a.e., s. 28.

6 Chris Freeman ve Luc Soete, a.e., s. 31

Şimdi yine Hindistan'da kalalım; tarih 2006, Asya Kalkınma Bankası'nın yıllık toplantısı; Hindistan Başbakanı Manmohan Singh kürsüye geliyor ve sakın ama çok kararlı ve oldukça politik bir konuşma yapıyor... Sanki iki yıl sonra Batı'nın başına gelecek krizi haber veriyor ve artık yeter diyor; evet artık yeter, özellikle fazla veren Asya ülkeleri ellerindeki fazlalarla, başta ABD olmak üzere, Batı'yı finanse etmekten vazgeçmeli ve doğuda, güneyde bizim de öncülük edeceğimiz insani kalkınma projelerine yatırım yapmalı; gelmekte olan gıda krizi ve açlık ancak böyle önlenir.' Bu konuşma üzerine toplantıyı izleyen ABD'li gözlemci, heyecanla ayağa fırlayarak, 'ama bu herkesin altında kalacağı bir kriz olur, çünkü ABD dolarının hegemonyası biter, Batı hızla çöker, bunu yapmaya cesaret edemezsiniz' diye konuşmaya başlıyor.⁷ Arrighi'nin aktardığı bu anekdot bize Batı'nın zenginliği hakkında çok şey anlattığı gibi, bundan sonra ortaya çıkacak yeni bir Doğu kalkınmasının da ipuçlarını veriyor.

3. Dünya ve Türkiye için 2008 Krizinin Ayrım Noktaları

Bu noktada, 2008 krizinin hem Sanayi Devrimi hem de Sanayi Devrimi sonrası sermaye birikim paradigmalarının bittiği bir eşik olduğunu ve şimdiye kadar geçerli olan tüm büyüme teorilerinin gözden geçirilmesini gerekli kılacak şartları (bugün için) ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Bu konuda Brenner, 2008 krizinin 1973'ten beri süregelen düşüş çevriminin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bu anlamda temel bir kriz olduğunu söylemektedir.⁸ Yine bu konuda, Bilsay Kuruç 2008 krizinin kapitalizmin yaklaşık 200 yıldır süren modelinin sonu olduğunu ileri sürmektedir.⁹ İşte bu tespitler, belki de Doğu'dan başlayacak yeni sermaye birikimi (büyüme) paradigması açısından çok önemlidir. Çünkü eğer 2008 krizini birçok iktisatçının ve toplumbilimcinin dediği gibi, (Brenner, Kuruç, Wallerstein, Arrighi, vb.) ulus-devlete dayalı sermaye birikim modelinin ve yaklaşık 200 yıldır süregelen Anglosakson modelinin krizi olarak görürsek karşımıza ister istemez çok köklü bir birikim rejimi krizi sorunu çıkmaktadır. Bu çerçevede 2008 krizi, aynı zamanda, sanayi devrimi ile başlayan sürecin ve buna bağlı olarak Batı merkezli olarak şekillenen birikim tarzının da krizidir. Böyle olunca tam şimdi, yani 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, gelişmiş ülkeler hızla geriye giderken, Pasifik Asyası'ndan başlayan, yeni bir Doğu Kalkınması kendini göstermeye başlamıştır. Ama bu aynı zamanda, Avrupa'nın da hem ekonomik hem de siyasi olarak geriye gitmesi anlamına gelmektedir.

Negri ve Hard'ın dediği gibi, Avrupa modernliğinin en azından Vestfalya Barışı'ndan beri bıkmıp usanmadan ileri sürdüğü 'uluslararası düzen' nosyonunun artık krize girdiği genel kabul görüyor.¹⁰ Gerçekten de, bugün Avrupa'da olan biten, çok yönlü ve tarihsel bir dönüşümün ilk işaretlerini bize vermektedir.

7 Giovanni Arrighi; Adam Smith Pekin'de; S;386, Yordam Yayınları-2008-İst.

8 Robert Brenner ile Yapılan Söyleşi, <http://hap.blogger.hr/post/interview-with-robert-brenner-on-the-current-crisis/1215794.aspx>, (Çevrimiçi), 23.03.2010.

9 Bilsay Kuruç, "TMMOB Sanayi Kongresi Kapanış Oturumu Değerlendirmesi", TMMOB Sanayi Kongresi, Ankara, 2009.

10 M. Hard, A. Negri- İmparatorluk, Ayrıntı, İstanbul, 2001-s.28

2008 krizi, şimdiye değin kapitalist ekonomide “kriz”i açıklayan bütün kriz teorilerini adeta içeren, özetleyen bir çerçeveyi önümüze koymuştur. Mandel;¹¹ kapitalist üretim tarzının bir boşluk içinde değil, fakat Batı Avrupa, Doğu Avrupa, kıtasal Asya, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Japonya’da çok önemli farklar gösteren bir özgül sosyo-ekonomik çerçeve içinde geliştiğini ifade etmektedir. Ama aynı farklılıklar 18. yüzyıldan başlamak üzere, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılda da kendisini göstermiştir. Sanayi Devrimi ve sonrası aslında krizlerin ve bu krizlerle birlikte yenilenmenin de tarihidir. Kapitalist üretim tarzının birbirini izleyen çevrimlerini (aşamalarını) sermaye birikim modelleri ile açıklamak mümkün olmaktadır. Her bir sermaye birikim modeli, o dönemi oluşturan teknolojik gelişmelerle ilişkilidir. Bilgi toplumu yeni bir birikim tarzıdır ancak bu birikim modeli, şimdiye kadar ortaya çıkan, ülkeler, bölgeler arası bütün farklılıkları ortadan kaldıran özellikleri de içermektedir. Böyle olunca, dünyanın güneyinde ve doğusunda yer alan, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş-yoksul ülkeler, hızla yukarıya çıkmaya, ellerindeki yeraltı ve yerüstü kaynaklarını çıkarları doğrultusunda değerlendirmeye başlamışlardır. Teknolojinin sınır tanımaksızın hızla yayılması ve kopya edilebilmesi, bilginin bu teknoloji sayesinde en ucra köşelere bile ulaşması, Doğu’nun tekrar dünya sahnesine çıkması anlamına geldiği gibi, Doğu toplumlarında güçlü siyasi iradeler ve farkındalıklar oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, Türkiye, gelişmekte olan Asya-Pasifik ülkelerinden sonra, bölgesinde yeni bir kalkınma paradigması ortaya çıkarmaya aday en önemli ülke olarak ayrılmıştır.

İçinde bulunduğumuz şu aşamada dünya ekonomisinin dinamiklerini belirleyen üç temel alan tespit edebiliriz. Birincisi Avrupa, burada Avrupa’yı, artık Birleşik Krallık’tan bağımsız ele almak durumundayız, çünkü özellikle içinde bulunduğumuz şu aşamada İngiltere, Euro Bölgesi’nden olumlu olarak ayrışıyor. Bunun için biz bu çalışmada Avrupa ya da AB denilince genellikle Euro Bölgesi ekonomilerini kastedeceğiz. İkinci büyük alan tabii ki ABD ve üçüncü alan, gelişmekte olan Asya’dan başlayarak Türkiye’yi de içine alarak AB sınırlarına ulaşan gelişmekte olan ülkeler (buna Latin Amerika da dâhildir).

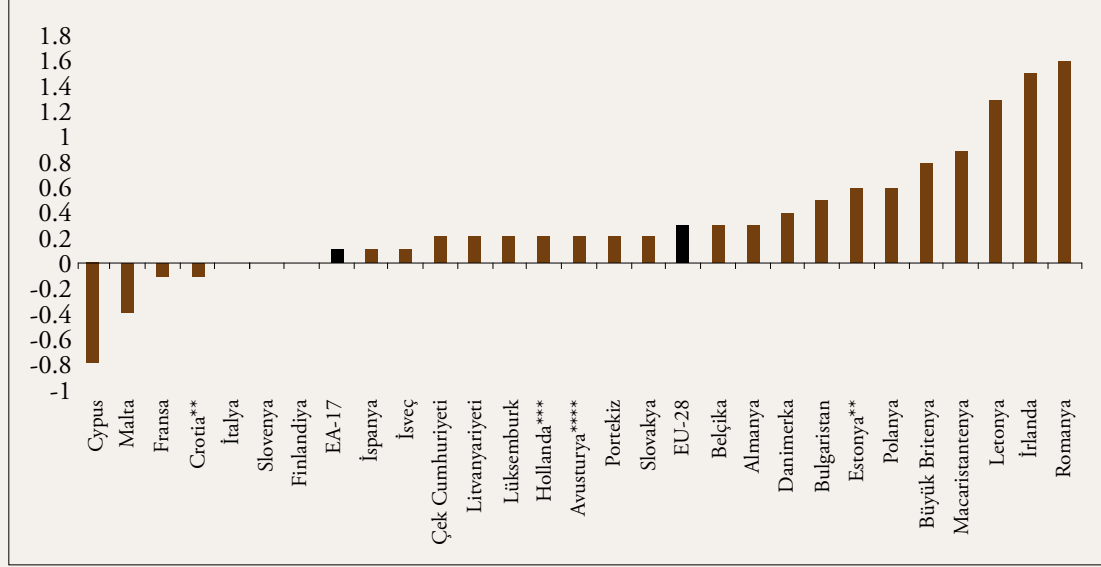
a. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, tam şu sıralar büyük bir yol ayrımında; bu açıdan AB’de olan biteni yalnızca bir ekonomik kriz çerçevesinde anlatamayız.

Öncelikle AB ekonomisi tam şu sıralar resesyonun eşiğindedir. Aşağıdaki Grafik 1.’de 2013 yılının 3. çeyrek büyüme verilerini görüyorsunuz. Bu veriler bize çok önemli bir trendi söylüyor. Çünkü 2013 yılı ve devamla 2014 ilk çeyreği, Almanya dâhil olmak üzere, orta ve kuzey Avrupa’nın patinaj yaptığı ve geriye gittiği bir eğilimi ortaya çıkarmıştır. Grafikte büyümenin İngiltere’nin de içinde bulunduğu Merkez Avrupa dışında kalan ekonomilerde başladığını görüyorsunuz.

11 Ernst Mandel, Late Capitalism, Verso, Londra, 1990, s. 45.

Grafik 1. AB 3. Çeyrek Büyüme Oranları,2013, %.

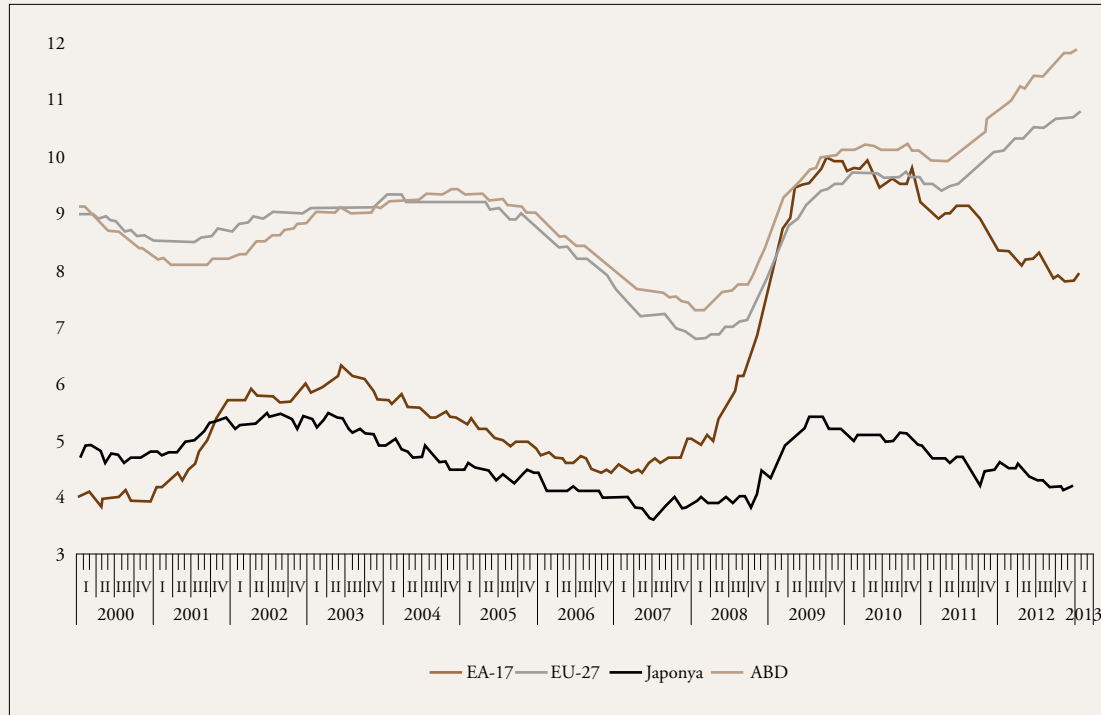
Kaynak: Eurostat¹²

Aşağıdaki grafik ise bize Euro Bölgesi, ABD ve Japonya işsizlik verilerini gösteriyor ki, bu işsizlik verileri ile yukarıdaki grafikteki büyüme çıkışları arasında paralellik var. ABD ve Japonya işsizliği düşerken, özellikle Euro Bölgesi (EB) ve AB’de işsizlik artıyor. EB’de işsizliğin bu şekilde artmasının tek nedeni var: Euro’nun çarpık ve çok değerli fiyatlanması. Bunda da Almanya’nın Euro’yu yukarıda tutan politikasının ve Avrupa Merkez Bankası’na burada baskı yapmasının rolü büyüktür. O zaman şunu söyleyebiliriz; AB’deki kriz bir noktada Euro krizi olarak bugün karşımıza çıkıyor ama bunun da arkasında, Almanya ve buna bağlı pazar çekişmesi var. İşte bunun için İngiltere AB’den ayrılmayı tam şu günlerde kamuoyuna taşıyor. İngiltere’nin AB’den ayrılması, AB’yi durdurur ve Euro’nun rezerv para tartışmasını iyice gündeme getirir. Hâlihazırda Euro tek başına bir rezerv para değil, Bretton-Woods sisteminin bir parçası ve bu sistemin temel para birimi olan dolara sırtını dayıyor. Doların tek başına sistemi sirküle etmesi doksanların başından itibaren fiili olarak imkânsız hale gelmişti ve bundan dolayı, sistemin yürütücüleri, daha pışmeden Euro’yu fırından alıp doksanlı yıllar bittiğinde servise koydular. İşte bundan dolayı Çin’in **Dolar’a dönük ticari hacmini azaltmak istemesinin haber değeri olmayabilir ve bu, defalarca Çinli yetkililerce dile getirilmiştir ama Dolar yerine Euro değil de Sterling’i telaffuz etmeleri çok önemli bir ekonomi haberidir; çünkü bunun acil siyasi sonuçları da vardır.** Öncelikle bu adım, Dolar’a ve onun 2000’li yıllardan beri tamamlayıcısı olan Euro’ya dayalı para sistemini Sterling’le aşar görünür ama gerçekte iki ayağa dayalı rezerv para sistemini felç ederek, merkez bankalarının para politikalarını etkisizleştirip, kısa dönemde, sistemik sorunlar oluşturur.

İkincisi, Dolar'ın ticari işlemler için talep edilir olmaktan çıkması, ABD'nin yüksek Dolar'la yola devam edemeyeceği anlamına gelir; çünkü ABD'nin dış ticaretten kaynaklı açıklarını kapatmak için, daha fazla ihracata ihtiyacı vardır; bu da değerli Dolar'la olmaz; Dolar gerçek değerine gelmelidir. Ancak Dolar'ın gerçek değerine gelmesi Euro Bölgesi'nin bütün dengelerini bozar ve Almanyadan başlayarak AB'yi bitirir. Şu andaki Euro/Dolar paritesi aslında bu durumu anlatan çarpık -gerçek fiyatlamayı yansıtmayan- kriz değeridir.

Üçüncüsü, *doların Çin gibi ülkeler tarafından talebinin azalması demek, ABD-Çin 'dehşet dengesinin' bozulması demektir, ki bu da çok büyük bir sistemik sorundur, ki zaten bunun siyasi sonuçlarını görmeye başladık; örneğin IŞİD saldırısına ve daha öncesinden Esad'ın kimyasal kullanmasına rağmen ABD'nin kesinlikle müdahale etmeyeceğinin* işaretini vermesi bunun en yakın iki sonucudur. İşte aşağıdaki karşılaştırmalı işsizlik verileri grafiği de AB'nin hem ekonomik hem de siyasi durumunu ortaya koyuyor. Ve AB'nin bir yol ayrımında olduğunu bize gösteriyor.

Grafik 2. İşsizlik verisi: Avro Bölgesi, AB, Japonya, ABD¹³

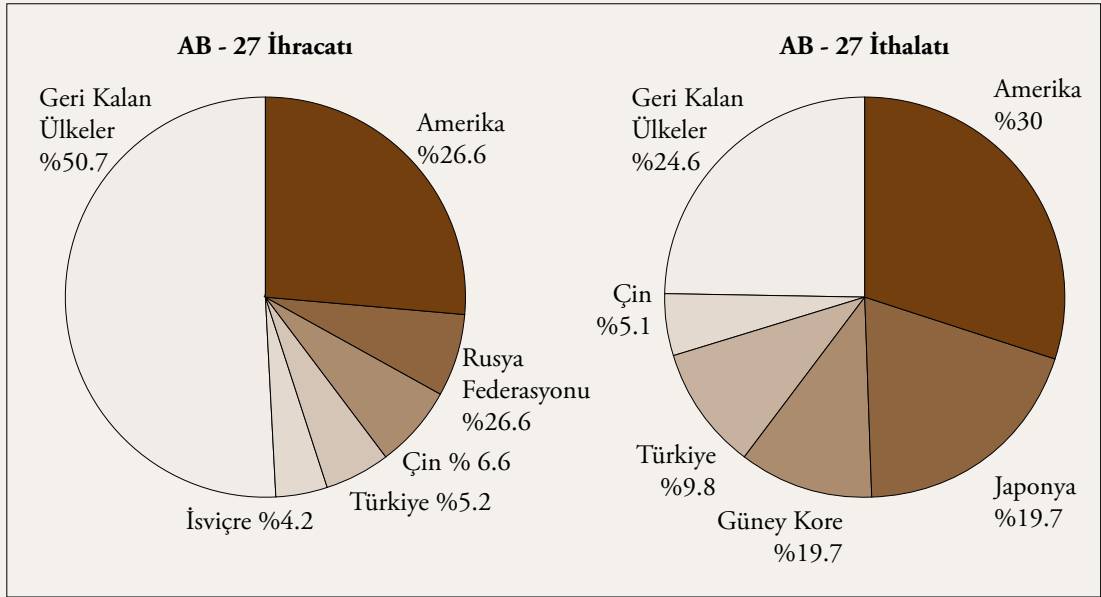
Kaynak: Eurostat

13 Eurostat, Statistics Explained. Erişim tarihi: 18/06/2014 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/c/cc/Unemployment_rates_EU-27,_EA-17,_US_and_Japan,_seasonally_adjusted,_January_2000_-_January_2013_2012.png

b. AB'nin Yol Ayrımı ve Türkiye

Avrupa Birliği'nin tam bir yol ayrımında olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki grafik AB'nin ihracat ve ithalat bazında ticaretini gösteriyor. Özellikle Güney Avrupa içinde bulunduğu durgunluğu aşabilmek için kendi doğusuna ticaret hacmini artırmalıdır. Bunun da yolu Türkiye'den geçiyor.

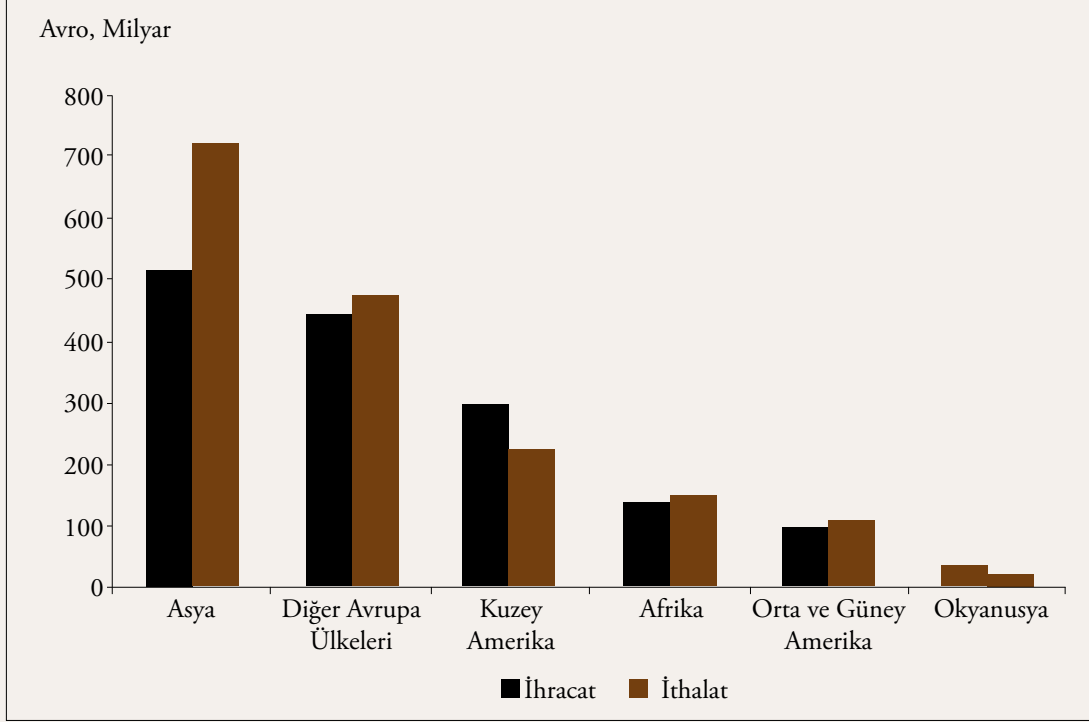
Şekil 2. AB Ticaret Ortakları

Kaynak: Eurostat¹⁴

Görüldüğü gibi AB'nin ABD ile dış ticareti ağırlıkta ve bu çerçevede biz bugün dünya ekonomisini ve FED kararlarını değerlendirirken, bu hususu göz ardı edemeyiz. Ancak AB ticaretinin yoğunluğu gelişmekte olan Asya'ya olmaktadır, yani pasta grafiklerde görünen ABD dışındaki büyük dilim Asya ve giderek Afrika olacaktır. Bunu da aşağıdaki çubuk grafikte görüyoruz.

14 Eurostat, Statistics Explained. Erişim tarihi: 18/06/2014 [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/a/a7/Transport_equipment_\(CPA_Subsection_DM\)_Main_trading_partners_EU-27_2007_\(%25_share_of_exportsimports_in_value_terms\).PNG](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/a/a7/Transport_equipment_(CPA_Subsection_DM)_Main_trading_partners_EU-27_2007_(%25_share_of_exportsimports_in_value_terms).PNG)

Grafik 3. AB'nin Ticaret Ortakları**Kaynak:** Eurostat¹⁵

Ancak bu tablonun giderek bir entegrasyonla sürdürülebilir bir büyüme temposuna oturması için AB'nin kendi doğusuna doğru genişlemesi gerekir.

“Hegemonik geçiş dönemlerinin tipik özelliklerinden biri, sistemin kontrol mekanizmalarını elinde tutan aktörlerin mevcut yapıyı sürdürmek için yeni ittifaklar kurması ve ‘oyun sahasını düzleştirme’ çabasına girmesidir. 2008 ekonomik kriziyle birlikte Batılı aktörlerin bu yöndeki arayışlarını hızlandırdıkları görülüyor. (...) Bu stratejinin Türkiye’yi de yakından ilgilendiren boyutunu ise, AB-ABD arasında müzakereleri başlatılan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTYO) oluşturuyor.”¹⁶

AB ve İngiltere şimdilerde 2030’a kadar hem transit ticari geçişlerinde hem de enerjide ‘Rusya’ya bağımlılığımızı nasıl azaltırız’ çalışmasına başladı. İşte TTYO esasında buna bağlı büyük bir entegrasyon projesidir. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı’nın (Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP) ancak Türkiye’nin merkez olduğu Pasifik Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan orta ve güney ticaret geçişleri ile mümkün olacağını da söylemiş olalım. Türkiye, bu avantajını bilmeli ve bunu kullanmalıdır. AB şunu biliyor;

15 Eurostat, Statistics Explained. Erişim tarihi: 19/06/2014 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/archive/4/40/20120903142808!EU_trade_by_geographical_zone_2011.PNG

16 Mustafa Kutlay, Özgür Keleş; Yollar Ayrılırken TTYO Anlaşması ve Türkiye; Analist Dergisi/Eylül, 2013 –Sayı 31.

Çin ve Asya ürettiği, ihraç ettiği malların kalitesini yükselten yeni bir yola girdi ve Çin'in AB'ye ihracatı geçen yıl, krize rağmen, toplam ihracatının yüzde 20'sine yaklaştı. Böylece deniz yoluna göre çok hızlı ve ucuz olan demiryolu taşımacılığı daha da öne çıktı. Çin'den hatta G.Kore'den çıkarak, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Hazar Denizi ve Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden (Bakü-Tiflis-Kars) Avrupa'ya ulaşacak olan Orta Koridor, demiryolu ve hızlı tren ağları ile örüldüğü zaman Trans Pasifik Ortaklığı (TTP) başlayacaktır. Öte yandan bu yolun İran ve Türkiye üzerinden güney yolu ile buluşması yeni bir dönemdir.

Bu durum, bize dünya nüfusunun yarısının birleştiği bir ekonomiyi oluşturacaktır. Bu ekonominin ticari ve siyasi kuralları, hukuki yapısı, standartları, vergi rejimleri ortak olacaktır.

Bu büyük entegrasyon, Avrupa için tek yoldur; Avrupa Komisyonu, son yıllarda, belki defalarca dünya toplam talebinin yüzde doksanına yakınının (hatta nitelikli mal talebinin de) Avrupa dışında oluşacağını ve buna bağlı olarak AB'nin serbest ticaret anlaşmalarını hızla yayarak ilk önce Pasifik koridorunu açması gerektiğini raporlarında belirtmiştir. Bunun için Kürt barışı dahil, bölgedeki bütün sıcak çatışma alanlarının nihai barışa doğru dondurulması, dondurulmuş çatışma alanlarının da nihai barışa dönüşmesi gerekir.

c. Enerji Çerçevesinde AB-Türkiye

Rusya'nın Kırım'ı işgali sonrası AB'nin enerji konusunda 2030 ve sonrası için bütün projeksiyonları yerle bir olmuştur. Burada Türkiye'nin öncülük ettiği ve TANAP Projesinin belkemiğini oluşturduğu Güney Gaz Koridoru ya da Güney Enerji Geçişleri öne çıkmıştır ki, bu Türkiye için büyük bir tarihi fırsat ve başarıdır. Şimdi bu konuda rakamlara bakalım:

"AB'nin 2013 doğal gaz tüketimi 560 milyar metreküp, gaz üretimi ise 200 milyar metreküp kadar dayandı. 360 milyar metreküplük bir ithalat söz konusu. Bu şu demek: AB'de yüzde 64 oranında ithalata bağlılık söz konusu. Bu rakam Türkiye'de ise yüzde 98'lere varmakta. 2030 yılına bakarsak, 2030'da AB'nin gaz tüketiminin tahmini olarak 760 milyar metreküpe dayanacağı gösteriliyor. Bunda en önemli rolü Avrupa'nın büyümesi, aynı zamanda kapatılan nükleer santraller ve kömür santrallerinden kaçış oluşturmakta. Bununla birlikte AB'nin kendi üretiminin ve AB'ye kuzey buz denizinden gelen Norveç kaynaklı gazın tahmini olarak 40 milyar metreküp azalacağı öngörülüyor. Yani Avrupa'nın kendi üretiminin 160 milyar metreküpe düşeceği tahmin ediliyor. Böyle olunca Avrupa'nın 600 milyar metreküplük doğalgaz ithal edeceği tahmin ediliyor. Bu da ithalata bağımlılığının yüzde 80'lere çıkacağını göstermektedir. Kısaca söylersek ithalatta 240 milyar metreküplük bir artış söz konusu 2030'da. Bu miktarların nasıl karşılanacağına bakarsak, AB'ye 3 ana koridordan gelen gazın yüzde 80'i boru hatlarıyla yüzde 20'si LNG ile gelmekte. Şu anda 3 ana koridor mevcut; biri Kuzey Buz Denizi'nden gelen Norveç ve İngiltere

kaynaklı gazlar. İkinci Koridor Rusya üzerinden gelen doğu koridoru diyebiliriz. Üçüncü Koridor da Afrika üzerinden Cezayir ve Libya'dan gelen, Akdeniz'den geçen boru hatlarıdır. Üç ana koridor mevcut. Geriye kalan yüzde 20 ise Nijerya ve Katar'dan gelen LNG ile sağlanmakta. Geçen yıl Rusya'dan Avrupa'ya gaz ihracatı 136 milyar metreküp olmuş. Bu da Rusya'nın Avrupa gaz pazarının yüzde 38'ini elinde bulundurduğunu gösteriyor. Uluslararası kuruluşlar 2030'da en iyi şartlarda bu ihracatın 100 milyar metreküp daha arttırılarak 236 milyar metreküpe yükselmesini tahmin ediyor.

Avrupa'nın ikinci en büyük gaz tedarikçisi Norveç'tir. Bugün Avrupa'ya 112 milyar metreküp gaz ihraç ediyor ve pazarın yüzde 31'ini elde bulunduruyor. Kuzey buz denizinde azalan kaynaklardan dolayı önümüzdeki yıllarda bu kaynağın tahmini olarak 20 milyar metreküp daha azalacağını ve 9 milyara düşeceğini tahmin ediyoruz. Üçüncü büyük gaz ihracatçısı Cezayir, 45 milyar metreküple pazarın yüzde 12'sini elinde bulunduruyor. Cezayir'den gelecek gazın 2030'da 35 milyar metreküp daha arttırılarak 80 milyar metreküpe çıkarılacağı tahmin ediliyor.

Bununla birlikte önemli ihracatçılardan Katar, Avrupa'ya LNG ile 30 milyar metreküp gaz getirmekte ve pazarın yüzde 8,5'ini elinde bulundurmakta. Katar'ın ana piyasası Pasifik ve Uzak Doğu ülkeleri ancak Katar'ın Avrupa pazarına 10 milyar metreküp ilave gaz gönderebileceği ve 40 milyar metreküpe çıkarılacağı tahmin ediliyor.

Nijerya bugün Avrupa'ya 12 milyar metreküp LNG gönderiyor ve pazarın yüzde 3,5'ini elinde bulunduruyor. Nijerya'nın 2030 yılına kadar 50 milyar metreküp daha fazla gaz göndereceği ve 62 milyar metreküpe çıkacağı tahmin ediliyor.

Bunlar tabi ki iyimser senaryolar. En iyi şartlarda bu rakamlara çıkılırsa bile bunun toplamı aşağı yukarı 500 milyar metreküp ediyor. Ancak Avrupa'nın ithalatı 600 milyar metreküp. En iyi durumda bile ortada 100 milyar metreküp ve üzeri bir gaz açığı söz konusu.

Tabi bu gaz açığı nasıl kapatılacak, nereden kapatılacak? Burada cevap geliyor ve burada da en iyi cevabın güney enerji koridoru olduğunu görüyoruz. Güney Enerji Koridorunun en önemli ve en hayati kısmı da TANAP projesi. Güney enerji koridoru az önce de dediğimiz gibi Azerbaycan, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını gerçekleştirecek bir koridor. Bunun da Türkiye üzerinden gerçekleşeceği bekleniyor.¹⁷

Burada SOCAR Türkiye Başkan Yardımcısı Samir Kerimli'nin söyledikleri çok önemli ve 2030'a kadar Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltması gerekiyor; bu rakamlara göre bunun da tek alternatifi Türkiye...

17 Samir Kerimli; SOCAR Türkiye Başkan Yardımcısı; Hazar Strateji Enstitüsü, Yuvarlak Masa Toplantısı-2014

d. Bölgesel Enerji Oyunu ve Türkiye

Yukarıda değindiğimiz AB'nin enerjide Türkiye geçişini tercih etmek zorunda kalması yalnızca AB-Türkiye arasındaki enerji entegrasyonu sorunu değildir. Güney Gaz Koridoru (GGK) bir enerji geçişi koridorudur ve aynı zamanda ticari entegrasyon projesidir. Bu anlamda, TANAP ve TAP projeleri yalnızca Hazar kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlayacak enerji projeleri değildir artık. Bu projeler, Güney Gaz Koridoru dediğimiz enerji hattının ana aksını oluşturdıkları için, Hazar'dan başlayarak, Türkiye sınırına kadar olan bütün enerji kaynaklarını Avrupa pazarına ulaştıracak yeni bir enerji entegrasyonunu bize anlatıyor.

Örneğin Irak enerji kaynakları ve Doğu Akdeniz kaynaklarını bu bağlamda değerlendirmeliyiz. Öncelikle 2030 yılı için yapılan projeksiyonlarda Avrupa'nın 760 milyar metreküp bir gaz tüketiminin olacağı varsayılıyor. Bu süreçte Avrupa'nın kendi üretiminin de 160 milyar metreküpe düşeceği tahmin ediliyor. Yukarıda SOCAR'dan Kerimli'nin belirttiği gibi, Avrupa, 2030 yılına vardığında yaklaşık 600 milyar metreküp gaz ithal etmek zorunda kalacak. Bu yüzde 80'e varan ithalat bağımlılığı demek Avrupa için. Bu ihtiyaç Kuzey Avrupa, Rusya ve Afrika ağırlıklı karşılanıyor şu an. Üstelik, Kuzey Avrupa kaynakları bize artan bir arz çizgisi vermiyor; Rusya ve Afrika ise, önümüzdeki 20 yıl için Avrupa için çok sorunlu bölgeler. Cezayir, Libya ve Nijerya için ise 2030'a varan lineer bir siyasi projeksiyon yapamayız.

Tabii Ukrayna olayları bize gösteriyor ki, Rusya için de aynı durum geçerli. Üstelik en iyimser senaryo halinde bile 2030 yılında Avrupa'nın yaklaşık 100 milyar metreküp enerji açığı kalıyor.¹⁸ Bu açıdan Güney Gaz Koridoru Avrupa için çok önemli. Ayrıca GGK, Avrupa için, bize göre, bir genişleme ve entegrasyon projesinin enerji tarafından başlayan çok önemli bir tarihsel adımı.

e. Irak ve Doğu Akdeniz'in önemi

Bu adım için, söylediğimiz gibi, TANAP ve TAP çok önemli bir başlangıçtır. Ancak burayı tamamlayacak iki önemli enerji çıkış alanı da vardır: Doğu Akdeniz enerji kaynakları ve Irak enerji kaynakları.

Doğu Akdeniz kaynaklarının GGK üzerinden Avrupa'ya aktarılması için, İsrail-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi gerekir ki, bu alanda özellikle son bir yıldır çok önemli adımlar atıldığını söyleyebiliriz. Bunun dışında Akdeniz kaynakları için Kıbrıs sorununun da çözülmesi gerekir. Yine Kıbrıs çözümü konusunda, bize göre, taraflar şu an çözüme, Annan Planı'ndan daha da yakındır. Görüldüğü gibi enerji alanındaki yeni projeler ve devreye girmesi gereken yeni kaynaklar, ülkeleri siyasi entegrasyona zorluyor. Tam burada Irak enerji kaynaklarına değinmek gerekiyor. Çünkü Türkiye'nin bu konuda attığı çok önemli adımlar, Türkiye ve Kürdistan Kürt Yönetimi arasındaki tarihsel görüş ayrılıklarını orta-

dan kaldırmış durumda. Barzani'nin Türkiye'ye gelip, Diyarbakır'da Başbakan Erdoğan'la birlikte konuşma yapması, bu ilişkilerde ve Türk-Kürt barışında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişme öncesi ve sonrasında ise Türkiye ile Kürt Federal Bölgesel Yönetimi arasında petrol ve doğalgaz anlaşmaları yapılmıştır. Bununla birlikte Türkiye bu konuda Irak Merkezi Yönetimi'ni devre dışı bırakacak hiç bir angajmana girmemiştir.

f. Türkiye Basra ile de İlgilenmelidir

Çünkü Türkiye, hem Irak'a hem de Irak enerji kaynaklarına bir bütün olarak bakmaktadır ki, doğrusu da budur. Nitekim, Uluslararası Enerji Ajansı Başekonomisti Fatih Birol, Türkiye'nin yalnızca Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile değil, merkezi Irak hükümeti ile de anlaşması gerektiği görüşünü dile getirmektedir.¹⁹ Türkiye'nin yalnız Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile anlaşmasının yetmeyeceğini, esasında Basra bölgesindeki enerjinin de Türkiye üzerinden dünyalaşmasının ekonomik tarihi değiştireceğini vurgulayan Fatih Birol, Türkiye'nin 'jeolojik olarak çok şanssız, coğrafi olarak da çok şanslı' olduğunu söylüyor. İşte Fatih Birol'un bu vurguları esasında GGK'unu da içine alacak bir enerji stratejisini ortaya koyarken, aynı zamanda, bize göre, Hazar'dan yola çıkan ve Irak'ı da içine alarak Türkiye ve Akdeniz üzerinden devam eden yeni bir ekonomik entegrasyonu ortaya çıkarmaktadır.

g. TPAO yeni Döneme Hazırlanmalıdır

Türkiye, hiç şüphesiz Basra kaynaklarına da yönelirse bu, üretime de yönelmesi anlamına gelecektir. Bu durumda, Türkiye TPAO'yu yeniden ve yeni bir vizyonla ele almalı ki şu sıralar bunun çalışmaları var; TPAO arama ve sondaj birimlerini ayırarak bölgesel bir şirket olarak örgütleyecek. TPAO kâr eden bir şirket, ancak sermayesi daha da güçlendirilerek bölgesel hatta küresel bir şirket olması yolunda adımların hızla atılması gerekiyor. Şu gerçeğin altını bir kez daha çizmekle yarar var; Türkiye, GGK'nun temel ülkelerinden birisidir ve bu Türkiye için çok önemli bir avantajdır, ancak GGK, yalnız Irak Kürdistan'ını değil Basra ve tüm Irak enerji kaynaklarını hedefleyen çok önemli bir aktarım aksıdır. Böyle olunca, Türkiye'nin Basra kaynaklarını da hedeflemesi çok önemlidir. Çünkü böyle olunca, Irak'ta sorunsuz ve bütünleştirici bir rol oynayarak, üretim safhasına da katılma şansı olur. Şu unutulmamalıdır, artık enerji sondaj teknolojisi yalnızca belirli enerji tekel-lerinin elinde değildir, bu teknoloji gelişmekte olan ülke devletlerinin de ulaşabileceği hatta geliştirebileceği bir teknolojidir. Böyle olunca şimdiye değin, yalnız yurt içi faaliyetlerde bulunmuş gelişmekte olan enerji şirketleri hızla bölgesel ve küresel şirket olma şansına sahip olmuşlardır. Bu süreç, özellikle fosil-konvansiyonel enerjide yeni kaynakların bulunmasıyla kendini göstermektedir. Örneğin petrol rezervlerinde, yakın zamana değin, Suudi Arabistan ilk sırada idi. Ancak şu anda Venezuela Suudi Arabistan'ı geride bırakmıştır.

Bu durum bize Hazar Bölgesi, Ortadoğu, Türkiye-Akdeniz ve Afrika'da enerjinin hem arz olarak hem de bu arzın formasyon olarak çeşitlenmesini beraberinde getirecektir. Ener-

19 <http://www.thelira.com/haber/129810/irak-gazi-rusya> erişim tarihi: 28/02/2014

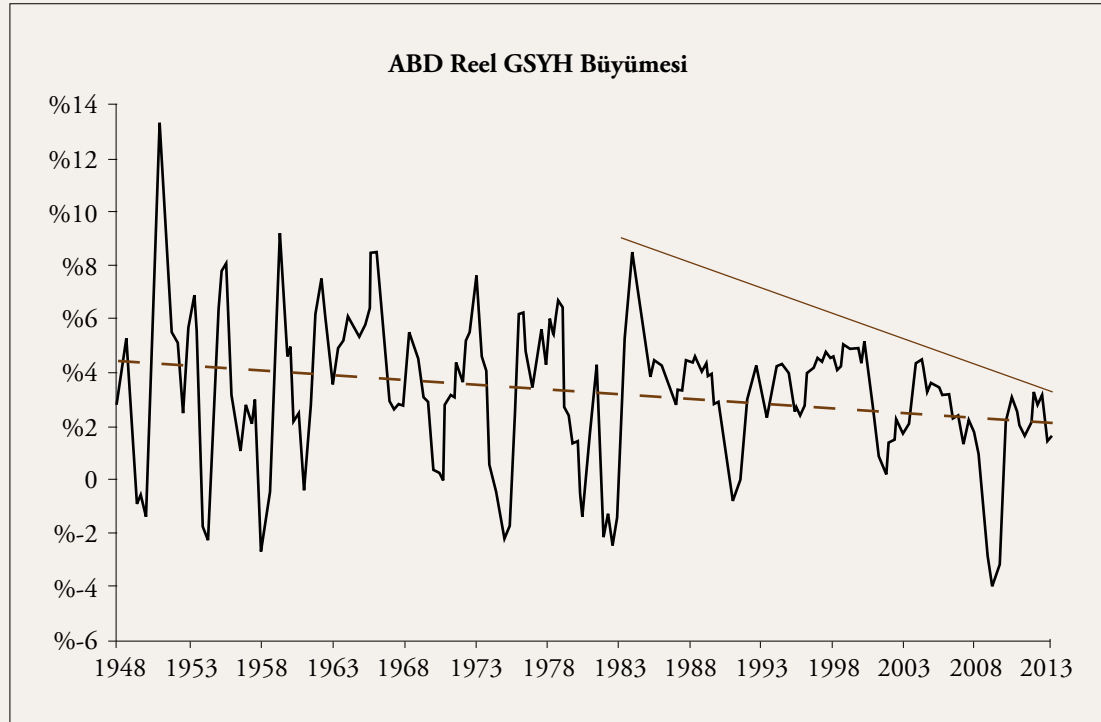
jinin arz formasyonlarının çeşitlenmesi, boru hatlarını öne çıkartacak ve arz güvenliğini sağlayacaktır. Yeni teknolojilerle enerjinin arz formasyonlarının çeşitlenmesi enerjide rekabeti getirecek ve tekeli yapıları hızla geriye itecektir. İşte bu yüzden Türkiye'nin üzerinde çalıştığı Enerji Borsası projesi de çok önemlidir. Ancak enerjinin rekabetçi bir ortamda piyasalaşması ve piyasa görünürlüğüne sağlanması bütün enerji üreticisi ve sağlayıcısı ülkelerde demokratik siyasi istikrarla mümkün olabilir.

İşte bu yüzden, GGK çok önemli bir başlangıçtır ve bu başlangıç vurguladığımız gibi, yalnız ekonomik değil, siyasi bir istikrarı ve bütünleşmeyi sağlayacak çok önemli bir katalizördür. Bu yüzden, Türkiye'nin bu süreçte, Irak enerji kaynaklarına yönelik güvenli geçişi ve giderek üretimi sağlayacak bütün ekonomik ve siyasi adımları atması da çok önemlidir.

h. ABD: Büyük Yol Ayrımı

Bu süreçte ABD ekonomisi, FED'in uyguladığı para politikaları çerçevesinde ve bilişim, ileri teknoloji sektörlerinin de öne çıkmasıyla AB ve İngiltere ekonomilerinden daha hızlı toparlanmıştır. Aşağıdaki grafikte ABD ekonominin uzun dönemli büyüme performansını görüyorsunuz.

Grafik 4. Yıllık bazda ABD Reel GSYH Büyümesi, 1948-2013,%

Kaynak: FRED (Federal Reserve Economic Data.²⁰)

20 ABD büyüme. FRED: Federal Reserve Economic Data. Erişim tarihi: 18/06/2014 <http://macro-cycles.com/wp-content/uploads/2013/09/US-Real-GDP-Growth.png>

ABD büyümesinde genel trend 2. Dünya Savaşı'ndan beri aşağı yönlüdür. Bu aslında geleneksel sektörlerin ve bunların finans yapısının düşen kar oranlarını da bize anlatmaktadır. ABD ekonomisi 2008 krizine değin, askeri bir Keynesçilik ve devletçi finans ağı örgütleyerek ve karşılıksız dolar finansmanı sağlayarak ayakta kalmıştır. ABD için 2013 yılının en önemli tartışması hükümetin kilitlenmesine yol açan, borçlanma yetkisinin Kongre'den geçmemesi ve cari kamu harcamalarının durması idi. Bu kilit 17 gün sürdü ve tartışmalara neden olan 'Obamacare' denen sağlık harcamaları yasası uzlaşarak onaylandı. Ancak bu süreç, tüm dünyaya ABD'nin nasıl bir ekonomi üzerine oturduğunu da gösterdi. Bu karşılıksız dolara dayalı borç ekonomisi idi. Cumhuriyetçiler, Obamacare'in mali kaynaklarının kesilmesini sağlayamadılar ve Obama'dan bunun ötesindeki tavizleri de alamadılar. Clinton döneminde olduğu gibi, Obama'nın da taviz vereceğini umuyorlardı. Ancak tarih tekrar etmedi; 1995 ve sonrasını tekrar yaşamadık. Biliyorsunuz, Demokrat Clinton iktidarı, 1995 yılında, o zaman FED'in başında bulunan Alan Greenspan'la birlikte, doların, mark ve yen karşısında değerlendirilmesi kararını aldığı anda -aslında- bitmişti. Çünkü değerli dolar ancak militarist ve saldırgan bir politik hatla sağlanabilirdi. ABD, siyasi gücünü ve hegemonyasını, ekonomik olarak gösteremese bile, dünyanın 'ağası' olduğunu göstermeli ve başta Çin olmak üzere tüm dünya, ellerindeki fazlalarla ABD kağıdı ve doları alarak ABD'yi finanse etmeliydi.

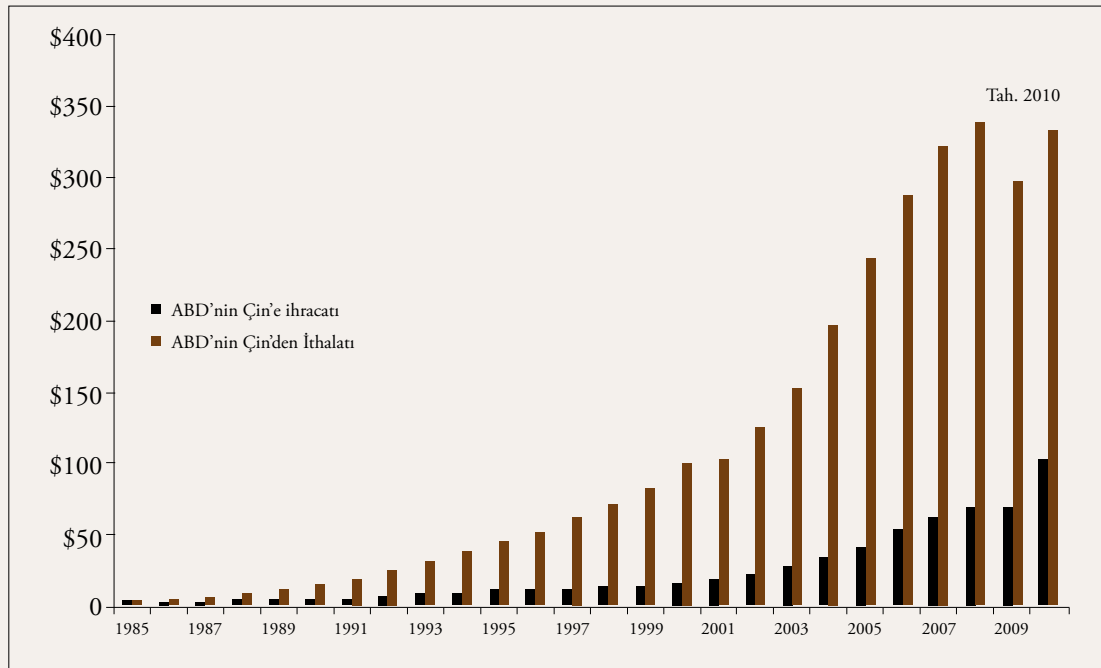
Bu, hiç şüphesiz ekonomik bir tercihten ziyade siyasi bir tercihti ama bu siyasi tercihi destekleyecek bir ekonomi ortada yoktu. ABD'de, tam bu yıllarda, şimdi Obama ile birlikte siyasi ağırlığını koyan yeni teknoloji ekonomileri öne çıkmaya başlamıştı. Ancak bu çıkışın siyasi bir iktidarla buluşması, kontrol gücünü kaybetmeye başlayan askeri-sınai yapılar için tam bir kabustu. O zaman da neoconlar, tıpkı bugünkü gibi, hükümeti kilitleyerek, Clinton iktidarını boyun eğmeye zorladılar ve o zaman başardılar. Ancak Obama bu sefer boyun eğmedi ve daha sonra FED Başkanlığına da Janet Yellen'ı getirerek ABD'yi krizi yeni teknoloji şirketlerinin yukarı çıkmasıyla aşacak daha "güvercin" yola iyice soktu. Bu, hiç şüphesiz, Türkiye gibi ülkeler için tarihi ekonomik ve siyasi fırsatlar doğuruyor. 1995-2005 yılları arasında üst teknoloji grubu malların Avrupa ve Amerika ekonomilerindeki katma değer payları bize önemli bir gerçeği açıklıyor. Üst teknoloji katma değer payı, ABD ekonomisinde, 1995-2005 arasında geometrik olarak artmış. 1995 yılında yüzde 13,3 iken, 2005 yılında yüzde 54'e çıkmış. Ama bu oran Avrupada düşmüş. Asya'da ve gelişmekte olan ülkelerde ise yine görece olarak artmış. Cari fazla veren gelişmekte olan ülkeler, aynı zamanda, ileri teknoloji katma değerini görece olarak artıran ülkeler olmuş. Ancak, neoconlar Clinton'u 1995'te sıkıştırarak doları değerlendirip faizleri yükselttikleri için, ABD bu on yılda, yüksek teknoloji mallarını değerlendirememiş ve ihracatını baskılamış. Bu aralıkta, Çin ve Asya'nın öne çıktığını görüyoruz.

Biz bu çerçevede ABD'nin eskisi gibi yüksek faiz, karşılıksız ama değerli dolar politikasına geri döneceğini sanmıyoruz. Ve FED'in faiz artırımının da 2016'yı bulma ihtimali şu aşamada çok yüksektir.

1. Çin ve Gelişmekte olan Asya

Bütün bu süreçte Çin, ABD'yi verdiği fazlalarla finanse etmiştir. Bu aynı zamanda bir 'dehşet dengesidir'. Aşağıdaki grafikte Çin-ABD ticaretinin, krizin dibine doğru gittiğimiz 2009 yılına kadar olan seyrini görüyorsunuz. Burada müthiş bir ittifak vardır ki, bu seksenli yılların ortasından itibaren ABD'nin-krize kadar- militarist Keynesçiliğini desteklemiştir. Çin bu dönemde adeta dünyanın fason fabrikası olmuş ve ucuz emekle Batı mallarını üretmiştir. Ama şimdi bu paradigma değişiyor ve bu değişime Japonya'da katkıda bulunuyor. Şimdi Asya ve dünya ekonomisinin iki önemli gücü Çin ve Japonya'ya bakalım. Japonya Merkez Bankası (BOJ) ısrarla genişleme politikasına devam ediyor. Başbakan Abe, burada maliye politikalarından da taviz vermeyecek ve Japonya, hem kendi ülkesindeki hem de dışarıya sermaye ihraç eden öncü teknoloji sektörlerini destekleyecek. Tabii bunların başında uzay teknolojileri, nükleer ve buna benzer sektörlerle bağlı savunma sanayi geliyor. Japonya'nın şimdiye değin, batı baskısıyla bu alanları yeterince desteklememesi ve bu alanlardaki sermayeyi-yeterince- ihraç etmemesi dönemi kapanıyor. Japonya, bu alanlarda Türkiye ile güçlü bir işbirliği yapacak. Yine Çin'in büyümesi toplamda düşüyor ama büyüme bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderecek yeni bir yola da giriyor. Böylece Çin, içeride refahı yukarı çekecek yeni bir yola girerken, ihracatını daha yüksek katma değerli mallara yönlendirecek ve ucuz mal ihracıyla büyüme yerine sermaye ihracı ile büyümeyi öne çıkartacak. Hiç şüphesiz Çin'in yoğun bir şekilde sermaye ihraç etmeye başlaması bize yeni bir dönemi anlatır. Bu daha önce Batı'nın kısıtlı sermaye ihracı gibi olmayacaktır. Teknolojinin sınırsız paylaşımına dayalı yeni bir bütünleşme ve kalkınma paradigmasıdır bu.

Grafik 5. ABD-Çin Mal Ticareti, 1985-2010, milyar \$

Kaynak: U.S. Census Bureau and Economic Policy Institute.

Bu yeni kalkınma paradigması, Batı kalkınmasından ayrı olarak, sınırları bağlı, ulus devletin korumasında homojen pazarlar yerine hızla bütünleşen, sınırları ortadan kaldıran ve teknolojiyi paylaşarak çoğaltan bir anlayışa dayanır.

Dış ticarete konu olan malların farklı gümrük mevzuatlarına tabi olmadan homojen bir fiyatlamayla ve hızla tüm pazarlara ulaşması yeni Asya tipi kalkınmanın en önemli ve ayırt edici özelliğidir. Böyle olunca bu yeni kalkınmayı ülkeler ve bölgeler arası ekonomik ve siyasi entegrasyonu yukarı çeken, birleştiren, ülkeler arası değil, kıtalar arası bir kalkınma paradigması olarak tarif edebiliriz.

i. Yeni Ticaret Yolları ve Türkiye

Bugün Pasifik Asya'sını Avrupa pazarına bağlayan üç önemli güzergâh var. Bu üç önemli güzergâh birbirini tamamlayan ve Asya-Avrupa arasındaki ekonomik entegrasyonu sağlayan çok önemli ticari geçişlerdir. Şunu da hemen söylemeliyiz ki, bu güzergâhlar demiryolu olarak öne çıkmaktadır. Çünkü demiryolu taşımacılığı, özellikle hızlı tren yolları; hız, fiyat ve güvenlik olarak diğer alternatiflere göre çok avantajlıdır. Başta Çin olmak üzere, gelişmekte olan Asya'yı Avrupa'ya bağlayan üç ana koridor şöyle;

Kuzey Koridor: Bu koridor, Rusya üzerinden Trans Sibiryâ hattı boyunca Rus anakarasından geçiyor, Kazakistan ve Belarus üzerinden Avrupa'ya ulaşıyor. Biliyorsunuz, Rusya, 2010'dan beri, Belarus ve Kazakistan ile gümrük birliği içinde. Kuzey Koridoru, Kırım sorunundan sonra, Batı için çok önemli siyasi sakıncaları içeriyor.

Orta Koridor: Bu yol, Çin'den kuzeye çıkıyor ve Kazakistan üzerinden Türkmenistan, Hazar (feribot) Azerbaycan ve Türkiye'den geçerek Avrupa'ya varıyor.

Güney Koridor: Bu yol da Kazakistan'dan başlıyor ve Türkmenistan-İran-Türkiye hattını kullanıyor. Yeni İpek Yolu'nu oluşturacak ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayacak bu güzergâhlara baktığımızda orta ve güney koridorların hem Avrupa için hem de ABD-AB arasında oluşturulmak istenen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) çerçevesinde ABD için kaçınılmaz önemde olduğu görülür.

Bu durumda orta koridor şu an yeni ipek yolu için en ciddi alternatiftir. Bunun için Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan Bakü-Tiflis-Kars demiryoluna çok önem veriyor. Bu yolun inşaatı yakında bitecek ve orta koridorun en önemli geçişlerinden birisi tamamlanmış olacak.

Yeni İpek Yolu ya da Rusya dışındaki orta ve güney koridorları Batı'nın karşısına şu çok önemli seçenekleri koyuyor:

- Çin ve gelişmekte olan Asya gerçeği görmemiz gereken reel bir durum ve bu yeni bir kalkınma paradigmasını ortaya koyuyor. Bu kalkınma batı ile buluşmak zorunda. Bu buluşmanın barış içinde olması için ekonomik ve siyasi entegrasyon çok önemlidir. Bunu ise ancak Yeni İpek Yolu güzergahları sağlayabilir.
- Yeni İpek Yolu'nun hangi güzergah öne çıkarsa çıksın kilit ülkesi Türkiye'dir. Bunun için bütün dünya Türkiye'deki barış, demokrasi ve istikrarın üzerine titremelidir. Türkiye'deki istikrarsızlık bütün dünyaya kriz ve felaket olarak döner.
- Yeni İpek Yolu ve orta-güney koridorlar aynı zamanda Rusya dışında yeni enerji kaynaklarını Avrupa'ya ulaştıracak yegane seçeneklerdir. Yeni İpek Yolu ile Güney Gaz Koridoru bu anlamda kardeşir ve burada da Türkiye kilit ülkedir.
- Yeni İpek Yolu güzergahları AB genişlemesi ve krizi için tek alternatiftir ve dünya barışı için de tek alternatiftir.

İşte şimdi yukarıda yazdığımız Küresel Ekonomi değerlendirmeleri ışığında Türkiye için yeni bir büyüme tartışmasına-teorik olarak- girelim...

4. Küresel Ekonomi ve Yeni Büyüme Modeli Tartışması

Batı, merkantilist yağmadan sanayi devrimine geçen süreçte gösterdiği başarıyı, ABD dışında, sanayi devriminden bilgi toplumuna geçerken gösterememiştir. Avrupa'nın krizi bu bağlamda ele alınmalıdır. Ancak 2008 krizi sonrası, öncelikle gelişmekte olan Asya ve giderek Latin Amerika ülkeleri daha sonra Türkiye gibi ülkeler hızla sanayi bazlı yeni büyüme politikasını önlerine koymuşlar ve tam şu sıralar Asya'dan başlayan yeni bilgi toplumu teknolojilerine dayanan bir büyüme tartışması gündeme oturmuştur. Büyüme olgusunu bu çerçevede doğu toplumları hangi teorik model çerçevesinde ele almalı ve buna bağlı strateji geliştirmelidirler? Bu soru önemlidir; çünkü Harrod-Domar ve Neoklasik büyüme teorileri, Keynesgil büyüme teorisinin (adeta) dinamik bir analizini yapmışlardır. Ama tam burada çok ilginç belki de bugünü anlatan bir tıkanma noktası vardır. Bu tıkanma noktasında aslında Keynes'ten önce de ciddi çözüm önerileri vardı ama bizce bunlar tekeli bir yapının serbest rekabetçi bir piyasa gibi davranamayacağı gerçeğini atlamışlardır. Oysa bu yeni dönemde, Türkiye gibi ülkelerin, tekeli yapıları koruyarak değil, tam aksine, rekabetçi yeni sektörleri öne çıkartarak yeni bir büyüme modeli geliştirmeleri gerektiği söylenebilir. Tekeli yapılar ve bunların oluşturduğu finans-kapital sistemi, yeni, rekabetçi bir alanı kendileri dışında hiç bir yatırımcıya açmazlar. Bu ancak, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bu finansal yapı geriletilerek ve faize dayanan sisteme piyasa doğrultusunda müdahale yapılarak sağlanabilir. Bu konuda iktisatçılar, yatırım ve faiz oranları arasındaki ilişkiye dikkat çekmişler ve kriz sonrası yeni sektörlerin ortaya çıkması ve gelişmesi için, faize dayanan tekeli yapıların geriye gitmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Örneğin Wicksell, faiz oranı- bir yatırımcının karşı karşıya kaldığı borçlanma maliyeti ve bu yatırımdan elde edebileceği getiri oranı- üzerinde durdu. Marx, bu sonuncusunu kâr oranı olarak adlandırmıştı ama –Hayek’in daha sonra 1930’lu yıllarda açıkladığı gibi, bu adlandırma, kârı iktisatçılar için kirli bir sözcük haline getirmişti. Wicksell, getiri oranını doğal oran olarak adlandırdı. Bazı insanlar paralarını tasarruf eder ve bankaya yatırırdı ya da finansal varlıkları –tahvil, hisse senedi- satın almaya yönelirdi. Ama tasarruf sahipleri genellikle pasifitler ve istikrarlı bir getiri oranı elde etmekten memnundular.²¹ Burada banka sisteminin istikrarı ve çok değişmeyen faiz oranları önemlidir.

Wicksell, doğal oranın faiz oranının üzerine çıkması durumunda, yatırımların artacağını üretim faktörü olarak girişimcinin gerçekten üzerine düşeni yapacağını söyler ama tam burada çok önemli bir ayrım var: Hangi sektörlerde ve hangi konjonktürde doğal oran faiz oranının üzerine çıkar. Bizim bu çalışmada bu soruya yanıtımız bellidir: Yeni bir Kondratieff²² dalgasının ortaya çıktığı, yeni teknolojinin eskiyi silip süpürdüğü zamanların tam başında...

Ama bu zamanlar, aynı anda, eski sektörler için depresyonla baş gösterten krizdir. Eski sektörler, depresyonla birlikte, yatırdıkları sermayeden borçlanmayla karşılayacakları bir getiri elde edemeyecekleri için, bu krizle birlikte batacaklardır. Bu Marx’ta kar oranlarının düşerek krize gitmedir.

Desai, Wicksell’in teorisinin Ortodoks iktisatta, ondan daha önce geçerli olan her şeyden daha geçerli olduğunu söyler.²³ Ama bizce daha da ötesi bu Keynes’in konjonktürel çözümünden de daha geçerlidir bugün. Aynı şekilde Wicksell, Mises’in işsizlik hakkında söylediklerini tam anlamıyla doğrulayamaz. Mises’e göre, üretimin dengede olduğu yerde işsizlik yoktur. İşsizlik, iktisadi değişimin bir sonucudur ve üretimin, kamu otoritesi ve sendikalar tarafından engellenmediği her yerde işsizlik, piyasanın bir müddet sonra çözüm bulacağı geçici bir sorundur. Ama gerçek böyle değildi ve böyle olmadığını Keynes tam da 1929 çöküşünün kaosu içinde açıklamıştı. Ama neo-klasik teori Hayek’le birlikte, Keynes’e hiç aldırmadan erken seksenlerden itibaren yoluna devam etti. Ancak yine atlanılan tekerci hatta tekerci devlet kapitalizminin olduğu bir dünyada, Hayek’in finansal piyasa düzenlemesinin nasıl işleyeceği idi. Bu gerçeği bizce aslında neo-klasik teori gördü ve örtülü bir şekilde, eksik istihdamda büyüme nasıl olur sorusuna yanıt aradı. Biz burada, neo-klasik teorisinin sonuç anlamında, genel eleştirisine geçmeden önce, görüşümüzü belirtelim: Eğer ki, bugün piyasa dostu regülasyonları öne çıkartırsak ve piyasayı anti-tekeli düzenlemelerle, ulus-devletin tamamen aradan çekilmesiyle düzenleyebilirsek, başka bir sisteme geçiyor oluruz. Çok ilginç tam burada Polanyi ve Sweezy gibi sol iktisatçılarla liberal iktisat yan

21 Raj M. Desai, **Marx’ın İntikamı**, Efil yayınevi, İstanbul, 2011, s. 266

22 Nikolai Dimitrievič Kondratieff, 20. yüzyılın başında yaşamış bir Rus iktisatçıdır. Kapitalist Batı ekonomilerinin uzun dönemli (50 ila 60 yıl) ekonomik büyümeyi depresyon dönemlerinin takip ettiği ekonomik döngülere sahip olduna dair bir teoriyi ileri sürmüştür.

23 Raj M. Desai, **a.g.e.**, s. 266.

yana gelir. Aslında buraya Marx'ı da katabiliriz ama bu, çalışmanın sınırlarını aşar. Şimdi gelelim, neo-klasik teorisinin eksik istihdam ve büyüme “sorunsalına”:

a. Eksik İstihdamda Sürekli Büyüme

Eksik istihdamda sürekli büyüme nasıl sağlanacaktı; neo-klasik teori ve onun temellen-diği üretim fonksiyonu, ölçeğe göre azalan verimlere dayanır ve böyle olunca ekonomik büyüme ancak dışsal etkenlerle açıklanabilir. Dışsal teknolojik girdilerin, azalan verimlere dayanan, kar düşüşlerini önleyeceği savı, uzun dönemde, ekonomik kararların da büyüme üzerinde etkinsiz olacağını söylüyordu. Bu, aynı zamanda, ülkeler arasındaki teknoloji farkının uzun dönemde birbirine yaklaşacağı öngörüsü de (Yakınsama Teorisi) getirmek-teydi. Ama ulusal ekonomilerin geçerli olduğu ve buna bağlı ölçeğe göre azalan verimlerin geçerli olduğu bir dünyada bu imkânsız ve çıkmaz bir sokaktı.

Tam burada, Paul Romer, Increasing Returns and Long Run Growth (1986) makalesin-de bu soruna el attı. Burada neoklasik üretim fonksiyonu yerine, artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu kullanıyordu Romer. Burada bizim bu çalışmamızın belkemiğini oluş-turan bir ayrıntı var. Romer, burada üretim sonucunda ortaya çıkan fiziksel ürünü değil, üretim bilgisini temel alıyordu. Yani Sraffa'nın ‘malların mallarla üretimi’ paradigmasını aşan yeni bir cycle'a geçmiş oluyorduk. Burada ikinci önemli nokta Romer'in geliştirdiği beşeri sermayeye dayalı aktif politikalarla desteklenmiş yeni büyüme stratejilerinin temel ayaklarının ne olacağını sorusuydu. Gelişmekte olan ülkelerin Malthus dengesini kırıp Rikardiyen mukayeseli üstünlükler yerine dinamik kapsam ekonomileri geliştirmesi gere-ği idi. Bu önemli noktanın bize göre, hem Post-Keynesyen iktisatçılar hem de Neoklasik teorisinin geliştiricileri kıyasında dolaştılar. Örneğin Barro kamu politikalarını bir üretim girdisi kabul ederek üretim fonksiyonuna ekledi. (1990) Helpman, Stokey ve Lucas bura-ya Ar-Ge'ye bağlı sıçramalı büyüme modellerini eklediler; bunu Young (1991) modelledi. Young'un modeli çok basitti. A ve B ülkelerinden A teknoloji yoğun malda B geleneksel mallarda ihtisaslaşarak Rikardiyen ticarete giriyorlar. Burada A ülkesi geometrik büyüme yakalarken B ülkesi geriliyor. Çünkü yüksek teknolojili malda öğrenme potansiyelinin ol-duğunu söyler Young. Burada şunu da ilave etmek gerekiyor; bugün bu yeni ekonominin finansı da eskisinden çok farklıdır. Ranta ve faize dayanmayan üretim ve paylaşma odaklı yeni bir finansal çevrimi bu ekonomi yukarı taşıyacaktır. Bu anlamda faize dayanmayan girişim sermayesi odaklı katılım bankacılığı ve kar zarar ortaklığı modelleri öne çıkacaktır. Nitekim bugün İslami fonların büyüklüğü 1.7 trilyon doları bulmuştur.

b. Güney Kore Sıçraması

Yani teknolojiyi geliştirme, yeniden yapma ve bir üst basamağına sıçrayarak ilerleme söz konusudur. Burayı özetlersek hem Barro'nun kamunun ‘duruma’ müdahalesi hem de Lucas ve diğerlerinin Ar-Ge'ye bağlı modellemesi bize bugün hem krizden çıkışın dinamiklerini vermekte hem de kriz sonrasında yeni büyüme modelinin ipuçlarını ortaya çıkarmaktadır.

Burada Borro'nun modelini, biz konjonktürel açıklayıcı bir model olarak ele alıyoruz. Mesela G.Kore'nin geç seksenlerden itibaren sıçramalı gelişmesi biraz böyle açıklanabilir ama bu model genelleştirilemez. Öte yandan, Ar-Ge'nin teknoloji rantı oluşturmaksızın yapılabilmesinin rasyonalitesinin sağlanmasını biz teknolojinin ve bilginin sınırsız dolaşımına ve eğitim farkının küresel manada ortadan kalkmasına bağlı olduğunu düşünüyoruz. Böyle olunca Ar-Ge küresel bir dışsallık olarak küresel tek bir kamusal düzenlemenin merkezi yatırımı olarak yapılıyor olacaktır. Bu da aynı zamanda yine küresel manada bir piyasa regülasyonunun yapılacağı, piyasanın etkin çalışması için piyasa dostu regülasyonların geçerli olacağı yeni bir ekonomidir.

Ancak, Solow'un büyük ölçüde tamamlamaya çalıştığı ancak uzun dönemde çözümsüz olan büyüme teorisini şimdi tam da bıraktığı yerden ele alabilirsek giriş bölümünde sorduğumuz sorulara, topyekûn bir cevap niteliğinde olmasa bile, buraya yaklaşan bir çözüm kümesine doğru hareket etmeye başlayacağımızı öne sürebiliriz. Şöyle ki: "Teknolojik uyarıya neden olacak bir şanslı dışsal faktör olaylar kümesince yerinden hareket ettirilmedikçe, çıktığı faktör sahiplerine neoklasik prensiplere göre dağıtan bir piyasa ekonomisinin uzun dönem dengesi sonsuza dek durgun bir ekonomiye yöneltmektedir. Bu sonuç, beklenecek bir durumdur ve neoklasik üretim teknolojisinin kendine özgü nitelikleri ve bölüşüm ilkeleri göz önüne alındığında kaçınılmazdır.²⁴ Tam buradan devam etmek için neoklasik büyüme modelinin temel varsayımlarına bakalım: Üretim için teknoloji dışsal bir faktördür ve çıktı teknolojinin marjinal katkılarına göre faktör sahiplerine dağıtılır. Bu anlamda firma bazında etkinlik söz konusudur. Bu anlamda bu firma dengesi tasarruf yatırım eşitliğini sağlar ve talep fazlası ya da talep yetersizliği söz konusu değildir. Bu iki temel varsayımı destekleyen ama bizce teorinin en önemli varsayımı, bütün ekonomiler için teknoloji kamusal bir maldır ve bütün ekonomiler bu kamusal mala serbestçe ulaşabilirler. Böylece dışsal teknoloji sermaye birikiminin itici gücü ve büyümenin motorudur. Ama burada azalan getiri kanunu işler. Bu durum, neoklasik büyüme teorisinin çıkmazıdır ve teori bu noktada ister istemez Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu çalıştırmaya başlar. Yani nüfus artışı ve sabit sermaye yatırımlarındaki aşınma, daha doğru bir ifadeyle değersizleşme, giderek sabit sermaye yatırımları artsa bile, kar oranlarının düşmesini engelleyemez ve sermaye büyümenin tek kaynağı olduğundan ölçeğe göre sabit getiri söz konusudur.

Malların mallar ve işgücü ile üretildiği bir yeniden üretim sisteminde, ölçek büyümesi sermaye birikiminin kendisidir. Bu aynı zamanda ekonomik büyüme ve gelişmeyi de karşılar. Ancak yukarıdaki bahiste de belirttiğimiz gibi, üretim süreci, tarihi süreç içinde teknoloji gelişimine bağlı olarak gerçekleşir. Ölçek ekonomileri büyük çaplı seri üretimin geçerli olduğu, bu seri üretimi karşılayacak talebin olduğu ekonomilerde ve dönemlerde ortaya çıkmışlardır. Teknolojik gelişme ile birlikte gerçekleştirilen sermaye birikimi; ölçek büyümelerine ve birim ürün maliyetlerini azalmasına yol açarak, kar oranlarını artırır. Bir sanayi kolunda gerçekleşen ölçek ekonomileri kapitalist üretimin yapısı gereği, diğer

sanayi kollarında da benzer teknoloji ve ölçekleri ve dışsallıkları yaratır. Dışsallık sanayi kapitalizminde devletin üstlendiği bir olgu olarak karşımıza çıkar ve devleti ekonomik kalkınmanın merkezi durumuna getirir. Bu anlamda tekelci devlet kapitalizmi tekeller için dışsallık yaratarak dengesizliğinin dengesini sürekli kılar ve yeniden üretir. Ölçek büyümeleri kar oranları artırarak sermaye birikim sürecini hızlandırmışlardır. Bu büyüme aynı anda tekelci yapıları doğurur. Yukarıda özetlediğimiz gibi, seri üretimin önem kazanması, Fordist üretim yönteminin hâkim olması monopol ve oligopol yapıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ölçek ekonomileri ve teknolojik gelişme, aynı zamanda statik genel dengeyi bozarak krizde hazırlayıcısı olurlar. Bu açıdan ölçek ekonomilerini Walras'ın genel denge analizi dışlar. Çünkü Walrasgil genel dengede zaman ve gelişen teknoloji veri değildir. Bu bağlamda teknolojik gelişmenin ikili bir yapısı vardır. Birincisi ölçeğin büyümesini zorlar ve bunu başardığı oranda maliyetleri düşürerek kar oranları artırır; ama aynı zamanda sermayenin bileşimini emek aleyhine bozarak orta ve uzun dönemde kar oranlarını düşürür. Kar oranlarının düşmesi ve pazar daralması sürdürülen sermaye birikim rejiminin bir krizle sona ermesi anlamına gelir. Bu açıdan ölçek ekonomileri kapitalizmin gelişiminde iki döneme damgasını vurmuştur. Ancak dünya ekonomisi, yirminci yüzyılın hemen başında başlayan ve ölçek ekonomileri yaratan süreci tamamlamıştır. Statik genel dengeyi teknolojinin ve ölçeğin sürekli gelişmesi bozmuştur.

c. Tam Entegrasyon ve Ar-Ge'nin Teorik Temelleri

Bu tespit(ler) yukarıda değindiğimiz, neo-klasik dengenin ve büyüme modelinin hem piyasa dengesini hem de buna bağlı olarak 'sürdürülebilir' bir büyümeyi tam entegrasyon olmadan gerçekleştiremeyeceğini anlatır. Nonneman ve Vanhoudt (1996) Romer ve Grossman, Helpman modellerinin en önemli özelliği bu yaklaşımlarının açık ekonomilerde Ar-Ge faydasının maksimum düzeyde olmasıdır. Bu modelleme, yani dış açıklık, Ar-Ge ve küresel dışsallık, neo-klasik büyüme teorisinin ön önemli varsayımı olan teknolojinin kamusal bir mal olarak değerlendirmesi gerçeğini öne çıkartır. Bu çalışmalara 1997 yılında Hoffmaister (1997) katıldı. Ve sanayileşmiş ülkelere Ar-Ge bazlı büyümenin yayılmasını inceledi. Bu çalışma, bir ülkenin yabancı Ar-Ge sermaye stoku ne kadar fazla, sanayileşmiş ülkelere teknoloji yoğun mal ithalatı ne kadar fazla ise, bu işgücü eğitim seviyesi ve dolayısıyla ülke gelir düzeyini yükselterek toplam talebi yukarı çekiyor ve büyümenin sürekliliğini sağlıyordu.²⁵ Ancak burada çok önemli iki sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Birincisi, Ar-Ge yatırımı yapan firmalar bir müddet sonra monopol oluşturmakta ve bu da piyasa işleyişini bozarak ayrı bir kriz dinamiği oluşturmaktadır. Ar-Ge için yapılan her bir dolarlık harcamanın sekiz kat daha yüksek getiri sağlaması bu süreci açıklamaktadır. (Lichtenberg, 2002) İkinci önemli sorununuz ise tabii ki birinci sorunuza bağlıdır. Ar-Ge yatırımları monopol oluşturmayacak kadar cazip olmazsa kim Ar-Ge yapar. Bu soru(n)ya vereceğimiz yanıt bizim bu çalışmada öne sürdüğümüz temel

tezlerden birisidir. Aslında tam burada Schumpeteryen bir bakış açısına ihtiyacımız var. Ekonomik büyüme ne sermaye birikimidir ne de mistik bir teknolojik değişme sonucunda üretim fonksiyonunda kaymadır; ekonomik büyüme yapısal bir değişimdir.²⁶ Ama tabii ki Schumpeteryen bir bakış açısını, bu çalışmanın sonuç bölümünde, diğer bahislerde aldığımızdan daha farklı bir biçimde ele almak zorundayız. ‘Scuhmpeter piyasa kurgusu içinde, teknolojik değişmeyi yönlendiren prensipleri ortaya koydu. Scumpeter, ekonomik büyümenin altında yatan şeyin daha ileri yeniliklere götüren olaylar zincirini başlatan sürekli genişleyen yenilik faaliyetleri süreci olduğunu ileri sürdü. Yeniliğin, fayda ve maliyet çerçevesinde optimizasyona tabi olan bilinçli ekonomik faaliyetin sonucu olduğu bakış açısını formüle eden Schumpeter’in kendisiydi. Newton’un başına tesadüfen elma düşmesi sonucu çekim kuvveti teorisini keşfettiği çocukların bilime ilgisini çekmek için kurgulanmış hikâyledir. Özünde, teknolojik yenilik planlanmalı, organize edilmeli ve maliyetli kıt kaynakları araştırma ve yenilik faaliyetlerini sürdürmek için kullanmak zorunda olan kar amacı güden girişimcilere uygulanmalıdır.

Yeniliklerin başlangıç maliyetleri beklenen karlarla karşılanmalıdır. Böylece gerçekte Scuhmpeter, yenilik yapanlara marjinal maliyetlerinin üstünde fiyat belirleme olanağı tanıyan rekabetçi olmayan, monopolist piyasaların koşullarını ortaya koyan Romergil geleneğin bir öncüsüydü.²⁷ Yeldan’dan bu uzun alıntıyı yapmamızın nedeni, bizim bu çalışmada tam aksi bu sonuca varmış olmamızdandır. Bu çalışma da, hemen hemen bütün bölümlerde vurgulandığı gibi, Schumpetergil bir inovasyona dayalı büyüme paradigmasının bundan sonra geçerli olacağı sonucu içindir. Ancak, bu büyümenin ilk önce devlet sonra da devletin kollamasında monopoller oluşturarak devam edeceği varsayımı ise geçersizdir. Biz bu çalışmada regülasyonların yalnızca piyasa mekanizmasının doğru işlemesi doğrultusunda yeni kamusal alanlar oluşturarak olması gerektiği sonucuna vardık. Kaldı ki, bu yöndeki regülasyonlar, giderek anti-tekel bir küresel ekonominin oluşmasına yol açacak ve bu aynı zamanda, kaynakların kıt olmasını ortadan kaldıracak en önemli dinamik de olacaktır. Böyle olunca Ar-Ge ve yeni teknoloji yatırımları monopol karları olmadan küresel ekonominin oluşturacağı dışsalılıklar ve rekabet ivmesi ile yapılacaktır.

O zaman Sraffa’nın ‘malların mallarla üretildiği’ ölçek ekonomisini aşıyoruz ve üretimin beşeri sermayenin başat üretim faktörü olduğu küresel yeni bir ekonomiye adım atıyoruz. Malların mallarla değil, malların insan için ve insanla üretildiği, emeğin serbest rekabeti için, sermayenin tekelleci yapısının çözülerek atomize olacağı/olması gerektiği yeni bir dönem bu aynı zamanda... Ancak bu dönemin siyasi yapılanması ve ülkelerin 20. Yüzyıldan kalma hiyerarşisi de değişecek tabii.

İşte tam şimdi önümüzde, bu cümlelerden olmak üzere, büyük bir değişimin teorik alt yapısı da duruyor. Önemli olan bunu işlemek... Ve Türkiye’ye uyarlamak...

26 Erinç Yeldan, **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Efil Yayınevi, Ankara, 2010, s. 207.

27 Erinç Yeldan, **a.g.e.**, s. 253

Referanslar

Bilsay Kuruç, “Kapanış Oturumu Değerlendirmesi”, TMMOB Sanayi Kongresi, Ankara, 2009.

BM, Dünya Ekonomik Durumu ve İlerleme Raporu, 2014 http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014Chap1_en.pdf

Chris Freeman ve Luc Soete, The Economics of Industrial Innovation, Third Edition, The MIT Press, United Kingdom, 1997, s. 56.

David T. Coe, Elphanen Helpman ve Alexander Hoffmaister, Nort South R&D spillovers, The Economic Journal, No: 107,1997, 134-149.

Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri. <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

Erinç Yeldan, İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri, Efil Yayınevi, Ankara, 2010, s. 207.

Ernest Mandel, Late Capitalism, Verso, Londra, 1990, s. 45.

Eurostat, Açıklamalı İstatistikler(Statistics Explained) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Main_Page

Giovanni Arrighi; Adam Smith Pekin’de; S;386, Yordam Yayınları-2008-İst.

Robert Brenner ile Yapılan Söyleşi, <http://hap.blogger.hr/post/interview-with-robert-brenner-on-the-current-crisis/1215794.aspx>, (Çevrimiçi), 23.03.2010.

Hazar; agy; SOCAR, Samir Kerimli konuşması-2014

IMF, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Nisan 2014. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx>

Joseph A. Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, Alter yayıncılık, Ankara, 2009, s. 103.

M. Hard, A. Negri- İmparatorluk, Ayrıntı, İstanbul, 2001-s.28

Mustafa Kutlay, Özgür Keleş; Yollar Ayrılırken TTYO Anlaşması ve Türkiye; Analist Dergisi/ Eylül,2013 –Sayı 31.

Raj M. Desai, Marx’ın İntikamı, Efil yayınevi, İstanbul, 2011, s. 266

Samir Kerimli; SOCAR Türkiye Başkan Yardımcısı; Hazar Strateji Enstitüsü, Yuvarlak Masa Toplantısı-2014

Walt W. Rostow, The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto, Cambridge University Press, Cambridge, 1960.

(*) Dr. Cemil Ertem; THK Üniversitesi, İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Altıncı Bölüm

SEKTÖR ÖNERİLERİ

6.1. BASIM YAYIN VE MEDYA SEKTÖRÜ

1. Haksız Rekabet Koşulları

Haksız rekabeti besleyen kalitesiz üretimin önünü almanın en önemli yolu sektör içi denetim sistemlerinin geliştirilmesidir. Ticaret ve Sanayi Odaları ile STK'lara ciddi oranda görev düşmektedir. Haksız fiiller içerisinde bulunan firmaların engellenmesi için yukarıdaki kurumlara yaptırım gücü sağlanmalıdır.

2. Finansmana Ulaşım Sıkıntıları

Sektörde bulunan KOBİ ve diğer firmalara; rekabetçi fiyatlara ulaşabilmeleri için ucuz finansmana ulaşmalarını sağlayacak imkânlar yaratılmalıdır. Banka ve finans kuruluşlarının etkin bir şekilde sektördeki kuruluşlara katkı vermesi sağlanmalıdır.

3. Düşen Tiraj ve İş Kapasiteleri

Sektör içerisinde fazla arz ile etkin üretimin önündeki engellerin kaldırılması için üretici firmalara sektörler hakkında yaygın ve etkili bilgilendirme yapılmalıdır. Piyasaya yeni girecek firmaların açık olan sektörlerle yönlendirilmesi ve böylece üretim faktörlerinin etkin ve dengeli olarak dağıtılması sağlanmalıdır.

4. Nitelikli Eleman Eksikliği

Sektör içi eğitim ile sektör öncesi ara personel yetiştirmeye yönelik eğitimler üzerinde ciddi projeler üretilmeli. Meslek yüksek okulu, meslek liseleri gibi eğitim kurumları

yaygınlaştırılmalı. Mesleğin itibarını yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılarak gençler için bu sektör cazip hale getirilmelidir.

5. Ham Madde Temininde Yaşanan Sorunlar

Sektörümüzün kullandığı ham maddelerin üretimi konusunda yurt içi üretim seviyesi çok düşüktür. Neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu konuda hem profesyonel üretim modelleri yakından incelenerek hem de uygun üretim maliyetleri ile arz yapılması konusunda acilen çalışmalar yapılmalı. Bu tür çalışmalara teşvik ve destek sağlanmalıdır. Ham maddesi ağaca dayanan kâğıt gibi spesifik bir alanda geri dönüşüm teknolojilerinin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

6. İthalat-İhracat ve Vergi Rejimi

İthalat ve ihracatta firmaların yaşadıkları sıkıntıları gidermek için bu konuda birbirinden farklı ve çeşitli düzenlemelerin bir çatı altında toplanması ve firmaların sorunlarını giderici şekilde yeni düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Farklı kurumlar tarafından oluşturulmuş düzenlemelerin tek bünyede toplanması zorunludur.

Ülkemizde üretilme kabiliyeti olan ürünlerin (örneğin: ajanda, defter ve kırtasiye ürünleri gibi) ithalatında yerli üreticiyi koruyucu gümrük mevzuatının hayata geçirilmesi birinci öncelik olmalıdır.

7. Hurda Teşviği

Teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi için bu sektörde yer alan firmalara hurda teşviği sağlanmalıdır. Bu teşviklerle ilgili ve kolaylaştırıcı mevzuat hakkında etkin olarak bilgi sağlanmalıdır.

8. Sektör Standartlarının Oluşturulamaması

Nitelikli üretim yapabilmek için sektör standartlarının acilen belirlenerek hayata geçirilmesi zaruridir. Bu amaç doğrultusunda sektörün mensupları arasındaki ilişki etkin olarak tesis edilmeli; nitelikli ve rekabetçi üretim yapabilmek için sektörün standartları acilen oluşturulmalıdır.

9. Örgütlü Sektör Yapısının Oluşturulamaması

Dağınık bir yapı sergileyen sektör bir an önce örgütlü bir yapıya kavuşturulmalıdır. Toplumsal tabanın tam olarak oluşturularak, bu kurumların hem toplum içerisinde etkinliğinin artırılması hem de mesleğin itibarının yükseltilmesi sağlanmalıdır.

6.2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ SEKTÖRÜ

Bilgi teknolojileri sektörü, şu anda ağırlıklı olarak tüketime ve ithalata dayalı bir yapı olmakla birlikte, doğru bir strateji ve buna göre atılan adımlarla kısa sürede ülkemizin büyümesinde itici güç oluşturma potansiyeline sahip bulunmaktadır.

Bilgi Teknolojileri sektörünün gelişimi için “Büyümenin Sistematiği :Bilgi Teknolojilerinin Rolü” Raporunda ortaya koyduğumuz veriler ışığında değerlendirildiğinde oluşturduğumuz kısa liste, çözüm önerileriyle beraber aşağıda verildiği şekildedir:

1. Siyasi Erkin (Hükümetin) Sektörü Sahiplenmesi

Sektörel olarak çoklu disipline sahip olması itibarı ile, sektörel konularda kamu tarafında farklı bakanlık ve kamu otoritesiyle görüşülmekte fakat bu dağınık yapı sonucunda taleplere etkin sonuç elde etmekte zorlanmaktadır. Kamu tarafında sektörün önünü açacak ve destekleyecek, bilgi teknolojileri sektörü ile ilgili müsteşarlık yada ajans düzeyinde tek bir muhatap oluşturularak, sektörün gelişimi için bu yapı üzerinden yapılan tespit ve öneriler sonrasında oluşturulacak yol haritalarının işleyişinin denetlenmesi ve hedeflere ulaşmadaki başarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Bilgi Teknolojileri Stratejik Sektör Olarak Belirlenmeli

Bilgi Teknolojileri sektöründe faaliyet gösteren Milli firmaların önemi göz ardı edilmemelidir. Bilgi Teknolojileri sektörünün stratejik değeri belirlenirken büyük projelerin altyapısında, devlet iletişim ve veri altyapısının yapılandırılmasında, bilimsel çalışmaların yapılmasında, araştırmaların gerçekleştirilmesinde ve sonuç elde edilmesindeki önemi doğru değerlendirilmelidir. Özellikle stratejik sektörlerin (Savunma Sanayi, Finans, Sağlık Sektörü, enerji gibi) BT altyapıları bu kapsamda değerlendirilmelidir.

3. Bilişimde Üretici Rolüne Geçiş İçin Bilgi Teknolojileri Stratejisi

Bilişimde üretici rolüne geçiş için gerek donanım gerekse de yazılım üretme hedefi olan şirketler, bu yönde strateji geliştirirken sadece iç pazara yönelik değil, dış pazarları da gözönünde bulundurarak ölçek ekonomisine kendilerini en baştan hazırlamalıdır.

Bilişim sektöründe üretici rolüne geçişte sıralama önem kazanmaktadır. Önerimiz sırasıyla:

- a. Bilgi Teknolojileri hizmetleri
 - b. Yazılım
 - c. Altyapı donanımları,
 - d. Tümüleşik ürünler,
- üretimi üzerinde yoğunlaşılmasıdır.

Bu ürünleri ortaya çıkarmanın temel yolu, yenilikçi ve araştırmaya yönlendiren bir eğitim sistemi, akademi ve iş ortamlarının oluşturulması, bu ortamda yeşerecek iş fikirlerinin girişim sermayeleri ile ticarileşme yolunda desteklenmesi, rekabetçi düzeye gelen ürünlerin yerel ve uluslararası pazarlara açılması için müşteri bilincinin artırılmasıdır.

4. Kamu Politikalarında Bilgi Teknolojileri Lehine Düzenlemeler

Yurt içinde kıyasıya rekabet sonucunda Bilgi Teknolojileri firmalarının sürdürülebilir bir ticari model oluşturması ve sektör firmalarının rekabet edebilir noktaya çıkmaları sağlanamamaktadır. Kamu satın alma modellerinde kullanılan Mal ve Hizmet alım usülleri sektörün sürdürülebilir bir gelişim göstermesini sağlayacak şekilde revize edilmeli ve yurt dışı projelerinde rekabetçi bir model oluşturmasını sağlayacak, devlet destekli bir akreditasyonla uluslararası projelerde yer almaları için önleri açılmalıdır.

5. Kamu, Bilgi Teknolojileri Sektöründe Rekabet Rolünü Üstlenmemeli

2023 Vizyonuna uygun olarak dünya çapında iş yapan Bilişim Müteahhidi firmaların gelişmesi ancak kamunun sektör ile rekabetten çekilerek sektörün önünü açması ile mümkündür. Bilgi toplumuna giden süreçte stratejik önem taşıyan Bilgi Teknolojileri sektörünün, yerli entegratör firmalarının ve özellikle yazılım firmalarının kamu projelerinden dışlanması büyük risk oluşturmaktadır.

6. Sektörel Düzenlemelerin Gerçeklenmesi

Dağınık STK yapısı (aktif Bilgi Teknolojileri STK'sı sayısının 50'nin üzerinde olduğu tahmin ediliyor) bu konuda istenen verimin alınmasını engelliyor. Hükümetin öncü olarak bu STK'lar ile kamudaki tarafların düzenli olarak bir araya geldiği ve sektörel sorunların ve ihtiyaçların değerlendireceği bir "Ortak Akıl" platformu oluşturması ve bu yapı üzerinden sektörün regülasyonu için ihtiyaç duyulacak çalışmalara önderlik etmesi faydalı olacaktır. Bu etkileşimler, sektör firmalarının birlikte iş yapabilme imkânlarının artırılması, ortak iş birliği projelerinin desteklenmesi ve sektör için yeni modeller ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

7. Sektörün İhtiyacı Olan İstihdam Düzenlemelerinin Acilen Yapılması

Bilgi Teknolojileri sektörü yoğun olarak kaliteli insan gücüne ihtiyaç duyan bir sektördür. Konvansiyonel olarak hizmet sektörünün özelliğini taşımasına rağmen farklı çalışma modellerine ihtiyaç duymaktadır. Sektörün ihtiyacı olan farklı çalışma modellerine uyumlu düzenlemelerin acilen yapılması sektörün ihtiyaç duyduğu bir çalışmadır. Bu konuda sektörel olarak istihdam ve iş gereksinimleri göz önünde bulundurularak esnek çalışma modellerini kapsayan düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

8. Düzenleyici Kanunların Her Yönüyle Tartışılarak Hızla Çıkarılması

Bilgi Teknolojileri sektörü, bilgiyi toplamak, bilgiyi değerlendirmek, bilgiden türevler üretebilmek, bilgiyi koruyabilmek amacı etrafında yapılan bir sektördür. Özellikle internet üzerinde akan bilginin yönetimindeki belirsizlik ve model eksikliği bu ko-

nuda sıkıntılar oluşturmaktadır. Fikri Mülkiyet ve İnternet sözleşmeleri konusundaki çalışmaların daha proaktif yapılmasında fayda vardır. Kişisel bilgilerin güvenliği, mahremiyet konusunda belirsizlik taşıyan ve ülke sınırlarının bile manasızlaştığı bir alanda sadece kısıtlamalar ve sınırlamalar üzerinden hareket etmektense daha farklı bir bakışla düzenlemeler sağlanabilir.

9. Yükseköğretimde İyileştirme

Bilgi Teknolojileri sektörü yükseköğretim mezunu istihdama aşırı düzeyde ihtiyaç duymaktadır. Özellikle sektörün eğitilmiş işgücüne erişimini sağlayacak ve önünü açacak iş birliği modellerine ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin öğretim sonrası stajın en az 6 ay tercihen 12 ay ücretli modele (ya da meslek liselerinde olduğu gibi paralı çalışma modeline) dönüştürülerek hem sektörün ihtiyacı olan istihdama erişim desteği sağlanıp, hem de okul sonrası eğitimin daha başarılı hale getirilmesi gibi iş birliği modellerinin geliştirilmesi tavsiye edilmektedir.

10. Toplumsal Farkındalık

Bilgi Teknolojileri sektörünün istenen ivmeyi yakalayabilmesi için toplumda sektör farkındalığının artırılması faydalı olacaktır. Toplumun bu sektörde sadece kullanıcı düzeyinde kalması durumunda istenen verim elde edilemeyecektir. İnternet ekonomisinin sunduğu fırsatların doğru değerlendirilebilmesi toplumun teknoloji üretimi noktasında teşvik edilecek uygulama portalları yapıları ile desteklenmeleri ve bu noktada bireysel mikrokrediler (2014 yılı içerisinde duyurulan teknogirişim sermayesi desteği gibi) ile ilginin üretim yönüne kaydırılmasında fayda olacaktır.

- Şirketlere ulaşılmadan önce altyapının oluşturulması, şirketle ilgili gerekli ön çalışmanın yapılması gerekmektedir.
- Türk şirketlerinin dokusuna göre AR-GE çalışmaları yapılmalıdır.
- Sektörle ilgili, kamu ve STK'ların birlikte çalışarak ortak strateji raporu üretmesi gerekmektedir.
- Danışmanlık firmalarının kurumsallaşmasını sağlayacak uzun vadeli stratejilerin oluşturulması gerekmektedir.
- Sektörün sermaye grupları tarafından desteklenmesi, sermayeye dayalı ortaklıkların oluşturulması teşvik edilmelidir.
- KDV oranlarının düşürülmesi, Danışmanlardan yıpranma amortismanı ayrılması gibi vergisel birtakım muafiyet ve avantajların sektöre özel çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Sektörde çalışacak personelin sertifikalı olması, Personelin ayrılma nedenlerinin tespit edilerek, bunlara çözüm önerileri geliştirilmesi gerekmektedir.
- Rekabet Yasağı ve Gizlilik Sözleşmelerinin yapılması, Bilgi Güvenliği Standartlarının Oluşturulması 27001 Standardı gibi.

- İş birliği Güçbirliği çerçevesinde ortak AR-GE birimlerinin oluşturulması gerekmektedir.
- Sektörde kümelenme bilinci oluşturularak, ortak reklam ve tanıtım çalışmalarının yapılması teşvik edilmelidir.
- Kurumsal Kimlik çalışmaları yapılması ve eğitimlerle desteklenmesi gereklidir.
- Markalaşma Destekleri ile ilgili çalışma yapılması, Teşvikler hakkında takip ve bilgilendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir.
- Üniversite hocalarının bir danışmanlık firması üzerinden çalışması yönünde yasal zorunluluk getirilmelidir.
- Türk işletmelerinin danışmanlık konularında bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve akredite olmuş danışmanlarla çalışmasını sağlamak adına çeşitli önlemler alınmalıdır.
- Danışmanlık ve Eğitim sektörlerinde akreditasyon getirilmelidir.
- Kamu tarafından yabancı danışmanlık firmalarına sağlanan imtiyazlar ortadan kaldırılmalıdır.
- Ekonomi Bakanlığının yerli firmaları teşvik kapsamına alması ve yurt dışında iş yapmalarına katkı sağlaması gerekmektedir.

6.3. TURİZM VE OTELCİLİK ALT SEKTÖRÜ

Ülkemizin en büyük gelir kalemlerinden birisi turizm ve turizm endeksli sektörlerdir. Coğrafi ve kültürel konuma bakıldığında gelirimizin çoğunluğunu turizmde elde etmemiz doğal gözükmektedir. Bir turizm ülkesi olarak dünya sıralamasında maalesef hak ettiğimiz yerde olmadığımız görünmektedir. Türkiye 2013 yılında 32 milyon turist ağırlayıp 30 milyar \$ gelir elde etmiştir. 2023 turizm hedefimiz ise 50 milyon turist ağırlamaktır. Hedefe ulaşmak ve hatta geçmek, ülkemizi dünya sıralamasında ilk 3'e sokmak için, turizm çeşitliliğimizi arttırmak ve sektörü sürdürülebilir hâle getirmek gerekmektedir.

1. Seyahat Acentelerinin Korunması ve Desteklenmesi:

Turizmi geliştirebilmek için, turizm hizmetlerinin üretilmesinde en önemli kurumlardan olan seyahat acentelerinin korunması ve desteklenmesi fevkalade önemlidir. Bu amaçla;

- Acentelerin iç turizmin geliştirilmesine yönelik düzenlediği tanıtım faaliyetleri ve tur organizasyonları destek kapsamına alınmalıdır.
- İl Turizm Müdürlükleri ile seyahat acentaları arasındaki koordinasyon artırılmalıdır.
- 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu baştan sona güncellenmelidir.
- Seyahat acenteleri için proje bazlı faizsiz kredi destekleri sağlanmalıdır.
- Acentelerde çalışan personelin SGK primleri ve nitelikli personelin maaşları destek kapsamına alınmalıdır.

- Sosyal medya vb. mecralar üzerinden oluşturulan gezi grupları önlenmeli, kaçak turizm faaliyeti yapanlar ağır cezai müeyyidelerle cezalandırılmalıdır. Belediye zabıtalارına kaçak acentecilik faaliyetleri için denetim yetkisi verilmelidir.
- Belediyelerin halka yönelik, üniversitelerdeki kulüplerin öğrencilere yönelik düzenlediği gezilerde seyahat acentesi güvencesi aranmalıdır.
- Hava yolu şirketlerinin acentelerle rekabet edecek fiyatlara satış yapmalarının önüne geçilmelidir.

2. Turizm Sektörünün Yeni Dinamiği Olarak Helal Turizmin Geliştirilmesi

Küresel anlamda yaklaşık 6 yıl önce duyulmaya başlanan Helal Turizm, yaşamlarını İslami şartlara göre düzenleyen Müslümanların, kadın-erkek ayrı kullanım alanları olan, bünyelerinde 5 vakit ezan okunup mescitlerinde namaz kılma imkânı sunan, odalarında kible yönü, Kuran-ı Kerim ve seccade barındıran, kesinlikle alkol servis etmeyip helal gıda ile yemeklerini hazırlayan İslami otel konseptinde sağlanan konaklamalar, İslami anlatımlar ve bakış açısı ile organize edilen kültür turları, ayrıca yine İslami hassasiyetlere göre düzenlenebilen etraftan kimsenin göremediği gizli havuzları olan kiralık tatil villaları, cennet koylarımızı bayan personeli olan guletler ile dolaşmak ve diğer turizm hizmetlerinin sektördeki adıdır. Günümüzde turizm endüstrisinin içinde ciddi bir paya sahip olmaya başlayan Helal Turizm pazarı, yılda 123 milyon Müslüman turist dolaşımı ile endüstrinin %12,3'ünü kapsayıp, 2011 verilerine göre 126,1 milyar\$ harcama oranı (Hac&Umre hariç) ile günümüzde dünya turizminin önemli bir kolu olmaya başlamıştır. Dünya üzerinde bulunan İslami otellerin yarısına yakınının Türkiye'de bulunması ve bin yıllık İslam kültürümüzün olması gibi sebeplerden ötürü Müslüman turistleri ülkemize kolayca çekerek arzu ettiğimiz hedeflere ve yüksek turizm gelirlerine ulaşabiliriz. Müslüman bir ülke olarak hali hazırda oluşmuş fırsatlardan faydalanıp Helal Turizm pazarında lider olmak için;

- **Teşvik ve Yatırım:** Konum ve kültür itibarıyla Helal Turizm için biçilmiş kaftan olan ülkemize konu ile ilgili yapılabilecek yatırımların teşvikler ile önleri açılmalı ve mevcutta bu alanda faaliyet gösteren işletmelere destekler verilmelidir.
- **Tanıtım ve Pazarlama:** Turizm Bakanlığı'nın mevcut tanıtım faaliyetlerine Helal Turizm tanıtımı eklemesi ve konuyla ilgili pazarlama ve satış yapan acente ve otellere ayrıca destek vermelidir.
- **Rekabet ve Paylaşım:** Turizm endüstrisinin 2 lokomotifleri olan otellerin ve acentelerin direk satış konusundaki kurallarını belirleyip, birbirlerinin rakipleri değil partnerleri olmaları sağlanmalıdır. Prensip olarak oteller hizmet veren, acenteler ise satış yapan organizasyonlar şeklinde konumlandırılmalıdır.

- **Dijital Pazarlama ve Online Satış:** Her sektörde olduğu gibi turizm için de internet pazarlama ve online satış konusu en çok önem arz eden konu haline gelmiştir. Dünyada lider olmak ve rekabet etmek için, acenteleri online satışa özendirecek teşviklerin verilmesi gerekmektedir.
- **Arz ve Talep Dengesi:** Helal Turizm ürünlerine tüm dünyada gün geçtikçe hızla artan talepler oluşurken bu taleplere cevap verecek arz yapısı yetersiz kalmaktadır. Arzı yükseltecek yeni otel yatırımlarının hayata geçmesi veya mevcut otel işletmecilerinin İslami konseptte yönelmelerini teşvik etmek gerekmektedir. Hali hazırda ülkemiz otelcilğinde bir milyon yatak kapasitesi varken, İslami otel yatak kapasitesi sadece 30 binlerde kalmıştır. Hâlbuki normal otelcilikte yıllık ortalama doluluk oranları %65 iken, İslami konseptte bu oran %95'lere ulaşmaktadır.
- **Helal Sertifikası:** Helal Turizm konusunda standartların belirlenmiş olması ve çeşitli özel denetim firmalarının bu sahada da helal sertifikası vermeye başlaması sonucunda seyahat eden Müslüman turistler arasında helallik tercih sebebi olmaya başlamıştır. TSE Kurumu'nun Turizm Helal Sertifikası'na akreditasyon çalışmalarına hız vermesi gerekmektedir.

6.4. MÜCEVHER VE KUYUMCULUK ALT SEKTÖRÜ

Türkiye; dünyanın altın ve mücevherat pazar büyüklüğü açısından, Hindistan, Çin, ABD ve Rusya ile birlikte en büyük beş pazarı arasındadır. Türkiye aynı zamanda imalatla ilk üçün arasında olduğu gibi liderliği de hedeflemektedir. Türkiye yıllık 400 ton altın ve mücevher işleme kapasitesine sahipken, maalesef 275 ton civarında üretim yapabilmektedir. Yaklaşık 200 ton altın ve mücevheri ise İsrail, Belçika, Hindistan, BAE, Hong Kong ve Çin ağırlıklı ülkelerden ithal etmektedir.

Türkiye'deki kuyumculuk ve mücevher sektöründe tahmini olarak 5000 üretici, 35.000 perakende mağazayla birlikte 250.000 kişi istihdam edilmektedir. Üretimin %30-40'ı ihraç edilmekte, geri kalanı ise, turistlere, bavul ticareti yapanlara ve yerli tüketiciye satılmaktadır. Ortalama her dört turistten biri mücevher satın almaktadır.

Türkiye İhracatçıları Meclisi'nin hazırladığı 2023 İhracat Stratejisi'ne göre, Türk kuyumculuk sektörünün 2023 yılında ihracatının 12 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir. Türk mücevher ihracatçıları, 2013 yılı toplamında 2,2 milyar dolar ihracat yapmıştır. İhracatçıların ihraç kalemleri içerisinde altından mamül ürünler başta gelirken, mücevherli ürünlerin oranı ise sektörün potansiyelinin çok altında yer almaktadır. Türk kuyumculuk sektörü, altın takıda dünyanın önde gelen üreticilerinden biri olmasına rağmen, yüksek katma değer bakımından dikkat çeken mücevherli ürünlerde ise henüz beklenen atılımlarını gerçekleştirilmiş değildir. Türkiye'nin kuyumculukta uyguladığı mevcut vergi sistemi, deyim yerindeyse üretici ve ihracatçıların hareket kabiliyetini sınırlayan tüm özelliklere

sahiptir ve aynı zamanda ithalatı teşvik edici bir hüviyette bulunmaktadır. Neredeyse tüm ülkeler, gümrük vergisi başta olmak üzere vergi sistemini, yerli üretimi ve ihracatçıyı korunaklı hale getirmek için düzenlemeler yaparken, Türkiye’de tam tersi bir uygulama söz konusudur.

Bürokrasinin, çoğunlukla kayıt dışı olarak düşündüğü sektörümüz, devlet karşısında kendini ispat edememektedir. Türkiye, kuyumculukta çok önemli bir deneyimi bünyesinde barındırmaktadır. El sanatının yaygın olduğu, farklı dallardaki ustalarıyla zenginliğini ortaya koyan sektörümüz; istihdam sağlasa da devlet nezdinde inandırıcı olamamaktadır. Mevcut vergi düzeni iç piyasadaki üretimi olumsuz etkilediği için, işadamlarımız hızlı hareket etmek istedikleri zaman, ülkede üretmek yerine, yurt dışından, tamamlanmış ve/veya bitmiş ürün almayı tercih etmektedir. Bu da istihdamı olumsuz etkilemektedir. Söz konusu vergi mekanizmasında bir değişiklik olmazsa gelecek yıllarda çok değerli ustalarımızı kaybedeceğimiz gibi dünyadaki liderlik yarışında da çok gerilere düşeceğiz.

Ülkemiz 11 yıldır devam eden siyasi istikrar ve doğru ekonomi politikaları sayesinde sürekli büyümektedir. Ancak, kredi kartına taksit yasağı ve ÖTV uygulamasının, bugüne kadar uygulanan ekonomi politikaları ile uyumlu olduğu söylenemez.

1. Kredi Kartına Taksit Uygulaması

Toplumumuzda altın her zaman bir yatırım aracı olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Bu düşüncelerle ülkemizde altın, kötü günlerin ve krizlerin sigortası olarak görülmüştür. Yüksek ve istikrarlı bir büyüme için en güvenilir ve kalıcı finansman kaynağı altındır. “Altından daha kalıcı, daha yüksek düzeyde ve istikrarlı bir yatırım aracı yoktur” inancındayız.

Mücevher ve altının, tüketicilerin borçluluk oranındaki artışına etkisinden ziyade, yatırım amacıyla kullanılmasındaki rolünün göz önünde bulundurulması gerekir.

Akaryakıt, telekomünikasyon, yemek ve gıda sektörlerinde üretilen mallar satıldıktan sonra tüketilen ve sonrasında geri kazanılması mümkün olmayan ürünlerdir. Oysa altın ve mücevher satıldıktan sonra da değerini korur ve gerekirse geri dönüşümü yapılarak tekrar ekonomiye kazandırılabilir. Ayrıca BKM verilerine göre 2013 yılında kuyumculuk sektöründe 12.857.000.000 TL kredi kartlı satış yapılmıştır ve bunun sadece 2.840.000.000 TL’si taksitlidir. 2.840.000.000 TL cari açığa ve tasarrufa katkısı yok denilecek kadar azdır. Ancak sektör için oldukça önemlidir. Bu nedenle yapılan düzenleme metninde kuyumculuk sektörünün bulunmasına gerek yoktur. Zamansız taksit kısıtlamasıyla, Mücevher ve Kuyum Sektörü cezalandırılmaktadır.

Tüketicilerin tasarrufa teşvik edilmesi, kredi kartıyla taksitli alışverişin yasaklanmasıyla değil, kredi kartlarının limitlerinin kişilerin ekonomik durumuna uygun olarak belirlen-

mesi ile mümkündür. Bankaların hukuka aykırı ve yanlış kredi kartı satış politikasının oluşturduğu olumsuz sonuçlar kuyumculuk sektörü mağdur edilerek giderilemez. Taksit uygulamasının ani bir şekilde kısıtlanması hem tüketiciler hem de satıcılar açısından büyük olumsuzluklar oluşturmuştur. Bu uygulama, tüketicilerin güç durumda kalmalarına ve sektörel zarara yol açmıştır.

Dünyada, Türkiye'nin imajını en iyi temsil eden kuyumculuk sektörünün olumlu gidişatına set vuran, satışları etkileyen ve önümüzdeki dönemde yoğun kapanmalara ve işten çıkarmalara neden olabilecek bu kararın kaldırılması gerekir.

En acil şekilde kuyumculuk ve mücevher sektöründe taksit uygulaması yeniden başlatılmalıdır.

2. Devletin, Bankaları Korumacı Uygulamaları

Bankaların altın alıp satması ve özellikle bankaların hurda altın alması, banka ve banka adına hurdayı ekspertiz yapıp alan firmanın, alım satım arasındaki komisyon ve kârlarının yüksek olması sebebiyle tüketici zarar etmektedir. (Bankalar altını tanımlama ve değer belirleme kabiliyetine sahip olmadıkları için hurda altını fiziki olarak alamazlar. Bu riski başka bir firmaya devretmektedirler. Dolayısıyla hurda altın üzerinden hem aracı firma hem de banka kâr ettiği için tüketici, yatırımından zarar etmektedir.) Bankaların hurda altındaki aracı firmaların merkezi olması yerine, şubelere yakın kuyumcularla iş birliği yapması, hem tüketiciyi hem de sektörü korur.

3. ÖTV (İthalata Ödül; Üretime ve İhracata Ceza)

Mevcut mevzuata göre üretmek için ham madde getirildiği takdirde ÖTV ödenmek zorundadır ama aynı ham madde üretilmiş mamul olarak gelirse ÖTV ödenmemektedir.

Bugün Türkiye'de üretici, mücevherde kullanacağı değerli taşları alırken %20 ÖTV ödemek zorundadır. Yani "üretim" sürecine, "tüketim" vergisi salınmıştır. Buna karşılık olarak, Türkiye'deki üretimi ve istihdamı bırakıp, yurt dışına giden firmalar; yurt dışından "hiçbir vergi ödemeden" bu değerli taşları alarak mücevher üretip; üstüne üstlük bu mücevherleri Türkiye'ye ithal ederken, sadece ama sadece "işçilik" bedeli KDV'ye konu olmaktadır. Mücevher üzerindeki taşlar için tek kuruş vergi ödenmemektedir. Kuyumculuk sektörü, mücevher ya da takı olarak sattığı her türlü değerli maden ve taşla ilgili vergisini ödemek istemektedir. Ancak bu mücevherlerin yapımında kullanılmak üzere ithal edilen ham maddeden alınan haksız vergiler, üretimlerini başka ülkelere kaydıran ithalatçı firmalar lehine haksız rekabet oluşturmaktadır. Bu durumdan da yerli üretim büyük zarar görmektedir.

Halihazırda milyon dolar değerindeki taşların çok rahatlıkla ülkeye sokulup piyasaya sürülmesi mümkün olduğu için oluşan haksız rekabet yüzünden, yasal çalışanlar kayıt dışıyla rekabet edememektedir.

Sonuç olarak çok daha fazla vergi geliri sağlanabilecekken aşırı ve tutarsız vergi yükü yüzünden, ne kadar sıkı tedbir alınırsa alınsın kayıt dışının önüne geçilememektedir.

Dünyada, herhangi bir ülkede 10.000\$’a alınabilen pırlanta, ÖTV ve KDV ile birlikte ülkemizde 13.800\$’a mal edilebilmektedir. Bu durumda tüketici hiç düşünmeden ihtiyacını yurt dışından karşılayıp, vergisiz bir şekilde yasal olarak ülkeye sokabilmektedir.

Mücevherler “yükte hafif pahada ağır” taşlardır. Gizlenmesi ve taşınması kolaydır ancak kontrolü zordur. Tanımlanması ise teknoloji ve uzmanlık ister.

Bürokrasi, ‘nasıl olsa kayıt dışının önüne geçilemez’ ön yargısından kurtulup, en acil şekilde mücevherdeki vergi gelirinin artırılması için daha uygulanabilir ve sektörü kayıt altına almayı özendirici uygulamalar geliştirmelidir.

ÖTV ise; verimli değildir ve kayıt dışını teşvik edicidir. Ayrıca kamuoyunda devletin bilerini kayırdığı algısına yol açmaktadır.

Bir yılda elde edilen ÖTV hasılası sadece 2 milyon dolardır. Verimli olmayan ÖTV diğer vergileri de erozyona uğratmaktadır. ÖTV’nin kaldırılması vergi gelirlerinde 67 milyon dolarlık yaklaşık artışı doğrudan beraberinde getirecektir.

Kısaca mevcut tablo; Türkiye’de üretim yapmamayı, var olan üretimi sonlandırmayı, istihdamı azaltmayı ve vergisiz yasal ithalat yapmayı teşvik etmektedir.

4. Fiktif Kârların Vergilendirilmesi ve Defter Tutma Hadleri

Yıllar önce yüksek enflasyonla yaşadığımız dönemlerde sıkça dile getirilen bir konu; fiktif kârların vergilendirilmesiydi. Bugün geldiğimiz şartlarda enflasyon tek hanelere inmiş, enflasyon muhasebesi düzenine geçilmiştir. Fakat değerli bir metal olan altın fiyatlarının dünya borsalarına tabi olması ve bu fiyatların devamlı değişkenlik göstermesi, son birkaç yıldır altın fiyatının yüksek düzeyde seyretmesi ile satışlarda özellikle ihracat işlemlerinde belge düzeni gerektiğinden, fiktif kârlar oluşmaktadır. Oysa gerçekte sektörün kârı ham maddeden değil, üzerine katma değer oluşturduğu ve istihdam sağladığı işçilik bedelleri üzerindendir. Bugünkü koşullarda söz konusu işçilik bedelleri son derece minimum düzeylerde seyretmektedir. Şu andaki mevzuata göre sektör, işçilik bedelleri üzerinden değil, stoklarındaki altını paraya çevirdikleri ortamda doğan fiktif kârlardan vergilendirilmektedir.

Geçmişte yaşanan “Vergi Barışı” çerçevesinde 2003 yılının ikinci döneminde başlayıp, yıl sonunda sonlandırılan fiktif kârların bilançoların pasifinde değerlendirilmesi sisteminin tekrar işlerliğe sokulması ve gerçek kârlardan vergilendirilmesi; sektörün geleceği, gelişmesi ve kayıt altına girmesi açısından son derece faydalı olacaktır.

“İşletme Esasına Göre Defter Tutma” hadlerinin yeniden değerlendirilmesi ve düzenlenmesi elzem görünmektedir. Bu konuyla ilgili sektörün talebi defter tutma hadlerinin birkaç kat arttırılması veya altın bedellerinin bu hadler içerisinde değerlendirilmeyip, sadece işçilik bedellerinin baz alınması, işletme esasına göre defter tutan esnafın da çekinmeden belge düzenine geçmesini ve özellikle Anadolu’daki kuyumcuların daha çok kayıt altına alınması sağlanmış olacaktır.

5. Teşvik, AR-GE ve Eğitim

Mücevher ve Kuyumculuk Sektörü, Türkiye’nin, dünyada lider ve marka olmaya aday en güçlü sektörüdür.

Devletin katma değer üretebilmesi için, dönüşümü olmayan ürünler yerine, Mücevherli Altın takı tasarrufu teşvik edilmelidir. Büyük üreticilere sağlanan fırsatlar gibi, küçük ölçekli tasarım, üretim ve pazarlama yapan firmalar da teşviklerden faydalandırılmalıdır.

Elmas Borsası daha işlevsel ve aktif hâl getirilip uluslararası sertifikasyon firmalarının Türkiye’de laboratuvar açmaları teşvik edilmelidir. Türk tasarımcılar, kalıp ve tasarımda kullanılan teknolojiler, yan ham madde ürünlerinde Türkiye’de üretilmesi için teşvik edilmelidir.

Üniversite ve Meslek Yüksek Okullarında, mücevher işlemesi ve değerlendirmesi ile birlikte özellikle elmas kesimi dersleri verilmesi için yurt dışından uzmanlar getirilip yeni alt sektörler oluşturulması gerekmektedir.

6.5. İNŞAAT VE ÇEVRE SEKTÖRÜ

Ekonomi raporu içeriği dört ana başlık altında incelenmiştir. Söz konusu başlıklar, ülkemiz ekonomisine son on yılda yüksek oranda girdi sağlayan gayrimenkul sektörü üzerine yoğunlaştırılmış olup, geçmiş olduğumuz dönemde elde edilen tecrübeler değerlendirilerek önümüzdeki döneme ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

1.TOKİ Yurt Dışı Açılımı

Bilindiği üzere ülkemiz yurt dışı müteahhitlik sektöründe son on yılda üstün başarılarla imza atmıştır. 1970’lerde Libya ile başlayan yurt dışı müteahhitlik serüvenimizde 2002 yılına kadar toplam 46 milyar dolar hasılat elde edilmiştir. 2002 yılından itibaren sadece son on yılda elde edilen hasılat 270 milyar doları aşmıştır. Rakamların da ortaya koyduğu gibi son on yılda ülkemiz yurt dışı müteahhitlik alanında yıllık 20 milyar dolar hasılat ortalamasının üzerine çıkmıştır.

Global ekonomi değerlerine göre tüm dünyada yurt dışı müteahhitlik hizmetleri hacmi yaklaşık yıllık 500 milyar dolardır. Ülkemizin son yıllarda ortaya koymuş olduğu üstün performansa rağmen bu pastadan almış olduğu pay sadece yüzde %4 mertebesindedir.

Ülkemizin 2013 toplam ihracat hasılatı 151,7 milyar dolardır. Bu hasılatın yüzde yirmiye yakını tek başına yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu rakamın üzerine ülkemizin yapı malzemeleri alanında yıllık ihracat tutarı da eklendiğinde inşaat alanında toplam 45 milyar doları aşılmaktadır ve bu da toplam ihracatın %30'una denk gelmektedir.

Ülkemizin 2020 hedeflerinde 500 milyar dolar toplam ihracat hacmi hedeflendiği göz önünde bulundurulduğunda basit bir orantıyla 500 milyar dolarlık ihracat hacminin içerisinde inşaat sektörüne düşen pay 150 milyar dolar mertebesindedir. Söz konusu hasılatın, yurt dışında iş yapan müteahhitlerimizin mevcut imkânlarıyla elde edilmesi zor görülmektedir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için yurt içinde faaliyet gösteren inşaat firmalarının yurt dışına açılımlarını sağlamak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu ise ancak devlet eliyle oluşturulacak iştiraklerle mümkün olabilir.

Bu itibarla ülkemizin konut alanında birikimi olan TOKİ (Toplu Konut İdaresi) tarafından gerçekleştirilecek yurt dışı açılımları sayesinde inşaat taahhüt firmalarımıza yeni alanlar açmak mümkündür. TOKİ'nin ülkemizin tarihsel, siyasal ve ekonomik ilişkilerinin bulunduğu belirli ülkeler ve bununla birlikte sahra altı Afrika ülkelerinde hükümetler arası anlaşmalar vasıtasıyla gerçekleştireceği atılımlarla birkaç yılda hedeflenen ihracat hasılatının yakalanması mümkündür. Bu projeksiyon içerisinde kaynak sıkıntısı çekmeyen belirli ülkelerle yapılacak (Libya, Cezayir, Suudi Arabistan, İran, Katar) anlaşmalarla doğrudan taahhüt projeleri TOKİ ile imza atılabilir. Diğer yandan nakit ödeme imkânı olmayan ancak doğal kaynaklarına bağlı olarak uzun vadeli kredi seçeneğine sıcak bakan ülkelere (Gana, Gine, Kamerun, Gabon, Senegal vb.) devlet eliyle açılacak krediler marifetiyle yine TOKİ tarafından ülkeler arası projelere imza atmak mümkündür. Söz konusu ülkelerin sosyal konut açığı ve bu yönde yatırım planlamaları mevcuttur. Bu ve benzeri ülkelerde Çin, Amerika, Fransa gibi ülkeler devletler arası anlaşmalarla yol almaktadırlar. Ülkemiz bu alanda atılım gerçekleştirmekte geç kalmaktadır.

TOKİ bu sayede yurt içinde sayısı her gün artan ve yurt içi rekabetini olumsuz yönde etkileyen inşaat taahhüt firma enflasyonunu azaltmak ve öte yandan yurt dışı inşaat sektörü ticaret hacmimizi arttırmak adına önemli bir adım atmış olacaktır. Bununla birlikte Yapı Malzemeleri ve Yurt dışı Müşavirlik alanlarında da ihracat tutarımız artış gösterecektir. Son olarak bu sayede ülkemize söz konusu ülkelere farklı siyasi ve ticari ilişkileri geliştirme fırsatı doğacaktır.

Bu vesile ile TOKİ'nin toplu konut alanındaki tecrübesinin yurt dışında değerlendirilmesinin faydalı olacağını düşünmekte olup konunun gündeme taşınabilmesi için katkılarınıızı beklemekteyiz.

2. TOKİ Yurt İçi Projelerinde Gelecek Döneme İlişkin Tespit Ve Öneriler

TOKİ'nin son 12 yıl içerisinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler birçok kişi ve kurum tarafından takdirle karşılandığı gibi biz MÜSİAD, işadamları ve sektör paydaşlarınca da beğeniyle izlenmekte ve desteklenmektedir. Ülkemizin sosyal konut açığını karşılamak adına gerçekleştiriliyor olan bu projelerin gerek toplumun çeşitli katmanlarının ihtiyaçlarını karşılamak yönünde gerekse de ticaret hacminin artırılmasına yönünde son derece faydalı olduğu şüphesizdir.

Ancak söz konusu projelerin önümüzdeki döneme ilişkin planlaması dahilinde, yaşayan ve sürekli değişen bir karakter taşıyan inşaat sektörünün son 12 yılda geldiği noktayı göz önünde bulundurarak ve bugüne dek gerçekleştirilen yatırımlarda yaşanmış örneklerden ders çıkararak aşağıdaki tespit ve önerilerimizi siz değerli kurum yetkililerinin dikkatine sunmayı ülke menfaatine görmektediriz.

Bu minvalde öncelikle sektör genelinde getirilen eleştirileri özetlemek gerekecek olursak;

1. TOKİ tarafından özellikle Anadolu şehirlerinde gerçekleştiriliyor olan projelerin söz konusu illerde özel sektör Yap-Sat müteahhitlerinin çalışma alanlarını daralttığı konusunda eleştiriler getirilmektedir.
2. TOKİ tarafından özellikle Anadolu şehirlerinde gerçekleştiriliyor olan projelerde bölge dışından taahhüt firmalarına iş verilmesi ve söz konusu firmaların alt yüklenici temininde bölge dışından firmaları tercih ediyor olmaları sebebiyle söz konusu projelerin bölgeye olan katkısı sınırlı kalmaktadır.
3. TOKİ tarafından özellikle Anadolu şehirlerinde gerçekleştiriliyor olan projelerde bölge dışından taahhüt firmalarının malzeme tedariki konusunda bölge tedarik firmalarını zor durumda bıraktıkları ve bu nedenle finansal krize girmiş birçok firmanın varlığı tarafımızca da tespit edilmiştir.
4. Ana yüklenici ödemelerine alt yüklenicilerin temlik oluşturulamaması, projeye yönelik alacaklı tarafların işlerini tamamlayamamalarına neden olmaktadır.
5. TOKİ sosyal konut projelerindeki mimari görsel algının geliştirilmesi konusu sıklıkla dile getirilen iyileştirmeye konularından biridir.

Bu itibarla, yukarıdaki eleştirilerin birçoğunun TOKİ - EMLAK KONUT modeliyle büyük şehirlerde gerçekleştirilen hasılat paylaşımı / kat karşılığı modeli işleyişinin Anadolu şehirlerinde de uygulanması ile düzeltilebileceği kanaatindeyiz. Bu minvalde oluşabilecek düzeltilmeler özetlemek gerekecek olursak;

1. Anadolu şehirlerinde gerçekleştirilecek projelerde rekabet koşulunu sağlayabilen yerel firmalarda bölgenin ekonomik gelişimine paralel olarak sürece dahil olabileceklerdir. Sektörel bazda alan daralması en asgari düzeye indirilebilecektir.
2. Bölge firmalarının sürece dahil olmasıyla birlikte bölge tedarik esnafının ve alt yüklenici firmaların da sürecin içerisinde daha aktif rol alabilmesinin önü açılabilir.
3. Mimari görsellik algısının TOKİ-EMLAK KONUT projelerinde olduğu gibi yükselmesinin önü açılabilir.
4. Söz konusu proje modelinin kentsel dönüşüm kapsamına entegre edilmesiyle, şehrin içerisinde kalmış ve geliştirilmesi kaçınılmaz alanların TOKİ eliyle dönüştürülmesi, bölgeyi ve ederini yakinen tanıyan ve bilen yerel firmaların iştirakleriyle daha kolay hale gelebilecektir.

3. Uluslararası Müşavirlik Hizmetlerinde Gelecek Döneme İlişkin Tespit Ve Öneriler

Ekonomi Bakanlığı tarafından da son birkaç yıldır çeşitli teşviklerle desteklendiği üzere yurt dışı müşavirlik hizmetlerinin geliştirilebilmesi özellikle yapı malzemelerine yönelik ihracat hacmini artıracak en önemli etkenlerdendir. Bu anlamda söz konusu sektörün yurtdışında geliştirilebilmesi için Türk müşavirlik firmalarımızın hedef ülkelerde ortak hareket edebilecekleri ve uluslararası çalışma kültürünü geliştirebilecekleri iş birliklerinin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Bu noktada yabancı (özellikle müşavirlik alanında hacmi yüksek ülkeler, İngiltere ve Amerika gibi) müşavirlik firmalarıyla oluşturulacak ortaklıkların söz konusu sektörde hedeflenen gelişimin katedilebilmesi yönünde hızlandırıcı etken olacağı kanaatindeyiz. Bu birlik-telikler gerek hedef ülkelerde gerçekleştirilecek Müşavir-Müşavir ortaklıkları ile gerekse de bir önceki paragrafta sözü edilen Müteahhit-Müşavir ortaklıklarında Türk Müşavir firmalarının da yer almasıyla sağlanabilir.

Temel gayesi her iki ülke adına hedef ülkelerde ihracat hacmini artırıcı enstrümanların geliştirilmesi olan bu iş birliği, bu süreç içerisinde yapılacak çalışmalarla birlikte Türk inşaat sektör piyasasının kilit oyuncularını bir araya getirecek ve genel manada bir iş birliğine dönüşebilecektir.

Ayrıca, yurt dışı müşavirlik hizmetlerine ilişkin mevcut teşvikler sadece **İhale Usulü** yapılan işlerle ilgili olarak sağlanmaktadır. Yurt dışında ihale usulü iş veren kurumlar daha çok devlet kurumlarıdır. Bu durumda yurt dışında faaliyet gösteren müşavirlik firmalarının bu teşviklerden yararlanabilmesi için yurt dışındaki kamu kurumlarına (ya da bir şekilde resmi içerikli kurumlara) iş yapması gerekmektedir.

Ancak bilinen bir gerçektir ki ülkemizin yurt dışında faaliyet gösterebilen müşavirlik firmaları, çoğunlukla özel yatırımcılara ya da ilgili ülkelere faaliyet gösteren taahhüt firmalarına hizmet vermektedirler. Bu tarz işler ise genellikle teklif usulü ile anlaşarak yapılan işlerdir. Bu nedenle yurt dışında müşavirlik hizmeti veren firmaların önemli bir bölümü söz konusu teşviklerden yararlanamamaktadır.

Bakanlığımızın, yurt dışı özel işleri (resmi ihale süreci yaşanmamış) bu kapsamın dışında tutuyor olmasını, özel kişiliklerin karşılıklı anlaşma sağlayarak teşvik bedelinde suiistimal yapabilme ihtimali olarak değerlendirdiğini ve bu nedenle müşavirlik hizmetlerinin olmazsa olmaz şartı olarak ihale usulünü ön koşul olarak kabul ettiğini düşünüyoruz. Ancak bu yaklaşım maalesef sektörde faaliyet gösteren firmaların çok önemli bir kısmını yok saymaktadır. Bu noktada, Ekonomi Bakanlığı tarafından kurulacak bir ekip tarafından yurt dışında müşavirlik hizmeti veren firmaların projelerini belirli periyotlarda yerinde ziyaret ederek, söz konusu işin fiilen teşvik talebinde bulunan firma tarafından gerçekleştirip gerçekleştirilmediğini tespit edebileceğini düşünüyoruz.

Böylelikle ilgili firmaların teşvik talepleri karşılanmış olup sektöre canlılık ve moral sağlanacaktır. Daha da önemlisi Bakanlığımızın elinde son derece kıymetli bilgilerle donatılmış geniş bir veri tabanı oluşacak ve sektörün ilerlemesini önümüzdeki yıllarda daha rahat takip etme imkanı oluşacaktır.

4. Uluslararası EPC & PPP Projelerinde Yabancı Firmalarla İş Birliğinin Desteklenmesi

Son yıllarda uluslararası alanda gerçekleşen yüksek bütçeli projelerin EPC (Engineering-Procurement-Construction) ve PPP (Public Private Partnership) yapısıyla gerçekleştiğini gözlemlemekteyiz. Söz konusu projeler doğası gereği tek bir yapı içerisinde hareket edebilen Müşavir-Müteahhit ortaklığını şart kılmaktadır. Bu itibarla müteahhitlik alanında gelişmiş Türk firmalarıyla uluslararası müşavirlik alanında ileri gelen ve sektörde söz sahibi yabancı firmaların oluşturacakları iş birliğinin ülkemizin uluslararası sektördeki etkinliğini artıracığı şüphesizdir.

Bu noktada müşavirlik sektöründe bulunduğu yer ve ortak hareket edilebilecek ülke profilleri itibarıyla çeşitli bölgelerde stratejik yabancı ortaklarla (müşavirlik alanında) yapılacak iş birliğinin birbirini tamamlar nitelikte ortaklıklar ortaya çıkarabileceğini öngörmekteyiz.

6.6. LOJİSTİK SEKTÖRÜ

1. Yarı Römork ve Römorklar İçin Kış Lastiği Zorunluluğu Konusunda Ulaştırma Bakanlığı Nezdinde Yapılan Girişimler

Kara yoluyla uluslararası ve yurt içi eşya taşımacılığında kullanılan römork ve yarı römorklarda zaten pratikte var olmayan kış lastiği zorunluluğunun aranmaması ve trafik

güvenliğinin temini için, ülkemizde tescil edilen araçlar için minimum ve maksimum ölçülerin belirlenerek lastik dış derinliği uygulamasının başlatılması

2. Tonaj Farklarında Karşılaşılan Mükerrer Cezaların Kaldırılması

Yurt içi taşımacılardan farklı olarak uluslararası taşımacılıkta kullanılan araçlar hareket gümrüğünde işlemlerini (kantar vb.) tamamladıktan sonra yükün bütünlüğünün bozulmaması için mühürlenerek sınır kapılarımızdan yurt dışındaki teslim merkezine doğru taşınmasına devam etmektedir.

Yurt içi taşımacılık mevzuatı uyarınca, yük taşıyan araçlar yol üzerindeki denetimlerde usulsüz şekilde taşıma yapmaları durumunda ise cezai işleme tabi tutulabilmektedirler. Ancak, bu durum, uluslararası taşıma yapan araçlar için sorun teşkil oluşturmaktadır. Hareket gümrüğünde tartılan araçlar mühürlenerek yoluna devam etmektedirler. Ancak uygulamada, ilgili araç, çıkış yapacağı sınır kapısına gerçekleştirdiği taşımada yol boyu denetim istasyonlarında birden fazla kontrole tabi tutulmakta ve olası bir ihlal sebebiyle her seferinde cezai işleme tabi tutulmaktadır. Bu nedenle söz konusu olası ihlali gerçekleştiren aracın bir defaya mahsus olmak üzere cezai işleme tabi tutulması önem arz etmektedir.

3. Kontrol Noktalarında Özel Sektör ile İş Birliği

Almanya, Bulgaristan gibi ülkelerde ulaştırma alanında uzmanlaşmış BAG adlı kuruluşlar bulunmakta ve bu kuruluşlar yol kontrollerini yetkin uzmanlar ile gerçekleştirmektedir. Ülkemizde de benzer bir “Ulaştırma Polisi” ihdas edilmesi ve özel sektöre yetki devri yapılması konuları grupça görüşülecektir. Yabancı plakalı araçların denetimi sonucu ceza uygulaması ve tahsilatının sağlanması

4. İtalya ile KUKK Toplantısı Talebi

İtalya ile ülkemiz arasındaki ticaret 2004 yılında 4.648 milyar \$’dan 2013 yılında 6.717 Milyar \$’a yükselmiştir. Aynı dönemdeki geçiş belge sayılarına bakıldığında ise herhangi bir artış kaydedilmemiştir. Söz konusu bu durum ise, İtalya’nın dörder aylık dönemler kapsamında ülkemize tahsis ettiği geçiş belgelerinin süresinden önce tükenmesine ve ülkemiz taşımacılarının ticari faaliyetlerinin durmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca İtalya geçerli UBAK belgelerinin, İtalya’ya taşıma yapan firmalara tahsis edilmesinden sonra, İtalya geçerli UBAK belgeleri başka hatlarda kullanılmakta verimsiz kullanımı sonucunda bir fayda sağlamamaktadır. Rusya ve İtalya geçerli UBAK belgelerini yılda 18 seferden az kullanan firmalara Cezai işlem uygulanması, ayrıca Rusya ve İtalya geçerli UBAK belgelerinin firmaların Geçmiş 1 yıl performanslarına bakılıp tahsis edilmesinden dolayı İtalya ile KUKK toplantısının yapılması önem arz etmektedir.

5. Yol Değerlilik Muayenesinin Fenni Muayeneyi de Kapsamasının Sağlanması:

Araçlara yapılan yol değerlilik muayeneleri teknik olarak fenni muayenelerde sağlanması gereken şartları da ihtiva etmekte ve aynı araç için yapılan iki muayene gereksiz iş yükü ve maliyet olarak taşımacılarımıza ek külfet getirmektedir.

Bu nedenle, aynı teknik şartları içeren yol değerlilik muayenesinin, fenni muayeneyi de kapsamasının sağlanması önem arz etmektedir.

6. Muayene Süresi Yurt Dışında Dolan Araçlar

Karayolu Taşıma Kanunu'nun "Taşımacının Yükümlülüğü" başlıklı 7'inci maddesi altında taşımacılarımızın uyması gereken yükümlülükler yer verilmekte olup, söz konusu yükümlülüklerden biri de "teknik şartlara uymayan taşıtların trafiğe çıkmasına engel olmak" hususunu içermektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'de geçerli trafik muayene süresi içinde yurt dışına çıkan ancak elde olmayan sebepler nedeniyle dönüşlerinde gecikme yaşayan ve muayene süresi geçtikten sonra yurt içine giriş yapabilen araçlara yol kenarı denetleme istasyonlarındaki kontrollerde, 4925 sayılı kanunun 26. Maddesinin 1/D bendi gereğince, 731 TL tutarında ceza uygulanmaktadır.

Diğer taraftan, muayene süresini geçen araçlara kesilen cezalar sadece Karayolu Taşıma Kanunu ile sınırlı kalmamakta, Karayolu Trafik Kanununun 34. Maddesine istinaden trafik muayene süresini aşan araca 77 TL cezai işlem uygulanmakta ve muayene işlemlerinin tamamlanması için 1 haftalık süre verilmektedir.

Dolayısıyla firmalarımız yurt dışında iken fenni muayene sürelerinin geçmesi durumunda yurda girişlerinde iki ayrı kanundan kaynaklanan aşağıdaki yaptırımlar ile karşı karşıya kalmaktadır;

Yurt dışından geldiği saatler içinde tabi tutulduğu ilk denetleme istasyonunda herhangi bir süre verilmeksizin KTK'nın 26. Maddesinin 1/D bendi hükmünce ceza uygulanması ve sisteme işleme süresi zarfında bir sonraki denetleme istasyonunda bu cezaların tekrarlanabilmesi,

Trafik Kanunu'nun 34. Maddesine istinaden cezai işlem uygulanması.

Bu kapsamda, yurt dışına çıkışında geçerli muayenesi olan ancak yurda girişinde muayene süresi dolan ve denetim istasyonlarında kontrole tabi tutulan firmalarımız araçlarının Bakanlıklarınca belirlenecek süre içinde en yakın muayene istasyonunda muayene işlemlerini tamamlaması şartı ile, cezai işleme tabi tutulmaksızın sevk edilebilmesi yönünde bir düzenleme yapılması önem arz etmektedir.

7. Gürcistan Araçlarının Ülkemize Yüksek Oranda Boş Girişlerinin Önüne Geçilmesi

2013 yılında Gürcistan plakalı araçların ülkemize toplam girişleri 21.046 adet olmuştur. Bu girişlerin 19.200 adeti boş olarak yapılırken sadece 1.846 adet dolu olarak

gerçekleşmiştir. Bahse konu boş girişlerin önüne geçmek amacı ile destek talep edilmektedir.

8. İran'dan Transit Geçiş Maliyet ve Koşulları Eşitlenmelidir

İran, akaryakıt fiyat farkı konusunu yıllar içinde adı konmamış bir “geçiş ücretine” ve hatta İran araçları lehine haksız bir rekabet unsuruna dönüştürmüştür. İran araçları, ülkelerinden aldıkları akaryakıt ile ülkemizde herhangi bir vergi ödemedikleri gibi, egzoz emisyonları ile çevreye zarar vermektedir. İran araçları depoları da mühürlendiği için İran'da litresini 0,09 Euro'ya aldıkları 100 Euro'luk (1.100 litre) akaryakıt ile ülkemizde 1,700 km üzerinde yol kat ederek Türkiye'den mazot almadan çıkabilmektedir.

İran'a aldığı bu akaryakıt fiyat farkına istinaden bir mütekabiliyet uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim her iki ülkede birbirinin topraklarını eşit sayıda transit operasyon için kullanmaktadır, her ne kadar İran Türkiye için Türkmenistan, Özbekistan gibi önemli pazarlara açılan bir kapı olsa da, Türkiye'de İran'ın batıya açılan kapısıdır. Dolayısıyla İran'ın Türkiye'ye akaryakıt fiyat farkı uygulamaya devam etmesi durumunda her iki ülke taşımacılarının birbirine transit geçiş maliyet ve koşulları eşitlenmelidir. Bu adı konmamış geçiş ücretine karşılık Türkiye, İran araçlarından km bazında geçiş ücreti tahsil etmelidir.

9. Mesleki Yeterlilik Belgelerinin İptal Edilmesi Hk.

Derneğimize gerek üyelerimizden ve gerekse sürücülerimizden gelen yoğun taleplerini; gelişen araç teknolojilerinin getirdiği kullanım kolaylığı, lüks ve konfor özelliklerini dikkatle incelediğimizde, emeklilik yaşının 65 olduğu ülkemizde şoförlük mesleğinin de 65 yaşını doldurana kadar devam etmelerine imkân verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, her 5 (beş) yılda bir yapılan psikoteknik test belgesinin 60 yaşından itibaren yılda 1 yapılması ve ilave sağlık kontrolleri gibi kontrol sistemleri getirilmek kaydıyla, yapılacak ilk mevzuat değişikliğinde, 64 yaşından gün alan şeklinde değil de “65 yaşını dolduran şoförlerin Mesleki Yeterlilik Belgesinin/Belgelerinin (SRC 1, SRC 2, SRC 3, SRC 4 ve SRC 5) Bakanlıklarının otomasyon siteminde geçersiz hale getirilmektedir” şeklinde düzenleme yapılmasını talep ederiz.

10. SRC 3 Belgesine Sahip Sürücü Sayıları

Bakanlıklarının yaptıkları sunumlarda ve edinilen bilgilere göre ülkemizde SRC 1 ve SRC 3 Belgesine sahip sürücü sayısının 600 binin üzerinde olduğu bilinmektedir.

Ancak, bu sürücülerin neredeyse % 90'ı muafiyet kapsamında mesleği sürücü olmayan kişiler, ya da muafiyet kapsamında C-D-E türü ehliyet sahibi olanlara doğrudan SRC 1 ve SRC 3 Belgesi verildiğinden yurt dışı çalışan çalışmayan tüm sürücülerin toplamıdır kamuoyuyla paylaşılan sayı. Dolayısıyla, yurt dışına taşıma yapacak SRC 3 Belge sahibi sürücü sayısında çok ciddi sıkıntılar yaşandığını bir defa daha belirtmek isteriz.

6.7. DAYANIKLI TÜKETİM, MOBİLYA VE ORMAN ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ

Raporun teorik kısmında vurgulanan Türkiye mobilya sektörünün sorunları ile pazarın paydaşlarından elde edilen sıcak bilgiler, bir diğer deyişle pazarın nabızı, önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu bağlamda, araştırma sonucunda sektörün en önemli unsurlarının haksız rekabet ve yüksek maliyetler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Türk tipi mobilya algısını ulusal ve uluslararası pazarlarda zihinlere nakşedebilmek için öncelikle bu iki sorunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca teorik kısımda sık vurgulanmakla birlikte, MÜSİAD olarak altının defalarca ve mutlaka çizilmesini gerekli gördüğümüz hususlar ve bu hususlara yönelik önerilerimiz aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

1. İthalatın Önlenmesi ve Yerli Üretimin Desteklenmesi

Bugün Türk tipi mobilyanın öneminin vurgulandığı sektörde ithalat hâlâ oldukça önemli bir paya sahiptir ve bu değiştirilmesi gereken bir duruma işaret etmektedir. Özellikle ucuz iş gücü unsuru ile rekabette ön plana çıkan Çin ve diğer Uzak Doğu ülkelerinden ithal edilen ürünler uluslararası anlaşmalar doğrultusunda kontrol altına alınmalı ve uygulama-denetim süreçleri iyileştirilmelidir. Nitekim, bu durumun mobilya sanayi için oldukça büyük öneme sahip olan mobilya yan sanayi için de geçerli olduğu görülmektedir. İthalat, bu anlamda gelecekte yaşanabilecek çeşitli sıkıntıların habercisidir. Çünkü, tekstil ya da demir-çelik gibi sektörlerde destek sağlayan yan sanayiler ile mukayese edildiğinde mobilya sektörünün yan sanayisinde yer alan yarı mamul ürünler ağırlıklı olarak ithal edilmektedir. Bu doğrultuda, büyük ve küçük ölçekli firmalar arasında bir iletişim hattının kurulması önem arz etmektedir.

2. Nitelikli ve Kalifiye Personelin Desteklenmesi ve Yetiştirilmesi

Bugün sektörün yaşadığı en derin krizlerin başında “sürdürülebilirlik krizi” gelmektedir. Dolayısıyla sektör, rekabet üstünlüğü elde edebilmek ve bu üstünlüğü sürekli kılabilmek için nitelikli ve kalifiye personelin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu personelin temel özellikleri; eğitilmiş olması, otomasyon süreçlerine hâkim olması, dünyada ve Türkiye’de mobilya sektöründe yaşanan gelişmeleri yakından izleyebilmesidir. 2023 Vizyonu’nun en temel destekleyicilerinin başında sektörlerdeki iş gücünün nitelikli hâle getirilmesi gelmektedir. Mobilya sektörü bu anlamda bir pilot uygulamanın da merkezi kılınabilir. Özellikle, meslek liseleri ve yüksekokullardaki bilimsel faaliyetlerin ve buradan mezun olan öğrencilerin sektörde ön plana çıkmaya başlaması ve AB standartlarında bir mesleki eğitim politikasının geliştirilmesi gerekmektedir.

3. Üretici Firmalara Hammadde Desteği Sağlanması

2023 Vizyonu üretim merkezli sektörlerin hepsini birden kapsayan bir büyüme perspektifine ulaşılmasını öngörmektedir. Bu nedenle, sektörlerin iş birliği de önem kazanmaktadır. Nitekim, Çin’de bugün üretici firmalara ham madde desteği sağlanması amacıyla toplu alımlar sıklıkla görülmektedir. Ülkemizde de Erdemir, Petkim gibi kuruluşların, mobilya sektöründen toplu alımlar gerçekleştirmesinin sağlanması sektörün önümüzdeki dönemi için iyileştirici bir gelişme olacaktır.

4. Yan Sanayiye de Mobilya Sektörü Kadar Önem Verilmesi

Otomotiv, beyaz eşya gibi diğer üretim merkezli sektörlerde olduğu gibi mobilya sektörünün de en önemli özelliği güçlü bir sanayi desteğine duyulan ihtiyaçtır. Unutulmamalıdır ki, yan sanayi olmadan mobilya sektörünün nefes alması mümkün değildir. Bu nedenle vida, kulp, menteşe, kilit, ayak, tekerlek ve benzeri mekanizmaları içeren ve mobilya sektörü için hayati öneme sahip ürün gruplarına dair de Ar-Ge ve tasarım noktasında önemli iyileştirmeler gereklidir. Çünkü yan sanayiler tasarım ve yenilik gibi noktalarda ana sanayiye yönlendirme imkânına sahipken, geliştirilebilecek ortak projeler doğrultusunda toplam değer yönetimine katkı sağlamaktadır. Oysaki mobilya sektöründe yan sanayi, ana sanayinin yönlendirilmesi ile çalışmakta ve bu nedenle faaliyetleri, fason üretici mantığında hizmet vermekle sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, yan sanayinin, nitelikli üretim yapabilmesi için mobilya sanayinin talep ettiği iyileştirmelerden faydalandırılması gerekmektedir.

5. Mobilya Yan Sanayi Sektörünün Yer Aldığı Toplu Alanın Bulunduğu Üretim Alanının Sağlanması

Mobilya yan sanayi sektörünün fason üretici mantığından çıkması ve mobilya sanayini yönlendirmesi için bu sektörde uzun vadeli dönüşüm ve katma değerli iş yapma anlayışı egemen kılınmalıdır. Bu ise tek tek işletmelerin altından kalkabileceği bir süreç olmakta, yan sanayinin bir arada çalışabileceği bir üretim alanının sağlanması ile mümkün görülmektedir. Özellikle, ham maddeye ve pazarlara yakınlık düşüncesinden hareketle bu üretim alanları Türkiye'nin stratejik yerlerinde kurulmalıdır.

6. Üretim Alanında Yeni Ürünler ile İlgili Tasarımın Teşvik Edilmesi ve Desteklenmesi

Raporun gerek teorik kısmında gerekse uygulamasında vurgulandığı üzere “mobilya, farklılaştırma mekanizmalarının çalıştırılması ile farklılaşır.” Bu bağlamda, sektörün paydaşları; tasarım okulları, tasarım enstitüleri kurmak ve tasarım yarışmaları düzenlemek gibi uygulamalara yönelerek orta-uzun vadede yenilikçi ürünlerin oluşturulmasını teşvik etmeli, devlet ise bu uygulamalarının geliştirilmesini altyapı ve mevzuat anlamında desteklemelidir.

7. Mobilyada Yapılabilecek KDV İndiriminin Yan Sanayi Sektörüne de Yansıtılması

Mobilya için öngördüğümüz %8 oranı, kuşku yok ki, mobilya sektörünü besleyen yan sanayi sektörüne de yansıtılmalıdır. Böylece her iki sektörün birbirleriyle organik bağı güçlendirilmeli ve sektördeki yenilik arayışları ve rekabet gücünün yükseltilmesi teşvik edilmelidir.

8. Üretim ve İhracat Yapan Firmalarımızın Yurtdışında Fuar, Tanıtım, Pazar Araştırma Desteklerinin İyileştirilmesi

Türk tipi mobilya oluşturulması bir Ar-Ge ve tasarım sürecine işaret ettiği gibi, ulusal ve küresel pazarlarda bu ürünlerin tüketici nezdinde kabul görmesini de gerektirmektedir. Dolayısıyla, Türk tipi mobilya denildiğinde aynı zamanda uluslararası ve ulusal pazarlarda ilgi gören mobilya kavramına vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda, sektörün paydaşları-

nın ürünlerini ilk elden tanıtabileceği en önemli organizasyonlar fuar organizasyonlarıdır. Dünyanın çeşitli noktalarında ve yılın çeşitli dönemlerinde organize edilen mobilya ve mobilya yan sanayi sektör fuarlarında Türk mobilya üreticileri, ürünlerini küresel tüketiciye ulaştırabilmelidirler. Bu faaliyet ise sadece işletmelerin kendi çabaları ile arzu edilen yaygınlığın doğması sonucunu sağlayamaz. Bu nedenle üretim ve ihracat yapan işletmelerin yurt dışında fuar tanıtım ve pazar araştırma desteklerinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

9. İhracatçılarımızın Yurt Dışına Çıkarken Vize Sorununun Giderilmesi

Türkiye'nin 2023 Vizyonu, hiç kuşkusuz sektörlerin dünya pazarları ile daha çok etkilere girdiği ve ihracat-ithalat dengesinin ilki lehine dönüştüğü bir perspektife tekabül etmektedir. Bu dengeyi şimdiden başarmış sektörler arasında özellikle mobilya sektörü dikkat çekmektedir. Bunu gerçekleştirirken sektörün üretim merkezli bir sektör olması da gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle ihracatçılarımızın yurt dışına çıkarken yaşadıkları vize sorunları giderilmeli ve uluslararası rekabette diğer rakiplerin sahip olduğu koşullara kavuşmaları sağlanmalıdır.

10. Teşvik Paketinin Açıklanması

Sektörel gelişimin sürdürülebilirlik kazanması adına devlet tarafından büyük çaplı bir teşvik paketinin açıklanması önem arz etmektedir. Bu teşvik paketi içerisinde yer alması gereken kalemler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Orman kanunu güncellenmeli, orman ürünlerinde uygulanan %8'lik fon kaldırılmalı,
- Ham madde temininde AB standartları sağlanmalı ve sertifikasız ham madde girişi engellenmeli,
- Sigorta primleri ve vergilerde, rakiplerdeki (bilhassa AB ülkeleri) oranların gözetilmesi,
- Sigorta primi işveren hissesi desteği,
- Gümrük vergisi muafiyeti,
- KDV iadesi,
- Eğitim yardımı,
- İstihdam yardımı,
- Çevre maliyetlerinin desteklenmesi,
- Pahalı bir taşıma şekli olan kara yolu yerine demir ve deniz yolunun kullanımı ve güzergâhının arttırılmasının teşvik edilmesi,
- Mobilya üretimine elverişli yerlerde yatırım yeri tahsisi,
- İhracata yönelik (Ar-Ge, yurt dışı fuarlara katılım ve pazar araştırması) devlet yardımları,
- Uluslararası fuarların organizasyonu ve desteklenmesi,
- Faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım tescilli yardımı,
- Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması,
- Marka tanıtım faaliyetlerine destek verilmesi,
- Yurt dışında ofis mağaza açılması ve işletilmesi,
- Sektörün ham madde konusunda dışa bağımlılığının engellenmesi için destek verilmesi.

Görüldüğü üzere, Türk tipi mobilya kimliği oluşturmak bizatihi bir farklılaştırma stratejisidir. Bu farklılaştırma stratejisinin merkezinde ise bileşenleri dayanıklılık, kalite, kullanışlılık, işçilik, fonksiyonellik olan, yerel ve küresel motifleri bünyesinde eritmeyi başarmış hem geleneksel hem de modern olabilen bir mobilya tasarımı bulunmaktadır. Böylece Türk mobilya sektörü küresel pazarın önemli bir oyuncusu olma potansiyelini gerçekleştirebilecek ve 2023 Vizyonu doğrultusunda lokomotif sektörlerden başlıcası haline gelecektir.

6.8. OTOMOTİV SEKTÖRÜ

1. Yerli Yedek Parça Üretimi ve Kullanımının Teşvik Edilmesi

Ülkemiz otomotiv sektöründe elde ettiği bilgi ve teknolojilerle kaliteli yedek parça üretebilmektedir. Üretilen bu yedek parçalar eş değer yedek parça olarak adlandırılmakta, kalitesi ve uygun fiyatı ile ön plana çıkmaktadır. Özellikle devlet kurumlarında yerli yedek parça kullanımının teşvik edilmesinin ekonomimize katkısı çok yüksek olacaktır.

2. Elektrikli Otomotiv Üretimi

Ülkemiz kendi marka ve modellerini meydana getirerek elektrikli otomotiv üretiminde lider ülke olabilecek potansiyele sahiptir. Araştırma geliştirme yatırımlarının bu alana yönlendirilerek ülkemizin dünya çapında kalitesiyle göz dolduran elektrikli otomotiv ve elektrikli motosiklet gibi araçların üretiminde etkili olması mümkün olabilecektir. Türkiye otomotiv sektöründe markalaşma noktasında oldukça geri durumdadır. Sadece elektrikli araç üretimi değil yedek parça üretiminde de patentli, markalı ve katma değeri yüksek elektrikli ürünler geliştirmeye önem verilmelidir. İhracat yapılan ülkelerde de marka ve tasarım tescilleri için yönlendirme yapılmalıdır.

3. Vergisel Problemlerin Çözülmesi

En önemli sanayi sektörümüz olan ve binlerce kişiye istihdam sağlayan otomotiv sektöründe yüksek vergiler uygulanması sektörün gelişimini geciktirmektedir. ÖTV, KDV gibi vergilerin vergi piramitleşmesi meydana getirmeyecek şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir.

4. Araç Parkının Gençleştirilmesi

Ülkemizde trafikte yer alan yaşlı araçların meydana getirdiği kirlilik, kazalar, can güvenliği yetersizlikleri gibi sorunlar ortadadır. Araç parkının gençleştirilmesine ilişkin vergisel teşviklerin yapılmasının ekonomi için olumlu sonuçları hemen görülebilecektir.

5. Yerli Otomotiv Sanayinin Desteklenmesi

Ekonomik ölçekte optimum kapasitede üretim yapılması için sektörde yüksek katma değer sağlayan alt gruplar, yerli yan sanayi üreticileri, global şirketler karşısında korunmalıdır. Küresel ortak tedarikçilerle çalışma yaklaşımı, yerli üreticileri global markaların taseronu haline getirmektedir.

6.9. TEKSTİL VE DERİ SEKTÖRÜ

1. Yerli Ara Malı Üretiminin Teşvik Edilmesi

Cari açığın azaltılması için önümüzdeki dönemde ithal edilen ara malının Türkiye’de üretilmesi teşvik edilebilir. Bu arada yurt dışında dumpingli üretilen tekstil ara malı ürünlerin aynısını Türkiye’de üreten firmaları sıkıntıya sokması konusunda da tedbirlerin alınması gerekecektir. Haksız fiyat rekabeti maliyetler nedeniyle birçok firmaları sıkıntıya sokmaktadır. Tekstil üreticisi de maliyetleri tutturabilmek için mecburen ithalata yönelerek ara malını dışarıdan almak zorunda kalmaktadır.

2. Ortaklık Kültürünün Geliştirilmesi

60 milyar USD ihracat hedefi olan Türk tekstilinin üretim ölçeğini dünya standartlarına yükseltmesi, sabit maliyetlerinin toplam maliyetler içindeki payını azaltacağından, üretim yapan firmaların ihtisaslaşarak birleşmeleri, rekabet açısından önemli fırsatları da beraberinde getirecektir. Bunun için sektörde ortaklık kültürünün oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

3. Teminatsız İhracatın Önüne Geçilmesi

Global durgunluğun yaşanmakta olduğu günümüzde bu durgunluğun henüz bittiğine dair sinyaller gelmemektedir. Bu nedenle özellikle akreditif olmadan, hiçbir güvence olmadan ihracat yapmak son derece risklidir. Büyük firmaların zorlandığı, battığı veya el değiştirdiği günümüzde mümkün olduğunca, ihracatı yaparken teminatlı veya garantili satış yapmaya dikkat edilmelidir. Türk tekstil sektörü, kendi aralarındaki kıyasıya rekabet nedeniyle, yurt dışı firmalarının bu şekilde çalışma talebine hayır diyememektedirler. Sektörün bu konuda tek sesli olması durumunda yurt dışı firmaların teminat vermek zorunda kalacakları unutulmamalıdır. Bunun için düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Zira “açık hesap” olarak adlandırılan teminatsız ihracatın önemli boyutlara ulaşması ve bu rakamların, durgunlukla mücadele etmekte olan başta İngiltere olmak üzere İtalya ve Fransa’yı da içermesi gelecek açısından kaygı vericidir.

4. Deri Sektörünün Yurt Dışı Ham Madde Bağımlılığının Azaltılması

Deri sektörünün yurt dışı hammadde bağımlılığının azaltılması için hayvancılık sektöründe önemli reformlara ihtiyaç bulunmaktadır. Derilerin uluslararası kaliteye ulaştırılması teşvik edilmelidir. Emek yoğun çalışan sektörün, teknoloji ve makineyi daha fazla kullanabilmesi, üretime yönelik makine yatırımları için başta Ar-Ge olmak üzere makine yatırımları teşvik edilmelidir.

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No: 28 34445 Beyoğlu-İSTANBUL

Tel: +90 212 395 00 00 Faks: +90 212 395 00 01

www.musiad.org.tr / musiad@musiad.org.tr

